जिनेन्द्राय नमः

શ્રીમદ્-રાજચંદ્ર-વિચાર નિરીક્ષણ

["શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર" નામક ગ્રંથમા દર્શાવેલા વિચારોનુ તટસ્થ તથા શાસ્ત્રોક્ત દૃષ્ટિએ કરેલુ અવલોકન

લેખક
મુનિશ્રી હર્ષચંદ્રજી

પ્રાપ્તિ સ્થાન
સ્થાનકવાસી જૈન કાર્યાલય
પચભાઈની પોળ અમદાવાદ

મૂલ્ય ૧૦ આના

પ્રકાશક : જીવણલાલ છગનલાલ સંઘવી.
વ્યવસ્થાપક :- સ્થાનકવાસી જૈન કાર્યાલય : અમદાવાદ.

આવૃત્તિ બીજી   પ્રત. ૧૧૦૦
વિક્રમ સં. ૧૯૯૨ વીર સં. ૨૪૬૨

મૂલ્ય દશ આના.

વીરવિજય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
મુદ્રક મણિલાલ છગનલાલે છાપ્યું.
ઠે. રતનપોળ. અ મ દા વા દ.

પ્રકાશકના બે બોલ

(૧ લી આવૃત્તિ વિષે)

"શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર' પુસ્તકમા રહેના વિચારો ઘણી વાર તેના વાચકોને મુઝવે છે તેમા કેટલુક પરસ્પર વિરૂદ્ધ છે, કેટલુંક જૈન સૂત્રોના શબ્દોથી વિરૂદ્ધ છે અને કેટલુક બુદ્ધિમાં ન ઉતરે તેવુ પણ છે કેટલોક ભાગ બહુ સારો છે અને તેમા ખાસ મુઝવણ પડે એવુ તત્ત્વ નથી આ કારણથી જ્યારે મુનિરાજ શ્રી હર્ષચંદ્રજીએ શ્રીમદ્ રાજચદ્રના વિચારોનું તટસ્થ બુદ્ધિથી નિરીક્ષણ કરનારૂં પુસ્તક લખ્યુ હોવાનું મે જાણ્યુ ત્યારે જિજ્ઞાસુ જૈન વાચકોની એક જરૂરીઆત તેથી પૂરી પડશે એમ મને લાગ્યુ, અને તેથી પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાનુ મે સ્વીકાર્યું

મુનિશ્રીએ આ પુસ્તકમા શાસ્ત્રની કસોટી ઉપર શ્રીમદ્ રાજચદ્રના વિચારોને કસ્યા છે તે કસોટીમા જે શુદ્ધ સુવર્ણ જણાયું તેને નગદ સુવર્ણ તરીકે સરળ ભાવે સ્વીકાર્યું છે, જે સોનાનો ઢોળ ચડાવેલું કથીર હતુ તેનો ઢોળ ઉતારી નાખી પરીક્ષા કરી તેને કથીરમા ગણ્યુ છે અને જે ખુલ્લી રીતે કથીર છે તેને સ્પષ્ટ રીતે તેવુ કહેવાની હિંમત પણ કરી છે શ્રીમદ્ રાજચદ્રના વિચારોમા જેમને ખરૂ તત્ત્વ જાણવુ હોય તેમને આ પ્રકારની ચાળણીમાંથી ચાળ્યા વિના તે મળે તેમ નથી એમ મને લાગ્યું છે તેથી હું આશા રાખુ છુ કે તત્ત્વના જિજ્ઞાસુ ભાઈઓ આ પુસ્તક જેવી મધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી લખાયુ છે તેવીજ મધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી વાચશે અને સત્ય તથા અસત્યને યથાર્થ સ્વરૂપમા સમજીને તેમાથી સત્યને ગ્રહણ કરશે. સુજ્ઞેષુ કિ બહુના

પરાતીજ
તા ૧-૮-૦૪ } પરી ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઈ

પ્રાક્કથન

क्व वचः राजचन्द्रस्य जिनेश्वरस्य च क्व तत् ।
आमनन्ति तयोरैक्यं न्यायनेत्रनिरादराः ॥ १ ॥

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રની વાણી ક્યાં, ને વીતરાગોના ઇશ્વર શ્રી તીર્થંકરની વાણી ક્યાં ? બન્નેની વાણીમાં મહદ્ અન્તર છે, તથાપિ ન્યાયરૂપી નેત્રથી જોવામાં અવિવેકી મનુષ્યો બન્નેની વાણીને સરખી માને છે. (૧)

लेखनं राजचंद्रस्य सत्यन्यायनिरर्गलम् ।
दृष्ट्वा निरीक्षणं कर्त्तुं किंचिल्लिखितुमिष्यते ॥ २ ॥

સત્ય ને ન્યાયના અંકુશથી રહિત શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના લેખો જોઇને તેનું નિરીક્ષણ કરવાની વૃત્તિ થતાં આ પ્રયત્ન કર્યો છે. (૨)

न च मोहोऽस्ति शास्त्रेषु न द्वेषो राजलेखने ।
युक्तियुक्तं वचः कस्य दर्शयामि सुवाचकान् ॥ ३ ॥

જિનાગમ વિષે મને મોહ—અંધશ્રદ્ધા નથી, તેમ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના લેખન વિષે થોડો પણ અણગમો કે દ્વેષ નથી; છતાં કોનું વચન યુક્તિથી યુક્ત છે તે માત્ર સુજ્ઞ વાચકોને દર્શાવું છુ. (૩)

वाचकेन तु कर्त्तव्या सुदृष्टिर्बुद्धियोजिता ।
अस्मिन् लघुतरे ग्रंथे त्यक्त्वा पक्षहलाहलम् ॥ ४ ॥

આથી વાચકોને ભલામણ છે કે પક્ષરૂપી વિષને છોડીને ન્યાયશીલ બુદ્ધિથી યુક્ત એવી દૃષ્ટિ આ નાના પુસ્તકને વિષે કરવી (૪)

બીજી આવૃત્તિ અને પ્રકાશક

પહેલી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવનામા અને નિરીક્ષણમા કહેવા જેવુ બધુયે લગભગ મુનિશ્રીએ કહી નાખ્યુ છે એટલે બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના વિશે અમે મુનિશ્રીને વધુ આગ્રહ કર્યો નથી

આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ સ ૧૯૯૦ મા અને તેની માત્ર ૭૫૦ નકલો કાઢવામા આવી હતી જેમા ૩૦૦-૪૦૦ અગાઉથી થયેલા ગ્રાહકોને અને ૧૨૫ અમદાવાદની જૈનશાળામા ઇનામ તરીકે જતા બાકી રહેલી જુજ નકલો બે ત્રણ માસમાજ ખલાસ થઈ ગયેલ, અને ઉત્તરોત્તર માગણી તો વધ્યે જ જતી હતી દરમ્યાન કેટલાક બધુઓ તરફથી મને સૂચન કરવામા આવ્યુ કે જ્યારે સત્ય ધર્મતત્ત્વોનો પ્રતિદિન પ્રચાર વધવાને બદલે શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ માન્યતાઓ અને તત્ત્વોનો વિસ્તાર વધતો જાય છે તે વખતે સત્યાસત્ય વસ્તુઓનો યથાર્થ સ્ફોટ કરતુ "શ્રીમદ્ રાજચન્દ્ર વિચાર નિરીક્ષણ" નામક પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ બહાર પડે તો હાલને તબક્કે તે ખૂબ ઉપયોગી થઈ પડશે

મિત્રો તરફથી મળેલુ આ સૂચન મને જરાયે અયોગ્ય ન લાગ્યુ, આથી સમાજસેવાના ધ્યાનમે જે કાઇ મનોરથ સેવ્યા છે તે વધારે ફળીભૂત થયેલા ગણાશે, સાથે સાથે મને લાગ્યુ કે સૌ કોઈને પોતપોતાના માની લીધેલા ધર્મ-તત્ત્વોનો પ્રચાર કરવાનો સપૂર્ણ હક્ક છે જેમ શ્રીમદ્ રાજચદ્રે ધર્મ સબધી પોતાના મત જાહેરમા મૂક્યા, અનુયાયીઓએ તેને પ્રકાશમા આણ્યા, તેમ એ મત ઉપર મત જાહેર થવા જ જોઈએ એ સ્વાભાવિક ક્રમને લીધે તેમા કાંઈ ગેરવ્યાજબી પણ હોય એમ લેશપણ મને લાગ્યુ નહિ અલબત્ત આપણો આશય એ નથી કે શ્રીમદ્ના અનુયાયીજનો પોતપોતાના માની લીધેલા તત્ત્વો ક

માન્યતાઓનો ત્યાગ કરે કે ન કરે, પણ આપણા પોતિકા સમાજજનો સંશયાત્મક ભ્રમણાઓથી બચી હિતાહિત વિચારી લે એ જ માત્ર આશય છે. લોકો તો હમેશાં પોતાની માની લીધેલી માન્યતા વિરૂદ્ધ કે માની લીધેલા ધર્મગુરૂ વિરૂદ્ધ એક હરફ સરખો ઉચ્ચારનારને પણ પાપી કે નિંદક ગણે તેમાં નવાઇ નથી, પણ એથી વિચારકે પોતાના અંતર અવાજને દબાવવો ઇષ્ટ નથી એમ ધારીને જ, આ **બીજી આવૃત્તિ** જનતાના ચરણે ધરાય છે. મુમુક્ષુજનો હંસચંચુવત્ તેનુ નિરીક્ષણ કરી સત્યાસત્ય પારખી યોગ્ય રસ્તે પ્રેરાશે, તો લેખકનો શ્રમ અને પ્રકાશકનો હેતુ સ્વલ્પાંશે પણ સફળ થયો ગણાશે.

પહેલી આવૃત્તિના લખાણ ઉપરાંત આમા "શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વિષે વધુ વિચાર"ના લગભગ ૩૦ પૃષ્ઠ ઉમેર્યાં છે, અને તે ઉપરાંત "નવિન પંથ વિચાર" નામક દોહાકાવ્યના બે ભાગ જે સ્વ. પૂજ્યશ્રી મોહનલાલજી મ. તરફથી મળ્યા છે, તે પણ ઉમેર્યાં છે અને તે માટે તે તે લખાણો મોકલનાર મહાનુભાવોનો હું સહૃદય આભાર માનુ છુ. અને પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રકટ કરવાનું સાહસ કરનાર પ્રાંતિજ નિવાસી શ્રી. પરી ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઇનો તો હું ખૂબજ આભારી છું.

આટલું છતાં આ પુસ્તકની કિંમત પહેલી આવૃત્તિ જેટલી જ માત્ર દશ આના જ રાખવામાં આવે છે. સ્વધર્મ તત્ત્વોના અભ્યાસી અને પ્રચારક મહાનુભાવો બનતી ત્વરાએ આ પુસ્તકને અપનાવી લેશે એ આશા રાખવી વધુ પડતી તો નથી જ.

તા. ૨૮-૧૨-૩૫
મહાસભાદિન

જીવનલાલ સંઘવી

૧ લી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના વિધવિધ ધર્મવિચારોનુ નિરીક્ષણ કરવાની અને તે મુખ્યત્વે જૈન જનતાની સમક્ષ મૂકવાની મને શી આવશ્યકતા લાગી, તે દર્શાવવાની કાંઇક આવશ્યકતા છે મને શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર સાથે કશો વ્યક્તિગત પરિચય હતો નહિ, તેમજ દૃષ્ટિથી પ્રત્યક્ષતા પણ થઈ હતી નહિ એટલે તેમની પ્રત્યે કશો વ્યક્તિગત રાગદ્વેષ ઉત્પન્ન થવાનુ કારણ જ નથી થોડા વર્ષો પૂર્વે તેમની કીર્તિના કેટલા કને મુખેથી સાભળવાથી કાંઈક ગુણાનુરાગ ઉત્પન્ન થયો હતો 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર" પુસ્તક હાથમા આવતા તેમાના કોઈ પ્રકીર્ણ વિચારો અનુકૂળ અને કોઇ પ્રતિકૂળ, કોઈ ઉદ્ગારો સુવિચારશીલ અને કોઈ અવિચારશીલ લાગ્યા હતા, કોઇ કોઇ તર્કો લાગ્યા હતા અને કાઇ અનુભવો જણાયા હતા પરન્તુ આખુ પુસ્તક સ્થિરતા પૂર્વક વાચવાનો યોગ જ બન્યો નહોતો જ્યારે જ્યાર પુસ્તક હાથ ચડેલુ ત્યારે ત્યારે કેવળ ઉપલક દૃષ્ટિપાત જ કર્યો હતો પુસ્તક મોટુ અને એકી સાથે આખુ પુસ્તક વાચવાનું મન ન થાય તેવુ છે તેમા ઘણી વસ્તુઓનો સગ્રહ છે અને મોટે ભાગે પત્રો છે પત્રોનો પૂર્વ પરિચય અપાયો નહિ હોવાથી ઘણી વાર ગૂઢતાનુ અને ક્લિષ્ટતાનુ વાતાવરણ જામે છે કોઈ એ પુસ્તકને સમજણપૂર્વક વાચતા હશે અને કોઇ સ્થૂળ વાચન પણ કરતા હશે પરન્તુ પુસ્તકનુ વાચન-મનન શાન્તિપૂર્વક કરવામા ન આવે ત્યાસુધી શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના વિચારોનુ રહસ્ય કોઈ પણ વાસ્તવિક રીતે સમજી શકે તેમ નથી મુખોપમુખ એમ સાભળવામા આવ્યુ હતુ કે શ્રીમદ્‌ના વિચારોમાનુ કેટલુક શાસ્ત્રસમ્મત છે, કેટલુક શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ છે, પરન્તુ તે સબધી માનસિક નિર્ણય બધાવા પામ્યો નહોતો છેવટે આખુ પુસ્તક વાચીને વિચારવાનો અવકાશ રાજપૂતાનાના પ્રવાસકાળે પ્રાપ્ત થયો જેમ જેમ પુસ્તકના અંકોમા રહેલા વિચારો તથા ઉદ્ગારો સ્થિરતાથી વચાતા ગયા તેમ તેમ તેઓનો આશય વિચાર, મતનમ મગ્નતા ગયા

તેમની પ્રકૃતિ, ઉદ્દેશ્ય, લક્ષ્ય જે કાંઈ તેમના લેખન ઉપરથી સમજાય છે તે ધ્યાનમા ઉતરવા લાગ્યું; એ વિચારોના પ્રકાશનનાં આજે આવી રહેલાં પરિણામોનો ભેદ ધ્યાનમા આવવા લાગ્યો; લાકિક વૃત્તિએ એ વિચારોના કરેલા ઉપયોગના ગુણદોષ સમજાયા અને એ માનસિક નિરીક્ષણ કાગળ ઉપર ટપકાવવાની સહજ વૃત્તિ ઉદ્ભવી.

નિરીક્ષણ એટલે રાગદ્વેષ વિનાની નિર્મળ દૃષ્ટિથી જોવું તે. શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના વિચારોને મે એવી દૃષ્ટિથી જોવાનો જ ઉદ્યમ સેવ્યો છે. ઉપલક દૃષ્ટિથી, પક્ષપાતી દૃષ્ટિથી, ગુણાનુરાગી દૃષ્ટિથી કે કેવળ દોષશોધક દૃષ્ટિથી એ વિચારો જોનારને તેની વાસ્તવિકતા-અવાસ્તવિકતાનો ખ્યાલ આવવાનો સંભવ નથી. "શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર" પુસ્તક એટલુ વિસ્તીર્ણ છે ને તેમા એટલું બધું સગ્રહિત છે કે તેમાથી ઘણું સુંદર હાથમાં આવે છે અને તે સાથે બીજી વસ્તુઓ પણ છે. તે બરાબર સતત વાચન વિના લક્ષમા આવી શકે તેમ નથી. વક્તવ્ય એ છે કે કોઇ પણ મનુષ્યે એ વાર્તા લક્ષ્યમા લેવી હોય તો અવશ્ય તટસ્થ બુદ્ધિથી તે પુસ્તકનું વાંચન કરવું, નહિ કે ઉપલક દૃષ્ટિથી કિંવા પક્ષપાત બુદ્ધિથી. જો માત્ર આપણે પક્ષપાત બુદ્ધિથી તે પુસ્તકને જોઇશું તો તેમાં આત્મજ્ઞાન, તેને અંગેના અનેક અનુભવો તથા શાસ્ત્રીય વિચારો આપણને માલૂમ પડશે; તેમ જો દ્વેષદૃષ્ટિથી તપાસીશું તો અનેક સ્થળે ક્રિયા કરનાર વ્યક્તિઓ અને સાધુઓને ઝાટકી નાંખવામાં આવેલા જોઈશું. એટલે ઉતાવળથી નપાસ કરવી એ ઇષ્ટ નથી, પણ બરાબર તટસ્થતાથી-જિનાગમરૂપ પ્રમાણથી તેઓના કથનોને-વચનોને નિરીક્ષવાં જોઈએ. શાસ્ત્રરૂપી દીપકથીજ આપણે એવી તટસ્થ દૃષ્ટિ ધરાવી શકીશું અને જોઈ શકીશુ કે શ્રીમદ્ના વિચારોમાં કેટલુ શાસ્ત્રસંમત છે, કેટલું વ્યવહાર સંમત છે અને કેટલુ સ્વેચ્છાસંમત છે. તેઓનો લેખસંગ્રહ ઘણો વિશાળ છે. કોઈ સ્થળે ઉચ્ચ પ્રકારનું અને સુંદર લખાણ મળે છે, અને અનેક લેખોમાં સ્વરૂચિ પ્રમાણે વિચિત્ર પણ લખી નાંખ્યુ છે; દરેકે દરેક વાક્ય કે વિચારનું નિરીક્ષણ અશક્ય અને અનાવશ્યક છે,

માત્ર એકદમ નજરે તરી આવે તેવા જે વિચારોએ જૈન જનના ઉપર અસર કરી વિવિધ પરિણામો નીપજાવ્યા છે તેવા વિચારોનુ જ અત્ર નિરીક્ષણ કરવુ ઉચિત માન્યુ છે

શ્રીમદ્ રાજચદ્રના વિચારોના પ્રકાર જો નિરીક્ષણદૃષ્ટિથી પાડીએ તો તેના ત્રણ પ્રકાર પડે છે એ ત્રણ પ્રકારો પાડવામા વયોમાન મુખ્યત્વ કરીને કારણીભૂત લેખાય ખરૂ છતા વસ્તુત એ પ્રકારોમા તેમના પ્રકૃતિગુણો જ કારણીભૂત લેખાવા જોઇએ તેમના પહેલા પ્રકારના વિચારો કે જે નાની વયમા તેમણે દર્શાવ્યા છે તે સત્તરમા વર્ષ સુધીના છે તેમાનો મોટો ભાગ વ્યવહારસમત અને શાસ્ત્રસમત છે ત્યા પછીના વિચારોમા રહેલી ઉત્કૃષ્ટતા અને વિલક્ષણતા જોતા એ નાની વયમાના વિચારો શાસ્ત્રસમત અને સરલ દેખાતા હોવાનુ કારણ એ છે કે તે વખતે તેમની સ્વતત્ર વિચારણા પૂરી વેગથી શરૂ થઇ નહોતી માટે તેઓએ કોઈ પુસ્તકમા વાચ્યુ હોય કે કોઇ મહાપુરુષની પાસેથી સાભળ્યુ કે ધાર્યું હોય, તેની છાપ તે વખતના તેમના વિચારો ઉપર મુદ્રિત થએલી છે

વય જેમ વધી બુદ્ધિ સ્વતત્ર રીતે વિહરવા લાગી, નાની વય માના એ બુદ્ધિવિભાસની પ્રગટતા ચોમેર થવા લાગી, સ્મરણશક્તિની સુદરતાથી ચકિત થએલા લોકોનુ આકર્ષણ વધવા લાગ્યુ અને પ્રશસા આગળ વધીને 'ભક્તિનુ રૂપ ધારણ કરતા 'સાક્ષાત્ સરસ્વતી'*નુ બિરુદ પણ અપાવા લાગ્યુ એ વખતે આપણે જેનો બીજો પ્રકાર પાડીએ છીએ તે વિચારો બહાર આવવા લાગ્યા વયમર્યાદાની દૃષ્ટિએ એ વિચારો અઢારથી ઓગણીસમા વર્ષ સુધીમા મળી આવે પહેલા પ્રકારના વિચારોમા ન્યુનતા હતી તે ત્યારપછી ઓછી થતી છેવટે દૂર થઈ જાય છે બુદ્ધિમા ઝળઝળાટ જાગે છે, આ વયની યુવાવસ્થા પણ પોતાનુ સામર્થ્ય બતાવે છે, કલ્પનાઓ વધારે

* શ્રીમદે જ્યારે મુબઇમા ૧૦૦ અવધાન કર્યાં ત્યારે તેમની સ્મરણશક્તિની પ્રશસા કરતુ એક ચોપાનીઉં બહાર પાડવામાં આવ્યુ હતુ તેનુ નામ 'સાક્ષાત્ સરસ્વતી' એવુ હતુ

જોરથી ઉડે છે, શાસ્ત્રસંમતિની ક્ષિતિજને વીંધીને કલ્પનાપંખી દૂર દૂર ઉડે છે, શાસ્ત્રો અને મહાપુરૂષોના કથનો તેને પોતાની પાંખોમાં સમાઈ જતા લાગે છે, અને એની ગતિ એટલી તો વધે છે કે આખા બ્રહ્માંડને પોતાની પાંખોની છાયા હેઠળ લાવી દેવાના તરંગો ઉઠે છે! સુવિચારશીલતાથી જો મહત્ત્વાકાંક્ષા કરવામા આવે તો તે અનિષ્ટ વસ્તુ નથી, પરન્તુ ધર્મ અને પંથ ચલાવી તીર્થંકર કોટિમાં પેસવાનો અભિલાષ અને એ અભિલાષની સિદ્ધિ માટે ચમત્કારોને એકત્ર કરવાની વૃત્તિ, સ્વરોદય જ્ઞાનવડે ભવિષ્યકથનના પ્રયોગો, અવધાનશક્તિને પ્રદર્શનની વસ્તુ બનાવી મૂકવાનો મનોભાવ, પોતાની મેળે પ્રશંસા કરવા જેવી વાણીનો ઉચ્ચાર, પરકલ્યાણ સ્વહસ્તે જ થવાની અસ્મિતા, સદ્ગુરૂની સ્વદિશાનુવર્તિની વ્યાખ્યા, ત્યાગવૃત્તિનો અભાવ છતા અત્યાગ દશા માટે કર્મનો અને ઇશ્વરનો વાંક કાઢવાની મનોદશા : એ બધુ તેમની મહત્ત્વાકાંક્ષા પૂરી કરવા માટેનું સુવિચારશીલત્વ હતુ એમ નહિ કહી શકાય. આ બીજા પ્રકારના વિચારો પુષ્કળ છે, એ વિચારોનું નિરીક્ષણ આ ગ્રંથમાં વિસ્તારથી કરીને તેમાના ભ્રમનો સ્ફોટ કરવાની મને વિશેષ જરૂર પડી છે, કારણકે એ વિચારોની અપરિપક્વ દશા સમજનારાઓ પણ તેથી દોરવાઇને અનર્થપરંપરા નિપજાવતા માલુમ પડયા છે. દીક્ષા લેવાની અને લોકોને સાચા જ્ઞાનમાર્ગમાં વાળવાની વાતો તેમણે એ વિચારોમાં બહુ કરી છે અને એ વાતો પોકળ જ નીવડી છે; પરન્તુ જરા માનસિક સ્થિરતા પ્રાપ્ત થયા પછી તેમણે એવા પોકળ વિચારો બહુ દર્શાવવાનું બંધ કર્યું હતુ અને તે વિચારોનો ત્રીજો પ્રકાર પડે છે. એ પ્રકારના વિચારોમાં ક્વચિત્ આત્મપ્રશંસા છે, પરન્તુ જે કાંઈ શાસ્ત્રીય વાર્તા કરી છે તે સારી કરી છે. વિશાળ વાચનનો અનુભવજનિત અનુવાદ આપણે એ પ્રકારના પકવ વિચારોમાં જોઇએ છીએ. તે વિચારોમા શાતતા અને મધ્યસ્થતા ખીલી નીકળતી જોવામાં આવે છે. આ ત્રણે પ્રકારના વિચારોનું નિરીક્ષણ આ ગ્રંથમાં કર્યું છે; તેમાં શ્રીમદ્ના વિચારોની પ્રશંસા આવશ્યક લાગી ત્યા પ્રશંસા કરી છે,

વિરોધ આવશ્યક લાગ્યો ત્યાં વિરોધ પણ કર્યો છે અને શાસ્ત્રનો જ તેમાં નિકષ-કસોટી તરીકે ઉપયોગ કર્યો છે

શ્રીમદ્‌ના પક્વ અને અપક્વ વિચારો, સૂત્રસંમત અને ઉત્સૂત્ર કથન, ઉન્મત્ત અને વિચારશીલ મનોદશામાં નીકળેલા ઉદ્‌ગારો, ઇત્યાદિ બધા પ્રકારના નમૂના "શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર" ગ્રંથમાં રહેલા છે અને એ નમૂના જોઈતા વિવેચન સાથે આ પુસ્તકમાં રજુ કર્યા છે એક સ્થળે ધર્મ કે પંથ ચલાવવા માટે ચમત્કારોની આવશ્યકતા કહી છે, અન્યત્ર ચમત્કારોની નિરર્થકતા જણાવી છે, એક સ્થળે પોતાને સંસારત્યાગ નહિ કરવા દેવામાં હરિની ઇચ્છાને માથે આરોપ મૂક્યો છે અને પ્રભુનાં અપલક્ષણો ગાયાં છે, અન્યત્ર પોતાના પ્રમાદ દોષને માટે વિલાપ કર્યો છે, એક સ્થળે નનવાતાની પ્રશંસા કરી છે, અન્યત્ર સૂત્રમાનું બધુ યથાતથ્ય હોવાની ના કહી છે આવા અપક્વ અને પક્વ વિચારોના પુષ્કળ નમૂનાઓ મળે તેમ છે, પરન્તુ જો વિવેકપૂર્વક એ બેઉ પ્રકારના વિચારોની વચ્ચેનું અંતર સમજાવવામાં ન આવે તો તેથી અનર્થ થવાનો જ સંભવ છે વય સાથે અનુભવશીલતા, વિચારશીલતા અને સમજણ વધે છે, તેમ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના સંબંધમાં બન્યું છે અને તેથી તેમના મધ્યમ વયના વિચારો અને અભિપ્રાયોમાં પરિપક્વતા કરતાં ઉન્મત્તતા વધારે દેખાય છે આ પક્વ સાથે અપક્વ વિચારોને પણ પુસ્તકારૂઢ કરીને એ ગ્રંથના પ્રકાશકોએ જનતાની કેટલી કુસેવા બજાવી છે તે હવે આપણે જોઈએ

શ્રીમદે 'મોક્ષમાળા" જેવાં જે કાંઈ સુંદર પુસ્તકો લખ્યાં છે, તેથી જ તેમનો અક્ષરદેહ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના જગતમાં ચિરંજીવી રહી શકે તેમ છે, તો પછી તેમણે નાની વયથી મૃત્યુ સુધી જે કાંઈ ધોળા કાગળ ઉપર કાળા અક્ષરે લખ્યું હોય તે બધું પ્રસિદ્ધિમાં મૂકવાની આવશ્યકતા જ રહેતી નથી. આજે મહાન્ પુરુષોના પત્રવ્યવહારો બહાર પડે છે, પરન્તુ તે પત્રવ્યવહારો કેવળ લોકોપકારકતાની દૃષ્ટિથી આવશ્યક અને ઉપયોગી હોય તેટલું જ બહાર પાડવામાં આવે છે કોઈ પણ મહાપુરુષે જેટલું અને જેવું લખ્યું હોય, તેટલું બધું પ્રસિદ્ધ

કરવાની અક્ષરપૂજક વૃત્તિ કોઈ દર્શાવતું નથી, કારણકે એવી વૃત્તિ નિઃસાર મનાઇ છે. ત્યારે "શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર" ના પ્રકાશકે કેવળ પૂજાભાવથી શ્રીમદ્દના લેખનો અક્ષરે અક્ષર કશાએ વિવેક વિના પ્રસિદ્ધિમા મૂક્યો છે. ડાયરીના એક પાના પર 'ધ્યાન' શબ્દ જ ૨૮ વાર લખ્યા છે તો એ છાપ્યું, બીજા પાના પર માત્ર 'અનુભવ' શબ્દ લખ્યો છે તો તેટલું પણ છાપ્યુ; અને પછી સંશોધક એવા કોઇ ફુરસદના કે વિચારણાના સમયની રમતને શીલસુધીમા ઘટાવે છે! આવી અક્ષરપૂજાની પાછળનો મનોભાવ છૂપો રહેતો નથી, જેવી રીતે બુદ્ધના અવશેષ રૂપ એક દાંતની પૂજા માટે તેની પાછળ લાખો રૂપિયા ખર્ચી મંદિર બાધવામા આવ્યુ છે, તેવી રીતે જેનો એકેક-એક શબ્દ મહામૂલ્યનો લેખાવવાની યોજના હોય તેને પરમજ્ઞાનીની કોટિમાં બેસાડવાનો જ એ યત્ન છે એમ ખુલ્લું દેખાઈ આવે છે. શ્રીમદે જે કાંઈ સારૂ કહ્યુ હોય તેની પ્રસિદ્ધિ લોકોપકારક અને એ સ્વાભાવિક છે, પરન્તુ તેમણે લખેલા અક્ષરે અક્ષર મૂલ્યવાન કહી બતાવનારાઓ આડકતરી રીતે તેમની વ્યક્તિગત પૂજાનો જ ઇશારો કરે છે ! અને પછી ગતાનુગતિક દૃષ્ટિવાળા ભક્તો એ ઇશારાને ઉપાડી લઈ જ્ઞાનપિપાસા તૃપ્ત કરવાનુ મૂકી દઈ વ્યક્તિપૂજા પાછળ મંડી પડે છે! આવો ઇશારો કરવાની સંશોધકની કળાનો એક નમુનો ૨૯ મા વર્ષમાના શ્રીમદ્દના 'ઉપદેશ છાયા'માના એક વાકય ઉપરની ફુટનોટમા દેખાઇ આવે છે. શ્રીમદ્દનું વાકય એવું છે કે "જેમ ભગવાન્ વર્તમાન હોત અને તમને બતાવત તો માનત નહીં; તેમ વર્ત્તમાનમા જ્ઞાની હોય તો મનાય નહો. સ્વધામ પહોચ્યા પછી કહે કે એવા જ્ઞાની થવા નથી. પછવાડે જીવો તેની પ્રતિમાને પૂજે પણ વર્તમાનમા પ્રતીત ન કરે. જીવને જ્ઞાનીનું ઓળખાણ વર્તમાનમા થતુ નથી." આ વાક્યોમા શ્રીમદ્દ પોતાના જ્ઞાનિત્વની બરાબર કદર નહિ થતી હોવા ઉપર અસંતોષ દાખવતા હોય એમ લાગે છે, જો કે એ કથનમાં સામાન્ય લૌકિક સત્ય બોધવાની શૈલી પણ વાપરી છે. સંશોધક એ ઉપર સૂચક ઈશારો કરે છેઃ "આ વિચારો શ્રીમદે

પોતાને ઉદ્દેશી કહ્યા મનાવે છે તેઓનુ ઓળખ વર્તમાન દેહસ્થિતિ પછી જીવોને થશે એવો અભિપ્રાય અત્ર કહેવાનો જણાય છે આ ઈશારો કહે છે કે શ્રીમદ્દની દેહસ્થિતિ પૂરી થાય એટલે તેમને ઓળખનારાઓએ તેમની પ્રતિમા પૂજા શરૂ કરી દેવી જોઈએ। "શ્રીમદ્ રાજચન્દ્ર" ગ્રંથના પ્રકાશનમા જે અક્ષરપૂજાની વૃત્તિ અતરગત છે, શ્રીમદ્દના ફોટોગ્રાફોના ફેલાવામા જે ચિત્રપૂજાનો કિવા ધ્યાનસાધન તરીકે તેનો ઉપયોગ કરાવવાનો હેતુ રહેલો છે, તે જ પ્રકારનો પ્રતિમાપૂજનનો હેતુ આજે શ્રીમદ્દને નામે ચાલતા આશ્રમોમા પાર પડેલો નિહાળીએ છીએ। શ્રીમદ્દમા જ્ઞાની લેખાવાની અસ્મિતા હતી, તેનો સુધારાવધારા સાથેનો તરજૂમો પ્રકાશકોએ આ ગ્રથ પ્રકાશનમા અને શ્રીમદ્દની પ્રતિમાઓને પુજાવવામા કરના માડ્યો છે

અપકવ વિચારોના પ્રકાશનના અનર્થો અનેક છે શ્રીમદ્ સસાર ત્યાગની પ્રશસા કરે છે, પણ તે સાથે ત્યાગ કરનાર અને સસારમા રહી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનાર વચ્ચે કાઇ વિશેષ અતર બતાવતા નથી તેમણે એવુ પ્રતિપાદન કર્યું છે કે જાણે તીર્થંકર જેવા જ્ઞાની થવા માટે કે એક ભવ પછી મોક્ષે જવા માટે ત્યાગની ખાસ જરૂર નથી। વળી ત્યાગમા વિઘ્ન રૂપ અપલખણો હરિ કે કર્મનો ઉદય હોઇ શકે છે એ તેમનો હિસાબ છે આ હિસાબ તેમણે જીવનના પાછલા ભાગમા કાઇક બદલાવ્યો છે, પણ એ પકવ વિચારો બદલે તો અપકવ વિચારનુ જ આજે અનુસરન થઈ રહ્યુ છે। તેમના ચુનંદા ભક્તો માથીએ કોઇએ ત્યાગ કર્યો નથી, કારણ કે ત્યાગની મહત્તા શ્રીમદે પહેલા જે ઉતારી પાડલા તે ઉપર ભક્તોનુ ધ્યાન છે, પણ તેમના પાછળના ઉદ્ગારો ધ્યાનમા લઈ ત્યાગની મહત્તાનો પોતાની જાતને દાખલો બેસાડવા કોઈ તૈયાર નથી। જનસ્વભાવ એવો છે કે તેની સામે એકજ વ્યક્તિને નામે બે જૂદા જૂદા વિચાર મૂકવામા આવે તો જે સહેલો અને પોતાને અનુકૂળ માર્ગ હોય તે તે ઝડપી લે છે અને માને છે કે 'એવુ મહાત્માનુ વચન છે, પણ મહાત્માએ પાછળથી એ વચન બદલ્યુ છે તેની દેહને પડી થી। ઇદમ્થ અનુ-

ઓનાં વચનોમાં પૂર્વાપર વિરોધ સ્વાભાવિક હોય છે, તે વખતે એ વચનોનો પ્રકાશક વિવેક વિના બધું જ પ્રસિદ્ધિમાં મૂકે તો તેનું ફળ એજ આવે કે સાચું અને કઠીન વિસરાય તથા સહેલું ને મનમાનતું પકડી લેવાય! શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના વિચારોમાંના અપક્વ વિચારોની પૂજા–અનુસરન આજે જેટલાં થાય છે તેટલાં જો પક્વ અને સૂત્રસંમત વિચારોના અનુસરન થતાં હોત, તો કદાચ આવા નિરીક્ષણની અને તેના પ્રકાશનની આવશ્યકતા ન રહી હોત. મને તો લાગ્યું છે કે શ્રીમદ્‌ની સૌથી વધારે કુસેવા જો કોઈએ પણ કરી હોય તો તે તેમને તીર્થંકર કોટિમાં મૂકી દેનારા ઘેલા ભક્તોએ અને તેમના અક્ષરે અક્ષરને જ્ઞાનીનાં વચનો કહેવડાવવા માટે–તેની પૂજા કરાવવા માટે–બધું પ્રસિદ્ધ કરનાર પ્રકાશકે–સંશોધકે કરી છે. તેમના ઘણાં પત્રો ક્ષુલ્લક છે, તેમાંનું ઘણું અંગત તથા અન્યને નિરૂપયોગી છે, તેમની ડાયરીના પાનાંમાંનુ ઘણું પ્રસિદ્ધિ માટે અનાવશ્યક છેઃ તે બધુંય પુસ્તકને પાને ચડાવવાથી કશો ઉપકાર થાય તેમ નથી. પૂર્વાપર વિરોધવાળા લેખો સત્વર નજરે ચડે એવા છે, તે પણ જેમના તેમ જાહેરમાં મૂકવાથી કશો લાભ થાય તેમ નથી અને થયો પણ નથી, છતાં વ્યક્તિપૂજાના ઉપાસકોને તે બધું બહાર પાડવાનુ જ ગમ્યું અને પરિણામે જે અનિષ્ટ હતું તેની જ ઉપાસના વધી પડી છે, જ્યારે ઇષ્ટ હતું તે શ્રીમદ્‌ના ભક્તોમાંના કોઈકનાજ જીવનમાં ઉતરેલુ જણાઇ આવશે. સરવાળે આજે એક એવો સંપ્રદાય ઉભો થયો છે અને થતો જાય છે કે જે શ્રીમદ્ રાજચંદ્રે જેનું બહુમાન કરેલું એવાં જિનસૂત્રોને વિસરી ગયો છે અને શ્રીમદ્‌ના કાચા–પાકા વિચારોના પાઠમાજ સર્વ સમાઈ ગયું હોય એમ માની રહ્યો છે, અને પ્રતિમાપૂજામાંય શ્રીમદ્‌ની પ્રતિમાને સર્વોપરિ સ્થાન આપવા સુધીના અવિવેકમા ડૂબી ગયો છે.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રમા અસાધારણ સ્મરણશક્તિ હતી; તે જેવી રીતે બીજાઓને આંજી નાખતી હતી, તેવી રીતે તેમને પોતાને પણ એ સ્મરણશક્તિના પ્રયોગોથી લોકોમા થતી પ્રશંસા આંજી

નાખતી હતી! નાની વયમા તેમણે એ અદ્ભુત સ્મરણશક્તિના અને ખીલતી જતી કવિતાશક્તિના પ્રયોગો કરવા માંડ્યા હતા લોકોની પ્રશસા જીતવામા તેમની એ બેઉ શક્તિઓ કરતા વધારે પ્રબળ સાધન તેમની નાની વય હતી "આટલી નાની ઉમરમાં આટલું બધુ જ્ઞાન!" એવા ઉદ્ગારો કાઢી લોકો ચકિત થતા મુબઈમા તેમણે ૧૦૦ અવધાન-સ્મરણશક્તિના પ્રયોગો કર્યા અને છાપાઓએ તેમની વાહવાહ ગાઈ, ત્યારે તેમને જરૂર પોતાનો અસ્મિતાભાવ પોષાતો લાગ્યો હશે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી દરેક ઉછરતા જુવાનને પોતાના કાર્યના વિજય પછી એવોજ સતોષ થાય. પણ અદ્ભૂત સ્મરણશક્તિ એજ કાંઈ પરમ જ્ઞાની હોવાનુ સર્ટીફીકેટ નથી આજે અનેક શતાવધાનીઓ આપણા દેશમા છે અને ગુજરાતના એક ખ્રિસ્તી ભાઈ (તીમોથી) તો એકી સાથે ૮૦૦ અવધાનો કરી શકે છે! અવધાન એ ધારણાશક્તિના વિકાસથી સિદ્ધ થાય છે અને જો અવધાન કરનાર સારો અભ્યાસી તથા બુદ્ધિમાન હોય તો અવધાનની વસ્તુઓ-પ્રયોગોમા ઉચ્ચ વિષયો અને પ્રશ્નો લાવી શકાય છે અને સાધારણ બુદ્ધિવાળો માણસ હોય તો તેમા સાધારણ પ્રશ્નો હોય છે બેઉમા ધારણાશક્તિનો ઉપયોગ તો સરખી રીતે જ કરવો પડે છે ઉપર જણાવ્યુ તે ખ્રિસ્તી ભાઈમા કવિત્વશક્તિ નથી એટલે તે પાદપૂર્તિ કે નવા શ્લોકો રચવા જેવા પ્રયોગો કરતા નથી પરન્તુ શબ્દો, વાક્યો, સખ્યા વિગેરે મોટા પ્રમાણમા ક્રમબદ્ધ યાદ રાખીને બોલી જઈ શકે છે તેમણે તો અવધાનશક્તિને એટલી પ્રબલ બનાવી છે કે એક દિવસે કહેલી વસ્તુઓ બે ત્રણ દિવસ પછી પણ અનુક્રમબદ્ધ બોલી જઈ શકે છે! આપણા દેશમા એ વખત એવો હતો કે જ્યારે લોકો શ્રીમદ્ રાજચદ્રની અવધાનશક્તિથી આશ્ચર્ય ચકિત થઈ જઈને તેમને સાક્ષાત્ સરસ્વતી કહે અને પરમજ્ઞાની કહેવાને પણ લલચાય પરન્તુ સ્મરણશક્તિની કેળવણીવાળા મનુષ્યને જ્ઞાની તરીકે ઓળખવાની ભૂલ સમજના હવે તેથી અત્યારે તેમ નથી

નાની વયમા અદ્ભુત વિજયપ્રાપ્તિથી ઉત્તેજિત થએલુ મગજ

જેવા ઘોડા દોડાવે છે, તેવા ઘોડા શ્રીમદે નાની વયમાં દોડાવેલા આપણે જોયા છે. સ્મરણશક્તિ અને કવિતાની રચના એ બેઉના યોગ પછી સ્વરોદય જ્ઞાનમાં ડગલા ભરતા તેમનુ મન યોગના ચમત્કારોમાં પરોવાય છે. પોતાને બ્રહ્મરંધ્રમા અનાહત નાદ સંભળાય છે, પણ ગાડી ઘોડાના અવાજમા બરાબર શાન્તિ-પૂર્વક એ નાદનો સ્વાદ લઈ શકાતો નથી એમ કોઈને તે લખી જણાવે છે। **योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः** એ જો ખરૂં હોય, તો આ અનાહત નાદ કે જેના શ્રવણમા ગાડી-ઘોડાના અવાજથી વાંધો પડે છે તે યોગ નથી પણ યોગાભાસ છે, એમ હરકોઇ યોગાભ્યાસી કહી શકશે. યોગના થોડા ચમત્કારો પર કાબૂ બેઠો છે એવો એમને ભાસ થતાં તે જગતમાં નવો પંથ કાઢવાનાં સ્વપ્ના અનુભવે છે। પોતાનું જ્ઞાન જગતને આપીને જગત્નુ કલ્યાણ કરવાની ઉત્કંઠા, અને એ ઉત્કંઠા પોતાના પ્રશંસકોને તથા ભક્તોને લખી જણાવવાની વૃત્તિ, એ વધુ પ્રશંસા જીતવાની અભિલાષા જ દર્શાવી આપે છે. સાચા જ્ઞાનીને કે યોગીને એવી વાતો કરવાની કદાપિ રૂચિજ થતી નથી. નાની વયમાં શ્રીમદ્દને પોતામા જે શક્તિઓનું ભાન થવા લાગ્યું હતુ, તે શક્તિઓનું અજીર્ણ થવાથી જ તેમણે નવો ધર્મ-પથ કાઢવાની, તીર્થંકર કોટિએ પોતે પહોંચેલા હોવાનું સ્વમુખે કહે-વાની, એક ભવ પછી મોક્ષપ્રાપ્તિ પોતાને થશે એવુ પોતાની મેળે પોતાને માટે ભવિષ્યકથન કરવાની વૃત્તિ દર્શાવી હતી અને કેવળ એવા હવાઇ સ્વપ્નો સેવવામા વર્ષો વીતાવ્યાં હતા. આત્મકલ્યાણ કરવા માટે તેમને ત્યાગની આવશ્યકતા જણાઈ હોય, તે કરતાં ધર્મ-પંથ ચલાવવા કે જગત્ને પોતાનું જ્ઞાન સંભળાવવા તેમને ત્યાગની વધારે આવશ્યકતા લાગતી હતી એમ તેમના પત્રોના સમુચ્ચય સ્વર ઉપરથી જણાઈ આવે છે. પરન્તુ ત્યાગ થઈ શકતો નહોતો; જુવા-નીના અભિલાષો, સ્ત્રી પ્રત્યેનો રાગ, કુટુંબઋણની ખાતર સંસારમાં રહેવાની અને ધંધો કરવાની ફરજ, એ બધુ આડે આવતુ હતું,

એટલે તેમણે ત્યાગ વિના પણ પોતાના અભિલાષો પૂરા કરવા માટે કવિતા, પુસ્તક પત્ર, ઈત્યાદિ લખીને મન મનાવ્યુ હતું જીવનના અંત સુધી તે ત્યાગ કરી શકયા નહિ ઉત્તર સ્થિતિમા તેમને એ બાબતનો અસંતોષ રહ્યો હતો તથા તે માટે પોતાનો દોષ સમજયો હતો, અને તેમના જીવનની જો કોઇ પણ ધન્ય ઘડી હોય તો તે એ ઉત્તર જીવનની જ હતી એમ તે સમયના લેખો ઉપરથી કહી શકાય.

શ્રીમદ્‌ના મધ્ય જીવનમાના સ્વપ્નો, અભિલાષો અને પંથ ચલાવવા કે જ્ઞાની અને સદ્‌ગુરૂ તરીકે ઓળખાવાની ઉન્મત્ત દશા છતા ઉત્તર અવસ્થામાં તે આધ્યાત્મિક ચિંતન તરફ સારી પેઠે વળ્યા હતા એ ચિંતનની પ્રયોગ દશામા તેમણે મધ્ય જીવન ગાળ્યુ હતુ તેથી અપકવ વિચારો ઉતાવળે દર્શાવતા હતા અને એ વિચારોને તે વખતે બીજાઓને પક્વાપક્વતાની ખબર નહોતી, એટલે જે કાંઇ તેઓ કહે તે બધુ સત્ય જ્ઞાન જ છે એમ કેટલાક સમજતા આજે પણ તેમ માનનારાઓ છે। આધ્યાત્મિક ચિંતન તરફ ઢળેલી વૃત્તિ અને ચિત્તની એકાગ્રતાથી તે પોતાની શક્તિની અદ્‌ભુતતાનો પરિચય ઈતર જનોને કરાવી શક્યા હતા દુકાન ઉપર બેસીને વેપાર કરે અને બગાડ ગયુ કે તુરત કોઇ ધર્મગ્રંથ કે સૂત્રના વાચનમા ડૂબી જાય, કે પોતાના ચિંતનને નોંધપોથીમા ટપકાવી લે, એવી ચિત્તની એકાગ્રતા થોડાજ મનુષ્યોમા હોય છે, એટલે તેમની એ શક્તિથી ગાંધીજી જેવા પુરૂષ પણ આકર્ષાયા હોય એ સ્વાભાવિક છે આધ્યાત્મિક ચિંતન અને વિશાળ અભ્યાસથી ખીલેલા બુદ્ધિયોગે કરીને શ્રીમદ્ પોતા પર પત્ર લખનારાઓને પોતાના વિચારો વડે આકર્ષી કે સંતોષી શક્યા હોય તેમા પણ નવાઈ નથી એવા જે વિચારો કે લેખો ઉત્તમ અને સત્ત્વશીલ હોય તેનુ વાચન કે મનન કરવાનો હું પણ તરફદાર હોઉં પરન્તુ સુવિચારોનુ વાચન–મનન એક વાત છે અને એ વિચારોના કર્તાના બધા લેખોને પરમજ્ઞાનીના વિચારો માની તેની પાછળ અંધભક્તિથી દોરાવુ એ જુદીજ વાત છે, આધ્યાત્મિક વિચારોના વાચનથી ચિત્તને પોષવુ એ એક વાત છે અને મદ રંગના સંબદ્ધ વિચારોની ઉપેક્ષા કરનારા હઠાગ્રહનો ઘુંટડો આખો

મીંચીને ગળી જવો એ જૂદી જ વાત છે; એક ચિંતકના સારા વિચારો ગ્રહી તેમાંથી બોધ લેવો એ એક વાત છે અને એ ચિંતકની મૂર્તિ બનાવીને તેની પૂજા કરવાથી આત્મકલ્યાણ થશે એવાં સ્વપ્નોમાં આથડવું એ કેવળ જૂદીજ વાત છે. એક વ્યક્તિના સદ્‌વિચારને ગ્રહણ કરવાને બદલે એ વ્યક્તિની પૂજામાંજ અટવાઇ જવું એ કેટલું અનિષ્ટ છે તે તો શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના પ્રશંસક ગાંધીજી જેવાને પૂછવાથી પણ માલૂમ પડી આવશે.

જીવસ્થાનક વિષેની ચર્ચા, સમ્યક્‌ત્વની વ્યાખ્યા, કેવળજ્ઞાન અને એક ભવ પછી મોક્ષે જવાની યોગ્યતા વિષેની ચર્ચા, ચૌભંગીના વિષયમા સૂત્ર સાથેનો શ્રીમદ્‌નો મતભેદ, જ્ઞાની અને સદ્‌ગુરૂ વિષેની ચર્ચા, ઇત્યાદિ વિષે વિસ્તારથી આ પુસ્તકમાં જણાવેલુ છે. શ્રીમદ્ આ બધી ચર્ચામા ભાગ લેતા એમ મનાવી રહ્યા છે કે જાણે પોતે છદ્મસ્થાવસ્થા ધરાવતા નથી, પરંતુ તીર્થંકર જ્ઞાનકથન કરી શકે છે તે કોટિ પોતાને પ્રાપ્ત થઇ ચૂકી છે। આ પ્રકારની અસ્મિતા કોઈ સ્થળે તીર્થંકરોએ સંસારમાં રહીને પણ બતાવી જાણી નથી, પરન્તુ શ્રીમદ્ તે બતાવે છે. ઋજુતાના, સરલતાના, નમ્રતાના અભાવનું તે દર્શન કરાવે છે. ઘણાં પત્રોમાની તેમની વાણીમાં નમ્રતા દેખાય છે પણ એ વાણી પાછળના વિચારધ્વનિમાં નરી અસ્મિતાનું જ દર્શન થશે. આ અસ્મિતા ઉત્તર વયમાં પણ ન્યૂનાધિક અંશે રહી છે. એ ગમે તેમ હોય, પરંતુ તેમની એ અવસ્થા છદ્મસ્થ હતી, વિશેષ ને વિશેપ માન પ્રાપ્ત કરવામા તેમને પોતાના જીવનના વિજયનું દર્શન થતું હતું અને પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ મુખ્યત્વે કરીને મધ્ય વયમાં તેમણે તે પાછળ જ કર્યા કર્યો હતો તે વિષે સંશય રહેતો નથી. અત્ર શાસ્ત્રકારનુ એક વચન યાદ આવે છે.

पूयणठा जसोकामी माण सम्माण कामए ।
बहु पसवइ पाव माया सल्लं च कुव्वइ* ॥

---

*પૂજાનો અર્થી, યશનો અભિલાષી, માન સંમાન મેળવવાની કામના-વાળો મનુષ્ય પાપને ઉત્પન્ન કરે છે અને માયા શલ્યને સેવે છે. (દશવૈ-કાલિક, અ૦ ૫, ઉ૦ ૨, ગા૦ ૩૫)

શ્વેતામ્બર દિગમ્બર શાસ્ત્રોનું વાચન તેમણે સારી પેઠે કરેલું હતું અને પોતાના અભિપ્રાયો બાંધવામા તેમણે એ વાચનનો ઉપયોગ કર્યો હતો તથા બીજાઓને ઉપદેશ આપ્યો હતો ઘણીવાર જોવામા આવ્યુ છે કે બીજાઓ પ્રતિના પોતાના ઉપદેશો છતા એ ઉપદેશો પ્રમાણે પોતે વર્ત્યા નથી. પોતાના કથન કે ઉપદેશ પ્રમાણે પોતે જ ન ચાલે તે વ્યક્તિ જો સુજ્ઞ હોય તો પોતાની નિર્બળતા ઋજુતાથી સ્વીકારી લે છે, પરન્તુ ઘણે સ્થળે એથી વિપરીત જ પ્રયોગો શ્રીમદે પોતાની વાણી દ્વારા કર્યા છે, એટલે પ્રમાદ કે નિર્બળતાનો સ્વીકાર કરવાને બદલે વાણીની જાળ પાછળ પોતાની ઉણપોને છુપાવવાના યત્ન કર્યો છે આવા યત્નો મધ્ય વયમા વિશેષ છે અને ઉત્તર વયમા ઓછા છે, અને આ નિરીક્ષણમાથી તે માલૂમ પડી આવશે આ બધુ શ્રીમદ્‌ની છદ્મસ્થ અવસ્થા ઉપર અજવાળુ પાડે છે, છતા તેમણે પોતાને સપૂર્ણ જ્ઞાનીમા ખપાવવાના જે યત્નો કર્યા છે તેથી તેમના વિવેકરહિત ભક્તો દોરવાઈ ગયા છે જેઓ તે સમયે તેમના સતત પરિચયમા નહોતા, પરન્તુ પાછળથી ગતાનુગતિક ન્યાયે કે તેમના વિચારોના વાચનથી તેમના પૂજક પ્રશસક બન્યા છે તેઓ પણ મોટે ભાગે તેમના પક્વ વિચારોને બદલે અપક્વ વિચારોને જ પકડી રહ્યા છે અને મનફાવતું વર્તન ઝીલી રહ્યા છે "ઢુઢિયાપણું કે તપ્પાપણું કર્યો કરો તેથી સમકીત થવાનું નથી" એમ શ્રીમદે કહ્યુ છે આગળ કહ્યુ છે કે ' ખરેખર સાચુ સ્વરૂપ સમજાય, માંહિથી દશા ફરે તો સમકીત થાય " આમાંથી પહેલા વાક્યને પકડી લઈ શ્રીમદ્‌ના ભક્તોએ ઢુઢિયાપણુ અને તપ્પાપણુ છોડ્યુ ખરૂ, પરન્તુ " માહિથી દશા ફરી " કે નહિ તે કોઈ જોતું નથી ! જો માંહિથી દશા ફરી હોત તો કોઈ પણ આદર્શ ત્યાગી એ મનુષ્યોએ જૈનોને આપ્યો હોત. આ ઉપરથી સમજાશે કે શ્રીમદ્‌ના વાક્યોને અવિવેકપૂર્વક અનુસરવામા આવ્યા છે અને શ્રીમદ્‌ના ફોટાની તથા પ્રતિમાની પૂજા માટેનો એક નવો સપ્રદાય ઉભો કરવામા

શાસ્ત્રરૂપ દીપક પાસે વસ્તુ લાવ્યા સિવાય કોઈ પણ વસ્તુ યથારૂપે સમજાતી નથી. જેમ કોઈ ચોકસી સોના ચાંદીને પરીક્ષા કરવાના સાધનથી તપાસે છે, તેમ શ્રીમદે જે લખ્યુ છે તે નિર્ગ્રન્થપ્રવચનની કસોટીથી તપાસીએ તો આપણને સારૂ સારૂ તેમનાં વચનોની વસ્તુ-સંકલના સમજાશે. આશય એ છે કે તેમણે જે લખ્યું છે, તે આપણી મર્યાદિત બુદ્ધિ સાથે નહિ, પણ શાસ્ત્રપ્રમાણ સાથે વિચારીએ ને તેનુ નિરીક્ષણ પણ શાસ્ત્રથી જ કરીએ.

વર્ષ ૧૬ મા પહેલાંથી ૧૭ મા સુધી પુષ્પમાળાનાં પુષ્પ તરીકે ૧૦૮ વચનો તેમણે લખ્યા છે, તે અવશ્ય સમજવા યોગ્ય છે ને અમલમાં મૂકવા યોગ્ય છે. સારામાં સારો અભ્યાસી જે વિચારીને બતાવી ન શકે તે તેમણે એટલી નાની વયમાં લખી બતાવ્યું છે. ૧૬ મા વર્ષ પહેલાંની કવિતાઓમાં (અંક ૨) " કાળ કોઇને નહિ મૂકે, " તથા (અંક ૩) " સાહ્યબી સુખદ હોય " એ છંદો વગેરેમાં ઘણું રસિક લખ્યુ છે. તે વાંચતાં હૃદયને આનંદ ને મીઠાશનો અનુભવ થાય છે. અંક ૪ મા લખ્યુ છે, તે દશવૈકાલિકના ચતુર્થ અધ્યયનના ગદ્યપદ્યનો અનુવાદ છે. ઉપરાંત છૂટક જુદાં જુદાં અધ્ય-યનોનો આશય પણ તેમા છે. કહેવુ જોઈએ કે, જે જે અનુવાદ છે, તે સારી ને વ્યવસ્થિત ભાષામાં મુનિઓને અંગે છે. એમ તેમણે ૧૫ અંક સુધી જુદું જુદું પણ સારૂં લખ્યું છે.

ત્યારપછી ૧૬મા વર્ષમાં તેમણે " ભાવના બોધ " લખ્યો છે. તેમાં વિવેચનો સાથે દૃષ્ટાંતો તથા કવિતાઓ આપ્યાં છે. એક એક ભાવના વિષે ઘણો સારો બોધ તેમણે આપ્યો છે. ષષ્ઠચિત્રમાં અંતર્દર્શનમાં તેમણે વિચાર્યું કે " અનંત સૌખ્ય નામ દુઃખ ત્યાં રહી ન મિત્રતા "ને કહે છે કે નિવૃત્તિને પકડ ને પ્રવૃત્તિને છોડ. આવી રીતે બાર ભાવના તેઓ પૂર્ણ કરે છે.

પછી સત્તરમા વર્ષમા તેઓ આવે છે ત્યા "મોક્ષમાળા"નું પુસ્તક તેઓ લખે છે પ્રથમ તે વાચનારને ભલામણ લખે છે કે તમો મારા કથનને બરાબર વિચારપૂર્વક સમજશો તો તમને તેમાંથી બહુ સમજવાનુ ને જાણવાનું મળશે, આત્મશાન્તિ ને સદ્ગુણ, વિવેક, નીતિ વિગેરે મેળવી શકશો આમ પહેલા પાઠમાં કહ્યા પછી ૧૦૮ શિક્ષા પાઠ સુધી પોતાના અભ્યાસાનુસાર-વિચારાનુસાર ને અનુભવ પ્રમાણે વીતરાગ પ્રવચનને સારી પદ્ધતિમાં તેઓ વાચનાર પ્રતિ પ્રબોધે છે ને સંભળાવે છે વાચક એક પછી એક ક્રમવાર શિક્ષા-પાઠને ધ્યાનપૂર્વક વાંચે તો અવશ્ય જૈનદર્શનના તત્ત્વોને પામી શકે

અત્યાર સુધી શ્રીમદ્ પ્રતિમાની તરફદારીમા કાંઈ પણ લખતા હોય તેમ જણાતું નથી તેથી સમજી શકાય છે કે તેમને સાધુમાર્ગી સપ્રદાયગત વ્યક્તિઓનો પરિચય રહ્યો હોવો જોઈએ તેઓ આગળ એક જગ્યા પર લખે છે કે તેઓ જન્મથી ચુસ્ત વૈષ્ણવ હતા, પણ પછી આગળ સયોગવશાત્ પ્રતિમાના અશ્રદ્ધાળુઓ સાથે પરિચય થવાથી જૈન ધર્મમા તેઓ આવ્યા આ વખતે પ્રતિમાના શ્રદ્ધાળુ સાથે પરિચય થયો હોત તો તેઓ ત્યારથી પ્રતિમાની તરફદારીમાં ખુશીથી લખત, પણ 'ભાવના બોધ" ને "મોક્ષમાળા" લખતા સુધીમાં જે લખ્યું છે, તે ઉપરથી સમજાય છે કે તેમને સાધુમાર્ગીનો પૂરો પરિચય હતો એક પક્તિમાં લખ્યુ છે કે

"પુષ્પપાખડી જ્યાં દુભાય જિનવરની ત્યા નાંદ આજ્ઞાય,'
"સર્વ જીવનું ઈચ્છો સુખ, મહાવીરની શિક્ષા મુખ્ય,"

* * * *

'સર્વ પ્રકારે જિનનો બોધ, દયા, દયા, નિર્મલ અવિરોધ.'

આ ઉપરથી ખ્યાલ આવશે કે શ્રીમદ્‌ના અતઃકરણ વિષે દયા માટે કેટલા બધા ઉચ્ચ વિચાર હતા સાથે મહાવીરની શિક્ષા વિષે તેમને કેટલું બધું માન હતું પણ વખત જતા પાછા પ્રતિમા વિષે

તેમના વિચારો બદલાય છે. ગમે તેમ આપણે ધારીએ, પણ અત્યાર-સુધી તેઓ પોતાના વિચારો જે બતાવી શક્યા છે, તેમાં તદ્દન સ્વતંત્રતા જણાતી નથી, પણ પરાશ્રિતતા હોય એમ જણાય છે. એટલે કે અત્યારસુધી લખવામાં બીજા કોઈની મદદ હોવી જોઇએ, ને પોતાની લેખનશૈલી, વિચાર, અભ્યાસ સાથે કોઈ સારી અભ્યાસી સાધુમાર્ગી વ્યક્તિના વિચારો હોવા જોઇએ. કારણકે એકસરખા વિચારો એક બીજાના વિચાર-અભિપ્રાય સાથે સચવાઈ રહ્યા છે. પ્રતિમા સંબંધી થોડા પણ વિચાર કોઈ રીતે તેમણે દર્શાવ્યા નથી. આગળ જતાં બીજા જ વર્ષમાં તેઓ પોતાના વિચારનો એકદમ પલટો કરે છે.

મનુષ્યજીવન એવું જ છે કે હમેશાં વિચારો એક રૂપે રહી શકતા નથી. શ્રીમદ્દના વિચારો હવે તેઓના સંયોગ, સ્થાન ને વય બદલવાની સાથે બદલાય છે. વિદ્યાર્થી જેમ મધ્યશાળામાંથી નીકળી વિદ્યાપીઠમાં પ્રવેશ કરે છે, ને કોઈ જુદું જ જુએ છે, તેમ શ્રીમદ્દ યુવાવયમા આવતા અને જૈન દર્શન વિષે અભ્યાસ વધતાં કાંઈ જુદું જ જુએ છે, એટલે હવે સ્વતંત્ર વિચારમાં તેઓ પ્રવેશ કરે છે, ને પોતાના સ્વતંત્ર વિચારો બતાવે છે.

વર્ષ ૧૮ તથા ૧૯ મું

કોઇ પણ વાચક સમજી શકે તેમ શ્રીમદ્‌ના આ લખેલ ભાગને વર્ષમાં ને નાના નાના ભાગો ને અંકોમાં વહેંચી દીધેલ છે, જો કે આગળ પ્રકાશકને સાફ ન સમજાવાથી કે બરાબર પ્રાપ્ત ન થવાથી ગુંચવણ થયેલી જણાય છે. ૧૬ મા વર્ષ પહેલાં ને ૧૫ મા અંક સુધી પ્રકાશકે જણાવ્યું છે. ૧૬ મા વર્ષમાં ને ૧૬ મા અંકમાં "ભાવના બોધ" છે. ૧૭ મા વર્ષમાં અવધાનમાં કરેલી કવિતાઓ ૧૭ મા અંકમાં, ને ૧૮ મા અંકમાં "મોક્ષમાળા" છે. હવે ૧૯ મો અંક શરૂ થાય છે.

સસ્કારનુ બળ—[૧૯ મો અંક]

તેઓ લખે છે કે—

" લઘુ વયથી અદ્‌ભુત થયો, તત્ત્વજ્ઞાનનો બોધ,

*　　*　　*　　*

" જે સસ્કાર થવો ઘટે અતિ અભ્યાસે કાય " (અગત)

પોતાના સબધે તેમણે આ અગત વિચારો જણાવ્યા છે વાર્તા તદ્દન સત્ય છે કે આટલી વયે તત્ત્વજ્ઞાન સબધી વિચારો આવવા તે પૂર્વ સસ્કારના બળ સિવાય કેમ બની શકે? કોઇ પણ વિચારક મનુષ્ય અવશ્ય કબૂલ કરશે કે આ સસ્કારી પુરૂષ છે

કાજળની કોટડી—[૨૧ મો અંક]

તેમણે જણાવ્યુ છે કે

" કુટુબરૂપી કાજળની કોટડીના વાસથી સસાર વધે છે એકાતથી જેટલો સસાર ક્ષય થવાનો છે, તેનો સોમો હિસ્સો પણ તે કાજળ ગૃહમા રહેવાથી થવાનો નથી "

આ વર્ષથી લખવાની અને વિચારની શૈલી બદલાય છે પોતાની સ્વતત્ર બુદ્ધિનો આવિર્ભાવ થાય છે, તે સચોટપણે તેઓ લખે છે હવેથી તેઓની જગા વિચારકમા ને સ્વતત્રપણે ઉત્તર આપવામા પ્રવેશે છે સ્વતત્રપણે કે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમાથી ઉત્તર આપતા હોય, પણ જે શીધુ ને સારૂ હોય, તે સાથે આપણો સ્વલ્પ પણ વિરોધ ન હોય.

જૈન સમાજ વિષે—[૨૪ મો અંક]

શ્રીમદ્ ગ્રન્થ લખતા હોય તેમ એક મોટો લેખ લખી રહ્યા જણાય છે, અથવા કોઈની ઉપર મોટો પત્ર લખતા હોય એમ લાગે છે જૈન માર્ગ વિષે નિરીક્ષણ કરતા હોય તેમ નિરીક્ષક નરીકે લખે છે

" અત્યારે વીતરાગ દેવને નામે જૈન દર્શનમા એટલા બધા મત ચાલે છે કે તે મત તે મતરૂપ છે પણ સત્રૂપ, જ્યાસુધી વીતરાગ દેવની આજ્ઞાનુ અવલબન કરી પ્રવર્તતા ન હોય ત્યાસુધી, કહી શકાય નહિ '

" એટલા બધા મતો સબધી સમાધાન થઈ નિરાકરણે વીતરાગની આજ્ઞારૂપે માર્ગ પ્રવર્તે એમ થાય તો મહા કલ્યાણ.

આગળ લખે છે કે—

"દુષમ કાળના પ્રતાપે જે લોકો વિદ્યાનો બોધ લઈ શક્યા છે, તેમને ધર્મતત્ત્વ પર મૂળથી શ્રદ્ધા જણાતી નથી. જેને કંઇ સરલતાને લીધે હોય છે, તેને તે વિષયની કંઈ ગતાગમ જણાતી નથી."

"કેળવણી વગરના લોકોમા સ્વાભાવિક એક આ ગુણ રહ્યો છે કે આપણા બાપદાદા જે ધર્મને સ્વીકારતા આવ્યા છે, તે ધર્મમાં જ આપણે પ્રવર્તવું જોઈએ; અને તે મત સત્ય હોવો જોઈએ: તેમજ આપણા ગુરૂનાં વચન પર જ આપણે વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ:—પછી તે ગુરૂ ગમે તો શાસ્ત્રનાં નામ પણ જાણતા ન હોય, પણ તેજ મહાજ્ઞાની છે એમ માની પ્રવર્તવું જોઈએ."..................

આ આખો લેખ વાંચતાં જણાશે કે જે શ્રીમદ્ "મોક્ષમાળા" લખતા હતા તે અત્યારે વસ્તુતઃ નથી. તેમાં ગુરૂતત્ત્વ ઉપર તથા સમ્યક્ત્વ ઉપર ભાર આપી તેમણે લખ્યું છે. આજે ગુરૂ પર, ધર્મ પર, તેઓ કાંઈ વિચિત્ર લખે છે. આજે પોતે તદ્દન સ્વતંત્ર વિચારક છે ને પોતે ઉપદેશક થતા હોય એમ લાગે છે. ખરી રીતે વિચારીએ તો જૈનદર્શન વિષે તેમણે જે લખ્યું છે તે કંઈ ખોટું નથી. પણ, અંદર જે કટાક્ષ છે, તે થોડે થોડે ધીમે ધીમે હવે બહાર આવે છે. આગળ લખે છે કે—

"ત્યાગી સિવાયના, પરાણે ગુરૂઓ થઈ બેઠેલા, મહાવીરદેવના માર્ગ-રક્ષક તરીકે ગણાવતા યતિયોની તો માર્ગ પ્રવર્ત્તાવવાની શૈલી માટે કંઇ બોલવું રહેતું નથી, કારણ ગૃહસ્થને અણુવ્રત પણ હોય છે, પણ આ તો તીર્થંકર દેવની પેઠે કલ્પાતીત પુરૂષ થઈ બેઠા છે."

તેઓ આ લીટીઓ લખે છે તે તદ્દન ખરી છે. સમાજમાં એવી સ્થિતિ આજે યતિવર્ગ ભોગવી રહ્યો છે, છતાં મહાવીરના માર્ગ-દર્શક કે રક્ષક તરીકે પોતાને ઓળખાવતા હશે. તેઓએ આ અનુભવ પોતાની હયાતીમાં મહાવીર પ્રભુના અનુયાયીઓમાં શ્રી મહાવીરના ગયા પછી ઘણાં વર્ષે જોયો. પણ એજ પ્રમાણે શ્રીમદ્‌ને ગયાને થોડાં

વર્ષો ગયાં છે, તેટલામા તેમના પોતાના અનુયાયીઓમા પરિવર્તન થઈ રહ્યું જણાય છે તેમના જ કેટલાક અનુયાયીઓ આશ્રમો બાંધી બેઠા છે શ્રીમદ્ કહે છે કે એક વ્રત પણ નહિ ધારણ કર્યા છતા યતિવર્ગ રક્ષક તરીકેનો દાવો લાવે છે, તેમ આજે આશ્રમમા રહે નારાઓ એક પણ વ્રત નહિ ધારણ કર્યા છતા શ્રીમદ્‌ના માર્ગદર્શક તરીકેનો, એટલું જ નહિ પણ પ્રભુ મહાવીરના સાચા માર્ગે ચાલનાર ને ચલાવનાર તરીકેનો દાવો કરે છે અને પોતાને તે રૂપે લોકો આગળ ઓળખાવે છે, બીજાને તેઓ મિથ્યાત્વી કહે છે, ને સમજે-સમજાવે છે કે સાચા સમ્યક્‌ત્વી હોય તો તેઓ જ આજે આ કલિકાલમા છે, આ સ્થિતિ શ્રીમદ્ જો જાણતા હોત તો તે વિષે તેઓ કેવુ લખત ? તેઓના અનુયાયીઓ પોતાને એક પણ વ્રત હોવાની સાફ સાફ ના કહી દે છે, કારણકે તેઓની રીતભાત તદ્દન અત્યાગીપણાની દેખાય છે તોપણ તેઓ કહે છે કે મોક્ષમા જવાની માર્ગદર્શક કુંચીઓ જેવી અમે શ્રીમદ્‌ના ઉપદેશથી જાણીએ છીએ તેવી આજે કોઈ જૈન માર્ગમાં મહાવ્રતધારીઓ પણ જાણતા નથી ! એટલે તેઓના સર્વ અનુયાયીઓ (શ્રીમદ્‌ના વખતમા શ્રીમદ્ માત્ર એકના હશે) આજે પગલે ગુરુ હોવાનો દાવો યતિયોની પેઠે જ કરી રહ્યા છે

શ્રીમદ્ લખે છે કે "વિદ્યાનો બોધ જે લોકો લેઇ રહ્યા છે તેઓને ધર્મતત્ત્વ ઉપર શ્રદ્ધા જણાતી નથી ' આ આશયથી સમ જાય છે કે કેળવણી લીધેલો વર્ગ તેમના શિષ્યવર્ગમા આવી શક્યો જણાતો નથી તેઓએ ધર્મતત્ત્વ સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો હશે, પણ કેળવાયલા ઉપર તે છાપ પાડી શક્યા નહિ હોય, તેમજ કેળવણી વગરના લોકો પણ પોતાનો ધર્મ મૂકી તેઓનો પંથ સ્વીકારી શક્યા નહિ હોય, અથવા જેઓ પોતાના ધર્મને વળગી રહ્યા હશે, ને બાપ-દાદાના ધર્મને આગળ કરતા હશે, તેઓની ઉપર પણ તેઓ છાપ પાડી શક્યા નહિ હોય આથી તે બન્ને વિષેનો પોતાનો કટાક્ષ તેઓ બહાર કઢાડે છે

આ ઉપરથી એટલુ સમજી શકાય છે કે, જ્યાં કેળવણી છે. ત્યાં શ્રદ્ધા નથી, પણ અસ્મિતા છે; ને જ્યાં કેળવણી નથી, ત્યાં ચુસ્તતા કે મૂળ વસ્તુને વળગી રહેવાની શ્રદ્ધા છે. એટલે આ જમાનામાં જ્યાં જ્યા પ્રખર અભ્યાસ-વિકાસ જોવાય છે, ત્યાં ત્યાં ધર્મ ને ધાર્મિક મંડળ, તેમજ જીવ ને ઇશ્વર વિષેની વાતો વ્યર્થ હોય અથવા સમાજને તે નકામી ગુંચવણમાં નાંખતી હોય એમ સમજાતું લાગે છે. કોઈ પણ મંડળમાં વિદ્યા પામેલ વર્ગ ધર્મને હસી કાઢતો દેખાય છે. તે ધર્મથી ખસતો જાય છે. મુડીદાર વર્ગ પણ ધર્મથી પરાઙ્મુખ થતો હોય એમ અટકચાળાં કરતો હોય છે. શિક્ષિત વર્ગને મુડીદાર વર્ગ બન્ને આજે ધર્મના કટ્ટર વિરોધી હોય એમ જણાય છે, કારણ એ છે કે તેઓ બન્ને ધર્મ ઉપર ને ધર્મસ્થિત વ્યક્તિઓ પર અસૂયાથી ને તુમાખીથી આંખો કહાડતા હોય એમ જ્યાં ત્યાં દેખાય છે. ઉપદેશકો ધર્મબુદ્ધિથી ઉપદેશ આપતા હોય તોપણ તેઓને મન તેઓ ધર્મનાં રમકડાં હોય એમ લાગે છે! આ સ્થિતિ શ્રીમદ્ના વખતમાં ને તે પહેલાં વિદ્વાન્ કવિ ભર્તૃહરિના વખતમાં પણ હતી એમ એમના નીચેનાં શ્લોક પરથી સમજાય છેઃ

बोद्धारो मत्सरग्रस्ताः प्रभवः स्मयदूषिताः

શ્રીમદ્ તે લેખમાં વળી લખે છે કે—

"દીક્ષિતમાં પણ ભદ્રિકતાને લીધે કાતો દીક્ષા, ભિક્ષા માંગ્યા જેવી સ્થિતિથી મુંઝાઇને પ્રાપ્ત થયેલી દીક્ષા, કા તો સ્મશાનવૈરાગ્યમા લેવાઇ ગયેલી દીક્ષા હોય છે. શિક્ષાની સાપેક્ષ સ્ફુરણાથી પ્રાપ્ત થયેલી દીક્ષાવાળો પુરૂષ, તમે વિરલ જ દેખશો."

આ કથન સાવ સત્ય છે. વસ્તુસ્થિતિ આજે તેવી જ છે, ને ઘણી કફોડી છે. પણ આ કથન તેમનું સહજ છે, કે કટાક્ષપૂર્વક છે, તે તો સારા પરિચિત મનુષ્યો જ કહી શકે. સમાજમાં આજે ઘણા ગરીબાઇથી દીક્ષિત થયેલાઓ હશે ને ભિક્ષા માગવા જેવી સ્થિતિ હોવાથી પણ દીક્ષિત થયા હશે. પણ એમાં દોષ કોનો

ગરીબાઈ હોવાથી દીક્ષિત થયા તેનો કે સમજણ ન પડી ને થયા તેનો ? કે સારી સમજણ હતી છતા ન થયા તેનો ? કે મૂડીદાર હોઈ મૂડી છોડી ન થયા તેનો ? આ બધી સ્થિતિમાં આપણે દોષ કોનો માનવો ? કે પછી દુષમ કાલનો ? જ્યારે સારો સમય હતો, ત્યારે ઘણુ સુખી ને સુજ્ઞ મનુષ્યો ત્યાગી થતા હતા આજે સમય બદલાયો છે સુખી છે તેને ત્યાગ ગમતો નથી, સુજ્ઞ છે તેને પરલોકનો વિશ્વાસ નથી એટલુંજ નહિ પણ સુજ્ઞ મનુષ્યોને વિષયો છોડવા ગમતા નથી શ્રીમદે સમાજની વસ્તુસ્થિતિની જે ટીકા કરી છે તે પોતાના અસ્થિર સ્વભાવનું પરિણામ છે કારણ એ છે કે તે વસ્તુ પોતાના અને સૌ કોઈના દાખલા ઉપરથી સમજી શકાય તેવી છે જ્યાસુધી મનુષ્ય ગરીબ હોય છે ત્યાસુધી આસ્તિક ને વિનયી હોય છે, પણ જ્યારે ધનાઢ્ય કે સમર્થ થાય છે ત્યાર તે સહજ ઉદ્ધત ને ગર્વિષ્ઠ બને છે, એટલું જ નહિ પણ ઉલટો નાસ્તિક થાય છે

જૈનદર્શનમા આજે સારામા સારા અભ્યાસીઓ છે ને મૂડીદાર વ્યક્તિઓ પણ છે છતા થોડો પણ ત્યાગભાવ વર્તનમા ન મૂકે, તો તે શરમનો વિષય છે કે ગરીબાઈમાથી દીક્ષિત વર્ગ ઉભો થાય છે તે શરમનો વિષય છે ? ગમે તેમ માનો, પણ મોટી મોટી વાતો જ કરના કરતા જેઓ લેશ પણ અમલમા મૂકે છે તેઓને માટે તે સારૂં છે

પ્રતિમા વિષે

હવે શ્રીમદ્ લખે છે કે—

'એ સઘળા મતોમા કેટલાકને તો સહજ વિવાદ છે મુખ્ય વિવાદ એકનું કહેલુ પ્રતિમાની સિદ્ધિ માટે છે, બીજા દેવળ તેને ઉત્થાપે છે આ મોટા વિવાદ આ કાળમા ન પડ્યા હોત તો ધર્મ પામવાનુ લોકોને બહુ સુલભ થાત."

"બીજા આગમાં પ્રથમ હુ પણ ગણાયો હતો મારી જિજ્ઞાસા વીતરાગ દેવની આજ્ઞાના આરાધક થવાની છે, એમ સત્યવાની ખાતર કહી દઇ દર્શાઉં

છું કે પ્રથમ પક્ષ સત્ય છે; એટલે કે જિનપ્રતિમા અને તેનું પૂજન શાસ્ત્રોક્ત, પ્રમાણોક્ત અને અનુભવોક્ત-અનુભવમાં લેવા યોગ્ય-છે. મને તે પદાર્થોનો જે રૂપે બોધ થયો, અથવા તે સંબંધી મને જે અલ્પ શંકા હતી તે નીકળી ગઈ."

હવે એટલું કહેવું આ સ્થળે બસ છે કે શ્રીમદ્ પોતે કહે છે કે એક વખત બીજા ભાગમાં-પ્રતિમા નહિ માનનાર પક્ષમાં હતો, પણ હવે નથી. હવે પોતાને પ્રતિમા તરફની જે શંકાઓ હતી તે રહી નથી, ને પ્રતિમા છે તે પક્ષ સાચો છે. આટલેથી શ્રીમદ્ નથી અટકતા; પણ આગળ તેમને વિષે કોઈ પણ શંકા ન લાવે તે માટે તે પોતાના વિષયને પુરવાર કરવા માટે ચાર કલમો તેઓ લખે છે ને વળી અ-આ, એમ છેક અં-અઃ સુધી કલમો ઘડી કહાડે છે. ત્યારપછી તેઓ લખે છેઃ—

"ટૂંકામાં પાચ પ્રકારના પ્રમાણથી તે વાત હું સિદ્ધ કરૂં છું. ૧ આગમ પ્રમાણ, ૨ ઇતિહાસ પ્રમાણ. ૩ પરંપરા પ્રમાણ, ૪ અનુભવ પ્રમાણ, ૫ પ્રમાણ પ્રમાણ.

આ પ્રમાણે પાંચ પ્રમાણ લખી, આગમ પ્રમાણની વ્યાખ્યા કરવા જતા આગમની વ્યાખ્યા તેઓ કરે છે કે—

"આગમ કોને કહેવાય, એની પ્રથમ વ્યાખ્યા થવાની જરૂર છે...... કેટલાંક પ્રમાણો-આગમનાં-સિદ્ધ થવા માટે પરંપરા અનુભવ ઈત્યાદિની આવશ્યક્તા છે. કુતર્કથી જો તમે કહેતા હો તો, આખા જૈન દર્શનનું પણ ખંડન કરી દર્શાવું, પણ તેમાં કલ્યાણ નથી."

પાચ પ્રમાણ વિષે તેમણે લખ્યું છે, પણ એક પણ પ્રમાણ તેમણે આપ્યું નથી. શા માટે તેઓએ તે લખવું મૂકી દીધું છે? હૃદયમાં છૂપો અગ્નિ કે પ્રપંચ હતો, તે પોતે બીજાને ખુલ્લા હૃદયથી બતાવી આપ્યો છે કે જો કુતર્ક કરૂં તો આખા જૈનદર્શનનું ખંડન કરી બતાવું; પણ જૈનદર્શનનું ખંડન તેઓ કરી દેખાડતા નથી, તેમ પ્રતિમાનું મંડન એક પણ પ્રમાણ આપી તેઓ કરી આપતા

નથી જો એક પણ પ્રમાણ આપવાનું હતું નહિ, તો શા માટે એક ગ્રન્થ લખતા હોય તેમ મોટો ઘટાટોપ કર્યો હશે? પ્રતિમા તરફ રૂચિ તેમને થઈ, તો તેમની મરજી, તેમની પાસે જો પ્રમાણ નથી તો પછી પ્રમાણ છે એમ કહેવાથી શું એ વાતો સિદ્ધ થઈ જશે? કોઈ પણ વાચક જ્યારે તેમના આપેલા પ્રમાણોનાં નામ વાચી, તે પ્રમાણોની વ્યાખ્યા નહિ વાંચે, ત્યારે તેમને વિષે કેવો ખ્યાલ બાંધશે? વાચક એટલે સુધી ચાલ્યો જશે કે બીજી બાબતમાં ગમે તે હો, પણ આ બાબતમાં શ્રીમદ્ અવશ્ય ખોટા છે, નહિતો, શા માટે પાંચ પ્રમાણના નામ આપી, એક પણ પ્રમાણની વ્યાખ્યા કરીને તેમની સાધ્ય વસ્તુ–પ્રતિમાને સિદ્ધ કરી બતાવતા નથી?

આ સ્થળે એ વિચાર આવે છે કે પાંચ પ્રમાણ તેમણે જે બતાવ્યાં, તે પાંચ પ્રમાણ જૈન સાહિત્યમાં છે કે તે સિવાય અન્ય કોઈ પુસ્તકમાં છે? આપણે જાણીએ છીએ ત્યાંસુધી કહી શકાય છે કે એ પાંચ નામ એકેમાં નથી. જૈનદર્શનમાં ને વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિમાં પ્રત્યક્ષ અનુમાન, ઉપમાન ને આગમ એ ચાર પ્રમાણ છે; પણ શ્રીમદે ગણાવ્યા તેમાંનું એક આગમ સિવાય બીજું કોઈ પ્રમાણ નથી. નૈયાયિકો, વેદાંતના અભ્યાસીઓ, ને બીજા સાહિત્યકારો પણ તે ચાર પ્રમાણને પ્રમાણભૂત ગણે છે. ઇતિહાસ પ્ર૦, પરંપરા પ્ર૦, અનુભવ પ્ર૦ આવાં નામો ગોઠવતા તેમને મગજમાં શું ખ્યાલ નહિ આવ્યો હશે કે આમ કહેવા જતાં અવશ્ય હું ખોટો ઠરીશ? પણ લાગે છે કે એ રીતે લોકોને સમજાવી લઈ શકાશે એમ સમજી તેમણે ચલાવી લીધું હોવું જોઈએ, અથવા તો બુદ્ધિના ઝપાટામાં બીજાં ચાર પ્રમાણો ગોઠવી દીધા હશે. ગમે તે હો, પણ એક આગમ પ્રમાણ આપી સાધ્ય વસ્તુને સિદ્ધ કરી હોત તોપણ ઇષ્ટ હતું.

કલમ સંબંધી વ્યાખ્યા

પાંચ પ્રમાણો બતાવ્યાં તે પહેલાં તેમણે કેટલીક કલમો બતાવી છે તેમાં તેઓ લખે છે કે—

"(૧) કોઈ પણ વીતરાગની આજ્ઞાનું પાલન થાય તેમ પ્રવર્ત્તવું, એ મુખ્ય માન્યતા છે."

"(૨) પ્રથમ પ્રતિમા નહિ માનતો, અને હવે માનુ છું, તેમાં પક્ષપાતી કારણ નથી, પણ મને તેની સિદ્ધિ જણાઈ તેથી માન્ય રાખું છું."

આ પ્રમાણે પોતાની વસ્તુ સત્ય છે તે જણાવવા એક પછી એક કલમો યુક્તિપુરઃસર તેમણે લખી છે. શ્રીમદ્‌માં અધિકતા એ હતી કે એટલી છોટી ઉમરમાં યુક્તિયુક્તતા સાથે બુદ્ધિવૈભવ જણાતો હતો; ને આ કલમોમાં તેમણે પોતાની બુદ્ધિમત્તાનું દર્શન કરાવ્યું છે. મનુષ્યને જ્યારે બુદ્ધિવૈભવ હોય છે, ત્યારે તેને જે બાજુમાં જવુ હોય તે બાજુને સવળી તે બતાવી શકે છે; ને ઇતર મનુષ્યોને મનાવવા તે વખતે તે પોતાનું બુદ્ધિબળ તૈયાર કરે છે. શ્રીમદ્ માટે પણ તેમજ થયું છે. આટલા વર્ષ સુધી તેઓ શાને પ્રતિમાની તરફેણમાં રહ્યા હશે, એમ શું પ્રશ્ન નથી થતો? હવે શાને પ્રતિમાની તરફદારી સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરતા હશે? શું અત્યાર સુધી તેઓ સમજી શક્યા નહિ હોય? આવા બુદ્ધિમાનના મગજમાં કઈ ચીજે પડદો રાખ્યો કે જેથી તે સમજી ન શક્યા? શું અત્યાર સુધી તેમણે જિનાગમો નહિ વાંચ્યા હોય? એવો કયો પ્રસંગ આવી પડ્યો કે જેથી તેમને પ્રતિમાની તરફેણમાં જવું પડ્યું? આવી અનેક કલ્પનાઓ આખુ પુસ્તક વાચતા વાંચનારને આવ્યા સિવાય રહી શકતી નથી. ગમે તેમ હો, પણ આ લેખ વાચતાં આપણને લાગી આવે છે કે તેમના હૃદયમાં ત્યારે મહાન્ પરિવર્તન થયું હતુ. હવે તે પરિવર્તન ન્યાયશીલ છે કે નહિ તે તો કોઈ તટસ્થ વિચારક સમજી શકે. પણ તેમણે પ્રથમ કહ્યુ છે કે જો તમે કહેતા હો તો કુતર્કથી આખા જૈન દર્શનનુ ખંડન કરી બતાવું, તો પછી આમાં શ્રીમદે કુતર્કની ઘટના નહિ કરી હોય તેની શી ખાતરી? ખંડન કરવાની શક્તિ જો તેઓમાં છે, તો પ્રતિમાનું મંડન કરવામાં એ શક્તિ કેમ ન વાપરી હોય? મનુષ્ય પોતે જ્યારે ઋજુભાવથી પ્રવૃત્તિ

કરે છે, ત્યારે સહજ તેના કાર્યમા ઋજુતા–સરલતા દેખાય છે, પણ જ્યારે વક્રભાનથી પ્રવૃત્તિ કરે છે, ત્યારે તેના કાર્યમા–આદર્શમા અઋજુતા–વક્રતાના પ્રતિબિમ્બો દેખાય છે મનુષ્ય પોતે જ પોતાની કરેલી યુક્તિ બતાવી આપે છે શ્રીમદે આમા યુક્તિ રચી છે, તે તેમના લેખમા સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે

* * * * *

"છેવટની ભલામણ

' હવે એ વિષયને સંક્ષેપમા પર્ણુ કર્યો પ્રતિમાથી એકાન્ત ધર્મ છે એમ કહેવા માટે અથવા પ્રતિમાપૂજનનો ભાગ સિદ્ધ કરવા માટે મે આ લઘુ ગ્રન્થમા કલમ ચલાવી નથી પ્રતિમા માટે મને જે જે પ્રમાણો જણાયા હતાં તે ટૂકામા જણાવી દીધા "

શ્રીમદ્ ઉપરના વાક્યોમા લખે છે કે એ વિષયને સક્ષેપમા પૂર્ણ કર્યો પ્રતિમા માટે જે જે પ્રમાણો જણાયા તે જણાવી દીધા આમા ક્યા એકકે પ્રમાણ જણાયુ છે? છતા તેઓ કહે છે કે પ્રમાણો હતા તે બધા જણાવી દીધાં, એમા કેટલુ સત્ય છે? પુસ્તકમા ઉપરના વાક્યોની ઉપર પાચ ફુદડીઓ છાપી છે તો શુ તે પાચ પ્રમાણુની મૂકી હશે? એ જગ્યાએ પાંચ પ્રમાણો મૂકવા જોઇએ પણ એકકે પ્રમાણુ બતાવી નહિ શકવાથી તે જગ્યાએ નિશાની મૂકી એ વિષયને પૂર્ણ કર્યો હશે એમ સમજવુ પડે છે આને બુદ્ધિ સમજવી કે તર્ક કરવાની પદ્ધતિ સમજવી? લોકો ગાય છે કે 'એક મણમાં છે ચાર તોલાની ભૂલ જો," એમ મણમા ચાર તોલાની ભૂલ છે તોપછી પાછળ રહ્યું શુ! આટલા લઘુ ગ્રન્થમા પાચ પ્રમાણો કહી એમ પણ પ્રમાણ બતાવાય નહિ તો તેમાં કેટલી ભૂલ સમજવી? કદાચ આટલુ લખતા લખતાં કોઈ બીજો મોટો ફેરફાર થયો હોત ને લેખ અપૂર્ણ રહ્યો હોત તો માની શકાત કે અપૂર્ણ રહેવાથી પ્રમાણો આપવા રહી ગયાં છે પણ તેમ થયુ નથી છતાં બીજા

પાસે મનાવવા તેઓ પ્રયત્ન કરે છે કે "વિષય પૂર્ણ થયો ને પ્રમાણો જણાવી દીધાં." અત્ર દુઃખ તો એ થાય છે કે પ્રમાણની વાર્તા કહી તે પ્રમાણ ગળી ગયા છે. જો પ્રમાણની વાર્તા કર્યા સિવાય ને પ્રમાણ મૂક્યા સિવાય પ્રતિમા સંબંધી લેખ લખ્યો હોત તો કંઈ અડચણ હતી નહિ.

આગમ પ્રમાણ છે કે નહિ ?

જિનપ્રતિમા અને તેનું પૂજન શાસ્ત્રોક્ત, પ્રમાણોક્ત ને અનુભવોક્ત છે. આ પ્રમાણે *૧૧૭મા પૃષ્ઠ પર જણાવે છે, તો હવે આપણે જોઈએ કે આગમોમાં તે વિષે કેવું કથન છે ? જિનપ્રતિમાઓને રહેવા માટે સિદ્ધાયતનો, જંબૂદ્વીપ, નંદીશ્વર દ્વીપ વગેરે અનેક દ્વીપોમાં, વર્ષધર પર્વતોમાં, તિર્યક્‌લોકમાં છે; ને દેવલોકમાં પણ પ્રતિમાઓ છે; આ સર્વ પ્રતિમાઓ દેવલોકની જેમ શાશ્વત કે સ્થાયી છે. મનુષ્યલોકના ગૃહોની જેમ તે અશાશ્વત છે એમ નથી. દેવોના રીતિરિવાજમાં, તેઓના વર્ણનમાં અનેક સ્થળે પ્રતિમા સંબંધી વાર્તા આવે છે. દેવોનો જન્મ થતાં (ઉત્પન્ન થવા) સાથે પ્રતિમા તરફ કેવા માનથી, સભ્યતાથી ને વિવેકથી તેઓ વર્તે છે, તે વિષે જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ, વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ (ભગવતી), જીવાભિગમ ને રાજપ્રશ્નીય સૂત્રોમાં છે; પણ સાફ સાફ વાર્તા એ કરવી ઈષ્ટ છે કે, આથી કોઈ જગ્યાએ એ વાર્તા ઉપસ્થિત નથી થતી કે સમ્યક્‌ત્વધારી, દેશવ્રતધારી કે સર્વવિરતિધારીએ જિનપ્રતિમાનું પૂજન કરવું અગત્યનું છે, ને તેમ કરવું એ મોક્ષપ્રાપ્તિનું એક અંગ છે. તીર્થંકરોએ નિર્વાણ જવામાં જ્ઞાનાદિ રત્નત્રય રૂપ જે અંગો કે સાધનો

* આ પુસ્તકમાં જ્યાં જ્યાં પૃષ્ઠના આંક આવે ત્યાં ત્યાં "શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર" ની ૧૯૭૦ ની સાલમાં છપાયેલી બીજી આવૃત્તિના પુસ્તકનું પૃષ્ઠ સમજવું.

બનાવ્યા, તેમા જિનપ્રતિમાનું દર્શન પૂજન આવશ્યક છે એમ કોઈ જગ્યાએ આગમોમાં જણાતું નથી લોકોના દિલમા એ શકા રહેતી હશે કે જો પ્રતિમા નથી, તો પછી દેવલોકમા ને પર્વતો ઉપર પ્રતિમા સબધી વાર્તા આગમોમા શા માટે કહી હશે ? આ શકા ઠીક છે ઉત્તર એ છે કે તિર્યક્લોક ને ઉર્ધ્વ (દેવ) લોક શાશ્વત છે અને તેનું વર્ણન ને તેમા રહેલી અનેક વસ્તુઓનું વર્ણન જે વખતે શાસ્ત્રકારો કરે છે, ત્યારે અદર જિનપ્રતિમા, નાગપ્રતિમા, ને અનેક દેવની પ્રતિમાઓ છે, તેનું વર્ણન શાસ્ત્રકારો પણ સાથે સાથે આપે છે જિનપ્રતિમા, જિનદાઢા વિગેરે પ્રત્યે દેવો બહુ માનથી વર્તે છે, પણ આથી એમ સમજવાનું નથી કે મિથ્યાત્વી દેવો જિનપ્રતિમા પ્રત્યે માનથી-પ્રેમથી નથી વર્તતા ને એક માત્ર સમ્યક્ત્વી દેવોજ વર્તે છે વળી એમ પણ સમજવાનુ નથી કે મનુષ્ય લોકમા કલ્યાણ ભિનાષી મનુષ્યો જેમ જિનગૃહમા જાય છે, તેમ દેવો કલ્યાણાર્થી થઈ હમેશા એ સિદ્ધાયતનો-જિનગૃહોમા જાય છે વસ્તુ એ છે કે જેમ મનુષ્યલોકમાં દીપોત્સવી જેવા શુભ પ્રસગે મનુષ્યો અનેક સ્થળે જુદા જુદા સ્થાનકે રૂઢિવશ થઇને કે પરપગને અધીન થઇને જાય છે, તેમ દેવો પણ રૂઢ વ્યવહારને વશ થઈ ઉત્પન્ન થવાના પ્રસગે કે પછી જ્યારે આવશ્યક્તા પડતી હોય ત્યારે પોતાને આવશ્યક છે કે હિત રૂપ છે એમ સમજી દરેક પ્રવૃત્તિ કરે છે. પણ ધર્મ નિમિત્તે દેવો તેમ કરે છે, તેવુ શાસ્ત્રકાર કહેતા નથી. મનુષ્યલોકમા અશાશ્વત પ્રતિમા સબધી શાસ્ત્રકારે કાંઈ વાર્તા કરી નથી મનુષ્ય લોકમા પ્રતિમા સબધી સિદ્ધાયતનોની વાર્તા કરી તે પણ શાશ્વત પ્રતિમા વિષે છે, નહિ કે અશાશ્વતી પ્રતિમા વિષે દ્રૌપદી સ્વયવર-મંડપમા જતા પહેલા જિનપ્રતિમાનું પૂજન કરે છે એ વાતો છે, પણ તે વખતે શકા એ ઉપસ્થિત થાય છે કે તેને ધર્મરૂચિ હતી કે પરણવાની લગની હતી ? તેણીએ પાચ પતિો વરમાળા આરોપી એ શુ સમ્યક્ત્વી હોવાનો દાખલો છે ? કે તે નિદાન-

વશવર્તી મિથ્યાત્વી હોવાનું પૂરવાર કરે છે? જો કે તે જગ્યાએ જિનપ્રતિમાની વાર્તા છે, ને અર્હન્તો ને ભગવંતોને નમસ્કાર હો, તેમ પણ છે; પણ તેથી દ્રૌપદી સમ્યક્ત્વી છે તેમ સિદ્ધ થતુ નથી. હકીકત એ છે કે આજે સમાજમાં ઘણી જગ્યાએ મનુષ્યો લગ્નાદિ જેવા શુભ પ્રસંગમા પોતાની કુલપરંપરાને વશ થઈ દેવ દેવીઓનાં મંદિરોમાં જાય છે, ને ત્યાં કેટલોક ખર્ચ કરે છે; તો તે વખતે જનારનો આશય શું કોઈ પણ ધર્મમાં ધર્મ-નષ્ટ હોવાનો પ્રસંગ બતાવવાનો છે કે તેનો આશય પોતાનું કાર્ય સુખ રૂપ હોય ને વિઘ્ન ન આવે તે સંબંધી છે તે સમજવું જોઇએ. ગમે તે હો, પણ એ જગ્યાએ જ્ઞાતાસૂત્રમાં દ્રૌપદીના અધિકારે હાલની કેટલીક પ્રતિઓમાં થોડા પાઠપ્રક્ષેપ થયો હોય એમ કેટલીક જુની પ્રતિઓમાં જોતાં માલૂમ પડે છે. ઉપાસક દશાંગ ને ઔપપાતિક સૂત્રમાં પણ આનંદ શ્રાવક ને અમડના અધિકારે થોડો ફેરફાર હોય એમ બહાર આવેલાં કેટલાંક પુસ્તક ઉપરથી સમજાય છે. એટલે તે સૂત્રમાં સંસ્કૃત ઉપરથી યત્ કિંચિત્ ફેરફાર તેના મૂલમાં થયો છે. (જુઓ એશિયાટીક સોસાઈટી તરફથી બહાર પડેલું ઉપાસક દશાગ સૂત્ર) ઉપાસક દશાંગમાં કે ઔપપાતિક સૂત્રમાં એવી સંદિગ્ધ હકીકત છે કે "અન્યતીર્થિકનાં ગ્રહણ કરેલાં અર્હન્ત ચૈત્યોને વાંદવાં પૂજવાં નહિ" એમ સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કરતાં આનંદ શ્રાવક કહે છે, એ ઉપરથી પ્રતિમાની તરફદાર વ્યક્તિ એમ સિદ્ધ કરે છે કે સ્વતીર્થિકનાં ગ્રહણ કરેલાં ચૈત્યો વાંદવા પૂજવાં.

પ્રતિમા સંબંધી વિવેચન.

વસ્તુ એ છે કે અશાશ્વત પ્રતિમાના સંબંધમાં દ્રૌપદી, આનંદ શ્રાવક ને અમડ વિષે યત્ કિંચિત્ સંશયાત્મક હકીકત છે, એ ઉપ-રથી પ્રતિમાપૂજન સિદ્ધ થતું હોય તો ભલે; પણ એમાં એકકે વાર્તા સ્પષ્ટ નથી કે દ્રૌપદી જૈન હતી, તથા આનંદ શ્રાવક પૂજન

કરવા હમેશા ચૈત્યગૃહમા જતો હતો ક એક પણ વખત ગયો હતો, તેમ તેણે ચૈત્યગૃહ કરા યુ હતુ પણ એ વાર્તા તેમના ધર્મને અગે સ્પષ્ટ નિકળે છે ક તેઓ પૌષધશાળામા ધર્મધ્યાનાદિને માટે ઘણો વખત રહેતા હતા

મનુષ્ય હમેશા પોતે જે બાજુમા હોય તે તરફ પોતાનુ તનણુ ન્યાયની કે અન્યાયની રીતે કરતો હોય છે સાક્ષાત્ તીર્થંકર જ્યારે પ્રત્યક્ષ હતા ત્યારે તેમની પ્રતિમા કે તેમના પગલાને પૂજવાની મનુષ્યોને–શ્રાવકોને શી આવશ્યકતા હતી ? જો અમૃતપાન પ્રાપ્ત થયુ તો પછી અન્ય પાનની શુ જરૂર હોય છે ? ? જ્યારે આજે તીર્થંકર ભગવાન નથી, તો પછી સયોગવશાત્ મનુષ્ય–આચાર્યો એવી કલ્પના કરે કિવા એવી યોજના ઘડી કહાડે તેમા શુ આશ્ચર્ય ? મનુષ્યના મગજમા એવા વિચારો ન આવે તો પછી તેઓ વસ્તુનો સ્વીકાર કેમ કરે ? પ્રભુની પ્રત્યક્ષ હયાતી છતા તેમની પ્રતિમાની એટલી બધી અધિકતા વધારી દીધી કે અધ શ્રદ્ધા અગ્રણીય થઇ પડી, ને સમાજ તેમા તણાવા લાગ્યો જે ધર્મ અહિંસાને આટલુ બધુ માન આપી રહ્યો છે, ને માત્ર અહિંસાના પાયા ઉપર અવલબી રહ્યો છે, તેજ ધર્મના મૂળમા હિંસાના તત્ત્વો રેડાય તો તે ધર્મ શી રીતે ટકવાનો હતો ? મહાવીર પછી થોડા સૈકા બાદ ધર્મના મૂળમાં હિંસાનાં તત્ત્વો રડાવા લાગ્યા છે ને આજે સમાજભરે મહાવીરની ખાતર હિંસા તે હિંસા લાગતી નથી ! મહાવીરનું દર્શન કેવળ નિરૂપાધ ને અહિંસાના પાયા ઉપર રચેલુ છે તેજ દર્શન આજે ઉપાધના કામા દટાતું જાય છે મહાવીરને ઓળખવા માટે કે મહાવીરને વળગી રહેવા માટે મહાવીર પ્રભુની પ્રતિમા કે દર્શનના અનુયાયીઓને અગત્યની લાગી પરિણામ આજે શુ આ યુ ? નાના મોટા દરેક ગામ કે શહેરમા મહાવીર ને સર્વ તીર્થંકરોના અનેક મંદિરો, દેરાસરો થયા છે ને થઈ રહ્યા છે પ્રભુને એ ગૃહો જોઈતા હતાં કે આપણને એ

આરામગૃહો-સુગંધી ગૃહો જોઈતાં હતાં ? પ્રભુને ત્યાં આવવું હતું કે આપણે પ્રભુને ત્યાં લાવવા હતા ? વસ્તુ એ છે કે પ્રભુએ "મા હણો," "મા હણો" ઉપદેશ્યું, એનું ફળ સમાજે કેટલું હિંસામાં લાવી મૂક્યું છે! એટલુંજ નથી, પણ એને અંગે અનેક બીજી પ્રવૃત્તિ પણ ઉભી થઈ છે. મૂલ આશય દયાનો હતો તે આજે સમાજ ભૂલતો જાય છે. સમાજ આજે જ આ ભૂલ કરે છે, એમ નથી; શ્રી મહાવીર ગયા પછી બૌદ્ધોની ઘણી ચડતી જોઈને જૈન સાધુઓ પોતાની હયાતી રાખવા માટે ને લોકોને જૈન રાખવા માટે આ પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવા લાગ્યા હતા. તેઓએ માન્યુ હતુ કે હિંસાધર્મ વધી જશે, પણ તેમને ખુશીથી કે નાખુશીથી આ રસ્તો સ્વીકારવો પડયો હતો. સમાજ હમેશા જડનો પૂજક છે, ચેતનની પૂજા તેને પસંદ નથી. ધારો કે આજ પ્રત્યક્ષ મહાવીર હાજર થાય તોપણ મનુષ્યવર્ગ તેના કરતાં તેની મૂર્તિની વધારે પસંદગી કરશે! સમાજ સિદ્ધાન્તમાં કોઈ બુદ્ધિથી પાર સત્યને જીવન માને છે. તોપણ મૂર્તિને આગળ નહિ કરવામા આવે તો મનુષ્ય વર્ગ જૈન દર્શનથી ખસી જશે એ વાર્તા જ્યારે તે વખતે જૈન સાધુઓને સચોટ લાગી, ત્યારે તેઓએ બૌદ્ધની નકલ કરી; ને જેમ જેમ વખત વીતતો ગયો તેમ તેમ હિંસામાર્ગની પ્રવૃત્તિ વધવા લાગી. તેને માટે અનેક નાના મોટા ગ્રંથો ઉપસ્થિત થવા લાગ્યા. મૂલ આગમો આ વસ્તુથી બચી ગયાં છે, પરન્તુ તેની ઉપર અનેક નાની મોટી ટીકાઓ થઈ છે, એ ટીકાઓમા કોઈ કોઈ જગ્યાએ યત્‌ કિંચિત્‌ નિમિત્ત મળતા તેઓએ ગરબડ કરી છે. સ્થાનાંગ સૂત્રથી શરૂ કરી વિપાકસૂત્ર સુધી નવાંગની ટીકા અભયદેવસૂરિએ લખી છે. એજ અભયદેવસૂરિએ 'સંમતિ તર્ક' પર વિવેચન કરતાં તીર્થંકરની પ્રતિમાને વસ્ત્રથી ને અલંકારથી અલંકૃત કરવામાં મહાન્‌ પુણ્યની વાર્તા દર્શાવી છે. આજે વિચારક ને સુધારક સમાજને આવી બાબત પર સહજ સ્મિત આવે છે કે શું આ જૈન દર્શન કે જે સૌ કરતાં

આગલ કુચ કરે છે છતાં આવી બાબતમાં સુ થણા સુ થવા વિચાર પણ નથી કરતું ? કોઈ પણ દર્શનની વાતો કરવા જતા પોતાના માનીતા દર્શનની વધુ પડતી વડાઈ કરવામા જૈનોએ ઘેનછા કરી છે તેમાં તો કાઈ શક નથી

સમાજની ઇચ્છા પ્રમાણે પ્રભુનો ઘાટ

સુવર્ણ, ચાંદી કે કોઈ પણ જવાહીરથી પ્રભુને શૃગારવા ને સુશોભિત કરવા, ને જોતા આનદ થાય એ શુ કલ્યાણનો વિષય છે? પ્રભુને કોઈ પણ ધાતુના બનાવી લેવા, અથવા પાસે રાખવા, તેમ ન હોય તો દરરોજ દર્શન કોનાં કરવા, આ હકીકત શુ જૈન જ્ઞાનનું દર્શન કરાવે છે? તેમ કરવામા કોઈ આડી રીતે પ્રભુનો તેમાં ઈશારો છે? આજે સમાજ પ્રભુનો ઘાટ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે કરે છે, ને પોતાને ગમે તેવા અલકારોથી પોતાના શરીરને શોભાવે તેમ પ્રભુને શોભાવે છે વિચાર એ આવે છે કે આ ઉપાધિ કરવી તેમા જ્ઞાન દર્શન છે શુ ? કે આ ઉપાધિથી બચવુ તેમા જ્ઞાન છે? મનુષ્યને જ્યા સુધી અજ્ઞાન છે ત્યાસુધી તે આવી અનેક ગુચવણવાળી પ્રવૃત્તિ કરે છે, પણ સારી સમજણ પ્રાપ્ત થયા પછી મનુષ્ય મદદ આ પ્રવૃત્તિથી છુટી જાય છે વીતરાગ દેવ જે તીર્થકરો છે તેની સાથે પ્રેમ કરી જડમાં રાગીવિષમ આનદ માનવો તે શુ ભૂલ નથી? એ જડ શુ આપણા પ્રેમને જાણે છે, કે તે વીતરાગ આપણા પ્રેમને જાણે છે? જો જડ આપણા પ્રેમની કિમત જાણતા હોય તો તેમ હોવુ ઘટે ઉ પણ તેમ નથી ગાચા પ્રેમનુ પાત્ર એ ચેતન વીતરાગ દેવ છે કે જો ક્ષણે ક્ષણે હૃદયમા હૃદયના સાક્ષીદાર તરીકે સભારવા જોઈએ ને જો ત્યા જવાય તોપણ હૃદયમાં નિરૂપાધિરૂપે રાખવા જોઈએ આનાં પ્રમાણો માટે આપણે શાસ્ત્રો જોઈએ ને આપણુ હૃદય જોઈએ ભગવતીસૂત્રમાં સ્કધક શ્રી મહાવીર પાસે સલ્લેખનાની રજા માંગી પર્વત ઉપર સલ્લેખના કરે

છે, ત્યારે પર્વતના એક શિલાપટ પર બેસી સ્કંધક એમ બોલે છે કે "હે ભગવન્! હે મહાવીર! હું અહીં છું, ભવાન્ (આપ) ત્યાં છો; હું આપને વંદન કરૂં છું; આપ ત્યાં રહ્યા જુઓ છો. આપની પાસે મેં પાંચ મહાવ્રતો અંગીકાર કર્યા હતાં, અત્યારે ફરીથી તે મહાવ્રતોને આપની સમક્ષમાં આપના જ્ઞાનની હાજરીમાં તપાસી જાઉ છું." આમ સ્કંધકે પોતાના હૃદયની સાક્ષીએ પ્રભુના જ્ઞાનની હાજરીમા પ્રાર્થનાપૂર્વક ચારિત્રની આલોચના-આરાધના કરી લીધી એજ પ્રમાણે જ્ઞાતાસૂત્રમાં મેઘકુમાર અણગારે પ્રાર્થના સાથે પંચ મહાવ્રતની આલોચના કરી છે. એમ દરેક સ્થળે સંલ્લેખનના ચેતન દેવ વીતરાગ તીર્થંકરને મુનિઓ સ્મરણમાં લાવ્યા છે; પણ કૃત્રિમ સાથે આલાપ સંલાપ કોઇએ કર્યો જણાતો નથી. વસ્તુ એ છે કે એ જડથી વા કૃત્રિમ પ્રભુથી આત્માને આનંદ મળતો નથી. માયાવી જળથી તૃષા છીપતી નથી. હૃદયને પૂછો કે પ્રેમ જોઈએ છે કે મહેનત? મહેનત જોઈતી હોય તો જેમ ઇચ્છા આવે તેમ કરો, પણ પ્રેમ જોઇતો હોય તો ચેતનનો પ્રેમ માંગો; ચેતન સામુ જોશે, તે ખુશી થશે, ને તેનાથી આનંદ મળશે.

પ્રભુ માટે હિંસા કરવી ઇષ્ટ નથી.

અન્ય દર્શનીઓને જ્યારે પોતાના દેવ ગુરૂઓનુ સ્વાગત કરવામાં હિંસા કરતા જોઇએ છીએ, ત્યારે હિંસાનું અધિક સ્વરૂપ જોઇ આપણે શરમાઇએ છીએ; તેમજ અહિંસાવાદી જૈનો જો પોતાના માનીતા દેવગુરૂની પાછળ તેવી હિસા કરતા હોય તો પછી એ હિસા તે હિંસા નથી શું? *શાસ્ત્રોમાં કહેલી હિંસા તે પણ ધર્મનુ કારણ નથી. આમ ખુદ કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્ય લખે છે. તથાપિ પ્રતિમાને ઓઠે જૈનો જ્યારે એ હિંસા નથી એમ કહે છે, ત્યારે તેઓમાં જૈનત્વ છે એમ શું કોઇ પણ કબૂલ કરશે ખરા કે?

* न धर्महेतुर्विहितापि हिंसा ॥ સ્યાદ્વાદ મંજરી.

પ્રતિમાની હયાતી તે વખતે હતી શું ?

શ્રીમદે પ્રતિમાની બાજુમાં જવા આગળ પ્રમાણોનો ઉલ્લેખ જ્યારે બતાવ્યો, ત્યારે આપણને આટલી વાર્તા જગવી પડી માત્ર એ છે કે કોઈ જગ્યાએ પ્રભુએ આજ્ઞા આપી હોય, વા ઉપદેશ જણાવ્યો હોય તેમ લેશ પણ નિકળતું નથી દ્રૌપદીની વાર્તા જણાવવામાં આવે છે તેમાં પણ એટલી સ્પષ્ટતા નથી કે દ્રૌપદી વ્રતધારી શ્રાવિકા છે વળી એમ પણ જણાવ્યું નથી કે તે સમ્યક્ત્વ દર્શની શ્રાવિકા છે આ ાદ માટે અને અમક માટે જઇ જુદી રીતે સશયા ત્મક પાઠો છે પણ જેવી જોઇએ તેવી સાફ સાફ વાતો નથી કારણ કે તે વખતે પ્રતિમાઓ કે જિનબિંબો હતા કે કેમ, અથવા શ્રાવકો હગાવતા હતા કે કેમ તે વાર્તા કઇ નિકળતી નથી જ્યા જ્યા મહાવીર વિચર્યા હતા, ત્યા ત્યા અનેક સ્થળે ગુણશીલ ચૈત્ય, પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય વિગેરે વ્યતર આયતનો—ગૃહો હતા તેમ જણાવ્યુ છે, પણ જિનચૈત્ય કોઈ સ્થળે દર્શાવ્યા નથી શ્રાવક લોકો ધર્મ પામ્યા પછી પોતાની પૌષધશાળામા ધર્મ કરવાની પ્રવૃત્તિ કરતા હતા, ત્યા પણ ચૈત્ય વિગે, જિન વિગે કાઈ વાતા નથી

ઐતિહાસિક પ્રમાણ શુ કહે છે ?

જ્યારે હવે આપણે ઈતિહાસ પ્રમાણ વિષે વિચારીએ કે ઈતિહાસ તે વિષે શુ કહે છે ? શ્રીમાન્ મહાવીરના વખત સુધીનો ઈતિહાસ આગમ સિવાય બીજા કોઈ આપણી પાસે નથી અને આગમની વાર્તા આપણે અહીં સુધી કરી મહાવીરના ગયા પછીનો આજસુધીનો ઈતિહાસ ‥ કાઈ જુદા જુદા સ્વરૂપે બહાર આવ્યો છે, તેના કેટલાક ઈતિહાસ જૈન પરપરામા અનેક પુસ્તકોમા પ્રશસ્તિ રૂપે છે, કેટલાક ઐતિહાસિક પુસ્તકો પણ છે જૈનેતર લોકોથી પણ ઘણુ આજસુધી થયુ છે અનેક સ્થળથી જુદી

જુદી ભાગી તૂટી પ્રમાણદર્શિકાઓ મળે છે. પોતપોતાને અનુકૂલ આવે તેમ તેને પ્રમાણભૂત કોઈ કોઈ માને છે; પણ ઘણા સ્થળથી પ્રમાણભૂત નોંધ મળે તેજ ખરેખર વિશ્વસનીય લેખાય. આજે જૈન શ્વેતાંબર ભંડારમાંથી નિકળેલી નોંધ ઉપરથી પં. બેચરદાસ પોતાની "જૈન સાહિત્યમાં વિકાર થવાથી થયેલી હાનિ" પુસ્તિકામાં લખે છે કે જિનપ્રતિમાની શરૂઆત થઈ હોય તો વિક્રમ સંવત્ ૪૧૨ (ચારસો ને બાર) વર્ષે થઈ હોય એમ જણાય છે. વિક્રમ સંવત્ શ્રી મહાવીરના નિર્વાણ પછી ૪૭૦ વર્ષે શરૂ થાય છે, એટલે એકંદરે મહાવીરના નિર્વાણ પછી ૮૨૨ વર્ષે જિનપ્રતિમાની હયાતી ઉપસ્થિત થઈ છે. તે પહેલાં જિનપ્રતિમા નહિ હતી એમ તેઓ સિદ્ધ કરે છે. એ પ્રમાણે કેટલાક પુરાણા ભંડારમાંથી નોંધ નીકળે છે. જ્યારે તે વખતે પ્રતિમા સંબંધી પ્રવૃત્તિ નહિ હતી, તો પછી શ્રી મહાવીરના વખતમાં જિનપ્રતિમા હતી. તેનું શું પ્રમાણ ? શ્રી મહાવીરના પછી ૮૮૨ વર્ષ સુધી જિનપ્રતિમાના માહાત્મ્ય વિષે પ્રભુના અનુજોને આચાર્યોએ બોધ ન આપ્યો, તો પછી શું ખુદ મહાવીરે પોતાની પૂર્ણ વીતરાગતા છતાં પોતાની પૂજા કરાવવા પ્રતિમા વિષે બોધ આપ્યો હશે ? પં. બેચરદાસ કૃત પુસ્તિકા ઉપરથી એમ નિકળી શકે છે કે તે વખતે જિનપ્રતિમા જૈન વર્ગમાં મુદ્દલ નહિ હતી, પરન્તુ ત્યારબાદ પ્રતિમાની ઉપસ્થિતિ થવાને સબળ કારણો આવી મળ્યા હતાં, તેથી પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા ત્યારપછી વધી પડી દેખાય છે.

વસ્તુસ્થિતિ એ હતી કે જૈન વર્ગની સંખ્યા એ અરસામાં દુષ્કાલાદિના આપત્તિ પ્રસંગે ઘટવા લાગી હતી. તે વખતે બૌદ્ધ લોકોએ સંયોગને જોઇ મનુષ્યોની સગવડ માટે બુદ્ધદેવની પ્રતિમાઓ અનેક જગ્યાએ કરાવી દીધી હતી. વિશેષમાં લોકોને માટે દાનશાળા, આશ્રમશાળા, મઠ, મંદિરો ને દવાખાનાંઓ વિગેરે રાજા લોકો ને

શ્રીમન્તોની મદદથી થઈ ગયા હતા આથી ઘણા જૈનો મગવડની ખાતર તે તરફ વળી જતા હતા જૈન સમાજ ઢીલો થતો જતો હતો રાજા લોકોને શ્રીમંત વર્ગ જ્યા પુષ્કળ છૂટ હોય ત્યા જવા ચાહી રહ્યા હતા પાડોશી બૌદ્ધ લોકની ચડતી જોઈ તથા પોતાની પડતી જોઈ જૈન સાધુઓ કેટલાક વખત સુધી ગડ જોઈ રહ્યા હતા પણ તેઓને છેવટે માલૂમ પડયુ કે પ્રતિમાની હયાતી જો નહિ હોય, તો આ જૈન વર્ગ જૈન તરીકે રહેશે નહિં, પણ પાડોશીની સખ્યામા તેઓ વધારો કરશે એટલે ધીમે ધીમે તેઓએ મહાવીરની પ્રતિમાની સ્થાપના જેમ બૌદ્ધ લોકોએ બુદ્ધદેવની સ્થાપના કરી, તેમ કરાવી તેમ કરવામાં તેમને કેટલાક વખત સુધી ખટક તો રહી, પણ ધીમે ધીમે એ ખટક નિકળી ગઈ જેમ જેમ વખત જતો ગયો તેમ તેમ એક પછી એક સાધુઓ તે વિષયમા પોષણ આપતા ગયા હિમાની ખટક હતી, તે પણ તેઓ ખમેડના ગયા અનેક સ્થળે ઠેકાઠેકાણેથી જિનપ્રતિમાઓ અને જિનમદિરો થવા લાગ્યા ગમતું હતું ને વૈદે હા પાડી એટલે દર્દી જેમ વધુ ખાય, તેમ આખા જૈન સમાજમાં એ વસ્તુ વ્યાપક બની ગઇ તેના વિરોધીઓ હશે, તે પણ ધીમે ધીમે બહુ જોર થવાથી ઠડા થઇ ગયા

આશય એ છે કે વખતને જોઇ સઘ, સમ્રદાય, ને જૈન સિદ્ધાન્તના રક્ષણ માટે જૈન સાધુઓએ આ બધી પ્રવૃત્તિ કરી આથી સમાજ એમ માની બેસે કે પ્રતિમા ઘણા વખતથી છે તો તે એ-સમજણની ભૂલવણી છે જો કે આજે ઘણા લોકો ઘોઘાટ કરે છે કે પ્રતિમાઓ સપ્રતિ રાજાએ, ને જુના વખતમા ભરત રાજાએ કરાવી છે ને ઘણા સિક્કો ભરાવ્યા છે, પણ આ વાતો કોઈ પ્રાચીન પુસ્તકમા નથી ઘણા લોકો બાળ ની જેમ ખુશી થાય તેમ રમણા આમલી પુસ્તકોમાન્જી સોમા એવી વાર્તાઓ છે પણ આખા મનુષ્ય જીવનનો ઇતિહાસ વિચારીએ તો સમજી શકાશે કે આ બાબતની

રમતની જેમ ભૂલ ભૂલવણી છે. આત્માને શાન્તિ મળે તેવી અગત્યની વસ્તુ તે જણાતી નથી. શ્રીમદ્‌ના કથન પ્રમાણે ઐતિહાસિક પ્રમાણથી પ્રતિમા સિદ્ધ થતી હોય તો શ્રી મહાવીર નિર્વાણ પછી ૮૮૨ વર્ષે પ્રતિમાની ઉપસ્થિતિ સિદ્ધ થાય છે, ને તેમ થવામાં પણ ખાસ બૌદ્ધ લોકનુ સંઘર્ષણ કે આક્રમણ કારણ છે.

પરંપરા પ્રમાણ.

ત્રીજું પ્રમાણ શ્રીમદ્ પ્રતિમાને સિદ્ધ કરવા પરંપરા પ્રમાણ જણાવે છે; એટલે તેઓ એમ કહે છે કે પરંપરાથી પણ પ્રતિમા સિદ્ધ થાય છે. પરંપરા એટલે એક પછી એક પૂર્વના વૃદ્ધ પુરુષથી નીચે ઉતરી આવવું તે. પૂર્વજોએ વાર્તા કહી હોય, તે વાર્તા શિષ્ય-પ્રસિદ્ધ અનુજોના કર્ણે કહેવી; અથવા તે વાર્તા એક બીજામાં જણાવવી, તેને પરંપરા પ્રમાણ તેઓ કહે છે. હવે આપણે વિચારીએ કે જૈન દર્શનમાં આજે એકજ સંપ્રદાય નથી પણ અનેક સંપ્રદાયો છે. તે બધા સંપ્રદાયો પોતપોતાની પરંપરા જુદી જુદી માને છે. આપણે કઈ પરંપરા માનીએ તો પ્રતિમા વસ્તુ સિદ્ધ થઈ શકે તેમ છે? જો કે આજે કેટલાક સપ્રદાયો પ્રતિમાની તરફેણમાં છે, છતાં ઘણા વિરુદ્ધમાં પણ છે. લોકાગચ્છીય સંપ્રદાય માત્ર પ્રતિમાની વિરુદ્ધમાં લઈએ, તોપણ, જ્યારે પ્રતિમાની તરફદારી થઈ હશે, ત્યારે પણ ઘણા વિરુદ્ધ હશે. આજે પ્રતિમાને ઘણા પુરુષો માને છે, તેથી બરાબર છે એમ સિદ્ધ થતુ હોય તો એમ સિદ્ધ થાય છે કે જે બાજુમાં ઘણા લોક હોય તે સાચું જ છે; આજે ઘણો મનુષ્ય વર્ગ પ્રતિમાની વિરુદ્ધમા છે, ને તે વર્ગ ખાસ જૈનની વિરુદ્ધમાં પણ છે. તો શું આપણે તે બાજુને સાચી માનીશું? કે પછી બેસતુ આવે તે બાજુમા બોલવું?

વસ્તુ એ છે કે પરંપરા કોને કહેવી તે વિષયનો ગુંચવાડો છે. આપણને ગમતી આવે તે વાર્તાને વાજબી માનીએ એ કાયદો

કેવો ? આજે સમાજભરમા—જૈનમા કે જૈનેતરમા ઘણાઓ પ્રતિમાની તરફેણમા છે, ને ઘણાઓ વિરુદ્ધમા છે જે જે મડળમા નિવાસ થયો તે તે મડળની પ્રવૃત્તિ સૌને ઇષ્ટ લાગે છે ન્યાય આપણે આપણી બુદ્ધિથી આપીએ છીએ, ખુદ પ્રભુ મહાવીરને આપણે સૌ માનવા છતા ને તેમના ઉપદેશને આધારે સૌને ચાલવાનુ છે, છતા આપણામાના કેટલા આગમમા જે છે, તેને છોડી પરપરાને માની રહ્યા છે લોકો એમ કહે છે કે શુ આમ સાવ જુદુ ચાલતું હશે ? ઇક હશે તો ચાલતુ હશે જુઓ સૂત્ર (આગમ)મા સવત્સરી પાંચમની કરવી કહી છે, છતા આજે ઘણા જૈનો ચતુર્થીના દિવસે સાવત્સરિક પ્રતિક્રમણ કરે છે, ને પોતે પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલે છે તેમ તેઓ દાવા લાવે છે તેઓ કહે છે કે અમારી એ પરપરા છે જ્યારે પરપરા તેઓને ગમે છે ત્યારે સૂત્રનો ઉપયોગ તો ન જ રહ્યો ને ? કારણકે બન્નેના માર્ગ ન્યારા છે

અનુભવ પ્રમાણ

શ્રીમદ્ કહે છે કે અનુભવ પ્રમાણ એટલે અનુભવ એમ કહે છે કે પ્રતિમા વસ્તુ સાચી છે તેઓ જ્યારે અનુભવથી પ્રતિમા વસ્તુ સાચી ઠરાવે ત્યારે આપણને શકા થાય છે કે એ અનુભવ કોનો લેવો ? આપણે જાણીએ છીએ ત્યાસુધી સમજી શકાય છે કે બે મનુષ્યનો અનુભવ મળતો આવતો નથી તો પછી કયા મનુષ્યનો અનુભવ આપણે લેવો જોઇએ ? શ્રીમદ્નો પોતાનો અનુભવ જો આપણે લઈએ, તો સર્વ વિષયમા તેઓને પ્રમાણભૂત માનવા પડશે ને તેમ જો થશે તો આખો જૈન વર્ગ શુ તેમ કબૂલ કરશે ખરો કે ? જો કે તેમના અનુયાયીઓને માટે તેઓજ પ્રમાણભૂત છે, પણ સર્વ જૈન જનતા તેમાં સમત થશે નહિ. એટલે કે અનુભવથી તેઓ પ્રતિમાની સાબિતી કરવા માગે છે, પણ એમ કરવા જતા પ્રથમ અનુભવ કોનો લેવો એ વાર્તા સિદ્ધ થતી નથી સૌના અનુભવ જુદા

જુદા હોય છે. કોનો અનુભવ સાચો ને કોનો જુઠો કહેવો એ વાર્તા આખરે તકરારમા આવશે. આથી કહી શકાય છે કે અનુભવ પ્રમાણથી પણ પ્રતિમા સિદ્ધ થતી નથી.

પ્રમાણ પ્રમાણ.

શ્રીમદે પ્રમાણ પાચમું લીધુ છે તેનુ નામ તેઓએ પ્રમાણ-પ્રમાણ કહ્યુ છે. પ્રમાણ એજ પ્રમાણ એમ બે વાર કહી તેમણે પ્રમાણ ઉપર ભાર દીધો છે, પણ પ્રથમ શંકા એ છે કે પ્રમાણ એટલે શું ? પ્રમાણની આગળ તેમણે કોઇ પણ પ્રમાણનું નામ આપવું જોઇતુ હતું, પણ તેમ નહિ કરતાં પ્રમાણ પ્રમાણ તેમણે ગોઠવી દીધુ છે. પ્રમાણનું નામ નહિ આપવાથી પ્રમાણ એજ પ્રમાણ એમ બેવડું બોલવાથી જો તે પ્રમાણ સિદ્ધ થતું હોય તો પછી પ્રમાણ પ્રમાણ પ્રમાણ એમ કહેવું ઇષ્ટ છે। પ્રતિમાની સિદ્ધિ માટે એક પછી એક વધારે પ્રમાણ ત્રણગણું-ચારગણું લખવાથી વધારે અનુકૂળતા આવશે ! તે બાળચેષ્ટા છે એમ શુ નથી લાગતું ? મતલબ એ છે કે શું પ્રમાણ આપવાની આ પદ્ધતિ તેમની બુદ્ધિમતાનું દર્શન કરાવે છે કે સ્વચ્છંદિતાનુ ? આખા જૈન સાહિત્યમાં આમ પ્રમાણ આપવાની પદ્ધતિ જણાતી નથી. છતાં આવા બુદ્ધિમાનને આવી પદ્ધતિ કોણે બતાવી હશે ? આમ યુક્તિપુરઃસર લેખ લખવાનો તેઓનો શો ઉદ્દેશ હશે ? અથવા આમ લખવામાં તેમની ધારણા શું હશે ? ગમે તે હો, પણ વાચક વર્ગને ગુંગળાવી નાંખવાની તેઓની આ યુક્તિ હોય એમ જણાય છે. વાચક આટલાં બધાં પ્રમાણ વાંચી મુઝવણમાં પડે એ તેમનો ઉદ્દેશ હોય એ સહજ સમજાય છે.

પ્રતિમા આ કાળમાં વિવાદાસ્પદ છે.

શ્રીમદ્ લખે છે કે—

" આ મોટા વિવાદ આ કાળમાં જો પડયા ન હોત તો ધર્મ પાળવાનું લોકોને બહુ સુલભ થાત "

આ હકીકત કેટલાક અંશે ઠીક હશે, પણ સર્વ રીતે તો સત્ય નથી લાગતી ઇતિહાસથી અનભિજ્ઞ જનો એમ માનશે કે આ વાર્તા ઠીક છે, કારણકે પ્રતિમાથી આજે બહુ ગોટાળા જણાય છે, પણ આ વસ્તુસ્થિતિ ખરી નથીજ શ્રીમાન મહાવીરના ગયા પછી થોડી શતાબ્દી જતા અનેક કોલાહલો આ જૈનશાસનમા શરૂ થયા હતા શરૂઆતમા શ્વેતામ્બર દિગમ્બર તરીકે જ્યારે બે જબરદસ્ત શાખાઓ પડી ત્યારે કેટલો કોલાહલ થયો હશે? ત્યારપછી હરિભદ્રસૂરિ જેઓ થોડા સમય પછી મહાન્ વિદ્વાન તરીકે હજારો ગ્રન્થના કર્તા તરીકે જૈન શાસનમા બહાર આવે છે, તેમનુ જીવનચરિત્ર વાચીએ તો જણાશે કે તેમના વખતમા જૈન વર્ગમા ઘણો કોલાહલ હતો ત્યારપછી સમર્થ જિનવલ્લભ સૂરિ થયા છે તે વખતમા ને હરિભદ્ર સૂરિના વખતમા ઘણા સાધુઓ ચૈત્યવાસી (જિનગૃહમા રહેનાર) થઈ ગયા હતા પ્રતિમાઓના આધારે તેઓ પોતાના પેટનુ પોષણ કરતા હતા, ને વળ તેમાજ તેઓ લીન રહેતા હતા આ વખતે જિનવલ્લભ સૂરિએ "સઘપટ્ટક" પુસ્તક તૈયાર કર્યું, ને તેમા તેમણે તેમની ઉપર સખ્ત ફટકા માર્યા છે તે વખતે ચૈત્યવાસી–સાધુઓનુ બહુ જોર હતું જિનવલ્લભ સૂરિ ઘણી મુશ્કેલીમા શત્રુ વચ્ચે પોતાનું જીવન ખતમ કરી ગયા હોય તો શકા નથી બધા એકજ પ્રતિમાની બાજુમા છતા પરસ્પર અગણિત વૈર—સતાપ ચાલતાં હતા લોકાશા થયા પછી, પ્રતિમાની બાજુનો મોટો ઘોઘ ચાલતો હતો તેને અટકાવવા તેઓના અનુયાયીઓએ એક મોટી દીવાલ ઉભી કરીને પરસ્પર ગોટાળ કર્યો હોય તો તેમા આશ્ચર્ય શુ?

વસ્તુસ્થિતિ એ છે કે પ્રભુ શ્રી મહાવીરના ગયા પછી થોડી પાટાનુપાટ સુધી આચાર્યોએ આ શાસનની વ્યવસ્થા જાળવી રાખી હતી, પણ કેટલોક વખત જતા પછી એ વ્યવસ્થા રહી શકી નથી દુષમતાએ જૈન શાસનની ગેરવ્યવસ્થા કરવામા ઘણું સખ્ત રૂપ

બિમ્બો ને જિનમંદિરો સ્થળે સ્થળે હોય તો અવશ્ય જૈન દર્શનની હયાતી રહે. આમ મનુષ્યોના દિલની ગમે તે ભાવના હોય, પણ જૈન દર્શનની હયાતીની આ ખરી સ્થિતિ નથી. જૈન દર્શનને ટકાવનાર તેનો આત્મા માત્ર જૈન આગમો જ છે; તે જો નથી તો જૈન દર્શનની હયાતી સંભવતી નથી. આજે જનતામાં આત્મ વિનાના દેહને કોણ ચાહે છે? કોણ રાખે છે? એટલે આખા જૈનસમાજને ઉપકારક હોય તો તે જૈન સિદ્ધાન્તો છે, નહિ કે મૂર્તિ.

મૂર્તિ ઉપકારક કે આગમો?

આજે કેટલાકો કહી રહ્યા છે કે જેમ અક્ષર આકૃતિ છે તેમ પ્રતિમા આકૃતિ છે. એટલે જો આગમોને ઉપકારક માનતા હોઇએ તો પ્રતિમાને ઉપકારક કાં ન માનીએ?

ઉત્તર એ છે કે આગમો શ્રી મહાવીરની પહેલાંથી તે મહાવીર સુધીની જેમ ખબરો આપે છે, તેમ કયી પ્રતિમાએ તેટલા વખત સુધીની ખબર આપી? જો પ્રતિમાથી બોધ મળતો હોય તો પછી પુસ્તકોની શી જરૂર? આજે પુસ્તકો વાંચવાથી અનેક કાળનો, અનેક વસ્તુ વિષેનો, જગતનો, મનુષ્ય જીવનનો, ને ચારે ગતિનો ખ્યાલ આવે છે, તેમ કઈ પ્રતિમાથી તેવો ખ્યાલ આવે છે? ખુદ પ્રતિમા પોતે, તેના ઉપર જો લેખ લખવામા નહિ આવ્યો હોય કે કોની પ્રતિમા છે, તો તે ખબર આપી શકતી નથી; તો પછી જન સમાજ ઉપર તે શું ઉપકાર કરી શકે? અક્ષરો પ્રતિમાને ઓળખાવી શકે છે, પણ પ્રતિમા પોતે પોતાને ઓળખાવી શકતી નથી, તો પછી અક્ષરોને ક્યાથી ઓળખાવી શકે? પ્રતિમા જોતાં ઘણો પ્રેમ આવે છે એ વાર્તા ખરી છે, અને જ્યારે પ્રેક્ષકને ભાન થાય છે કે તે પ્રતિમા તેના પોતાના માનીતા દેવની છે, ત્યારે તેના ઉપર તે ઘણો પ્રેમ લાવે છે; પણ જ્યારે તે પ્રેક્ષક માને છે કે પ્રતિમા તેના વિરોધી દેવની છે, ત્યારે તેને તેના ઉપર પ્રેમ નથી આવતો.

તો પછી પ્રેમ આવવાનું કારણ તે પ્રતિમા છે કે તેના દિલમા રહેલી શ્રદ્ધા છે?

સ્ત્રી સાથે પ્રતિમાની સરખામણી

કેટલાકો કહે છે કે જેમ *ભીંત ઉપર ચીતરેલી અનકૃતા સ્ત્રી જોવાથી પ્રેમ-મોહ થાય છે, તેમ જિનપ્રતિમા જોવાથી મનુષ્યોને વૈરાગ્ય થાય એ સહજ છે આ પ્રમાણે આ વિષયનુ સમર્થન ઘણા આચાર્યો સસ્કૃત ને ગુજરાતી ભાષામા કરી ગયા છે, પણ આ સમર્થન વદતોવ્યાઘાત જેવુ છે આ કથન મૂન વક્તવ્ય આશય સાથે રહી શકતુ નથી મનુષ્ય પોતે જે શાખા પર બેઠેલો હોય તેના ઉપર તે કુહાડીનો ઘા મારનો હોય તેવુ લેખકોનુ આ કથન છે વસ્તુ એ છે કે ચિત્રિત સુંદર સ્ત્રી આકૃતિ કોઇ પણ નર વ્યક્તિને મોહ ઉત્પન્ન કરે છે, તેમજ ચિત્રિત નર આકૃતિ સ્ત્રીજાતિને શું મોહ ઉત્પન્ન નથી કરતી? જિનપ્રતિમા–નર આકૃતિમા હોય તો જેમ ચિત્રિત સ્ત્રીથી નરને મોહ થાય છે, તેમ સ્ત્રીને મોહ ઉત્પન્ન કરે એ સહજ છે કારણ એ છે કે ગમે તે જગ્યાએ જાઓ, પણ સ્ત્રીની છબીથી પુરુષ ખેચાય છે, ને પુરુષની છબીથી સ્ત્રી ખેચાય છે એમા શુ નવાઇ છે? જાતીય આકર્ષણ તો સ્વભાવસિદ્ધ છે એક બીજાના સ્વરૂપથી એ બીજાને મોહ આવે છે, તે ઉદય ભાવ છે, ને જિનપ્રતિમા જોવાથી વૈરાગ્ય આવે તે ક્ષાયોપશમિક ભાવ છે એટલે જે સ્ત્રીનું દૃષ્ટાન્ત આપી જિનપ્રતિમા વૈરાગ્યનુ કારણ કથવામા આવે છે તે વિષયને સબધ થતું નથી ઉદય ભાવમા પ્રાણી માત્ર સહજ વર્તે છે, ને ક્ષાયોપશમિક ભાવમા તો કોઇક જીવ સબધવશાત્ આવી શકે છે જેમ નહિ તો આપણે આપણી દૃષ્ટિથી પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરીએ કે એક સ્થળ ઉપર જિનપ્રતિમા નર આકૃ-

---

* चित्तभित्ति ननिज्झाए, नारीं वा सुअलंकिय
(દશવૈકાલિક અ. ૮ મું)

પ્રકરણ ૨ જું.

[અંક ૨૫ મો] પવિત્ર દર્શન.

શ્રીમદ્ લખે છે કે—

"તે પવિત્ર દર્શન થયા પછી ગમે તે વર્તન હો, પરંતુ તેને તીવ્ર બંધન નથી, અનંત સંસાર નથી, સોળ ભવ નથી, આભ્યંતર દુઃખ નથી. ....વિગેરે વિગેરે."

તો હવે આ જગ્યાએ એ શંકા થાય છે કે તે પવિત્ર દર્શન કયું? તે લખેલ ઘણુ સંશયાત્મક છે, સાફ લખ્યું નથી. તીવ્ર બંધન નથી, અનંત સંસાર નથીઃ પણ એ કોના દર્શન થયા પછી? તેઓની વિચારશૈલિ ઘણી સુંદર છે. પણ આ સાથે સમજાય છે કે તેમની લેખનશૈલિ યુક્તિયુક્ત છે. વાચકને કેટલીક વખત તેમની શૈલિ ગંભીર લાગે છે, પણ કેટલીક વખત પૃચ્છકની પકડમાંથી નિકળવાની બારી રાખતા હોય એમ જણાય છે.

[અંક ૨૬ મો] સ્વરોદય જ્ઞાન.

શ્રીમદ્ સ્વરોદય જ્ઞાન વિષે લખતાં ચિદાનંદજી વિષે પોતાનો અભિપ્રાય જણાવે છે. ચિદાનંદજીએ સ્વરોદય જ્ઞાન વિષે લખ્યું છે. એ સ્વરોદય જ્ઞાનના પાનાં શ્રીમદ્દના હસ્તમાં કોઈ પાસેથી આવ્યા હશે, તેને અંગે પોતાનો વિચાર લખી ચિદાનંદજીની દશા વિષે અભિપ્રાય નીચે પ્રમાણે જણાવે છે. (૨) ભાગમાં ૧૨૦ પૃષ્ટ પર તેઓ કહે છે કે—

"જૈન મુનિ થયા પછી પોતાની પરમ નિર્વિકલ્પ દશા થઈ જવાથી તેઓ હવે ક્રમપૂર્વક દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી યમ નિયમ પાળી શકશે નહિ, એમ તેમને લાગ્યુ જે પદાર્થની પ્રાપ્તિ સાટે યમનિયમનું ક્રમપૂર્વક પાલન રહ્યું છે, તે વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઇ તો પછી તે શ્રેણીએ પ્રવર્તવું અને ન પ્રવર્તવું બન્ને સમાન છે; આમ તત્વજ્ઞાનીઓની માન્યતા છે."

આમ તેઓની દશાની ઉત્તમતાનું કથન કરતા શ્રીમદ્ તેમને માટે બહુ પ્રશસા કરે છે ને કહે છે કે તેવી દશામા યમનિયમનું પાલન ગૌણતાએ આવી જાય છે જૈન દર્શનના સારા વિચારકો કોઈ આ લેખને શું ન્યાયશીલ ગણશે ખરા કે? જૈન દર્શનમા તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ એવુ ક્યાય કહ્યુ નથી કે વસ્તુની પ્રાપ્તિ થયા પછી ગમે તે વર્તન કરે પણ તેને કાંઈ અડચણ નથી આવુ અન્ય દર્શનીઓ બોલે છે, પણ જૈન દર્શનનો સારો અભ્યાસી આમ જોતે તેનુ કારણ સમજાતુ નથી ચિદાનદજી ગમે તેટલી ઉચ્ચ કોટિના હોય, પણ કૈવલ્ય (આત્યતિક દુખાભાવ) તો નહિંજ થયુ હશે ને? જો તેમ થયુ હોય તોપણ તેમને યમનિયમો પાળવા એ (આતા છે) ઇષ્ટ છે, ને જો તેમ ન થયુ હોય તો તેમને કહેવુજ શુ? આદર્શ ભવનમા રાજા ભરત જોકે કૈવલ્યજ્ઞાન પામ્યા, તોપણ તેમણે જીવન પર્યંત દીક્ષાવ્રત સ્વીકાર્યું હતું કોઈ વ્યક્તિ જ્ઞાનાદિમા મુખ્યત્વે રહી સયમ પાલન કરવામા શરીરની નિર્બળતાને લીધે ગૌણતાને રાખે એ બનવા સભવ છે પરતુ તે વ્યાજબી છે, એમ કહેવુ, તે જૈન દર્શનના વિચાર સાથે મળતુ નથી વેદાન્ત-ઉપનિષદ્ના અભ્યાસીઓ તેમજ અન્યદર્શનીઓ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્તિ થયા પછી એટલે કે ' અહ બ્રહ્માસ્મિ " (હુ બ્રહ્મ છુ) એવુ જ્ઞાન થયા પછી ભવબધન ધારતા નથી પણ જૈન દર્શન અન્ય દર્શનથી ભિન્ન પડે છે તે કહે છે કે શરીરે પૂર્ણ કર્મ ન છુટે ત્યાંસુધી અખડિત સયમપાલન કરવુ એ આત્માને હિતાવહ છે, આથી ચિદાનદજીના વર્તન ઉપર આઘાત કર્યું છુ તેમ વાચકે નહિ સમજવુ

૨૭ મા અકથી ૩૬ મા અક સુધીમા દર્શાવેલા વિચારો વિષે બહુ અગત્ય નહિ લાગવાથી અત્ર એ અક વિચારમા લીધા નથી તેમનુ કથન જૈન દર્શન સાથે ને સામાન્ય વિચાર સાથે જ્યા અંતર પાડે છે, તે વિષે જ નોધ લેવાય છે

[૩૭ મો અંક] દર્શન પ્રવર્તાવવાની ઇચ્છા.

તેઓ લખે છે કે—

" હજી મારા દર્શનને જગત્‌મા પ્રવર્ત્તન કરવાને કેટલોક વખત છે. હજી હું સંસારમાં તમારી ધારેલી મુદ્દત કરતાં વધારે રહેવાનો છું જીંદગી સંસારમા કાઢવી અવશ્ય પડશે, તો તેમ કરીશું.

" પ્રવર્ત્તન કરવામા પંચમ કાળમાં જે જે ચમત્કારો જોઈએ છીએ, તે એકત્ર છે, અને થતા જાય છે. હમણા એ સઘળા વિચારો કેવળ યત્નથી પણ ગુપ્ત રાખજો "

વાચક ઉપર્યુક્ત પંક્તિઓથી સમજી જશે કે તેમને પોતાનુ દર્શન પ્રવર્તાવવાની ઇચ્છા છે, પણ લખે છે કે હજી વાર છે. તેમાં ચમત્કારો જોઈએ તે પણ તેમને પ્રાપ્ત થઇ ગયા છે. તેમને દર્શન ચલાવવાની ઇચ્છા થઈ હશે કે કદાચ તેવી કલ્પના હશે; ગમે તે હો, પણ જેના પર પત્ર લખે છે તેને ગુપ્ત રાખવાને ભલામણ કરે છે, તે પણ પવન ન જાણે તેવી રીતે. આથી શંકા થાય છે કે જો આવું કાર્ય કરવુ હોય તો છાનુ રાખવા શી અગત્ય હશે ? વળી એ આશ્ચર્ય થાય છે કે દર્શન ચલાવવા તેમને ચમત્કારો જોઈએ છે. તેઓ ચમત્કારને મહત્ત્વનુ સ્થાન આપે છે. આગળ ઉપર ચમત્કારને તેઓ પાછા વખોડે છે । જે વર્ષનાં આ લેખ છે તેમાં, ને હવે પછી જે જે લેખો આવે છે, તેમાં બધામાં વય પ્રમાણે કાંતો ઔદ્ધત્ય હોય, અથવા લોકને ચમત્કૃતિમાં ખેંચવાની ઇચ્છા હોય, અથવા જેવો જેવો સચોગ હોય, તેવું પોતે લખતા જણાય છે. ખરી રીતે હૃદયમા કાંઈ જુદું જ હોય, એમ આસપાસના અનેક લેખો વાંચવાથી માલૂમ પડે છે.

[૩૮ મો અંક] " સંસારથી કંટાળ્યો છું."

તેઓ લખે છે કે—

" તમારી પત્રિકા પહોંચી હતી. વૈરાગ્યને લીધે જોઈતા ખુલાસા લખી

શકતો નથી હું કેવળ હૃદયત્યાગી છું થોડા મુદતમાં કંઈક અદ્ભુત કરવાને તત્પર છું સંસારથી કંટાળેલો છું

" દુનિયા મતભેદના બંધનથી તત્ત્વ પામી શકતી નથી સાચું સુખ અને સત્ય આનંદ તેઓમાં નથી તે સ્થાપન થવા એક ખરો ધર્મ ચલાવવા માટે આત્માએ ઝંપલાવ્યું છે "

આપણે તેમના શરીરના સંબંધમાં આવી શકયા નથી, નહિ તો કંઈક અનુભવ મળત. એટલે હવે આપણે તો તેમનો અક્ષર દેહ જોવો રહ્યો. તેમના કહેવાનો આશય એ છે કે એક ખરો ધર્મ ચલાવવાને તેમને તૈયાર થવું છે સંસારથી કંટાળો આવ્યો છે હવે જો આમ હોય તો એ વિચાર આવે છે કે આ લખ્યું છે તે સત્ય છે શું? એક વખત તેઓ કહે છે કે સંસારથી કંટાળ્યો છું, ને બીજી બાજુથી કોઈ પૂછે છે ત્યારે કહે છે કે હજી સંયમ લેવાને વાર છે વળી તેઓ લખે છે કે આત્માએ ઝંપલાવ્યું છે, ને ઉપર લખે છે કે હું કેવળ હૃદયત્યાગી છું આમ બે ભાષામાં લખવાનો તેમનો શો ઇરાદો હશે? શું વિચારની વ્યાકુળતા હશે? કે હૃદયની ઉન્મત્તતા હશે? ઘણી વખત વાચનાર પોતેજ બે બાજુના વિચાર વાચતાં હૃદયમાં મુંઝાઈ જાય તેમ છે દર્શન ચલાવવાને તેમની ઇચ્છા છે, તો કયું દર્શન ચલાવવાની ઇચ્છા હશે? શું મહાવીરથી અતિરિક્ત દર્શન તેમને ચલાવવું હશે? જો તેમ હોય તો નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનને વર્જનાર માને છે, તેમ તેઓ માનતા નહિ. વળી બીજી શંકા એ થાય છે કે તેઓ દર્શન ચલાવવામાં ચમત્કારોની બહુ અગત્ય માને છે આથી સમજી શકાતું નથી કે જ્યાં ત્યાગમાર્ગની વાતો ચાલે છે, ત્યાં ચમત્કારની શી જરૂર પડી? જ્યાં ત્યાગ છે, ત્યાં ચમત્કારની આવશ્યકતા જ નથી જ્યાં ચમત્કાર છે ત્યાં આંતરિક ત્યાગ નથી. ત્યારે શા માટે તેઓ ચમત્કારની લાલસા લોકોને આપવા ઇચ્છા રાખતા હશે? પણ એમ લાગે છે કે લોકોની રુચિ

જોઈ તેમણે તે તરફ પાસુ ફેરવ્યુ હશે. જ્યારે લોકોને પોતાની તરફ વાળવા હોય, ત્યારે અવશ્ય મનુષ્યે તેની રૂચિનો ખ્યાલ જોઇ ડિંડિમ વગાડવું જોઈએ, કારણ કે જમાનો ચમત્કારનો છે; ને ચમત્કાર જ્યાં હોય છે, ત્યાં દુનિયા દોડતી જાય છે! એટલે વખતને જોઇ તેમણે ચમત્કારમા લોકને ખેંચ્યા હોય; નહિં તો લોકો એકલા શુષ્ક જ્ઞાનમાં ક્યાં જાય તેમ છે? પછી કેટલાક વર્ષને અંતરે તેઓ ચમત્કારને વખોડે છે. અત્યારે પોતાની ઉગતી ઉમ્રમા લોકોને ખેંચવા તેઓ ચમત્કાર માટે આમંત્રણ આપે છે. સંસારથી કંટાળ્યો છઉં એમ જણાવ્યુ છે, તે શું વૈરાગ્યથી લખ્યું છે, કે માત્ર હૃદયનો આવિર્ભાવ છે? તેઓના સંયોગ જોતાં જણાય છે કે તેઓ પરણવાની ઉમેદમાં છે, પણ વિલંબ હોય ને તેથી અકળામણ આવી હોય ને લખ્યું હોય એમ જણાય છે. સરસ્વતીચંદ્ર જેમ વૈરાગ્યની વાત જણાવે છે, પણ અંદરની ઇચ્છા પ્રેમની હતી, તેમ તેઓના પત્ર ઉપરથી ને નીચે ફૂટ-નોટની નોંધ પરથી જણાય છે. આજે મનુષ્ય પરણવાનો હોય ને મળતાં વિલંબ થાય ત્યારે વૈરાગ્યના ચાળા કરે છે, તેમ તેઓ પણ પાઠ ભજવતા જણાય છે. (જુઓ પૃ. ૧૨૫ ફુટનોટ) ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરવાનો સમય જણાવ્યો છે, ત્યારે તેઓ પરિણીત થયા નથી, પરિણીત થવા આતુર છે, ને કહે છે કે કંટાળ્યો છઉં તેનો અર્થ શું? વૈરાગ્ય કે વૈરાગ્યાભાસ?

ધર્મસ્થાપન કરવા તેઓએ ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી, ત્યારે તેમની વય લગભગ ૧૮ કે ૧૯ વર્ષની હશે. ત્યારપછી તેઓ લગભગ ચૌદ વર્ષ સુધી જીવ્યા હતા; પરન્તુ તેઓ બહાર નિકળી શકયા નથી, એટલે સંસારત્યાગી થઇ શક્યા નથી. આ લેખ લખ્યા પછી અનેક લેખમાં હજી પણ ત્યાગી થવાની ઇચ્છા બીજા લોકો પ્રતિ તેઓ બતાવતા રહ્યા છે; પણ એ લેખ કે પત્ર પૂર્ણ કરતાં છેવટે તેઓ લખે છે કે, હજી વાર છે, વિચાર ચાલે છે, કૌટુંબિક ઉપાધિ

મૂકવી હજી અનુકૂળ નથી, સ્ત્રી સબંધી મોહનો વિજય કરવો દુર્જય છે, આમ અનેક પત્રોમા જ્યા ત્યા ગલા તલ્લા કરતા હોય તેમ જણાય છે આથી કોઈ પણ વાચક સમજી શકે કે તેમને આમ લખ વાની શી આવસ્ય તા હતી ? જે મનુષ્યો આમ બોલતા હોય, ને કરી શકે નહિ, તો તેમને માટે લોકો શુ બોલે ? સૌને વાતો કરતાં આવડે છે, પણ તેમ વર્ત્તન કરવુ કેટલુ દુષ્કર છે, તે પણ આ ઉપરથી સમજાય તેમ છે

પૃષ્ઠ ૧૨૬ થી ૧૩૩ સુધીમા ૧૭ મા ૧૮ મા વર્ષના અવધાન વિષેના પ્રયોગો જણાવ્યા છે ૨૦ મા ને ૨૧ મા વર્ષના અક લેખ થોડા છે

વર્ષ ૨૨ મુ

આ વર્ષમા ૪૧ મા અકથી પત્રો શરૂ થાય છે દરેક પત્રમા કાળ પરત્વે ને વ્યક્તિ પરત્વે જુ । જુ । અભિપ્રાય લખ્યા છે ૪૧મા અકમાં તેઓ જણાવે છે કે નિરાગીત્વ વિનયતા, અને સત્પુરૂષની આજ્ઞા નહિ મળનાથી જીવને ભમણ થયુ છે એ હકીકત ઠીક છે, પણ એ સ્થળે "સત્પુરૂષની આજ્ઞા" એ શબ્દો જે લખાયા છે, તે શબ્દો શુ મહાવીર માટે કે કોઇ મહાત્યાગી, મહાજ્ઞાની માટે તેમણે વાપર્યા હશે ? કે સત્ પુરૂષ તે બીજો કોઇ હશે, કે તે તેમણે પોતાના માટે વાપર્યા હશે ? આપણે અત્યારે સકુચિત દષ્ટિથી નહિ જોઇએ, આગળ ઉપર બહુ સાફ કથન આવશે, ત્યારે કઈક વિચાર કરીશુ

[અક ૪૨ મો]

તેઓ લખે છે કે—

"મારા ભણી મોહદશા નહિ રાખો, હુ તો એક અલ્પ શક્તિવાળુ પામર મનુષ્ય છુ સૃષ્ટિમાં અનેક સત્પુરૂષો ગુપ્ત રૂપે રહ્યા છે તેમના ગુણને સ્મરો"

અહીં ઉપર આમ પત્ર લખતા તેઓ પોતાની નિ:સ્પૃહતા બતાવે છે, કોઇએ ભક્તિવશ થઇ બહુ ગુણ તેમનામા જોઇ અત્યત

લાગણીભર્યો પત્ર લખ્યો હશે, ત્યારે શ્રીમદે આમ લખ્યું હોય એમ જણાય છે. તેઓ એક પછી એક પત્રમાં ઉત્તર આપવા સાથે આત્મજ્ઞાનની વાર્તા કરતા હોય છે, ને બોધ પણ આપતા હોય છે. જૈન શૈલિમા તેમનો સારો વિકાસ થયો છે એમ એકેક પત્રમાં આગળ વધીએ ત્યારે સમજાય છે.

[૫૦ મો અંક] ગૃહાવાસમાં પાંચમું જીવસ્થાનક.

આ પત્રમાં તેમણે ધ્યાનની વાર્તા કરી છે. તેમા ધર્મધ્યાનની વાર્તા જીવ (ગુણ) સ્થાનકને અંગે ઘણી સારી કરી છે. વચમાંથી માત્ર થોડો ભાગ લઈએ. તેઓ જણાવે છે કે—

"ચોથે જીવ (ગુણ) સ્થાનકે આવેલો પુરૂષ પાત્રતા પામ્યો ગણી શકાય; ત્યાં ધર્મધ્યાનની ગૌણતા છે. પાંચમે મધ્યમ ગૌણતા છે, છઠ્ઠે મુખ્યતા પણ મધ્યમ છે; સાતમે મુખ્યતા છે. આપણે ગૃહાવાસમાં સામાન્ય વિધિએ પાચમે ઉત્કૃષ્ટ તો આવી શકીએ. આ શિવાય ભાવની અપેક્ષા તો ઓરજ છે"

આ પ્રમાણે જીવસ્થાનક સાથે ધર્મધ્યાનની પ્રવૃત્તિ રહી શકે છે તે સ્થિતિ બરાબર છે, ને આગમો તેમ કહે છે. આપણે ગૃહાવાસમા પાચમે ઉત્કૃષ્ટ આવીએ, તેમ બીજા કોઈ સાથે તેઓ પત્રમાં વાર્તા કરતા જણાય છે. ગૃહવાસમા પાંચમું જીવસ્થાનક જીવો મેળવી શકે છે, ને તેઓને પણ હોય; આમ તેમનું કહેવું હોવા છતાં આજે તેમના (શ્રીમદ્ના) અનુયાયીઓ બીજા ઉપર ધસારો કરતાં બોલે છે. કે, અરે ભાઈ! પાંચમું ચોથું હવે જવા દો, આપણે પહેલા જીવસ્થાનકમા હોઈએ તોપણ બહુ પુણ્ય! ભલ ભલા સાધુઓને પણ ચોથું પાચમું આવી શકતુ નથી; શું એ જીવસ્થાનક રસ્તામાં પડયું છે કે આપણે ચોથા પાંચમામાં જઇએ! જવા દો, એટલી બધી વાર્તા કરશો નહિ! કેટલાકો તો કહે છે કે હજી આપણે પહેલામાં પણ નથી. આમ જ્યારે તેમના અનુયાયીઓ બીજા જૈનાનુયાયી સાથે વાર્તા કરે છે, ત્યારે આપણે તેમના આત્મજ્ઞાન વિષે કે તેમને

જેમના તરફથી જ્ઞાનનો વારસો મળ્યો છે તેમના વિષે શું વિચાર કરવો જોઈએ? એટલે સાફ વક્તવ્ય એ છે કે તેમના અનુયાયીઓ કટાક્ષમા ગમે તે બોલે, પણ શ્રીમદ્ કહે છે કે, ગૃહવાસમા ખુશીથી જીવો ચોથે પાચમે ગુણસ્થાનક આવે છે એ પત્રમા મૈત્રી પ્રમોદાદિ ભાવના વિષે તેમણે સારૂં વિવેચન કર્યું છે, એટલું ખુલ્લા દિલથી સ્વીકારવું જોઈએ

[૫૨ મો અંક] જાતિસ્મરણ

આ અંકમા કોઈ ઉપર પત્ર લખતા નીચે "પચાગી પ્રશસ્ત ભાવે પ્રણામ" શ્રીમદ્ કરે છે એથી એમ સમજાય છે કે તેઓ તેમના કરતાં કોઈ ઉચ્ચ વ્યક્તિને પત્ર લખતા હશે, નહિ તો પચાગી પ્રણામ શાને લખે? પણ વ્યક્તિ કોણ હશે તે સમજાતું નથી (જો કે આસપાસના સયોગ ને એમ બીજાના સબધ ઉપરથી સમજાય છે, પણ આવશ્યકતા ન લાગવાથી જતું કરાય છે) એ પત્ર કોઈ પર લખતા પુનર્જન્મ સબંધના પ્રશ્નના ઉત્તરમા તેઓ ૧૪૩ પૃષ્ઠના છેલ્લા પેરેગ્રાફમા જણાવે છે કે—

'આ કાળમાં પણ કોઇ કોઇ મહાત્માઓ ગત ભવને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન વડે જાણી શકે છે જે જાણવું કલ્પિત નહિ પણ સમ્યક્ હોય છે "

આ ઉપરથી જાતિસ્મરણ વિષે વાતો તેઓ કરતા લાગે છે, પણ ઘણી ગુપચુપી સાથે પત્રમા એ વાતો થઈ છે સાફ સાફ વાતો જિજ્ઞાસુ ઈચ્છે છે, પણ તેઓ સ્પષ્ટ વાતો કરતા કરતા અટકી જાય છે જાતિસ્મરણ જ્ઞાન આ ભવમા થાય છે, તે વિષે બહુ ભાર તેઓ આપે છે, પણ કોઈ વ્યક્તિનું નામ આપતા નથી. એ વાતો તેમણે છુપી રાખી હોય, કે પછી પત્રમાથી કોઈએ પાછળથી કહાડી નાખી હોય. જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી "ભૂત ભવ"ની જ્યાસુધી પ્રતીતિ થાય નહિ ત્યાસુધી ભવિષ્ય કાળમા ધર્મ સબધી પ્રયત્ન કરવો તે ન્યાકારયાન છે, એમ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન એટલે જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉપર તેઓ ભાર આપે છે ને વળી કહે છે કે—

"આ 'પુનર્જન્મ' છે; આટલું પરોક્ષ-પ્રત્યક્ષ નિઃશંકત્વ જે પુરૂષને પ્રાપ્ત થયું નથી, તે પુરૂષને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હોય એમ શાસ્ત્રશૈલી કહેતી નથી."

એટલે તેઓ એક વાત કરી બીજા વિષયમાં પરિણામી નાંખે છે અને ત્યાથી ત્રીજી વાર્તામા લઈ જાય છે. મૂળ વાર્તા જે કહેવી છે તે સાફ કહ્યા વિના જિજ્ઞાસુ વાચકને વિચારના વમળમાં તેઓ નાંખી દેતા હોય એમ લાગે છે. આમ અનેક જગ્યાએ વાતો કરી મુખ્ય મુદ્દામાથી નિકળી જવાની યુક્તિમાં રમતા હોય તેમ તેઓની લેખનશૈલી ઉપરથી જણાય છે

[૫૫ મો અંક] અનંતાનુબંધી ચતુષ્ક.

આ અંકમાં તેમણે ઘણી સારી વાર્તા કરી છે. તેઓ લખે છે કે—

"અનંતાનુબંધી ક્રોધ, અનંતાનુબધી માન, અનંતાનુબધી માયા, અનતાનુબધી લોભ એ ચાર, તથા મિથ્યાત્વ મોહનીય; મિશ્ર મોહનીય, સમ્યક્ત્વ મોહનીય એ ત્રણ એમ સાત પ્રકૃતિ જ્યાસુધી ક્ષયોપશમ, ઉપશમ કે ક્ષય થતી નથી ત્યાંસુધી સમ્યક્દૃષ્ટિ થવું સભવતું નથી. એ સાત પ્રકૃતિ જેમ જેમ મંદતાને પામે તેમ તેમ સમ્યક્ત્વનો ઉદય થાય છે. તે પ્રકૃતિઓની ગ્રથી છેદવી પરમ દુર્લભ છે. જેની તે ગ્રન્થી છેદાઈ, તેને તે આત્મા હસ્તગત થવો સુલભ છે."

"સદ્ગુરૂના ઉપદેશ વિના અને જીવની સત્પાત્રતા વિના એમ થતું અટકયું છે. તેની પ્રાપ્તિ કરીને સંસારતાપથી અત્યંત તપાયમાન આત્માને શીતલ કરવો એજ કૃતકૃત્યતા છે."

સાત પ્રકૃતિની મંદતા થવાથી સમ્યક્ત્વનો વિકાસ (પ્રકાશ) થાય છે, એ વાર્તા તેમણે તદ્દન સીધી ઋજુ ને ઘણી સારી કરી છે; પણ આજે તેમના અનુયાયીઓ આવી સ્પષ્ટ વાર્તાને ડુબાવી દે છે. "એવી યોગ્યતા આપણામા કયા છે?" એમ ખેચી જઈ તેઓ વિરૂદ્ધ વિચારમા બીજાઓને ઘસડી જાય છે. કહ્યા વિના નથી ચાલતું.

કે તેઓ શ્રીમદ્‌ને માટે સારો ભાવ ઉત્પન્ન કરવાના બદલામા મિથ્યા ભાવ ઉત્પન્ન થાય તેવો વ્યવસાય કરે છે

આ સ્થળે શ્રીમદ્દે જણાવ્યું છે કે સદ્‌ગુરુના ઉપદેશ વિના એમ થવુ અટક્યુ છે એ વાર્તા સાચી છે પણ કોઈ પ્રશ્ન કરે કે સદ્ ગુરૂ કોને કહેવા તો તેઓ સદ્‌ગુરૂ કોને બતાવશે? મતલબ એ છે કે તેમણે જે વાર્તા કરી છે, તે સિદ્ધાન્તના વિચાર સાથે સમત છે, પણ સદ્‌ગુરૂ સબધી જ્યા ઉલ્લેખ આવ્યો, ત્યા પોતાને વિષે ખ્યાલ બાંધીને લખ્યુ હોય તો ના નહિ કરે. લેખમા એ પ્રમાણે પ્રસગ આવતા એ પદ્ધતિએ તેઓ લખતા હોય છે વસ્તુ એ છે કે, કેટલાક લોકો જુદે જુદે સ્થળેથી શ્રીમદ્ પાસેથી નવુ નવુ જાણવાને આવતા હતા, ત્યારે અનતાનુબધી ચતુષ્ક વિષે વાર્તા કહેતા લોકો પૂછતા હશે કે કયી રીતે એ વસ્તુ (સમ્યક્ત્વ)ની પ્રાપ્તિ થાય? ત્યારે તેઓ ઉત્તરમા સદ્‌ગુરૂની ઉપયોગિતા જણાવતા હશે. તેથી સદ્‌ગુરૂની આવશ્યકતા ઉપર તેમણે ખાસ ભાર દીધો હોય એમ જણાય છે

[૬૦ મો અક] પોતાની સ્થિતિ

પત્ર શરૂ થતા તેઓ જણાવે છે કે–

" દુખિયા મનુષ્યોનું પ્રદર્શન કરવામા આવ્યુ હોય તો ખચિત તેના શિરોભાગમા હુ આવી શકુ

આટલુ લખ્યા પછી તેઓ એ વાર્તાનો પલટો કરે છે ને આગળ કહે છે કે—

'તમે મને સ્રી સબધી દુ ખી સેખશો નહિ લક્ષ્મી સબધી પુત્ર સબધી કીર્તિ સબધી ભય સબધી કાયા સબધી કિંવા સર્વ સબધી નહિ લેખશો મને દુ ખ બીજી રીતિનું છે

વિના દિવાનાપણે હુ આ કલમ ચલાવુ છું રાયચદ નામથી ઓળખાતા વવાણીયા નામના નાના ગામનો લક્ષ્મીમા સાધારણ એવો પણ આર્ય તરીકે ઓળખાતો દશાશ્રીમાળી વૈશ્યનો પુત્ર ગણાઉ છુ આ દેહમા મુખ્ય બે બનાવ કર્યાં છે, અસુખનો હિસાબ નથી. નાનપણની નાની સમજણમા કોણ જાણે

કયાંથીએ મોટી કલ્પનાઓ આવતી. સુખની જિજ્ઞાસા પણ ઓછી નહોતી; અને સુખમાં પણ મહાલય બાગબગીચા લાડીવાડીનાં કંઇક માન્યાં હતાં સ્ત્રી સિવાય બીજો કોઇ પદાર્થ ખાસ કરીને મને રોકી શકતો નથી-બીજા કોઈ પણ સંસારી સાધને મારી પ્રીતિ મેળવી નથી; તેમ કોઈ ભયે મને અહંલતાએ ઘેર્યો નથી સ્ત્રીના સંબંધમાં જિજ્ઞાસા ઓર છે, અને વર્તના ઓર છે. એક પક્ષે તેનું કેટલા કાલ સુધી સેવન કરવું સમ્મત કર્યું છે, તથાપિ ત્યાં સામાન્ય પ્રીતિ-અપ્રીતિ છે; પણ દુઃખ એ છે કે જિજ્ઞાસા નથી, છતા પૂર્વ કર્મ કાં ઘેરે છે? એટલેથી પતતું નથી. પણ તેને લીધે નહિ ગમતા પદાર્થોને જોવા, સુંઘવા, સ્પર્શવા પડે છે, અને એજ કારણથી પ્રત્યેક ઉપાધિમાં બેસવુ પડે છે."

આ પ્રમાણે પોતાની સ્થિતિનું વૃત્તાન્ત લખતા શ્રીમદ્ પોતાનો હૃદયભાવ ખુલ્લો કરે છે. શરૂઆતમા તેઓ જણાવે છે કે દુઃખી મનુષ્યોના અગ્ર ભાગમા હું ખચિત આવી શકું તેમ છુ, પણ પછી વળી એમ લખતાં તેઓનો વિચાર બદલાતો હોય એમ લખે છે કે મને કોઇ પ્રકારનુ દુખ નથી ગમે તેમ હો, આપણુને તે સાથે સંબધ નથી. વળી આગળ તેઓ જણાવે છે કે, મને નાની ઉંમરમા મોટા મોટા સુખોપભોગની કલ્પનાઓ થતી હતી; બગીચો, લાડીવાડી માટે તેમને આતુરતા હતી. એટલેથી તેઓ નહિ અટકતાં આગળ વધીને કહે છે કે સ્ત્રીસુખ માટે બહુ ઇચ્છા રહેતી હતી, ને કેટલાક કાળ સુધી તેના શરીરનું સેવન કરવું એ પણ તેમણે ચોક્કસ કર્યું હતું. એમના કથન પ્રમાણે સ્ત્રી શરીર કરતા કોઇ પણ ચીજ તેમને વધારે પ્રિય નહોતી. એના સુખની ખાતર આ ઉપાધિમા તેઓ રહે છે, જો કે નહિ ગમતા પદાર્થો ઉપર કંટાળો આવતો હશે, તોપણ મોહ રાજાની આણુ વર્તવાને લીધે તેમને તેવા પદાર્થો જોવા સુંઘવા સ્પર્શવા પડે છે. શ્રીમદ્દના દિલની આવી સ્થિતિ છતાં તેઓ સંસાર-માંથી છૂટી શકતા નથી. વિષયસેવન કરવું એમાં એમની રૂચિ હતી એમ તેઓ સાફ કહે છે. આ પહેલાં ૧૯ મા વર્ષમાં તેઓ કહી

ગયા છે કે- 'આ આત્માએ હવે ઝંપલાવ્યું છે, ધર્મ સ્થાપવા માટે.' (જુઓ અંક ૩૮ મો) તો હવે એમાં કયું ખરૂં? આ આખા લેખમાં પોતાને સુખની કેટલી તૃષ્ણા હતી ને એ વસ્તુને કેવા વેગથી સેવી રહ્યા હતા, તે સમજી શકાય તેમ છે એક બાજુમાં ધર્મ સંબંધી ઉચ્ચ વિચારો તે લખે છે, બીજી બાજુમાં મોહ રાજાની કેટલી બધી આજ્ઞા ઉઠાવી રહ્યા છે! પોતે કબૂલ કરે છે કે મોહ રાજાની તેઓના ઉપર ન રહી શકાય તેટલી લાગવગ ચાલી રહી છે

[અંક ૬૩ મો] આત્મવૃત્તાન્ત.

આ અંકમાં પોતાના જન્મની તારીખ ટાંકી બતાવે છે કે—

સંવત ૧૯૨૪ ના કાર્તિક શુદિ ૧૫ રવિએ મારો જન્મ હોવાથી આજે મને સામાન્ય ગણતરીએ ૨૨ વર્ષ થાય છે સમર્થ તત્વજ્ઞાનીઓએ અને સમય નાસ્તિકોએ જે જે વિચારો કર્યાં છે, તે જાતિના અનેક વિચારો મે અલ્પ વયમાં કર્યાં છે મહાન ચક્રવર્તીએ કરેલા તૃષ્ણાના વિચાર અને એક નિસ્પૃહી મહાત્માએ કરેલા નિસ્પૃહતાના વિચાર મે કર્યા છે અમરત્વની સિદ્ધિ અને ક્ષણિકત્વની સિદ્ધિ ખૂબ વિચારી છે અલ્પ વયમાં મહાન વિચારો કરી નાખ્યા છે પ્રથમની મારી ઉગતી વિચારશ્રેણી આત્મદશા અને આજને આકાશ પાતાલનું અંતર છે, તેનો છેડો અને આનો છેડો ગાઠ કરે તેમ મળ્યા મળે તેમ નથી

આ આત્મવૃત્તાન્ત સંબંધી લેખ વાચતા તેમના હૃદયમાં કેવી કેવી ઈચ્છાઓ થતી હતી તે સમજી શકાય તેમ છે એટલે એક વખતે મહાન્ યોગી થવાની તેમણે ઇચ્છા કરી હોય, ત્યારે એક વખતે ચક્રવર્તી થવાના વિચારો દોડાવ્યા હોય એક વખત તત્વજ્ઞાનીની વિચારગુફામાં પેઠા હોય, ને એક વખત પણ નાસ્તિકના શિરોભાગમાં રમવા તેમણે ચાહ્યું હોય આમ ઉલટસુલટ વિચારો કે કલ્પનાઓ તેમણે ભલે તેટલા કર્યા હોય પણ, તેથી શું? આથી એમના દિવસો આશય તો એ સમજાય છે કે તેમણે ચક્રવર્તી થવા

કે યોગી થવા કે પછી તત્ત્વજ્ઞાની થવા કે નાસ્તિક થવા વિચારો કર્યાં હોય, પણ એમાંથી એક પણ થવુ તે સહેલું નહોતું. શેખચલ્લીએ અત્યંત સુખી મનુષ્ય થવા કલ્પનાઓ કરી હતી, પણ તેમ થઈ શકે તેવુ ક્યાં હતું ? છ ખંડના રાજ્યભોક્તા તરીકે ચક્રવર્તી થવુ દુષ્કર હતું, પણ એક મહાન્ નિઃસ્પૃહી નર થવું દુષ્કર નહિ હતું. જો એ સ્થિતિ સ્વીકારી હોત તો થઇ શકત. પણ એ દિવસ ક્યાંથી કે મોહ રાજા તેમને દબાવવાનું ભૂલી જઇને તેમનાથી દબાય ?

હવે આગળ તેઓ પોતાની સમુચ્ચય વયચર્યા લખે છે:

"રમત ગમતમા પણ વિજય મેળવવાની ને રાજેશ્વર જેવી ઉંચી પદવી મેળવવાની પરમ જિજ્ઞાસા* હતી. વસ્ત્ર પહેરવાની, સ્વચ્છ રાખવાની, ખાવા પીવાની, સુવા બેસવાની; બધી વિદેહી દશા હતી ... .. સાત વર્ષથી અગિયાર વર્ષ સુધીનો કાળ કેળવણી લેવામાં હતો. આજે મારી સ્મૃતિ જેટલી ખ્યાતિ ભોગવે છે, તેટલી ખ્યાતિ ભોગવવાથી તે કંઇક અપરાધી થઈ છે .. .. સ્મૃતિ એવી બલવત્તર હતી કે જેવી સ્મૃતિ બહુજ થોડા મનુષ્યોમાં આ કાળે, આ ક્ષેત્રે હશે. અભ્યાસમાં પ્રમાદી બહુ હતો. વાતડાહ્યો રમતિયાળ અને આનંદી હતો."

આ પ્રમાણે પોતાની રૂચિ ને સ્વભાવ વિષે તેઓ લખે છે. આગળ જતા તેઓ જણાવે છે કે બાળલીલામાં રામદાસજી પાસે જતાં તેમની કંઠી બાંધી હતી. કૃષ્ણના અવતાર સંબંધી ચમત્કારો સાંભળવામા તેઓને બહુ રસ આવતો હતો. વૈભવી પાત્રો સાંભળતાં તેવો વૈભવ મેળવવાની તેમને ઉત્કંઠા થતી હતી "પ્રવીણ સાગર" ગ્રન્થ વાચ્યો હતો, બહુ સમજણ પડતી નહિ હતી, પણ સ્ત્રી સંબંધી નાના પ્રકારનાં સુખમા લીન રહેવાને ઉપાધિરહિત જીવન ગાળવા ને

* આ જગ્યાએ ને પહેલા કોઇ જગ્યાએ જિજ્ઞાસા શબ્દ વાપર્યો છે, પણ જિજ્ઞાસા એટલે જાણવાની ઈચ્છા, આ જગ્યાએ માત્ર ઈચ્છા શબ્દ વક્તવ્ય છે.

શાન્તપણે કથા શ્રવણ કરવા ઇચ્છા રહ્યા કરતી એવા આશયથી તેઓ એ લેખ લખી રહ્યા છે એટલે કે આસક્તિક વિષયો ને વૈભવો માટેની અપાર તૃષ્ણા તેમના મગજમા સમજણ આવી ત્યારથી થયા કરે છે પોતે જ પોતાના લેખમા જ્યારે આવુ લખી રહ્યા છે, ત્યારે પછી તેમના વિષે કાઈ કહેવા કે ટીકા કરવાની જરૂર રહેતી નથી તેમણે મેળવ્યું કે ન મેળવ્યુ, પણ કલ્પના દ્વારા તેમણે પોતાના મનોગન્ત્યમા ખૂબ આનંદ લીધો છે ત્યાગી થવાની ઇચ્છા અનેક વખત દર્શાવ્યા છતાં વિષયથી પરાઙ્મુખ થઈ શક્યા નહિ એટલે વિષયસેવન એ તેમની આવશ્યકતા હતી, ને ત્યાગી થવુ એ એમનુ મનોરાજ્ય હતુ

વૈષ્ણવમાથી જૈન શી રીતે થયા?

"જ મભૂમિમા (વવાણીયા)માં જેટલા વાણીયાઓ રહે છે, તે બધાની કુલ શ્રદ્ધા ભિન્ન ભિન્ન છતા કાઈક પ્રતિમાના અશ્રદ્ધાળુનેજ લગતી હતી પહેલેથી સમર્થ શક્તિવાળો ને ગામનો નામાંકિત વિદ્યાર્થી લોકો મને ગણતા, તેથી મારી પ્રશસાને લીધે ચાહીને તેવા મડળમા બેસી મારી ચપલ શક્તિ દર્શાવવાનો હુ પ્રયત્ન કરતો કઠીને માટે વારવાર તેઓ મારી હાસ્યપૂર્વક ટીકા કરતા છતા હુ તેઓથી વાદ કરતો અને સમજણ પાડવા પ્રયત્ન કરતો પણ હળવે હળવે મને તેમના પ્રતિક્રમણ સૂત્ર ઈત્યાદિક પુસ્તકો વાચવા મળ્યા તેમા પણ બહુ વિનયપૂર્વક સર્વ જગત્ ને જીવથી મિત્રતા ઈચ્છી છે, તેથી મારી પ્રીતિ તેમા પણ થઈ અને પેલામાં પણ રહી હળવે હળવે આ પ્રસગ વધ્યો, છતા સ્વચ્છ રહેવાના તેમજ બીજા આચાર-વિચાર મને વૈષ્ણવના પ્રિય હતા, અને જગત્ કર્તાની શ્રદ્ધા હતી. તેવામાં કઠી તૂટી ગઇ, એટલે ફરીથી મે બાંધી નહિ.'

આ પ્રમાણે તેઓ જૈન ધર્મ સાથેનો પોતાનો પરિચય જણાવે છે શ્રમ થાય છે કે આટલા જ પરિચયથી શુ તેઓ જૈન દર્શન વિષે આટલુ સારૂં જાણી શક્યા હશે? શુ તેમણે કોઈ વ્યક્તિનો સારી પેઠે સહવાસ નહિ કર્યો હોય? ને તેમને કોઇનો સારો વ્યક્તિ-

ગત પરિચય ન હોય તો શરૂઆતમાં તેમણે "ભાવનાબોધ." "મોક્ષમાલા" વિગેરે જૈન ધર્મને અંગે જે સારૂં લખી જનતા આગળ મૂક્યુ, તે તેઓ કેવી રીતે મૂકી શક્યા હોય? વખત વહેવા સાથે તેઓ સ્વતંત્ર વિચારક ને લેખક થઈ શક્યા એ બનવા સંભવ છે, પણ પ્રારંભમાં તેમને કોઈ વ્યક્તિનો પરિચય હોય નહિ, તો આમ બનવું અસંભવિત છે આથી સમજી શકાય છે કે તેર વર્ષ થયા પછી આગળ ૧૮-૧૯ વર્ષ દરમિયાનમા તેમને કોઈ વ્યક્તિ સાથે સારો સમાગમ હોવો જોઇએ, જેથી તેમને જૈન દર્શન વિષે સારૂં જાણવાનુ મળ્યું હોય પણ એ પ્રસંગ લખવો જાણીબુઝીને જતો કર્યો હોય, કે રહી ગયો કે પછી કદાચ કોઈ સ્થળે લખેલ હોય. અનેક સ્થળે તેઓએ પત્રમાં કે પ્રસંગમાં કહ્યુ છે કે સદ્દગુરૂ વિના આ વસ્તુ મળવી અત્યંત દુર્લભ છે. જીવે સ્વછંદપણે ઘણી વખત કર્યુ છે પણ ગુરૂ આજ્ઞા અધીન થયા સિવાય મોક્ષ મળે નહિ તો શંકા એ થાય છે કે તેમને આ વસ્તુસ્થિતિ કેમ પ્રાપ્ત થઇ? શું સ્વયં આત્મજ્ઞાનથી પ્રાપ્ત થઈ કે કોઈ ગુરૂના ઉપદેશથી? એમને પોતાને કોઈ ગુરૂનો યોગ થયો હશે કે નહિ તે વિષે કંઇ વાર્તા મળતી નથી

વર્ષ ૨૩ મું.

[અંક ૬૬ મો] આશ્વાસન.

કોઈ એક વ્યક્તિ માંદગીમાં (સંશોધકના કથન પ્રમાણે જુઠાભાઇ) છે, તેમને આશ્વાસન આપતાં તેઓ લખે છે કે—

"નિરંતર સમાધિ ભાવમા રહો. હું તમારા સમીપજ બેઠો છુ એમ સમજજો . ... હમણાં દેહત્યાગનો ભય ન સમજો એવો વખત હશે. તો અને જ્ઞાનીદૃશ્ય હશે તો આગળથી કોઇ જણાવશે કે પહોંચી વળશે. હમણા તો તેમ નથી."

આ પત્ર નીચે તારીખ કે તિથિ મૂકી નથી. ત્યારપછી ગમે તેટલા વખતને અતરે તેઓ (જુઠાભાઈ) અવસાન પામે છે. અવસાન પહેલા અંગત નોંધમાં શ્રીમદ્ લખે છે:

[૬૮ મો અંક] વિગટેન્દ્રિયજન્ય જ્ઞાન

' આ ઉપાધિમાં પાયા પછી જે માત્ર [illegible] જ્ઞાન [illegible] હોય, યથાર્થ [illegible] હોય, તો [illegible] રાત્રે સમાધિસ્થિત થઈ, આ [illegible] ધ્યાન કરી [illegible]. તે જ્ઞાન સૂચવે છે "

[illegible] જ્ઞાનમાં ઉપાધિને [illegible] [illegible] [illegible] વિષય પણ [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] શ્રી [illegible] ઉપર પત્ર લખ્યું તેમાં [illegible] ([illegible]) તારીખ મળી નથી [illegible] ([illegible]) આ [illegible] છે તેમાં પણ તારીખ નથી [illegible] તે [illegible] લખ્યું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી [illegible] [illegible]

[અંક ૯૨ મો] [illegible]

[illegible] —

[illegible]

[illegible]

૪

વાચક મુંઝાય છે. શ્રીમદે વિચારમા જે મોટી વાતો કરી છે, તેમાનું કંઇ તેમણે કરી બતાવ્યું નથી. તેઓ કહે છે કે " એક મહાન ઇચ્છા કેટલાક વર્ષે થયા થઇ છે, તે કહી નથી, કહી શકાઈ નથી, કહી શકાતી નથી નહિ કહેવાનું અવસ્ય છે." આમ છે ત્યારે તેઓ શા માટે કોઇ પ્રતિ લખી બતાવવા મથે છે? પરિશ્રમથી પાર પાડી શકાય તેમ છે, છતાં લખે છે કે પરિશ્રમ થતો નથી. આમ બેધારી વાત કરીને તેઓ કયો આશય પાર પાડવા ઇચ્છતા હશે? એક વખત પરિશ્રમથી પાર પાડી શકાય તેમ છે, ત્યારે શા માટે તેઓ પરિશ્રમ નથી કરતા? બીજાને કહે છે કે પ્રમાદ કરી બેસી રહેવું તે સંસાર ઘટવાનો ઉપાય નથી, તો પછી તેઓ કયા કારણથી પ્રમત્ત રહેવા ખુશી હશે? આ પત્રમાં અંતઃકરણથી ઉગેલી ઊર્મિઓ કોઈ પ્રતિ જણાવતા તેઓ ૭ બોલ કહી બતાવે છે (૧) આત્મા છે. (૨) તે બંધાયો છે. (૩) તે કર્મનો કર્તા છે. (૪) તે કર્મનો ભોક્તા છે. (૫) મોક્ષનો ઉપાય છે. (૬) આત્મા સાધી શકે છે. આ ૭ પ્રવચનો છે, તેનું સંશોધન કરવા કોઇને તેઓ ભલામણ કરે છે.

[અંક ૭૯ મો] જન્મ થવા યોગ્ય નહોતો.

તેઓ લખે છે કે—

" આ ક્ષેત્રમાં આ કાળે આ દેહધારીનો જન્મ થવો યોગ્ય નહોતો. જો કે સર્વ ક્ષેત્રે જન્મવાની તેણે ઈચ્છા રૂંધીજ છે, તથાપિ થયેલા જન્મ માટે શોક દર્શાવવા ... .લખ્યું છે. કોઇ પણ પ્રકારે વિદેહી દશા! ત્રાસનુ-યથાયોગ્ય જીવન્મુકત દશા વગરનું-યથાયોગ્ય નિર્ગ્રન્થ દશાવગરનું-ક્ષણ એકનું જીવન પણ ભાળવું, જીવને સુલભ લાગતું નથી; તો પછી બાકી રહેલું અધિક આયુષ્ય કેમ જશે? એ વિટંબના આત્મેચ્છાની છે.

"યથાયોગ્ય દશાનો હજુ મુમુક્ષુ છું. કેટલીક પ્રાપ્તિ છે."

આ ક્ષેત્રમા તેમનો જન્મ આ કાળે થયો તે વિષે તેમનું મન દુઃખાતું હોય એમ લાગે છે. થયેલા જન્મ માટે શોક દર્શાવવા તેમણે મીંડાં મૂક્યાં હશે. " કોઇ પણ પ્રકારે વિદેહી દશા " આટલું લખી તેઓ

શા માટ અટકી જતા હશે? યથાયોગ્ય નિર્ગ્રન્થ દશા વગરનુ જીવવુ તેમને જ્યારે ગમતુ નથી, તો પછી શા માટે નિર્ગ્રન્થ દશાને તેઓ સ્વીકારતા નથી? શુ કોઈ તેમ કરતાં તેમને અટકાવે છે? કોઇ અટ વતુ નથી તેમ તેઓ બીજા ઉપ ના પત્રમા ફરીયાદ કરતા હોય તેમ તેઓ લખે છે તેઓ આત ઔદાસિન્ય વૃત્તિ હરવખત બીજા પાસે દર્શાવવા ચાહે છે, પણ તેમ કરવા પ્રયત્ન કરતા જણાતા નથી

[૮૦ મો અક] ઉપાધિ વિષે

આ અકમા એ અભિપ્રાયને મળતાજ વિચારો તેઓ બતાવે છે ને કહે છે કે —

' અત્ર જે ઉપાધિ છે, તે અમુક કામથી ઉત્પન્ન થઇ છે, અને તે ઉપાધિ માટે શુ થશે, એની કઇ કલ્પના પણ થતી નથી. '

" રાત્રિ અને દિવસ એક પરમાર્થ વિષયનુ જ મનન રહે છે આહાર પણ એજ છે નિદ્રા પણ એજ છે શયન પણ એજ છે સ્વપ્ન પણ એજ છે ભય પણ એ જ છે ભાગ, પરિગ્રહ ચલન, આસન પણ એજ છે "

એ પ્રમાણે વિવિધ શબ્દાવલિ તેમણે ગોઠવી છે જોવુ ગમતુ નથી, સુઘવુ ગમતુ નથી, સાભળવુ ગમતુ નથી, વિગેરે વિગેરે લખી પત્ર ભરી દીધા છે ' નથી અમને ગમતા કે નથી ગમ ગમતા, નથી સહચરી ગમતી કે નથી ન્યાતી ગમતી " તેઓ કહે છે " જે કાઇ દુ ખનુ કારણ નથી દુ ખનું કારણ માત્ર વિષમાત્મા છે " " જો તે જો સમ છે તો સર્વ સુખ જ છે ' હવે જો તેમને વિષમા મા દુઃખનું કારણ જણાય છે ને સમતા સુખનું કારણ છે, તો પછી તેઓ તે વસ્તુને પકડી કેમ શકતા નથી, એમ શુ કોઈ પ્રશ્ન નહિ કરે? જેને હૃદયમાં સંપૂર્ણ ત્યાગ ને નિગ્રન્થતા ઉત્પન્ન થઈ છે, તેને બહારના ગમે તેવા સુખ્ન બંધનો હોય પણ તે આપો આપ ખરી જાય છે સુખ શોભા ભિત ઉપર અટકાવ, પણ તે

લુખો હોવાથી જલદી ભિંતને અટકી પડી જાય છે, તેમ નિર્લેપી તથા નિર્વિષયી વ્યક્તિ સંસારમાં કોઈ પણ રીતે ચોંટી શકતી નથી. ભીનો ગોળો ભીંતને ચોંટી રહે છે, તેમ તેઓ સંસારને દુઃખરૂપ કહેવા છતા તેમાથી નિકળી શકતા નથી. તેઓ આગળ તેજ પત્રમાં કહે છે કે.—

"આત્મભાવથી પ્રવૃત્તિ નથી થઇ શકતી. ગૃહસ્થપણાની પ્રવૃત્તિ નથી થઇ શકતી. ત્યારે હવે કેમ કરવુ ? કયા પર્વતની ગુફામા જવું, અને અલોપ થઇ જવુ ?"

વસ્તુ એ છે કે વિષયને કેમ લંબાવવો, અથવા પત્રને કેમ શોભાવવો એ એમનુ જાણે કે લક્ષ્ય ન હોય ? વળી તેઓ આગળ એમ કહે છે કે.—

"જ્યોતિષાદિક તરફ હાલ ચિત્ત નથી ગમે તેવા ભવિષ્યજ્ઞાન અથવા સિદ્ધિઓની ઇચ્છા નથી તેમ તેઓનો ઉપયોગ કરવામાં ઉદાસીનતા રહે છે માટે એ જ્ઞાન સબંધી ચિત્તની સ્વસ્થતાએ વિચારી માંગેલા પ્રશ્નો સંબધી લખીશ અથવા સમાગમે જણાવીશ."

આગળ તેઓ જણાવે છે કે—

"જે પ્રાણિઓ એવા પ્રશ્નના ઉત્તર માંગવાથી આનંદ માને છે, તેઓ મોહાધીન છે અને પરમાર્થના પાત્ર થવા દુર્લભ છે."

એકજ પત્રમાં સાથે સાથે ત્રણ રીતિએ જ્યારે તેઓ ઉત્તર આપે છે, ત્યારે આપણને દુઃખ એ થાય છે કે એકજ વખતમા ત્રણ પ્રકારે બોલવુ, એ મનુષ્યની કેટલી મહત્તા ? પહેલાં કહે છે કે ભવિષ્યજ્ઞાન જ્યોતિષાદિક માટે ઉદાસીનતા રહે છે, બીજી વાર કહે છે કે ચિત્તની સ્વસ્થતાએ સમાગમમાં જણાવીશ, ત્રીજી વાર કહે છે કે એવા ઉત્તર માંગે છે તે મોહાધીન પ્રાણીઓ છે. એક તરફ ઉદાસીનતા સિદ્ધ કરે છે, બીજી તરફ તેને વિશ્વાસ આપે છે, ત્રીજી તરફ તેને બરાબર ફટકો મારે છે! જો ઉદાસીનતા છે, તો તેઓ શા માટે ઉત્તર માગનારને આશા આપે છે કે, વખતે ચિત્તની

સ્વસ્થતાએ જણાવીશ ? એમ હોય કે અત્યારે વખત નથી અથવા ચિત્ત ઉપાધિમા છે પણ ઉદાસીનતાનુ બહાનું તેઓ વ્યર્થ શાને કહાડતા હશે ? વળી જો તેમને ઉત્તર આપવાનો ભાવ છે, તો પછી મોહાધીન પ્રાણીઓની ગણતરીમા તેને મૂકી શાને ફટકો મારે છે ? જો તેઓ ખરેખર એમજ કહેતા હોય કે તેઓ મોહાધીન છે, ને પરમાર્થના પાત્ર થવા દુર્લભ છે, તો તેમણે ૩૭ મા અકમા હમ ણાજ કહ્યું છે કે "ચમત્કારો પચમ કાળમા જે જોઇએ તે એકત્ર થતા જાય છે," તો ત્યા તેમણે તેમ શા માટે કહ્યુ હશે ? જો જ્યોતિષાદિ પરમાર્થનું પાન થવા દેવામા અડચણ નાખશે, તો શ્રીમદ્ ના માર્ગ ચલાવવામા ચમત્કારો અનુકૂળતા આપશે ખરા કે ? ચમત્કારો મેળવવા ને ચમત્કારથી લોકને આજવા, તે મોહા ધીન પ્રાણીઓની સ્થિતિ–વૃત્તિ નથી શુ ? પણ સમજાય છે કે આજે વખત બદલાયો છે તે વખતે પોતાના કાર્યની શરૂઆત હતી આ લખે છે ત્યારે તે કાર્ય–વ્યવહારના વ્યવસાયની પ્રવૃત્તિ સ્થિર જામી ગઇ છે જ્યાસુધી કાર્ય–વ્યવહારની સ્થિરતા ન હોય ત્યાસુધી મનુ ષ્ય જ્યા ત્યા ફાફા મારે છે, તેમ તેમને માટે થયુ હોય એ સભ વિત છે

[૮૧ મો અક] સમ્યક્ દશા

આ અકમા સમ્યક્ દશાના લક્ષણો વિષે કોઇને કાગળ લખે છે તેમા તેઓએ એ લક્ષણો બુદ્ધિપૂર્વક સારી રીતે જણાવ્યા છે શમ, સવેગ નિર્વેદ શ્રદ્ધા ને અનુકપાની વ્યાખ્યાઓ તેમણે સક્ષેપમાં પણ સારી જણાવી છે

[૮૨ મો અક] સવત્સરી વિષે ક્ષમાપના.

કોઇ પ્રતિ પત્ર લખતાં પહેલા પેરેગ્રાફમા અવિનય આશાતના માટે ક્ષમાવુ છુ એમ શ્રીમદ્ લખે છે બીજા પેરેગ્રાફમા તેઓ લખે છે કે–

"એ પરિભ્રમણ કેવળ સ્વચ્છંદથી કરતા જીવને ઉદાસીનતા કેમ ન આવી? બીજા જીવો પરત્વે ક્રોધ કરતાં, માન કરતાં,..... ...એ મારું છે એમ યથાયોગ્ય કાં ન જાણ્યું? અર્થાત્ એમ જાણવું જોઇતું હતું, છતાં ન જાણ્યું એ વળી ફરી પરિભ્રમણ કરવાનો વૈરાગ્ય આપે છે."

"વળી સ્મરણ થાય છે કે જેના વિના એક પળ પણ હું નહિ જીવી શકું. એવા કેટલાક પદાર્થો (સ્ત્રિયાદિક) ને અનંત વાર છોડતાં, તેનો વિયોગ થયો, અનંતકાળ પણ થઇ ગયો, તથાપિ તેના વિના જીવાયું એ કંઇ થોડું આશ્ચર્યકારક નથી."

સ્ત્રી વિના જીવવુ પણ એક વખત તેઓને આકરૂં લાગ્યું છે. વચમાં કેટલાક પેરેગ્રાફ મૂકી દીધા પછી તેઓ જણાવે છે કે—

"કદાપિ કોઇ રીતે તેમાનું કંઈ કરીએ તો તેવું સ્થાન ક્યાં છે કે જ્યાં જઈને રહીએ? અર્થાત્ તેવા સંતો ક્યાં છે કે જ્યાં જઈને એ દશામાં બેસી તેનું પોષણ પામીએ, ત્યારે હવે કેમ કરવું?"

વળી આગળ લખે છે કે.—

"ગમે તેમ હો-ગમે એટલાં દુઃખ વેઠો, ગમે તેટલા પરિષહ સહન કરો, ગમે તેટલા ઉપસર્ગ સહન કરો, ગમે તેટલી વ્યાધિઓ સહન કરો, ગમે તેટલી ઉપાધિઓ આવી પડો, ગમે તેટલી આધિઓ આવી પડો, ગમે તો જીવનકાળ એક સમય માત્ર હો, અને દુર્નિમિત્ત હો, પણ એમ કરવુ જ"

મતલબ એ છે કે ગમે તેમ થાય કે ગમે તે થાય પણ એમ કરવુજ. પણ શું કરવુ તે કાંઈ તેઓ લખતા નથી! ઘણી ઘણી વિચારણા, વાર્તા તેમણે પત્રના પટ ઉપર જણાવી છે, પણ એ બધું પત્રપટ ઉપર હોય એમ જણાય છે. ઉપર તેમણે જણાવ્યું કે તેવું સ્થાન ક્યાં છે, જ્યા જઈ બેસીએ, ને તેવા સંત ક્યા છે કે તેવી દશાનું પોષણ પામીએ; આનો અર્થ શું?

[અંક ૮૫ મો] આઠ રૂચક પ્રદેશ.

જીવના અસંખ્યાત પ્રદેશો છે. એ આઠ રૂચક પ્રદેશ કર્મથી આવૃત્ત છે કે નિરાવૃત્ત છે એ સંબંધી પ્રશ્ન કોઈએ તેમને પૂછાવ્યો હશે, તેના ઉત્તરમાં તેઓ જણાવે છે કે—

"આઠ રૂચક પ્રદેશ સબંધીનુ પ્રશ્ન તમા, પ્રશ્ન છે ઉત્તરા વચન સિદ્ધાન્તમાં સર્વ પ્રદેશો કર્મવર્ગણા બતાવી એનો હેતુ એવો સમજાય છે કે એ કહેતુ ઉપદેશાર્થે છે સવ પ્રદેશો કહેવાથી શાસ્ત્રકર્તા આઠ રૂચક પ્રદેશ કર્મરહિત નથી એવા નિષેધ કરે છે એમ સમજાતુ નથી અસખ્યાત પ્રદેશી આત્મામા જ્યારે માત્ર આઠ જ પ્રદેશ કર્મરહિત છે ત્યારે અસખ્યાત પ્રદેશ પાસે તે કઇ ગણતરીમા છે ?'

તેમની લેખનશૈલી એટલી ગભીર ને અટપટી છે, કે કોઇ પણ વાચ તેમની કહેવાની મતલબને જલદી ગ્રહી શકે નહિ. તેઓ પોતાની કહેવાની મતલબને એવી આડી ઉડી ઉનાગે નાખે છે, કે થોડો વખત વાચ- અવશ્ય વિચારમા પડી જાય ગાદ્માક્ સક્ષેપમા કહી નાખવાનુ હોય તોપણ તેઓ તે વિષયને ગુચવણમા નાખી દે છે તેઓ આઠ રૂચક પ્રદેશના સબધમા જણાવે છે કે શાસ્ત્ર ર્તા આઠ રૂચક પ્રદેશ કર્મરહિત નથી એવો નિષેધ કરે છે એમ સમજાતુ નથી કર્મરહિત નથી એવો નિષેધ કરે છે એમ સમજાતુ ાથી એટલે તેમને શુ વનીય છે કે વક્તવ્ય છે? અર તેમણે એમ સાદ્ વાત કહેવી જોઇતી હતી કે આઠ રૂચક પ્રદેશ કર્મરહિત છે એમ અમારૂ સમજવુ છે આમ કહેવાના બદનામા તેમણે ગુચ વણવાળુ વાન્ય કરી નાખ્યુ છે એ વસ્તુને ઠસાવવા માટે તેમણે અતર્મુહૂર્તની વાર્તા કી છે

"અતમુહર્ત એટલે બે ઘડીની અદરનો ગમે તે વખત આઠ સમયથી ઉપરાત અને બે ઘડીની અદરના વખતને અતર્મુહૂત કહવાય છે જેમ અહીં આઠ સમયની વાત બહુ લઘુત્વવાળી હોવાથી સ્થળે સ્થળે શાસ્ત્રમા બતાવી નથી તેમ આઠ રૂચક પ્રદેશની વાત પણ છે એમ મારૂ સમજવુ છે, ને તેને 'ભગવતી' 'પ્રજ્ઞાપના, ઠાણાગ, ઇત્યાદિક સિદ્ધાતો પુષ્ટિ આપે છે શાસ્ત્રકારે બધા શાસ્ત્રોમા ન હોય એવી ઘણ કોઇ વાર્તા શાસ્ત્રમા કહી હોય તો કઈ ચિતા જેવુ નથી આમ હોવાથી આઠ રૂચક પ્રદેશ નિબધન છે એ વાત અનિષિદ્ધ છે"

તેઓના કથન પ્રમાણે આઠ રૂચક પ્રદેશ બંધનરહિત છે ને તે હકીકતને સિદ્ધ કરવા ભગવતી, પ્રજ્ઞાપના, ઠાણાંગ, વિગેરેને તેઓ સામેલ રાખે છે. આપણે આ સ્થળે એટલું કહેવું બસ થશે કે સાફ સાફ વાર્તા 'ઉત્તરાધ્યયન સિદ્ધાન્ત'મા હતી, તેને જ્યારે તેમણે ફેંકી દીધી ત્યારે પછી બીજાનું શું કહેવું? એક પણ સૂત્રના પાઠની નોંધ તેમણે મૂકી હોત. તો ઘણું સારૂં હતું; એક એક વાર્તાને તેમણે એવા વિચિત્ર રૂપમા મૂકી છે કે કોઈ સામાન્ય અભ્યાસી પણ નહિ કહી શકે કે તેમનુ શાસ્ત્રનું સારૂં જ્ઞાન હશે. ઉત્તરાધ્યયનમાંના ૩૩ મા અધ્યયનમાં જુઓ:—

सव्व जीवाण कम्मंतु, संगहे छ दिसागयं ।
सव्वेसु विपएसेसु, सव्व सव्वेण बद्धगं ॥

એટલે કે "સર્વ જીવો છ દિશાગત જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ પુદ્ગલોને સંગ્રહે છે ને તે કર્મ રજઃકણોથી સર્વ પ્રદેશો સર્વ રીતે બંધાય છે" આસજ ભગવતીમા ૮ મા શતકમાં સૂત્રકાર દેશથી ને સર્વથી જીવને કર્મો સ્પર્શે છે તે વિષે ચાર ભંગથી એ વાર્તાને ખુલાસા પૂર્વક જણાવે છે. "सव्वं सव्वेणं फुसइ" જીવો સર્વ રીતે (સર્વ પ્રદેશોથી) કર્મોને સ્પર્શે છે, એટલે કર્મ જીવના સર્વ પ્રદેશમા સ્પર્શી રહ્યા છે. કોઈ પણ જીવ પ્રદેશ કર્મવિના નથી. આમ સૂત્રકારનુ જ્યારે સાફ કહેવું છે. ત્યારે તેઓ આઠ રૂચક પ્રદેશ કર્મથી મુક્ત છે એમ કહે છે. જો કે આ સ્થળે એટલો ખુલાસો પણ કરવો ઇષ્ટ છે કે આઠ પ્રદેશ કર્મરહિત છે, તે વાર્તા ગ્રન્થકારના અભિપ્રાયે છે; પણ સિદ્ધાન્તકારના અભિપ્રાયે નથી. ગ્રન્થો સિદ્ધાન્તથી સહજ દૂર ને દૂર ખસતા રહે છે. શ્રીમદ્ સિદ્ધાન્તને આગળ કરે છે, પણ સિદ્ધાન્તથી તેમણે તદ્દન વિરૂદ્ધ કથન કર્યું છે. ઇષ્ટ એ હતું કે આમ વાર્તા ગ્રન્થમા છે, પણ સિદ્ધાન્તમા નથી, તેમ તેમણે કહ્યું હોત તો વાર્તા ઘણી સાફ થઈ જાત. પણ તેઓ

કહે છે કે બધા શાસ્ત્રમા ન હોય તેવી ાઇ પણ વાર્તા શાસ્ત્રમા કરી હોય તો ્ઈ ચિંતા જેવુ નથી ! એવી ાઈ વાર્તા વિના મનુષ્યને અર્થે કહેવાઇ હોય છે, એટલે જો બધા શાસ્ત્રનુ ત નીત્વ પોતે રાખે છે, તો પછી તેમને કહેવાનુ શુ હોય ?

ચૌદ પૂર્વધારી વિષે

કોઈ વ્યક્તિએ ચૌ પૂર્વધારી વિષે પ્ર ન ર્યુ છે કે "ચૌદ પૂર્વધારી કઇ જ્ઞાને ઉણા-એવા-અનત નિગોદમા લાભે અને જઘન્ય જ્ઞાનવાળા પણ અધિકમા અધિક પદર ભવે મોક્ષે જાય એ વાતનું સમાધાન કેમ ? પ્રશ્નના જવાબમા શ્રીમદ્ ્હે છે

' એનો ઉત્તર જે માગ હૃદયમા છે તેજ જણાવી દઉ છું એ જઘન્ય જ્ઞાન બીજુ, અને એ પ્રસગ પણ બીજો છે જઘન્ય જ્ઞાન એટલે સામાન્ય-પણે, પણ મૂળ વસ્તુનુ જ્ઞાન, અતિશય સ ક્ષેપમા છતા મોક્ષના બીજરૂપ છે, એટલા માટે એમ કહ્યુ અને એક દેશે ઉણુ એટલુ ચૌદ પૂર્વધારીનુ જ્ઞાન તે એક મૂળ વસ્તુના જ્ઞાન સિવાય બીજુ બધુ જાણનાર થયું પણ દેહ દેવળમાં રહેલો શાશ્વત પદાર્થ જાણનાર ન થયુ અને એ ન થયુ તો પછી લક્ષ વગરનુ ફેંકેલુ તીર લક્ષ્યાર્થનુ કારણ નથી, તેમ આ પણ થયું

આ વિષયનો ઉત્તર તમણે ઘણો લબાવ્યો છે તેમના કથન પ્રમાણે જઘન્ય જ્ઞાનવાળા પદર ભવે મોક્ષે જાય છે તેઓને સામાન્ય પણ મૂલ વસ્તુનુ (આત્મતત્ત્વનુ) જ્ઞાન હોય છે તેથી તેઓ મોક્ષે જાય છે પણ ચૌદ પૂર્વધારી કઈ ન્યૂન અધ્યાત્મમાં-સાધુઓ નિગોદ-અનત નિગોદ-મા જાય છે તેઓ પ્રયત્ન કરે છે પણ આત્મતત્ત્વને નહિ સમજવાથી તેઓ તેમ પછડાય છે, આમ તેઓનુ વક્તવ્ય છે એટલે કે લક્ષ વગરનું ફેંકેલુ તીર ધારેલા ઠેકાણે જતુ નથી અથવા કહો કે લક્ષ્યાર્થનુ કારણ નથી આ વાત ઠીક છે પણ તેઓને નિગોદમા જવાનું કારણ શુ ? શુ તેઓ આત્મ તત્ત્વને જાણી ના શ ્યા એટલે નિગોદમા ગયા ? જો તેમ હોય તો તાપસ વિગેરે આત્મસ્વરૂપને જાણ્યા વિના ધૂણી ધખાવે છે ને

કષ્ટ સહન કરે છે, તેઓ કોઇ પણ દેવલોકમાં જાય છે, પણ નિગોદમાં ગયા છે, તેવું ક્યાએ કહ્યું નથી. ચૌદ પૂર્વધારીએ શું ગુન્હો કર્યો કે તેઓ અનંત નિગોદમાં ગયા ? ગુન્હો તો જણાવ્યો નથી, ને નિગોદમા ગયા તેની સિદ્ધિ કહી બતાવી, તો શંકા એ છે કે ચૌદ પૂર્વધારીઓ શાથી નિગોદમાં ગયા તેનો તેમણે થોડો પણ ખુલાસો કરવો હતો, ને પછી હા કહેવી હતી. તેમ કહી શક્યા નથી તો એમની પાસે કયી રીતિનુ જ્ઞાન આપણે હવે સમજવુ? શું આપણે તેમના કહેવા પ્રમાણે હા પાડવી તે ઇષ્ટ છે કે તેનો કંઇ વિચાર કરવો તે ઇષ્ટ છે ?

ચૌદ પૂર્વધારીઓ-ચૌદ પૂર્વ પૂરા ભણવામાં થોડા ન્યૂન-જેનો અંત ન પામીએ એવા અનંત નિગોદમાં ગયા તેને માટે શું પ્રમાણ ? બત્રીશ આગમ પૈકી કયા આગમમાં એ વાર્તા જણાવી છે કે ચૌદ પૂર્વધારીઓ નિગોદમાં જાય છે ? ધારો કે તેમના કથન પ્રમાણે તે વાર્તા છે, તો પ્રશ્ન એ છે કે ચૌદ પૂર્વ સુધી અભ્યાસ કરે ને તેટલો બોધ પામે તો તેઓને આત્મતત્ત્વની દૃષ્ટિ શું નહિ આવી હોય ? આત્મતત્ત્વ જ્ઞાન વિષે તેમને વિચાર નહિ આવ્યો શું ? આ વાર્તા કયી રીતે સમજાય તેમ છે ? દશ પૂર્વ અપૂર્ણ હોય, તેમનુ શ્રુત જ્ઞાન મિથ્યા કદાચ હોય, પણ પૂર્ણ દશ પૂર્વજ્ઞાનીનુ વચન સમ્યક્‌યુક્ત હોય છે, તો પછી ચૌદ પૂર્વધારીનું વચન સમ્યક્ હોય તેમા આશ્ચર્ય શું ? જ્યાં સમ્યક્ દૃષ્ટિ છે, ત્યાં સમ્યક્ જ્ઞાન છે, ને જ્યાં સમ્યક્ જ્ઞાન ત્યા આત્મજ્ઞાન છે. એ વાર્તા સમજાતી નથી કે તેઓએ કયી અપેક્ષાએ આ હકીકતને આમ કૂટી નાંખી છે, લોકો તો ગમે તે પ્રશ્ન કરે, પણ તે વાર્તાને તેમણે બરાબર સાફ કહેવી જોઇતી હતી.

તેઓ આગળ કહે છે કે—

" ભણી ભણી ચૌદ પૂર્વને છેડે આવી પહોંચતાં, એકાદ અધ્યયન કે

તેનુ રહી ગયુ, અને તેથી રખડ્યા, પરંતુ એમ તો નહિ એટલા બધા જ્ઞાનનો અભ્યાસી એક અલ્પ ભાગ માટે અભ્યાસમા પરાભવ પામે એ માનવા જેવુ નથી અર્થાત્ કઈ ભાષા અઘરી અથવા અર્થ અઘરો નથી કે સ્મરણમા રાખવુ તેમને દુર્લભ પડે; માત્ર મૂળ વસ્તુનુ જ્ઞાન ન મળ્યુ એટલી જ ઉણાઇ તેનુ ચૌ પૂર્વનુ બાકીનું જ્ઞાન નિષ્ફળ કર્યું '

તેમનુ એમ કહેવુ છે કે થોડો ભાગ ચૌ પૂર્વમા અધૂરો રહ્યો તેથી રખડયા તેમ તો નથી, પણ મૂળ વસ્તુનુ જ્ઞાન ન મળ્યુ તેટલી ઉણાઇ (અપૂર્ણતાએ) એ તેમનુ જ્ઞાન નિષ્ફળ કર્યું, અથવા રખડ્યા કોઇ પણ સામાન્ય બુદ્ધિમાન્ એનો વિચાર કરે કે ભલે તેમને તેટલુ જ્ઞાન મળ્યુ નહિ, તો આગળ વધ્યા નહિ પણ પતિત શામાટે થયા એ અર્થ આમાથી થોડો પણ નિકળતો નથી પતિત થયા તે થયા તે પણ ઠેક નિગોદમા જતા તેઓ ગયાં, તેવી તેમની કઈ કુબુદ્ધિ કે જેણે તેમને છેક નિગોદમા મૂકી દીધા ? ચૌદ પૂર્વધારી નિગોદમા જાય છે તેનુ મૂળ કારણ કહેવુ જ તદ્દન ઉત્તર તો ભૂલી જાય છે ને પોતાને યોગ્ય લાગે તે વસ્તુને તે જગ્યાએ કારણ રૂપે ગોઠવી દે છે તાત્પર્ય એ છે કે આર રૂચક પ્રદેશ ને ચૌદ પૂર્વ ધારી વિષે જે તેમણે ઉત્તરો આપ્યા છે તે શાસ્ત્રસમત છે કે નહિ તે સબધી વિચાર કરવા તે જરાએ થોભ્યા નથી, પણ પોતાને જેમ ઠીક લાગે તેમ ઉત્તર આપી તેઓએ બન્નેના મતનુ ખડન કર્યું છે વસ્તુત તેમણે આ ઉત્તર આપવામા ગજબ્બર થાપ ખાધી છે

[૯૪ મો અક] સજ્જન મૂર્તિની ઓળખાણ

આ અકની શરૂઆતમા શ્રીમદ્ 'વાણી ને 'સ નન્ય શબ્દોનો અર્થ કર છે પછી તેઓ આગળ કહે છે

' જેના વચનબળે જીવ નિર્વાણમાર્ગને પામે છે એવી સજ્જન મૂર્તિનો પૂર્વકાળમાં જીવને ઘણી વાર યોગ થઈ ગયો છે પણ ... ઓળખાણ થયું નથી જીવે ઓળખાણ કરવા પ્રયત્ન ... યાપિ જીવન વિષે ગ્રહી રાખેલી સિદ્ધિ-યોગ ... તેવી

કામનાઓથી પોતાની દૃષ્ટિ મલિન હતી. દૃષ્ટિ તો મલિન હોય તો તેથી સત્-મૂર્તિ પ્રત્યે પણ બાહ્ય લક્ષ્ય રહે છે, જેથી ઓળખાણ પડતી નથી; અને જ્યારે ઓળખાણ પડે છે, ત્યારે જીવને કોઇ અપૂર્વ સ્નેહ આવે છે, તે એવો કે તે મૂર્તિના વિયોગે ઘડીએક આયુષ્ય ભોગવવું તે પણ તેને વિટંબના લાગે છે. ”

આગળ તેઓ લખે છે કે

“ સજીવન મૂર્તિથી માર્ગ મળે તેવો ઉપદેશ કરતાં પોતે પોતાને બંધન કર્યું છે, કે જે ઉપદેશનો લક્ષ તમે અમારા ઉપરજ માંડયો અમે તો સજીવન મૂર્તિના દાસ છીએ. ”

તેમણે સજીવન મૂર્તિની ઓળખાણ વિષે તેમના પત્રમાં જણાવ્યું તો તેમનો આશય શું હશે? આપણે નહિ કહીએ, તોપણ તેઓ પોતેજ તેમના લેખમા સ્પષ્ટ કહે છે કે તેમણે સજીવન મૂર્તિની ઓળખાણ કરવા કહ્યું ત્યારે સેવકોએ શ્રીમદ્‌ને પોતાને સજીવન મૂર્તિ માની પત્રો લખવા માડયા, પણ તેઓ કહે છે કે “ અમે તો તેના દાસ છીએ. ” તેઓ કહે છે કે જો ઓળખાણ થઇ હોય તો તેનો વિયોગ પછી કેમ સહન થાય? નજ થાય. અરે, તેના વિના આયુષ્ય તેને વિટંબના તુલ્ય હોય છે. શ્રીમદ્‌ને સેવકો પાસે પોતાની સજીવન મૂર્તિ તરીકે ઓળખાણ કરાવવી હતી, તે સેવકોએ કરી છે એમ પત્ર ઉપરથી સમજાય છે. પણ તેઓ પત્ર કેવી રીતે લખે છે, તે વાચકો સમજી શકે તેમ છે. કોઇ પણ વ્યક્તિ જો પૂછે તો તેઓ ખુલાસો આપી શકે તેવો પણ રસ્તો તેમણે રાખ્યો છે, ને સેવકો, પ્રેમી, પરમ ભક્ત જેઓ છે, તેઓ પણ સમજી શકે તેમ છે.

આગળ તેઓ જણાવે છે કે—

અમારી એવી અલૌકિક દશા પણ ક્યાં છે, કે જે દશામાં કેવળ અસંગતતાજ વર્તે છે? અમારો ઉપાધિયોગ તો તમે પ્રત્યક્ષ દેખો છો. ”

આમ કહી તેઓ પાછા છૂટા રહે છે, ને લોકોને પોતાના ભણી ખેંચતા પણ રહે છે.

આ લેખ ઉપરથી આપણી દૃષ્ટિ એમ પણ દોડે છે કે તેઓએ એ વખત નિર્જીવ મૂર્તિ ઉપર ભાર આપ્યો હતો, ને આ સ્થળે સજીવન મૂર્તિ ઉપર ભાર આપે છે, તો તે બેમા કઇ મૂર્તિ વિશેષ ને કઇ મૂર્તિ ન્યૂન? એટલુ જ નહિ પણ નિર્વાણ જવામા મદદગાર સજીવન મૂર્તિ છે કે નિર્જીવ મૂર્તિ છે? જો નિર્જીવ મૂર્તિ મદદગાર હોય તો સજીવન મૂર્તિ ઉપર આટલો બધો ભાર શા માટે આપ્યો? તેમ જો સજીવન મૂર્તિની આવશ્યકતા હતી, તો જડ મૂર્તિ ઉપર શાને એટલું બધુ બળ તેમણે વાપર્યું? લોકોને ખેંચવાનો જેવો વખત તે પ્રમાણેના વિચારો તેમણે પત્રોમા જણાવ્યા છે ત્યારપછી જે લીટીઓ લખી છે તેમા તેઓ કહે છે

આ બે છેલ્લી વાત તો તમારા બધાને માટે મે લખી છે અમને હવે ઓછુ બધન થાય તેમ કરવા બધાને વિનતિ છે બીજુ એ જણાવવાનુ છે કે તમે અમારે માટે હવે કઈ ભાઇને કહેશો નહિ હૃદયકાળ તમે જાણો છો?'

આમ છેવટે તેઓ લખી પત્ર પૂર્ણ કરે છે તેઓ કહે છે કે અમને હવે ઓછુ બધન થાય તેમ તમને કરવા વિનતિ છે, તો સેવકો તેમને શુ બધન કરતા હશે? જો તેઓ સેવકો તરફથી બધન માનતા હોય તો સેવકોને શામાટે લખે? આશય એ છે કે અદરની વાસના અને બહાર કહેવાની વાતમાં પૃથક્ત્વ છે અને એ વાત સામાન્ય બુદ્ધિમાન્ વ્યક્તિ પણ સારી રીતે જાણે છે

[અક ૯૬ મો] પ્રભુમા અપલક્ષણ

તેઓ કહે છે કે—

' પ્રભુપ્રતાપે ઉપાધિજ ય પ્રવૃત્તિ છે ભગવાન્ પરિપૂર્ણ-સર્વગુણ-સપન્ન કહેવાય છે તથાપિ એમાય અપલક્ષણ કાઈ ઓછા નથી! વિચિત્ર કાઈ એ જ એની લીલા ત્યા અધિક શુ કહેવુ?

સર્વ સમર્થ પુરુષો ને પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાનને જ ગાઈ ગયા છે એ જ્ઞાનની દિનપ્રતિદિન આ આત્માને પણ વિશેષતા થતી જાય છે હુ ધારુ

છુ કે કેવળ જ્ઞાન સુધીની મહેનત કરી અલેખે તો નહિ જાય. મોક્ષની કાંઈ જરૂર નથી. નિઃશંકપણાની નિર્ભયપણાની નિર્મુઝવણપણાની અને નિસ્પૃહ-પણાની જરૂર હતી; તે ઘણે અંશે પ્રાપ્ત થઇ જણાય છે.

"અનહદ ધ્વનિમાં મણા નથી, પણ ગાડી ઘોડાની ઉપાધિ શ્રવણનું સુખ થોડું આપે છે નિવૃત્તિ વિના અહી બીજું બધુંય લાગે છે. જગતને, જગતની લીલાને બેઠા બેઠા મફતમા જોઇએ છીએ।"

શરૂઆતમા તેઓ જણાવે છે કે ઉપાધિજન્ય પ્રવૃત્તિ છે, તે પણ પ્રભુપ્રતાપે છે; એટલે વાચકોએ તે વિષે શો વિચાર કરવો જોઇએ? એ ઉપાધિ પ્રભુની દયાથી કે તેમના પ્રતાપથી મળતી હશે? સારો અભ્યાસી જૈન તો આમ બોલે નહિ વળી તેઓ કહે છે કે સર્વગુણસંપન્ન ભગવાન્, તેમાં પણ અપલક્ષણ ઓછાં નથી; તો તેમણે ભગવાનના અપલક્ષણો ક્યારે જોયાં હશે? જૈન આગમોમાં તો પ્રભુનાં અપલક્ષણો વિષે કંઈ વાત આવી નથી, છતાં તેઓ પ્રભુમા અપલક્ષણો જુએ છે, તે કઇ અપેક્ષાએ તેઓ કહેતા હશે? આગળ તેઓ કહે છે કે "વિચિત્ર કરવું એજ પ્રભુની લીલા." તો શું પ્રભુએ આ જગત્માં બધી વિચિત્રતા કરી હશે? સમર્થ પુરૂષો......ને પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાનને જ ગાઈ ગયા છે, ત્યાં મીંડી (અધ્યાહાર) મૂકવાનો તેમનો શો આશય હશે? જળમાં તેલ જેમ યુક્તિ-માયા તરી વળતી હોય એમ કેટલાય પત્રોમાં દેખાય છે. વળી આગળ તેઓ કહે છે કે કેવળજ્ઞાન સુધીની મહેનત અલેખે નહિ જાય એમ તેમનું ધારવુ છે; મોક્ષની કાંઇ જરૂર નથી એમ પણ સાથે કહે છે; કારણકે નિશંકપણાની, નિર્ભયપણાની, નિઃસ્પૃહપણાની જરૂર હતી, તે હવે આવી ગઈ છે. ઝવેરી જેમ મોતીની પરીક્ષા કરવા લીલાગર પીને બેસે છે, ને જેમ પરીક્ષા કરવા બુદ્ધિની નિગાહ ખેંચે છે, તેમ શ્રીમદ્ પણ લખવા બેસે છે, ત્યારે કંઇ વિચારના તરંગમાં આમ તેમ ઘૂમતા હોય એમ જણાય છે. ઘણા બુદ્ધિમાન્ ને શૂરા હોવા છતાં ચિત્તની અસ્થિરતામાં જાણે લખતા હોય તેમ

તેઓ કહે છે કે કેવળજ્ઞાન સુધીની મહેનત અલેખે નહિ જાય, તો શું એમ થાય છે કે એવી કંઈ મહેનત તેમણે કરી કે તેમની મહેનત અલેખે નહિ જાય એમ તેમણે માન્યું? તેમ છતાં ફરી વળી તેઓ કહે છે કે મોક્ષની જરૂર નથી! જો મોક્ષની જરૂર નથી તો પછી કેવળ જ્ઞાનની શા માટે મહેનત કરવી જોઈએ? એટલુંજ નહિ, તો પછી આ બધો વ્યવસાય શા માટે? શું તેઓ એમ સમજતા હશે કે બુદ્ધિમાનો ગમે તેમ બોલે, ગમે તેમ લખે, પણ તેમને સર્વ રીતે બધુંયે સિદ્ધ હોય છે? જે જે વ્યક્તિઓ તરંગમાં, આનંદમાં, ઉછાંછળાપણામાં ગમે તે રીતે લખે છે કે બોલે છે પણ વાચકો તે વ્યક્તિઓની કૃત્રિમતાની, સત્યતાની કે જે વસ્તુ હોય તેની અવશ્ય પરીક્ષા કરી લે છે એટલે કે વાચક તેની વચનતુલના કરી શકે છે જો કે પ્રેમીઓ કે અનુયાયીઓ તેમના પ્રેમની ખાતર તેમની વાતોને વધાવી લે છે, પણ તટસ્થ સુજ્ઞ જનો તો તેનું બરાબર તોલન કરે છે

[અંક ૯૭ મો] સત્પુરુષમાં અનંત આગમ છે

આ અંકમાં મથાળાની જગ્યા નીચે પ્રમાણે છે

'સત્પુરુષના એકેક વાક્યમાં એકેક શબ્દમાં અનંત આગમ રહ્યા છે એ વાત કેમ હશે?

આ વાક્ય તેઓએ કોષ્ટકની ઉપર લખ્યું છે, સાથે તેઓ પ્રશ્ન કરે છે કે આ વાત કેમ હશે? બીજાને જેની ઉપર કટાક્ષ લખ્યો છે તેને તેઓ પૂછે છે કે આ વાત ખરી હશે કે નહિ? એવો આ વાતનો ઉત્તર શું આપો? શું તેઓ એમ કહે કે તેમ નથી? ત્યારે તેઓએ કહેવુંજ જોઈએ કે એ વાત ખરી છે, પણ ખોટી નથી એટલે સત્પુરુષના વાક્યમાં અનંત આગમ છે, એ વાત ખરી છે. પણ હવે આપણને એ વિચાર આવે છે કે જેના વાક્યમાં અનંત આગમ છે, તે સત્પુરુષ તો માત્ર વીતરાગ જ છે, બીજા તો નહિ જ.

અત્યારે વીતરાગ કે તેવા બહુશ્રુત કોઈ નથી, છતાં અનંત આગમનો આધાર તેઓ કોને કહેવા ચાહતા હશે ? શું કોઇ તેવા પુરૂષો તેમની નજરે ભરતક્ષેત્રમાં કોઇ જગ્યાએ પડ્યા હશે, કે જેથી આમ તેઓ લખે છે ? કે તેવી કલ્પના તેઓ પોને પોતાને વિષે કરાવવા ચાહતા હશે ? ગમે તે વ્યક્તિ તેમના ધારવામા હોય, પણ વાચકો આવા વાક્યથી અવશ્ય ભ્રમમાં પડે છે તેમાં તો શક નથી,

આગળ તેઓ બીજા પેરેગ્રાફ્મા લખે છે કે

"કોઇ પણ પ્રકારે સદ્દગુરૂનો શોધ કરવો, શોધ કરીને તેના પ્રત્યે તન, મન, વચન, અને આત્માથી અર્પણબુદ્ધિ કરવી; તેનીજ આજ્ઞાનું સર્વ પ્રકારે નિઃશંકતાથી આરાધન કરવુ; અને તોજ સર્વ માયિક વાસનાનો અભાવ થશે, એમ સમજવું."

સદ્દગુરૂની શોધ કરવા ને તેને સર્વ અર્પણ કરવા તેઓ આ જગ્યાએ ભાર મૂકી જણાવે છે; પણ સદ્દગુરૂ કોણ છે, ને કયા છે, તે તેઓ જણાવતા નથી. જો સદ્દગુરૂ કોઈ બીજા હોત તો તેમણે નામ આપી દીધુ હોત. આમ ઘણી જગ્યાએ પત્રોમા ગુરૂ વિષે તેઓ લખે છે, પણ નામ કોઈનુ તેઓ જણાવતા નથી, તો સદ્-ગુરૂ નથી એમ શું સમજવું ? અને હોય તો તેઓ શા માટે નામ નથી આપતા ? આ ઉપરથી સ્પષ્ટ એમ સમજાય છે કે તેઓને નામ નથી આપવુ, પણ પોતે આ કાળમા સદ્દગુરૂને યોગ્ય હોય એમ તેમનું કથન છે ને તેને બધું અર્પણ કરવું થાય તોજ માયિક સર્વ બંધન-વાસનાનો ક્ષય થાય, એમ સમજવું, એમ એમનું કહેવું છે. છતા સેવકો તે ન સમજે તો તેમની ખુશી.

આગળ ત્રીજા પેરેગ્રાફ્મા તેઓ કહે છે કે—

"અનાદિ કાલના પરિભ્રમણમાં અનંતવાર શાસ્ત્રશ્રવણ, અનંતવાર વિદ્યાભ્યાસ, અનંતવાર જિનદીક્ષા, અનંતવાર આચાર્યપણું પ્રાપ્ત થયું છે, માત્ર 'સત્' મળ્યા નથી. 'સત્' સુણ્યું નથી અને 'સત્' શ્રધ્ધ્યુ નથી: અને એ મળ્યે, એ સુણ્યે અને એ શ્રધ્ધ્યેજ છૂટવાની વાર્તાનો આત્માથી ભણકાર થશે."

જીવ અનાદિ કાળથી પરિભ્રમણ કરે છે, એ વાર્તા ખરી છે ને જીવને સત્ વસ્તુ મળી નથી, એ પણ સત્ય છે, પણ અનંત વાર જિનદીક્ષા ને આચાર્યપણું જીવે પ્રાપ્ત કર્યું છે તે વાર્તા ક્યાં છે? તેનો ક્યાંએ ઉલ્લેખ કે બોધ છે ખરા ?

[અંક ૯૮ મો] આત્મા જ્ઞાનને પામ્યો છે

આ અંકમાં પહેલાના પેરેગ્રાફમાં તેઓ લખે છે કે—

"આત્મા જ્ઞાન પામ્યો એ તો નિ:સંશય છે ગ્રંથીભેદ થયો એ ત્રણે કાળમાં સત્ય વાત છે સર્વ જ્ઞાનીઓએ પણ એ વાત સ્વીકારી છે હવે છેવટની નિર્વિકલ્પ સમાધિ પામવી છે જે સુલભ છે"

આત્મા જ્ઞાન પામ્યો, ગ્રંથીભેદ થયો, આ વાર્તા તો ઠીક છે, કારણકે આત્મા પોતે પોતાના વિષે સમજી શકે છે ને પોતાની ખાત્રી પોતે આપી શકે છે પણ એ વાત સર્વ જ્ઞાનીઓએ સ્વીકારી છે, એવું જો તેઓ જણાવે છે તો તે જ્ઞાનીઓનું કથન તેમણે કેવી રીતે જાણ્યું હશે ? અથવા જ્ઞાની પાસેથી ખબર કોણ લાવ્યું ? એમની પાસે એવું કયું જ્ઞાન છે કે જેથી તે વાર્તા તેમણે જાણી લીધી ? આગળ તેઓ લખે છે કે—

એ એકવાર જો યથાયોગ્ય આવી જાય તો પછી જેમ તેમ પ્રવર્તાય જેમ તેમ બોલાય, જેમ તેમ આહાર વિહાર કરાય તથાપિ તેને કોઇ જાતની બાધા નથી પરમાત્મા પણ તેને પૂછી શકનાર નથી તેનું કરેલું સર્વ સવળું છે

આવું જ્યાર તેઓ લખે છે, ત્યારે આપણને એમ થાય છે કે તેઓ જો સમદૃષ્ટિમાં હોય, અથવા જૈન શૈલી તેમણે બરાબર જાણી હોય તો આમ તેઓ લખે નહિ જ્યારે આમ લખે છે, ત્યારે આપણે તેમના વિષે શું કહેવું ? એક વાર યથાયોગ્ય આવી જાય, પછી જેમ તેમ વર્તાય, બોલાય, આહાર વિહાર થાય, પણ પછી પરમાત્મા પણ પૂછનાર નથી આવી ઇચ્છૃંખલતા વાપરવી તે તેમના માટે બસ છે! વધારે શું ?

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

"[illegible]"

[illegible] વાતો [illegible] છે કે સ્ત્રીના [illegible] વિના [illegible] ને તેમના [illegible] લાગે છે. [illegible]

કલ્પના લખવી એમ સજ્જનને ઘટી શકે નહિ, તો પછી જૈનો તો ક્યાંથી બોલી શકે ? તેઓ કલ્પના દોડાવે છે કે પરમેશ્વર ચાહીને તેમનામાં વેદોત્વ ગણે છે ! પ્રથમ માર્ગમાં તેઓ બોધ દેવા નિકળે તો પછી આ બધા મનુષ્યો મોક્ષમાં જાય તે વાત પ્રભુને ગમતી નહિ હોય એમજ તેમનું કહેવું થાય છે ! તેઓમાં વેગ પગખનો એ પરમેશ્વરની મરજી હોય, તો પછી તેઓ કલ્યાણને પણ સાધી શકે નહિ, તેમાં પણ પરમેશ્વરની મરજી હોવી જોઇએ ને તેમ હોય તો તેઓ મોક્ષે ન જાય તેવી પણ મરજી પરમેશ્વરની હોવી જોઈએ તેમ હોય તો પછી મન જીવોની શુભ ગતિ કે અશુભ ગતિમાં જવું તે સર્વમાં પરમેશ્વરનો હાથ છે એમ આપણને કહેવું પડશે વસ્તુ એ છે કે પોતે જ્ઞાનની સારીસારી વાર્તા કરે છે, પણ વેદરો દબાવવો એ વાત તેમને ગમતી નથી શું ભોગ ભોગવવાથી વેદોત્વનો નાશ થતો હશે ખરો કે ? તેનો ત્યાગ કરવાથીજ વેદો થતો નાશ થાય છે, જો નથી થતો તો તેમની ઇચ્છા, પણ પોતાનો દોષ શામાટે તેઓ પરમેશ્વર ઉપર ઢોળે છે ! શું તેમના જીવનની દોરી પરમેશ્વર ચલાવે છે ? કે પળે પળે તેમના દરેક કાર્યમાં પ્રભુ ઉત્તર આપે છે ? આવી મન રમતી એ બુદ્ધિમાન્ સમદૃષ્ટિ જીવનું લક્ષણ છે કે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવની આધિક પ્રવૃત્તિ છે ?

પાચમા પેરમાફમાં તેઓ કહે છે કે–

તીર્થંકર જે સમજ્યા તે અને પામ્યા તે આ કાળમાં ન સમજી શકે અથવા ન પામી શકે તેવું કંઇ નથી આ નિર્ણય ઘણા વખત થયા કરી રાખ્યો છે તો કે તીર્થંકર થવા ઇચ્છા નથી, પરન્તુ તીર્થંકરે કર્યા પ્રમાણે કરવા ઇચ્છા છે એટલી બધી ઉન્મત્તતા આવી નથી, તેને સમાવવાની શક્તિ પણ આવી ગઈ છે પણ ચાહીને સમાવવાની ઇચ્છા રાખી નથી "

આ શ્રીમદ્‌ના મમત્વનો પડઘો નહિ તો બીજું શું ? તેઓ બોલી બતાવે છે કે તીર્થંકર સમજ્યા ને પામ્યા તે સર્વ આ કાળમાં તેઓ પામી શકે છે, જો કે તીર્થંકર થવા ઇચ્છા નથી, પણ તેમને

કર્યું તે પ્રમાણે તેમને કરવાની ઈચ્છા છે! પણ તીર્થંકરે ભોગો મૂકી દીક્ષા લીધી, ને ચારે તીર્થની સ્થાપના કરી, તેમાંનું તેમણે શું કર્યું? ભેદભરી વાણીમા ગૂઢાર્થને વણી લઈને પોતાના સેવકોને ખુશ કરવા માટે જ આવા કથન કરતા હોય તેમ જણાય છે. તેઓ ઉપરના પેરગ્રાફમાં લખી ગયા છે કે ઈશ્વરે ચાહીને તેમનામાં વેદોદય રાખ્યો છે, આ પંચમ કાળમાં પરમાર્થની વર્ષાઋતુ થવા દેવાની ઈશ્વરની ઈચ્છા નથી; તે પછીના પેરેગ્રાફમાં લખે છે કે તીર્થંકરના કરવા પ્રમાણે કરવા ઈચ્છા છે; તો કોઈ પણ વાચક આ બન્ને વાક્યનો લખનાર એક ધારશે કે ભિન્ન ધારશે? જો એક લખનાર હોય તો બેસાં સત્ય કોને માનવું અને કોને અસત્ય કહેવું? લખતી વખતે વિચારમા રહી તેઓ લખતા હશે કે ઉન્મત્તતા લાવી લખતા હશે? તેઓ લખે છે કે ઉન્મત્તતા આવી ગઈ છે, પણ સમાવવી નથી. તો આવી ઉન્મત્તના રાખવી અથવા તેવી ઉન્મત્તતા લાવી લખવું તેમાં તેમનો શો હેતુ હશે? એક તરંગી મનુષ્ય પોતાના કપાળમાં રાજાનો ચાંદ લટકાવી જેમ આખા શહેરમાં લોકોને ખબર આપવા ઘૂમે છે, ને આનંદ લુટે છે, તેમ તેઓ તરંગને વિવશ થઈ પોતાની મહત્તાનો આનંદ લુંટવા લખતા હોય એમ કોઈ પણ વિચાર રક વાચક કબૂલ કરશે. તેઓ તેવી સ્થિતિમાં ન આવ્યા તો ખેર! પણ ઉપર નીચે એક લીંટીના અંતરે વિરોધી વિચારો કે કલ્પનાઓ લખે છે. તે તેમની શું સુજ્ઞતા સમજવી? એક સામાન્ય ત્યાગી, સાધુ કે આચાર્ય જેવા દરજ્જાને છોડી તીર્થંકર જેટલા દરજ્જાને પહોચવા એક સુખાર્થી-ભોગી મનુષ્ય ફાંફાં મારે એ તેની કેટલી ઉપહાસજનક બુદ્ધિ?

આગળ તેઓ લખે છે કે—

"દશ પૂર્વધારી ઈત્યાદિકની આજ્ઞાનું આરાધન કરવાની મહાવીર દેવની શિક્ષા વિષે આપે જણાવ્યું તે ખરૂ છે, એણે તો ઘણુંય કહ્યું હતું; પણ રહ્યું છે થોડું; અને પ્રકાશક પુરૂષ ગૃહસ્થાવાસમાં છે."

કોઇ વ્યક્તિએ તેમના પ્રતિ એમ લખ્યુ હશે કે દશ પૂર્વધારી કે તેથી ઉપર વધારે પૂર્વ હોય તેમની આજ્ઞા માનવાથી આરાધક થવાય છે, પણ બીજાની-તેથી અપૂર્ણ પુરૂષની આજ્ઞાથી આરાધક થવાતુ નથી, પણ તેમણે તે વાર્તા હવામા ઉડાડી દીધી છે, ને ઉત્તરમા જણાવ્યુ કે " એણે તો ઘણય કહ્યુ છે, પણ રહ્યુ છે થોડુ " એટલેથી તેઓ અટકતા નથી, પણ કહે છે કે " પ્રકાશક પુરૂષ ગૃહસ્થાવાસમા છે " એટલે પ્રકાશક તો પોતે જ છે, ને તેમ ઘણી વખત તેઓ ઉપર પણ લખી ગયા છે તેઓ પોતાના વિષે કેટલો ઉંચો મત રાખે છે ? આગળ તેઓ કહે છે કે—

' કહેવાતા આધુનિક મુનિયોનો સૂત્રાર્થ શ્રવણને પણ અનુકૂળ નથી. સૂત્ર લઇ ઉપદેશ કરવાની આગળ જરૂર પડશે નહિ, સૂત્ર અને તેના પડખાં અવાય જણાયા છે, એજ વિનતિ શાયચદ.

આજના મુનિયોનો સૂત્રાર્થ સાભળવાને પણ યોગ્ય નથી, પણ તેઓ નિકળશે, ત્યારે હસ્તમા સૂત્ર રાખવાની આવશ્યકતા નહિ પડે, કારણ કે સૂત્ર ને તેના પડખા બધા તેમણે જોઇ લીધાં છે ? તેમજ આ વાર્તા સત્ય હોય તો ચૌદ પૂર્વધારી નિગોદમા ગયા છે કે નરકમા ગયા છે, તે આ સૂત્રના પડખે લખેનુ છે તેજ તેઓ જણાવે, પણ તે જણાવી શકયા નથી વિશેષ શુ કહેવુ ?

[અંક ૧૦૨] પરોક્ષ માર્ગ અને પ્રત્યક્ષ માર્ગ,

આ લેખ પૂર્ણ કરતા શ્રીમદ્ લખે છે કે—

શાસ્ત્ર એ પરોક્ષ માર્ગ છે, અને પ્રત્યક્ષ માર્ગ છે આ વેળા એ શબ્દો મૂકી આ પત્ર વિનયભાવે પૂર્ણ કરૂ છુ

આ સ્થળે વિચારણીય એ છે કે એ માર્ગ તેમણે દર્શાવ્યા, તેમા શાસ્ત્ર એ પરોક્ષ માર્ગ છે કહી પ્રત્યક્ષ માર્ગ કરતા તેની જગ્યાએ શબ્દો મૂકી દીધા છે તો શાસ્ત્રો પરોક્ષમા મૂકતા ને પ્રત્યક્ષમા કોઇને મૂકતા તેઓ શાને અચકાતા હશે ? આમ ઘણી વખતે કહેવાનુ હોય છે ત્યા શૂન્ય મૂકી દે છે તો તેમ કરવાનો શો હેતુ

હશે? પ્રત્યક્ષ માર્ગમાં અત્યારે તેઓ પોતાને કહેવા ધારતા હશે. પણ તેમણે ત્યાં શૂન્યો મૂક્યાં છે, અથવા પાછળથી સંશોધકોએ નામ ક્હાડી નાંખી શૂન્ય મૂક્યાં હશે? ગમે તે હોય, પણ એ જ્યાએ પ્રત્યક્ષ માર્ગ તરીકે ગુરૂ કહેવાનો આશય હોય અથવા તેમનું પોતાનું નામ પણ હોય. પાછળથી કોઈ વાંધો ઉઠાવે તેથી તે નામ ત્યાંથી ક્હાડી નાંખી શૂન્ય મૂક્યાં હોય એમ સંભાવના થાય છે. આ સંભાવના કોઇ ખોટી કહે, તો કહેવાનું એ છે કે સ્થળે સ્થળે પ્રકાશક ગૃહાવાસમાં છે એમ તેમણે લખી નાંખ્યું છે, ને પોતા સિવાય અત્યારે કોઇ બીજો પ્રકાશક નથી, એમ સ્પષ્ટ તેમના લેખમાંથી નિકળી આવે છે.

હવે જો શાસ્ત્ર પરોક્ષ માર્ગ હોય તો તેમને માટે પ્રત્યક્ષ માર્ગ કયો છે? શાસ્ત્ર છે કે તેમનો કોઇ ગુરૂ છે? જો તેઓ એમ કહેતા હોય કે તેમને માટે તેમનુ આત્મજ્ઞાન છે; તો તેઓ પહેલાં કહી ગયા છે કે શાસ્ત્રને હમણા આંગળીએ અડકાડતો નથી; તો ને પહેલાં અડકાડતા હતા ખરા ને? ઉપરની લીટીઓમા તે કહી ગયા છે, કે સૂત્ર અને તેના પડખાં બધાય તેઓએ જાણી લીધાં છે, તો હવે તેમને માટે પ્રત્યક્ષ માર્ગ કયો? તેમણે કોઈ વ્યક્તિ પાસે ધાર્યું હોય કે નહિ, તે તેમનો અંતરાત્મા જાણે. પણ તેમણે બધાંય પુસ્તકો તેમના કહેવા પ્રમાણે જોઇ લીધાં છે હવે ધારો કે તે પુસ્તકો કે તેમાથી એક પણ પુસ્તક તેમણે વાંચ્યુ નહિ હોત તો તેમને માટે કયો માર્ગ હતો? શુ તેઓ તેમાના એક પણ પુસ્તકમાં માથું નાંખ્યા સિવાય આજે જે વિચારો-શક્તિ બતાવી રહ્યા છે, તે બતાવી શકત ખરા કે? તેઓમાં ઘણી સારી મતિ છે. પણ તે મતિને મદદ આપનાર-પ્રકાશ આપનાર શાસ્ત્રો છે; ને તે તેમના પૂર્ણ ઉપકારક છે. તે શાસ્ત્રો પરોક્ષ નહિ, પણ પ્રત્યક્ષ માર્ગદર્શક છે, તથાપિ તેઓ જ્યારે તે વાતને ફેંકી દે છે, અથવા હાંકી ક્હાડે છે, ત્યારે પછી તેઓ શાસ્ત્રના અપલાપક કહેવાય કે નહિ?

૫ ૧ પૂર્ણ થયા પછી એક લીંગીમા તેઓ જણાવે છે કે —

આ ભૂમિકા તે નય યોગભૂમિકા છે અહીં એક સત્મુનિ ઈ૦ નો મને પ્રસગ રહે છે (ભ.ચ શ્રાવણ શુદ ૩ બુધ, ૧૯૪૬, હાવારી)'

ભ.ચમા તેમને કોઈ સત્ મુનિ ઈ૦ નો સમાગમ થયો જણાય છે આથી પ્રશ્ન એ ઉપસ્થિત થાય છે કે જેઓ પ્રમશર હોય વા તીર્થ ...ર હોય કે તીર્થંકર જેવા હોય તેઓ ગૃહાવાસમા નહી કોઇ મુનિ સાથે સમાગમ કરતા નથી, કારણ કે તેઓ મુનિને વ ન કર નહિ તેમ મુનિઓને તેઓ નદાવે પણ નહિ. ત્યારે આ પ્રમશર સત્મુનિના પ્રસગમા રહ્યા હોય તેઓ મુનિને નદન કરતા હશે કે નહિ ? જો વદન કરે છે તો પ્ર ારાક તત્ત્વ તેમનામા રહેતુ નથી જો નથી વદન કરતા તો તેમનુ અવિનીતત્વ સાબિત થાય છે એટલે તેમના પત્રોમા તેમના લેખો, વિચારો, પ રસ્પર એટલા વિરોધી છે કે ... પણ વાચક વિચારમા પડે ને તેઓના લખેલાને વિષે સત્યતાની આનાકાની અવશ્ય કરે

[અંક ૧૦૮] યોગવાસિષ્ઠ

' આપનુ 'યોગવાસિષ્ઠ નું પુસ્તક આ સાથે મોકલુ છુ ઉપાધિનો તાપ સમાવવાને એ શીતળ ચદન છે આધિવ્યાધિનું એની વાચનામા આ ભ્રમન સભવતુ નથી. આપનો એ માટે ઉપકાર માનુ છુ

' આપની પાસે કોઈ કોઇ વાર આવવામા પણ એકજ એજ વિષયની જિજ્ઞાસા છે ઘણા વર્ષોથી આપના અ ત કરણમા વાસ કરી રહેલ બ્રહ્મવિદ્યાનું આપનાજ મુખથી શ્રવણ થાય તો એક શાન્તિ છે '

ઉપર પ્રમાણે તેઓ જણાવે છે ત્યારે આપણને એમ લાગે છે કે આત્મજ્ઞાન અથવા આત્માને મળવાની શાન્તિ યોગવાસિષ્ઠમા છે, અથવા તે વ્યક્તિ પાસેથી બ્રહ્મવિદ્યા સાભળવાની તેમની જિજ્ઞાસા છે તો પછી તેઓ જૈન દર્શન માટે આટલી મહત્તા બીજાઓને શાને જણાવતા હતા ? અથવા જો તેમને બીજા પાસેથી સાભળી શાંતિ લેવી છે, તો પછી તેઓ બીજાને શાંતિ કઈ રીતે

આપતા હશે? જેઓ પ્રકાશક હોય છે, તેઓ બીજા કોઇ પાસે જતા નથી, ને તેઓ કોઇનું કથન કે જ્ઞાન ભણવા ઇચ્છતા નથી. એટલે જો તેઓ બીજા પાસેથી કાંઈ પણ મેળવવા ચાહતા હોય તો પ્રકાશકત્વ તેમનામાં નથી, એ પણ સિદ્ધ થાય છે. તે વાત તેઓના પત્રો પૂરવાર કરે છે. એ પત્ર પૂર્ણ કરતા તેઓ કહે છે કે:

"જૈનના આગ્રહથીજ મોક્ષ છે, એમ આત્મા ઘણા વખત થયાં માનતુ ભૂલી ગયો છે. મુક્તભાવમા (?) મોક્ષ છે, એમ ધારણા છે, એટલે વાતચિત વેળા આપ કઇ અધિક કહેતા નહિ સ્ચવો એમ વિજ્ઞાપન છે."

યોગવાસિષ્ઠ ને બ્રહ્મવિદ્યા બીજા પાસેથી જાણવાની ઇન્તેજારી ઉપરથી સમજી શકાય છે કે કોઇ અન્યદર્શની વ્યક્તિ હોય, તેના ઉપર આ પત્ર છે. પણ તેને એમ જણાવવા તેઓ ઇચ્છે છે કે અમને જૈન માની કંઈ પણ વાત કરતાં અટકશો નહિ; કારણ કે અમને (જૈનત્વનો) જૈનના આગ્રહથી મોક્ષ હોવા વિષેનો આગ્રહ છૂટી ગયો છે, ને તે પણ ઘણા વખતથી; આમ કહેવાનો તેઓનો શો હેતુ હશે? તેઓ જૈન દર્શનના પુસ્તકના અભ્યાસી છે, જૈન પ્રતિમાના પૂજારી છે, ને લોકોને જિનાગમો વાંચવા ભલામણ કરે છે. તો પછી અન્યદર્શની વ્યક્તિ તેમને કઇ રીતે એમ માની લેશે કે આ મારી સાથે વાર્તા કરનાર બ્રહ્મવિદ્યા જાણવાને ઇન્તેજાર તે જૈન નથી, પણ અન્ય કોઈ વ્યક્તિ છે? એટલું જ નહિ. પણ એમ બોલવાથી તેઓના વિષે, તે વ્યક્તિને કે બીજા કોઇને શું અવિશ્વાસ નહિ આવે? જો જૈનના કથન પ્રમાણે મોક્ષનો આગ્રહ છૂટી ગયો હોય તો પછી જૈન આગમોને તેઓ આગળ શા માટે કરતા હશે? વસ્તુ એ છે કે વખત આવે તેમ પાઘડી બદલવા ઇચ્છનાર મનુષ્ય સમાજમાં વિશ્વસનીય ગણાતો નથી,

ત્યારપછી ૧૧૩ અંક સુધીના લેખ વિષે આપણે આ સ્થળે કંઈ પણ કહેતા નથી. તેઓ જૈનનો આગ્રહ છૂટી ગયાને વધારે

મજબૂતાઇ આપે છે, એમ તેઓના લેખ આગળ વાચવાથી આપણને માલુમ પડે છે

[અંક ૧૧૪] અન્યમાં મહાપુરૂષો થઇ ગયા છે

તેઓનો આ લેખ પૂરો અને લેવાથી પણ વાચકને તેઓનુ શુ કથન છે, તે સમજાય તેમ નથી, એક એક લીટી પર શકા લાવી લખવાના ખ્યાલ કરતા અત્યંત લખાણ થાય તેમ છે તેઓનુ લખાણ ઘણુ ગમિક, ગભીર છતા એક બીજા વિચાર સાથે વિરોધી છે, એમ કહ્યા વિના ચાલતું નથી તેઓ લખે છે કે—

"ઉપરનું સ્વરૂપ સમજાયામા કે અનુભવાયામા અલ્પ પણ ન્યૂનતા રહી નથી જેમ છે તેમ સર્વ પ્રકારે સમજાયુ છે સર્વ પ્રકારનો એક દેશ બાદ કરવા બાકી સર્વ અનુભવાયુ છે એક દેશ સમજાયા વિના રહ્યા નથી. પરન્તુ યોગ (મન, વચન, કાયા)થી અસગ થવા વનવાસની આવશ્યકતા છે અને એમ થયે એ દશા અનુભવાશે અર્થાત તેમાજ રહેવાશે, પરિપૂર્ણ લોકાલોક જ્ઞાન ઉત્પન્ન થશે અને તે ઉત્પન્ન કરવાની (તેમ) આકાંક્ષા રહી નથી છતા ઉત્પન્ન કેમ થશે ? એ વળી આશ્ચર્યકારક છે । પરિપૂર્ણ સ્વરૂપજ્ઞાન તો ઉત્પન્ન થયુ જ છે અને જે સમાધિમાથી નીકળી લોકાલોક દર્શન પ્રત્યે જવુ કેમ બનશે ? તે પણ એક મને નહિ પણ પત્ર લખનારને વિકલ્પ થાય છે '

આવા લેખો ઉપર ૫૫ ઘણા છે તેમા આથી વધારો થાય કે સ્વરુપ સમજવામા ને પોતાને અનુભવવામા તેમને ન્યૂનતા લાગી નથી. સર્વ દેશો તેમા એક દેશ વિના અનુભવી—અવલોકી લીધા છે હવે તેમને સર્વ પ્રકારે અસગતતા થવાની આવશ્યકતા લાગે છે ને તે માટે વનમા રહેવાની તેઓ કહે કે ત્યારે પરિપૂર્ણ જ્ઞાન થશે પણ વળી લખે છે કે તેમ ઉત્પન્ન કરવાની ઇચ્છા નથી, તો ઉત્પન્ન કેમ થશે ? એવો પ્રશ્ન તેઓ આગળ નમીએ કરે છે આગળ તેઓ જણાવે છે કે—

' કણબી અને કોળી જેવી જ્ઞાતિમા પણ મોક્ષને પામેલા થયા વર્ગમાં કહ્યા પુરૂષો થઇ ગયા છે તેમ મનુ આજ્ઞાની જનમ ટકને અભિમાન હોવાને

લીધે કોઇકોઇ તેનાથી સાર્થક સાધી શક્યું છે, જીવને મહાત્મા પ્રત્યે મોહજ ન આવ્યો એ કેવી ઈશ્વરી અદ્‌ભુત નિયતિ છે?

"એઓ સર્વ કંઈ છેવટના જ્ઞાનને પ્રાપ્ત થયા નહોતા. પરંતુ તે મળવું તેમને બહુ સમીપમાં હતું. એવા પુરૂષો પ્રત્યે રોમાંચ બહુ ઉલ્લસે છે. અને જાણે નિરંતર તેવાની ચરણસેવાજ કરીએ, એ એક આકાંક્ષા રહે છે. જ્ઞાની કરતા એવા મુમુક્ષુ પર અતિશય ઉલ્લાસ આવે છે, તેનું કારણ એજ કે તેઓ જ્ઞાનીના ચરણને નિરંતર સેવે છે; અને એજ એમનું દાસત્વ અમારે તેમના પ્રત્યે દાસત્વ થાય છે; તેનું કારણ છે. ભોજો ભગત. નિરાંત કોળી ઇત્યાદિક પુરૂષો યોગી (પરમ યોગ્યતાવાળા) હતા.

"હવે અમે અમારી દશા કોઈ પણ પ્રકારે કહી શકવાના નથી, તો લખી ક્યાંથી શકીશું? (કંઈ) મુક્તિએ નથી જોઈતી અને જૈનનું કેવળ જ્ઞાને જે પુરૂષને નથી જોઇતું, તે પુરૂષને પરમેશ્વર હવે કયું પદ આપશે? એ કંઈ આપના વિચારમાં આવે છે? આવે તો આશ્ચર્ય પામજો, નહિતો અહીંથી તો કોઈ રીતે કહીએ બહાર કાઢી શકાય તેમ બને તેમ લાગતું નથી."

ભોજો ભગત ને નિરાંત કોળી જેવી વ્યક્તિ વિષે જ્યારે અપૂર્વ ઉલ્લાસ તેઓને આવે છે, ત્યારે જૈન દર્શનમાં તેવી વ્યક્તિ તેમને કેમ નહિ મળી હોય? અન્ય દર્શનના વિચાર સાથે મળેલા ભોજા ભગતને વિષે એવી તેમણે શી યોગ્યતા જોઇ હશે? ભલે કોઇ વ્યક્તિ સ્વભાવ ને રીતભાતમાં સારી હોય, ને તે હોવા સંભવ છે, પણ એટલી આત્મ અનુભવ દશા જૈન દર્શનમાં કહ્યા પ્રમાણે તેમનામાં ક્યાંથી હશે? એ વાતનો શું શ્રીમદ્‌ને ખ્યાલ નહિ આવ્યો? તામલી-તાપસની ઘણી ઉચી ક્રિયા હતી, તોપણ તેને શ્રી મહાવીરે બાલ-તપસ્વી કહ્યો છે; તેઓ તીર્થંકરની સાથે પોતાની સરખામણી કરે છે, પણ પોતે શું લખે છે, શું બોલે છે, એનો વિચાર કરતાં તરંગી મનુષ્યની માફક તે જરા પણ શોભતા નથી. તેઓ લખે છે કે અમારી દશા અમે કહી શકવાના નથી, તો લખી ક્યાંથી શકીશું? તો આ લખે છે એ કોણ છે? તેમને મુક્તિએ નથી જોઇતી ને જૈનનું કેવળજ્ઞાન પણ નથી જોઇતું, તો તેમને શું જોઇએ છે?

તેમને કેવળજ્ઞાન કરતાં વિષયો વધારે પ્રિય છે, એમ તેઓ ઘણી વખત પહેલા લખી ગયા છે બીજાની આગળ ન જૈન લોકોની તેઓ મશ્કરી કરે છે? એવી શું સમૃદ્ધિ તેમની પાસે આવી ગઈ કે જેની સમીપે કેવળજ્ઞાન કિંમતમાં ઘટી ગયું? પણ સમજવા જેવું છે કે જેમ મતિ નિર્મળ છે, તેમ પ્રકૃતિનો વેગ પણ વધારે છે, નહિ તો તેઓ દેવળની ધ્વજાની જેમ ક્ષણે ક્ષણે તરંગી બને? તરંગી મનુષ્યોની મનોદશા નદીના પટમાં રેતીથી વગર બાંધેલા ખાડાના જેવી હોય છે

પ્રકરણ ૩ જુ

[૧૧૬ મો અંક] આજ્ઞા

સુધર્મા સ્વામી જંબૂ પ્રતિ ઉપદેશ આપતાં જણાવે છે કે, વીર ભગવાને કહ્યું છે કે, ગુરુને અધીન થઈ વર્તતા અનંત પુરુષો માર્ગ પામી મોક્ષને પ્રાપ્ત થયા છે आणाए धम्मो, आणाए तवो આજ્ઞાનું આરાધન એજ ધર્મ ને તપ છે આ અભિપ્રાય મુજબ શ્રીમદે આ અંકમાં જણાવ્યું છે આ સ્થળે કોઈ એમ પ્રશ્ન કરે કે આ ગુરુને અધીન વર્તીએ, તો તેમ થાય? તેમણે કોઈ વ્યક્તિને તેમના વિદ્યાગુરુ બતાવ્યા નથી બીજી કોઈ વ્યક્તિ તેમની દૃષ્ટિમાં ગુરુસ્થાને આવતી હોય તેમ જણાતું નથી આપ્તો બનવા તેમણે ગુરુનો મહિમા ગાયો છે, પણ તેમને ગુરુ હશે કે નહિ? તેમણે તે પ્રકારે ગુરુની આજ્ઞાનું પાલન કર્યું હશે કે નહિ? મોટા ભાગે બીજાના ગુરુ થવું ગમે છે, શિષ્ય થવું કોઈને ગમતું નથી

[૧૧૭ મો અંક] નિષ્કારણ પરમાર્થ

તેઓ જણાવે છે કે—

" અમારી વૃત્તિ જે કરવા ઈચ્છે છે, તે નિષ્કારણ પરમાર્થ છે એ

વિષે વારંવાર લખી શક્યા છે, તથાપિ કેઈ સ્યાદ્વાદ શાસ્ત્રની ખૂબીઓને જાણે તો તેમાં કંઈ વિરોધ જેવું જણાતું નથી."

મતલબ એ છે કે, નિઃસ્પૃહ પુરુષાર્થ કરવાની જેઓની વૃત્તિ છે પણ જેટલાં અનુકૂળ કારણો જોઈએ, તેટલાં નહિ હોવાથી હાલ તો કાંઈ સાધન બની શકતાં નહિ, એમ નિર્ણય કરવા પહેલાં આશા આપી પછી મોગરાની સમજ તેમ બનાવે છે. સમવાય કારણમાં પોતાની કલ્પના, તેમ નસીબ, પુરુષાર્થ, વગેરે છે; તેમાં સમવાય કારણની ન્યૂનતા જેની ભૂમી ... તેના કરતાં ... આપવી એ કોઈ એકનું પણ નથી. તેઓ પાછો એમને ... આશ્રય પણ નથી, પણ તેઓ પોતે જ વાતો ઉપાડી નાખી ... કરે છે, પાછી નાશ કરે છે.

[૨૨૯ મા અંક] એકાન્તવાસ.

"એકાન્તવાસીપણું જ્યારે થશે, ત્યારે નાશીને ... પડદો એક થોડા પ્રયત્નમાં ટળી જશે"

આમ કેટલીયે વખત તેઓ એકાન્તવાસી થવાને લખે છે, પણ એકાન્તવાસી તેઓ થતા નથી. કારણ એ થાય છે કે જાણી જોઈને ભગવાને તેમના ઉપર એવો પડદો શા માટે રાખી મૂક્યો હશે, કે જેથી જગત્ જીવોનું કલ્યાણ અટકી પડયું! ઈશ્વરને શો એવો પક્ષપાત હશે કે તેમને મોહની વાસનામાં રાખી બહાર નિકળવા નથી દેતા? આ કથનથી તો એમજ સિદ્ધ થાય છે કે જેઓ સંસારમાં છે, તેઓ તરફ ઈશ્વર પક્ષપાતી છે, નહિતો તેઓ નિકળી શકત! ને જેઓ સંસાર છોડી નિઃસંગ થઈ મોક્ષે ગયા, તેઓના ઉપર ખાસ ઈશ્વરનો અનુગ્રહ હોવો જોઈએ, નહિ તો તેઓ મોક્ષે જઈ શકત નહિ! મનુષ્ય સંસારમાં બદ્ધ રહે તેનો વાંક પ્રભુને માથે! કયું જૈન શાસ્ત્ર એમ કહે છે ભલા?

[૧૨૦ મો આંક] સત્

શ્રીમદ્ લખે છે કે—

"કોઇ પણ પ્રકારે જીવ પોતાની કલ્પનાએ કરી 'સત્'ને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી સજીવન મૂર્તિ પ્રાપ્ત થયે જ 'સત્' સમજાય છે, 'સત્'નો માર્ગ મળે છે, સત્ પર લક્ષ આવે છે સજીવન મૂર્તિના લક્ષ વગર જે કંઇ પણ કરવામા આવે તે જીવને બંધન છે, આ અમારૂ હૃદય છે"

તેઓનુ ઉપર્યુક્ત કથન સત્ય હોય તો તેઓ પોતે કઈ રીતે સત્‌ને મેળવી શક્યા હશે? જો તેમણે પોતાની કલ્પનાથી સત્ ન મેળવ્યું હોય, તો કઈ સજીવન મૂર્તિથી તેઓ આવી સ્થિતિ મેળવી શક્યા? પણ તેમના કથન ઉપરથી એમ સમજાય છે કે આ બધી વસ્તુ બીજાને માટે છે પણ તેમના પોતાના માટે નથી બીજી વાત એ ઉભી થાય છે કે સજીવન મૂર્તિના લક્ષથી સત્ સમજાય છે, તો પછી નિર્જીવ મૂર્તિની શુ આવશ્યકતા મોક્ષગામી મુમુક્ષુ જીવો રહી? જો નિર્જીવ મૂર્તિથી સત્ સમજાય તેમ નથી, તો પછી શા માટે તેની ઉપયોગિતા બતાવવી તેમણે પસંદ કરી હશે? આ ઉપરથી સાફ સમજાય છે કે સજીવન મૂર્તિ તે પણ તેમા જ્ઞાન દર્શન ને ચારિત્ર હોય તો, તો તે મુમુક્ષુ જીવને ઉપયોગી છે પણ જડ મૂર્તિ તો કોઈ રીતે ઉપયોગી નથી એ છે, તાત્પર્ય સજીવન મૂર્તિ ઉપર ભાર આપવો તે વ્યર્થ છે

સત્સંગમા 'સત્' નો જેને સાક્ષાત્કાર છે તે પુરુષના વચનાનુ પરિચયન કરવુ કે જેમાથી કાળે કરીને સત્‌ની પ્રાપ્તિ થાય છે"

તેમનુ આ કથન સત્ય છે, પણ 'સત્' હોય તેની સાથે ચારિત્ર હોય તે પુરુષનું સેવન કરવુ જોઈએ છે, એમ તેઓ કેમ કહેતા નથી? શુ એકલા સત્‌થી મોક્ષ જવાય એ ખરૂ છે? ચારિત્ર આવ્યા સિવાય કોઈ મોક્ષે ગયા હોય એવુ શુ તેમણે સમજ્યુ હશે, કે જેથી તેઓ બીલકુલ ચારિત્રની વાતો કરતાજ નથી? પણ ત્યારે તેઓ ચારિત્રમા આવ્યા નહોતા તેથી તેઓ બતાવતા નહિ હોય એમ

પણ કોઇ કલ્પના કરશે; પણ એમ નથી. જેટલો ઉલ્લાસ તેમને આવી વાર્તા કરવામાં આવે છે. તેટલો તો શું પણ તેના કેટલાએ અંશે પણ ચારિત્ર સંબંધી ઉલ્લાસ તેમને આવતો નથી. વાતો અને વર્ત્તન વચ્ચે દુષ્કરતાનો પહાડ ઉભો હોય છે. જો તેમણે વર્ત્તન કર્યું હોત તો તેમની આવી લેખમાળા નહિ હોત પણ કોઇ અપૂર્વ લેખમાળા હોત.

[૧૨૨ મો અંક] પરા ભક્તિ.

ગોપીઓ માથે મટુકી લઈ મહી વેચવા નિકળે છે. મહી વેચતા ગોપીઓ ઉલ્લાસમા આવી જાય છે, ને કહે છે કે 'કોઈ માધવ લ્યો, હાંરે કોઈ માધવ લ્યો' તેની સાથે પોતાને જે કથવાનો આશય છે, તે આ અંકમાં તેઓ સમજાવે છે, પરા ભક્તિ એટલે શું એ વિષે તેઓ ભાગવત કથાનો આધાર આપે છે.

વાસુદેવ ભગવાન્ પ્રત્યે ગોપીઓની કેવી ભક્તિ હતી, તેની વાત તેઓ કહે છે. ૧૨૩ માં પણ તે સંબંધીજ વાત સંક્ષેપમાં છે.

[૧૨૪ મો અંક] પ્રસન્નતા.

"આપને મારા પ્રત્યે પરમોલ્લાસ આવે છે; અને વારંવાર તે વિષે આપ પ્રસન્નતા પ્રગટ કરો છો પણ હજુ 'અમારી' પ્રસન્નતા 'મારા' ઉપર થતી નથી, કારણકે જેવી જોઇએ તેવી અસંગ દશાથી વર્તાતું નથી, અને મિથ્યા પ્રતિબંધમાં વાસ છે. પરમાર્થ માટે પરિપૂર્ણ ઇચ્છા છે, પણ ઇશ્વરેચ્છાની હજુ તેમા સંમતિ થઇ નથી........હાલ એવી દશાએ રહેવું અમને વહાલું છે."

જો એવી દશાએ રહેવુ હજી તેમના મનને ગમતું છે, તો પછી શા માટે સેવકોને આવા ભ્રમોત્પાદક ઉત્તર આપી મનને આનંદ માનતા હશે? પરમાર્થ માટે પૂર્ણ ઈચ્છા છે, ને તેમાં ઇશ્વરની સમ્મતિ થઇ નથી, તો શંકા એ છે કે ક્યા ટેલીફોનથી તેમણે પ્રભુ પાસે પૂછાવીને ઉત્તર મેળવી લીધો? કોઇ સામાન્ય વ્યક્તિ હોય તેને પણ હૃદયમા અન્યને મુખેથી અન્ય કહેતાં દુખ લાગે

છે, તો પછી તેમને વારંવાર આવો ઉત્તર આપતા કેમ કષ્ટ લાગતો નહિ હોય?

[અંક ૧૬૪ મો] પુરાણ પુરુષ પ્રત્યે પ્રેમ

'હરિકૃપાથી અમે પરમ પ્રસન્ન પદમાં છીએ. તમારો સત્સંગ નિરંતર ઇચ્છીએ છીએ.

"અમારી દશા હાલમાં કેવી વર્તે છે, તે જાણવાની આપની ઇચ્છા રહે છે, પણ જેવી વિગતથી જોઈએ તેવી વિગતથી લખી શકાય નહીં, જેથી વારંવાર લખી નથી. અત્રે ટુંકામાં લખીએ છીએ.

"એક પુરાણ પુરુષ અને પુરાણ પુરુષની પ્રેમસંપત્તિ વિના અમને ગમતું નથી. અમને કોઈ પદાર્થમાં રુચિ માત્ર રહી નથી. કંઈ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા થતી નથી, વ્યવહાર કેમ ચાલે છે એનું ભાન નથી. જગત કઈ સ્થિતિમાં છે, તેની સ્મૃતિ રહેતી નથી, શત્રુ મિત્ર કોઈમાં ભેદભાવ રહ્યો નથી, કોણ શત્રુ છે અને કોણ મિત્ર છે, એની ખબર રખાતી નથી, અમે દેહધારી છીએ કે કેમ? તે સંભારીએ ત્યારે માંડ જાણીએ. અમારે શું કરવાનું છે, તે કોઈથી કળાય તેવું નથી, અમે બધાય પદાર્થથી ઉદાસ થઈ જવાથી ગમે તેમ વર્તીએ છીએ. વ્રત નિયમનો કંઈ નિયમ રાખ્યો નથી. જાતભાતનો કંઈ પ્રસંગ નથી. અમારાથી વિમુખ જગતમાં કોઈ માન્યું નથી. અમારાથી સન્મુખ એવા સત્સંગી નહીં મળતા ખેદ રહે છે. સંપત્તિ પૂર્ણ છે, એટલે સંપત્તિની ઇચ્છા નથી, શબ્દાદિક વિષયો અનુભવ્યા સ્મૃતિમાં આવવા અથવા ઈશ્વરેચ્છાથી તેની ઇચ્છા રહી નથી.'

એમ આખો લેખ વિચિત્ર રીતિએ લખ્યો છે. લેખ ઘણો મોટો છે. પછી તેઓ કહે છે કે હરિ જેમ દોરે છે તેમ સર્વ થાય છે, હૃદય પ્રાયે શૂન્ય થઈ ગયું છે, ખાના પીવા બેસવા ચાલવાની વૃત્તિઓ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તે છે, એક પ્રકારે પૂર્ણ યોગ છે.

પુરાણ પુરુષ પ્રતિ પ્રેમ તેઓ ગમે તેટલો ગણે, પણ જ્યારે તેઓ એમ કહે છે કે પદાર્થ માત્રમાં રુચિ રહી નથી, વા વ્યવહાર કેમ ચાલે છે તેની ખબર નથી, ઇન્દ્રિયો પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે

કામ કરે-વર્ત્તે તેમાં તેમનું લક્ષ નથીઃ તો પ્રશ્ન એ છે કે આ સ્થિતિ શું સત્ય છે? જો સત્ય હોય તો તેમનામાં વીતરાગતા આવવી જોઇએ, અથવા જડતા થવી જોઈએ. વીતરાગ થાય, તેની ઇન્દ્રિયો એ ઇંદ્રિયોની વૃત્તિ પ્રમાણે નહિજ ચાલે, ગમે ત્યાં નહિજ ભટકે, પણ શ્રીમદ્ તો કહે છે કે જે કરે છે તે હરિ કરે છે, તો આ દેહનો ચલાવનાર ચેતન સિવાય બીજો કયો હરિ છે? જો હરિજ બધું કરતો હોય સુખ દુઃખનો ભોક્તા પણ હરિ હોય-ચેતન નહિ. જો ચેતન ભોક્તા નહિ થાય તો પછી તેનો મોક્ષ કેમ થાય? નહિજ થાય. જો આમ છે, તો પછી તેઓ કહે છે કે આત્મા છે. તે કર્ત્તા છે, ભોક્તા છે, મોક્ષ છે, ને તેનો ઉપાય છે, એ બધું કથન સિદ્ધ નથી થઈ શકતું, પણ વ્યર્થ થાય છે. તો શું આ કથનથી એમ સમજવું કે અત્યારે તેમને સમ્યક્ત્વ છે? આવા કેટલાક લેખ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે તેઓ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિમાં ગયા હોય. એક જીવને એક ભવમાં ઘણી વખત સમ્યક્ત્વ આવે છે ને જાય છે એટલે તેમના સંબંધમાં એ બનવા જોગ છે. આગળ વળી તેઓ સમ્યક્ત્વ ઉપર બહુ ભાર મૂકે છે, પણ અત્યારે હરિના કર્તૃત્વ વિષે દૃઢતાથી લખી રહ્યા છે. ઇન્દ્રિયોની ગમે તે પ્રવૃત્તિ થાય તેનું જોખમ પોતે નથી વહોરતા, પણ તેની જુમ્મેદારી બધી હરિને શિરે સોંપી દે છે, એટલે તેમના સમ્યક્ત્વમાં શંકાજ ઉપજે છે. આગળ તેઓ લખે છે કે—

"નય પ્રમાણ વિગેરે શાસ્ત્રભેદ સાંભરતા નથી. કંઇ વાંચતાં ચિત્ત સ્થિર રહેતું નથી...આદિ પુરુષને વિષે અખંડ પ્રેમ સિવાય બીજા મોક્ષાદિક પદાર્થોમાંની આકાંક્ષાનો ભંગ થઇ ગયો છે.. અને એ સર્વનો દોષ અમને છે કે હરિને છે, એનો ચોક્કસ નિશ્ચય કરી શકાતો નથી. એટલે બધી ઉદાસીનતા છતાં વેપાર કરીએ છીએ, લઇએ છીએ, દઈએ છીએ, લખીએ છીએ, જાળવીએ છીએ અને ખેદ પામીએ છીએ, વળી હસીયે છીએ; જેનું ઠેકાણું નથી એવી અમારી દશા છે."

આ ઉપરથી તેમના જીવનની સ્થિતિનો ખ્યાલ આવે છે કે જગત્ શુ કરે છે તેની ખબર નથી, એવી મસ્ત દશા તેમની આવી છે પણ તો પછી આ પત્ર તેમનાથી શી રીતે લખી શકાયો? એક તરફથી કહે છે કે વેપાર કરીએ છીએ જાળવીએ છીએ, હસીએ છીએ, તો પછી આ બધી સુસંસ્થિત પ્રવૃત્તિ થાય શી રીતે? પણ વિચાર કરીએ તો આમા કંઈક ગુપ્ત ભેદ જણાય છે તેઓ લખે છે કે નય પ્રમાણુ વિગેરે શાસ્ત્ર સાભળતા નથી, મોક્ષાદિક પદાર્થની આકાક્ષાનો ભગ થઈ ગયો છે, વાચવામા ચિત્ત સ્થિર નથી, છતા બોલવામા, હસવામા, વેપારમા, સર્વ પ્રવૃત્તિ ચાલુ છે આથી એમ જ સમજી શકાય છે - આત્મા પુરાણ-પુરુષ એટલે મોહરાજાનો પ્રેમ ઉદ્દીપ્ત થયો છે જેથી શાસ્ત્ર સાભળતા નથી, મોક્ષની ઇચ્છા છૂટી ગઇ છે, એ વખતે સમદૃષ્ટિ પણ શાત થઇ ગઈ હશે, મિથ્યાદૃષ્ટિમા કદાચ અન્ય સહવાસથી ચિત્ત રમણ કરતુ હશે, નહિ તો આમ શા માટે તેઓ લખે? હૃદય શૂન્ય થઈ ગયુ છે હરિ કરે તેમ તેઓ વર્તે છે, તો શુ આ મિથ્યાદૃષ્ટિ નથી? નહિ તો હરિ ઉપર શા માટે તે આ બધી જવાબદારી મૂકે? આ બધુ હરિ કરે છે, કે તે કરે છે, તે જ્યારે તેમને ખબર નથી, તો પછી જૈન દર્શનના વિચાર, અનુભવ, દૃષ્ટિ, એ બધા અત્યારે ક્યા ગયા? શુ એટલુ પણ તેઓ સમજી શકતા નથી કે આ શરીરમા કર્તા માત્ર આત્મા કે ચેતન છે, બીજો કોઇ નથી? તેઓ ઘણી વખત કહી ગયા છે અને આગળ ઉપર પણ કહેશે કે આત્મા છે, તે કર્તા છે, ભોક્તા છે, તેનો મોક્ષ છે, તે તેના ઉપાય પણ છે આ બધુ અત્યારે ક્યા ગયુ? એમ વિચાર કરે કે પુરાણ પુરુષના પ્રેમની લગનીમા અત્યાર કંઈ નથી, તો ઉત્તર એ છે કે જો પુરાણ પુરુષ મોહ નહિ પણ શુદ્ધ બ્રહ્મ-ઈશ્વર-તીર્થંકર હોય તો તેના પ્રેમમા આ બધુ ભૂલાય નહિ. પણ ઉલટુ આત્માની-સમદૃષ્ટિની-મોક્ષાભિલાષાની વધારે જાગૃતિ રહે, તેઓ સર્વ આદિપુરુષના પ્રેમના ઉદ્દીપક છે, પણ વિનાશકારક

નથી; છતાં જ્યારે તેઓ પુરાણ પુરુષના પ્રેમને બહાને ગોનાની વર્તમાન સ્થિતિને ટાંકી રાખે છે, ને વાચકોને બીજા રસ્તે લેઇ જાય છે, ત્યારે આપણને તેમના આશયમાં ને પત્રમાં અસંગનતા તથા અનેક ત્રુટિઓ દૃષ્ટિમાં પડયા વિના રહેતી નથી. "જેનું ઠેકાણું નથી એવી અમારી દશા છે, ઠેકાણા વગરની દશાથી કરીએ છીએ" એ એમનાં પત્રલિખિત વાકયો એમની ઉપર જણાવી તેવી ચિત્ત-સ્થિતિનેજ દર્શાવે છે. આવા સુજ્ઞ મનુષ્યની સ્થિતિ જ્યારે આવી થઈ જાય ને ઇન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિમાં કયાંએ વાધો ન આવવા દે ત્યારે તે મનુષ્ય પરમેશ્વરમાં ઘેલો થઇ ગયો સમજવો, કે ઇન્દ્રિયોને ઇષ્ટ એવી રસિકતામાં ઘેલો થઈ ગયો સમજવો ? સૌ કોઈ પોતપોતાની પ્રકૃતિને વશ છે, તેને માટે આ વિવેચન નથી; પણ તેમનું વક્તવ્ય ને આશય જ્યારે અસંગત જોઇએ છીએ, ત્યારે એ સંબંધી સ્પષ્ટતા કરવાની જરૂર રહે છે.

તેઓ આગળ લખે છે કેઃ

"એ સિદ્ધાન્ત જ્ઞાન અમારા હૃદયને વિષે આવરણરૂપે પડયું છે. જો તે પ્રગટ થવા દેવાની હરીચ્છા હશે તો થશે. અમારો દેશ હરિ છે, જાત હરિ છે, કાળ હરિ છે, દેહ હરિ છે, રૂપ હરિ છે, નામ હરિ છે. સર્વ હરિ છે, અને તેમ છતાં આસ વહિવટમાં છીએ; એ એની ઈચ્છાનું કારણ છે."

આ પ્રમાણે સર્વ કાર્યમાં તેઓ હરિને કારણ માને છે, એટલે જો હરિને ઇચ્છા હશે, તો તેમને જાહેરમાં પ્રકટ થવા દેશે ! આ એમનુ કથન કેટલું વાજબી છે, તે જૈન દર્શનના સારા અભ્યાસીઓ જાણી શકે તેમ છે. તેઓને જૈન દર્શનનો સારો અભ્યાસ હશે, પણ આ લેખ ઉપરથી અને આગળ પાછળના તેમના લેખો ન વાંચ્યા હોય તો કોઈ મનુષ્ય કહી શકે કે તેઓ જૈન નથી, એટલુંજ નહિ પણ જૈન તત્ત્વને તેઓ જાણતા પણ નથી. માત્ર સેવકોને-વાચકોને વાણીની ચાતુરીથી આજવાનો આ એક પ્રકાર નહિ તો પછી બીજું શું ? સર્વ હરિ છે, એટલે તેમને કાંઈ બંધ કે મોક્ષ નથી, એમ

એ સ્થળે લખી, બીજે સ્થળ આત્માના બવ મોક્ષની વાત્તા કરે ત્યારે તેમના વિષે વાચકને બીજો શુ ખ્યાલ આવે?

છના "આમ પ્રતિબદ્ધમા છીએ, એ એની ઈચ્છાનું કારણ છે એમ લખતા દોષ શુ આવશે તે તે ભૂની ગયા છે તેઓ વહિવટ કરે છે તે હરિની ઈચ્છાનુ કારણ નથી પણ કાર્ય છે વહિવટ કરવામા ઈચ્છા કારણ હોય તો વહિવટ ઈચ્છાનુ કાર્ય થાય છે, તેને કારણ ની શા માટે નહિ જ્યારે ઈશ્વરની ઈચ્છાથી બધુ થાય છે તો પછી ઇચ્છા જગતનું કારણ થઇ જીવોના સુખ દુ ખના કાર્યમા પણ હરીચ્છા મુખ્ય થઇ, અને જીવોનો મોક્ષ પણ તેને હસ્ત- રહેવાનો ને તેઓનો મોક્ષ પણ હરિને હાથ રહેવાનો તેઓ પ્રયત્ન કરે તો પણ વ્યર્થ થાય'

[અક ૨૧૬ મો] વિયોગ વિષે

તેઓ કોઈ પ્રતિ લખે છે —

"વિયોગ રહેવામા પણ હરિની તેવી જ ઇચ્છા છે અને તે ઈચ્છા શુ હશે, તે અમને કઈ રીતે ભાસે છે જે સમાગમે કહીશુ '

આમા કોઇ વ્યક્તિ સાથે વિયોગની વાર્તા લખી છે, પણ તે વિયોગમા હરિની ઇચ્છા છે, ને તેમા કાઈ પણ તત્ત્વ કે રહસ્ય છે તેમ તેઓનુ વચન છે, પણ સમાગમ ઉપર તેનો ખુલાસો કરવાનો તેમણે રાખ્યો હોય એમ જણાય છે

"તમે અમારે માટે જન્મ ધર્યો હશે એમ લાગે છે તમે અમારા અથાગ ઉપકારી છો તમે અમને અમારી ઈચ્છાનુ સુખ આપ્યું છે, તે માટે નમસ્કાર સિવાય બીજે શુ બદલો વાળીયે?'

કોઈએ તેમની ઇચ્છાને સતોષી હશે, તેથી તેઓ તેમનો બહુ ઉપકાર માને છે, નમસ્કાર વિના બદલો બીજે તેમને જણાતો નથી. આગળ એ સાથે તેઓ લખે છે કે —

'પણ અમને એમ લાગે છે કે અમારે હાથે હરિ તમને પરાભક્તિ અપાવશે, હરિના સ્વરૂપનુ જ્ઞાન કરાવશે અને એજ અમે મોટો ભાગ્યોદય માનીશુ

તેમના આ કથનનો આશય એ છે કે, હરિ પરા ભક્તિ તમને આપશે એ ખરૂં, પણ અમારા દ્વારા આપશે, હરિ સીધી રીતે તમને ભક્તિ નહિ બતલાવે; તેનું સ્વરૂપ ઓળખાવવાનું પણ અમારાથી જ બનશે. આ પત્ર ગમે તે વ્યક્તિ ઉપર હોય, પણ તે સેવક ઉપર કેટલો સ્નેહભાવ છે અથવા મોહભાવ છે તે સારૂ સમજાય તેમ છે. તેમના ઉપર એ સેવકનો બહુ ભાવ છે એટલું જ નહિ પણ તે વ્યક્તિનો જન્મ તેમના માટે જ હોય એમ તેઓનું કથન છે ! તેના બદલામાં પરા ભક્તિ પણ હરિ પાસેથી લેઈ તેઓ તે સેવકને આપવા ઇચ્છે છે, ને તે પરા ભક્તિ લે, અથવા કરે, ને તેમનો ભાગ્યોદય છે, એમ તેઓ માને છે પ્રશ્ન એ છે કે તે સેવકને પરા ભક્તિ મળ્યા પછી એ પરા ભક્તિ તે સેવક તે બેમાંથી કોની કરશે ? હરિની કરશે, કે ભક્તિ અપાવનાર તે ગુરૂ મહારાજની કરશે ?

આગળ તેઓ જણાવે છે કે :-

" અમારૂં ચિત્ત તો બહુ હરિમય રહે છે, પણ સંગ બધા કળિયુગના રહ્યા છે; માયાના પ્રસંગે રાતદિવસ રહેવું રહે છે, એટલે પૂર્ણ હરિમય ચિત્ત રહી શકવું દુર્લભ હોય છે. અને ત્યાંથી અમારા ચિત્તને ઉદ્વેગ મટશે નહિ "

તેઓ જણાવે છે કે અમારૂં ચિત્ત હરિમય રહે છે, પણ કલિયુગને લીધે માયાનો પ્રસંગ બહુ છે, તેથી ઉદ્વેગ મટતો નથી, તો માયાને તેઓ વળગી રહ્યા છે, કે માયા તેમને વળગી રહી છે ? જો કલિના દોષો, ને માયાનું બંધન સજ્જડ હોય તો પછી હરિ પાસેથી બીજાને પરા ભક્તિ ક્યાંથી તેઓ અપાવશે ? જો તેઓ પોતે પોતાનો ઉદ્વેગ મટાડી શકતા નથી, તો પછી બીજાનો ઉદ્વેગ શી રીતે તેઓ મટાડશે ? વૈષ્ણવોની જેમ પરા ભક્તિ સેવકોને આપવા પ્રભુ તરફથી પોતે વચમાં દલાલ થાય છે. આવી પદ્ધતિ જૈનમાં ન હોય પણ સેવકોને ભક્તિ તેમના દ્વારા જોઈતી હોય તો તેઓ શા માટે પ્રભુના આડતીયા ન થાય ? તેનાં તો સેવકોને ફાયદો ને આડતીઆને પણ ફાયદો અને પ્રભુના સેવકો વધે તેમાં પ્રભુ પણ ખુશ !

[અંક ૧૬૭ મો] ચમત્કાર

તેઓ લખે છે કે—

"ચમત્કાર બતાવી યોગને સિદ્ધ કરવો એ યોગીનું લક્ષણ નથી. સર્વોત્તમ યોગી તો તે છે કે જે સર્વ પ્રકારની સ્પૃહાથી રહિતપણે સત્યમાં કેવળ અનન્ય નિષ્ઠાએ સર્વ પ્રકારે સત્ જ આચરે છે,—જગત્ જેને વિસ્મૃત થયું છે અમે એજ ઇચ્છીએ છીએ "

ચમત્કાર બતાવી યોગને સિદ્ધ કરવો એ યોગીને ન હોય એ વાત ખરી છે એ વાતો આજે તેઓને ક્યાંથી સાંભરી? કારણ તેઓ પાને ૧૯ માં વર્ષમાં લખી ગયા છે કે " પંચમ કાળમાં માર્ગ ચલાવવાને જે જે ચમત્કાર જોઈએ તે એમને થઈ ગયા છે"

આ બેઉ વિચારો લેખક એક છે, ભિન્ન નથી, વિચાર ભિન્ન છે, એનું કારણ વય તથા સમજણમાં અંતર છે કાળક્રમણ સાથે વિચાર ને મનોબળ બદલાય છે છતાં બાળકપણાની વાતો તેઓ યાદ આણતા હશે, તો પછી ૧૮-૧૯ માં વર્ષમાં વાતો બહાર મૂકી હતી તે કેમ ભૂલી જવાય ? પણ મનુષ્ય સ્વભાવ એવો છે કે જ્યારે તંગી હોય છે ત્યારે અનેક વસ્તુની તૃષ્ણા પેદા થાય છે પણ જ્યારે તે વસ્તુથી સંતોષાય છે ત્યારે તેની વૃત્તિ બદલાય છે એમજ તેઓને થયું હોય એમ આપણને તેઓના ભિન્નભિન્ન લેખોથી જણાય છે આજે હવે તેમને ચમત્કાર બતાવવાની આવશ્યકતા નથી લાગતી, સંપત્તુ વગેરે ચમત્કારે મેળવી આપ્યા છે, સંપત્તિ મળી છે તેઓ ૧૬૪ મા અંકમાં જણાવી ગયા છે કે " સંપત્તિ પૂર્ણ છે, સંપત્તિની ઇચ્છા નથી " સંભવ તેમની સંપત્તિ હોય, પણ જ્યારે તેમની વૃત્તિ ભરી ગઈ હોય એમ લાગે છે મનુષ્ય જ્યારે યુવાન હોય છે, ત્યારે અર્થ નહતો ત્યાગ કે વખતે હોય છે, ને માગણી કરતો હોય છે, પણ જ્યારે તે આગળ વયમાં વધતો હોય છે, ત્યારે રાગીઓ અદ-લાના વિચારો મળતાં થાય છે વય જેમ ચાલી રહેતી જાય તેમ વિચારો

પણ સ્વામી રહેતા નથી. હવે શ્રીમદ્ ચમત્કારને ધિક્કારે છે અને ચમત્કાર કરનાર યોગીને ધિક્કારે છે. આ રીતે બધે પ્રકારના ચમત્કાર જેઓ છૂટી ગયા હોય તે યોગી કહેવાય છે. એટલું તે સમજાય છે, પણ તેવી વિભૂતિ તેઓ ઓળખે તો ને ખરા.

[અંક ૬૬૮ મો] પ્રકાશ.

તેઓ લખે છે કેઃ—

“જ્ઞાન તેજ કે અભિમાન જેનાથી ટળે; જેટલો આત્માને તેટલો પ્રકાશ વધુ પ્રકાશ થાય. શાસ્ત્રાદિકના જ્ઞાનથી નિવેડો નહિ પણ અનુભવજ્ઞાનથી નિવેડો છે.”

આ વાત તેમણે બહુ સારી લખી છે, પણ આ વાતો પ્રમાણે તેઓનો પોતાનો અભિપ્રાય એક નથી, તો તેને આપણે જ્ઞાન કહેવું કે અજ્ઞાન ? તેઓ પોતેજ એક વખત ચમત્કારો બતાવતા આવતા હતા, ને તેમ કરવામાં તેઓ પોતાને યોગ્ય માનતા હતા, ને હવે ૬૬૭ મા અંકમાં તેઓ ચમત્કારની વિરુદ્ધમાં અભિપ્રાય આપે છે, તો તે બન્નેમાં જ્ઞાન કોને કહેવું ને અજ્ઞાન કોને કહેવું ?

હવે કેટલાક અંક છોડી દઇએ, તો પણ દરેક અંકોના લેખો વાંચતા તેઓના જીવનની દશા જોવી છે, ને સમજાય છે. સંસાર. શરીર ને (પ્રકૃતિ) કર્મપ્રકૃતિનો સંયોગ મળતા જીવને કેવા સ્વાદો અનુભવવા પડે છે. તે આ પુસ્તકમાંથી સમજાય તેમ છે. પત્ર લખવાની તેમની શૈલી ચતુરાઇવાળી છે, એટલે એક વાતને પલટાવવાની સરલતા રાખે છે જેથી કથનનો એકજ આશય સ્પષ્ટ થતો નથી. તેઓ ઘણી વખત સાફ લખી નાખતા જાય છે, પણ આગળ જતાં તે વસ્તુનો પલટો કરે છે એટલે બીજા રૂપમાં તેઓ વાતો લેઇ જાય છે, પણ માનસશાસ્ત્રના તથા માનવજીવનના અભ્યાસીઓ એ ચતુરાઇની પાછળના રહસ્યને સહજે સમજી જાય છે, મનુષ્યને ડહાપણ હોય એટલે તે વાતોને સુધારી લે છે, પણ વસ્તુતઃ સંયોગ ને પ્રકૃતિની અથડામણ સૌ કોઇને થાય છે, તો પછી તેમને

કેમ ન થાય? તેઓ ઘણી વખત લખી ગયા છે ને આગળ પણ (જુઓ ૧૭૭ અં મા) લખે છે કે ચિત્ત ઉદાસ રહે છે, કંઇ ગમતુ નથી જે નથી ગમતું તેજ બધુ નજરે પડે છે આમ લખી, તેઓ પછી અનુભવને આત્મજ્ઞાનમા લેઇ જાય છે, અને બીજાને સમજાવવા તેઓ યુક્તિપૂર્વક લેખ લખે છે, વસ્તુત પ્રકૃતિની અથડામણ પ્રયોગ સાથે જીવને થયા વિના રહેતી નથી તે વખતે અનુભવો, કાંઈ ખ્યાલો ઉપસ્થિત કરે છે આમાંના ઘણા ભાગ લેખો કે પત્રો તે સંબંધી છે જ્યાર જ્યારે જીવનો પ્રયોગ સાથે પ્રકૃતિને લેઇને પ્રતિકૂળતા અનુભવવી પડે છે, ત્યારે ત્યારે જીવ નાખુશ થાય છે, તે ઉદાસીનતા લાગે છે પણ આખરે જીવ પોતાના શરીરને અંગે આવશ્યક જરૂરીયાતો ઉત્પન્ન થતી હોવાથી તે વસ્તુને પહોંચી શકતો નથી ને તેને મૂળ સ્થાનમા પગ આવવુ પડે છે એવી સ્થિતિનો ખ્યાલ આપણને તેમના હવે પછીના લેખમા મળી આવે છે

[અંક ૧૮૧ મો] વ્યાસજી સાથે સદૃશતા

તેઓ જણાવે છે કે —

મહાત્મા વ્યાસજીને જેમ થયુ હતુ તેમ અમને હમણાં વર્તે છે આત્મદર્શન પામ્યા હતા પણ વ્યાસજી જ્ઞાનસંપન્ન થયા નહોતા કારણકે હરિરસ અખંડપણે ગાયો નહોતો અમને પણ એમજ છે અખંડ એવો હરિરસ પરમ પ્રેમે અખંડપણે અનુભવતા હજુ ક્યાંથી આવડે? અને ત્યાંસુધી તેમ નહિ થાય ત્યાંસુધી અમને જગતમાંની વસ્તુનુ એક અણુ પણ ગમતુ નથી"

વ્યાસજીને જેમ થયુ તેમ તેઓ પોતાને થયુ જણાવે છે વ્યાસજીને ગમતું નથી તેમ તેમને ગમતુ નથી. નથી ગમતુ તેમા ફર્ક વ્યાસજીને હરિરસ ગાવાનું નહિ હતુ પણ બીજુ હતુ તેમ તેઓને ...જુદુજ છે, પણ મુખેથી હરિરસ ગાવાનુ તેઓ જણાવે છે આગળ જતા તેઓ સ્પષ્ટ કરે છે કે અર્થસંબંધ ને કામસંબંધ

ઘણા કાળ થયાં નથી ગમતાં, તેમ હમણાં ધર્મસંબંધ ને મોક્ષ-સંબંધ પણ ગમતાં નથી. આમ લખવાનો અર્થ શું? ધર્મ સંબંધ ને મોક્ષસંબધ જ્યારે ન ગમે ત્યારે જીવ કઈ સ્થિતિમાં હોય? અર્થસંબંધ ને કામસંબંધ ન હોય ત્યારે જીવ અવશ્ય ધર્મ કે મોક્ષ સંબંધના ખ્યાલમાં હોય એમ આપણે સમજીએ, પણ જ્યારે તે ધર્મ કે મોક્ષ સંબંધમાં ન હોય, ત્યારે તેની કઈ જગ્યા આપણે સમજવી? તે ચાર સિવાય જીવ ક્યાં રહી શકે? સિદ્ધાયતન કે મોક્ષ-સ્થાનમાં તે સમયે તે નહોતા, પણ મનુષ્ય દેહમાં હતા, ત્યારે તેમની કેવી સ્થિતિ તે સમયે હશે? જો તેમને ધર્મ ને મોક્ષસંબંધ નથી, તો ક્લેશયુક્ત સ્થિતિમાં તેઓ હોવા જોઈએ. વ્યાસજીને પણ કંઈ કારણથી તેવી દુઃખદશા આવી હતી, તેથી તેમનું મન દુઃખ અનુ-ભવતું હતું. તેઓ કહે છે કેઃ—

"ધર્મસંબધ ને મોક્ષસબંધ ઘણું કરીને યોગીઓને પણ ગમે છે, અને અમે તો તેથી પણ વિરક્ત રહેવા માગીએ છીએ હાલ તો અમને કાંઇ ગમતુ નથી. અને જે કંઇ ગમે છે, તેનો અતિશય વિયોગ છે."

આ પહેલાં એક લીટીમાં તે લખી ગયા છે કેઃ—

"અમને સત્સગની ન્યૂનતાને લીધે કઈ ગમતું નથી."

કહેવાનું એ છે કે એક સ્થળે સત્સંગ વિના ગમતું નથી, તેમ તેઓ લખે છે, ને નીચે લખે છે કે જે કંઈ ગમે છે, તેનો અતિ-શય વિયોગ છે. આ બે ભિન્નભિન્ન વાક્યોમાં તેમનો આશય શું ભિન્ન નથી જણાતો? તેઓ કહે છે કે ધર્મસંબંધ ને મોક્ષસંબંધ એ બન્ને પણ ગમતા નથી, તો સત્સંગની ઇચ્છા કયા સંબંધ માટે રહ્યા કરે છે? જ્યાં સત્સંગ છે, ત્યાં ધર્મસંબંધ છે, ને જ્યાં ધર્મ-સંબંધ છે ત્યા મોક્ષસબધ છે. આમ એક બીજા સાથે એક બીજાનો સંબધ સ્પષ્ટ સમજાય છે, છતાં એકની હા કહે છે, ને એકની ના કહે છે, તો પછી તેમના કથનમાં પરસ્પર શું 'વદતો વ્યાઘાત' નથી? અથવા એમ હોય કે તેમના ચિત્તમાં બીજી કોઈ વ્યક્તિની લાગણી છે કે

જો વિયોગ છે, તો લીંવ તેમનો ધર્મસંબંધ કે કોઇ પણ સંબંધ ગમતા ન હોય તેમાં હરિગ્મ ગાયો નથી, તેનું કારણ તેઓ જણાવે છે પણ એ વાતોનો સંબંધ બબેસતો નથી. 'હરિગ્મ ગાયો' એ મઈ પરહમ્નનો વિષય નથી પણ સ્વ હસ્તક-સ્વ આત્મા-નો વિષય છે, મનુષ્ય તો ચાહે તેટલો ગાઈ શકે છે ને ચાહે તેટલો તેની સાથે સંબંધ રાખી શકે છે પણ આ જે કથન છે, તે તો તેઓના કમજનની વાતા નહિ હોય તે ગબધે છે તેઓ લેખ પૂર્ણ કરતા લખે છે કે —' મારે શું લખવું? સદા જ કરવું એ સુગમ છે,'' એટલે હવે તેઓ મહા રચનાની પ્રવૃત્તિમાં છે મતલબ એ છે કે જે વ્યક્તિનો સંગ તેઓ ઇચ્છે છે, તેનો અત્યારે વિયોગ છે, તેના વિના ચિત્તને શાન્તિ મળતી નથી, પછી તે વ્યક્તિ ગમે તે હોય, તેઓના પ્રેમપાત્રની હોય કે ધર્મપાત્રની, પણ કામ અર્થ ધર્મ અને મોક્ષ એ ચારેનો સંગ જે વિયોગમાં ગમતો નથી તે પાત્ર કે તે વ્યક્તિ કોણ હશે તે તો તેમનું કલ્પનાસર્જન જ કહી શકે

[અંક ૧૮૩ મો] આદિ પુરુષ.

આ ગ્રન્થમાં જણાવે લખ્યું છે કે "આદિ પુરુષ રમત માંડીને બેઠા છ" આદિ પુરુષ તેમણે જ્યારે કહ્યું છે તો આપણે આદિ પુરુષ કોને સમજવો? આદિ પુરુષ તે આદિના કરનાર તીર્થંકર હોય છે, તેઓ અત્યારે છે નહિ, આદિ પુરુષ પોતે પોતાને સમજો તેઓ કઈના હશે કે બીજા કોઈને તેઓ કહેતા હશે? પણ તેઓના કથાથી આપણને ખાતરી થાય છે કે કૃપાળુ પ્રકાશક, આવા અનેક વિશેષણો તેઓએ આપ્યા છે, તો આ જગ્યાએ પણ આદિ પુરુષ તરીકે તેઓ હોય તો ના નહિ એટલે તેઓ કહે છે કે આદિ પુરુષ રમત માંડીને બેઠા છે તો મને રીઝવવા તેણે આવી રમત માંડી હશે?

[અંક ૧૮૯ મો] વીતરાગતા.

તેઓ લખે છે કે —

" કાળ વિષમ આવી ગયો છે સત્સંગનો જોગ નથી અને વીતરાગતા વિશેષ છે, એટલે ક્યાંય સાતુ નથી. અર્થાત્ મન વિશ્રાંતિ પામતું નથી. અનેક પ્રકારની વિટંબનાઓ અમને નથી; તથાપિ સત્સંગ નહિ એ મોટી વિટંબના છે. લોકસંગ રૂચતો નથી."

તેઓને અનેક વિટંબનામાંની એક પણ નથી, પણ એક વિટંબના એ છે કે સત્સંગ નથી. એટલે સત્સંગ વિના તેઓ વધારે દુઃખ માને છે. છતા આશ્ચર્ય એ છે કે તેમને વીતરાગતા વિશેષ છે, જ્યાં વીતરાગતા હોય, તેને બીજા કોઇની શી આવશ્યકતા છે? જેઓ અપૂર્ણ-રાગદ્વેષ સહિત છે, તેઓ સત્સંગની બૂમ મારે, કે તેને ચડવાને આશ્રય જોઇએ છે, પણ પોતે આશ્રય-આધારરૂપ છે છતાં આશ્રિત વ્યક્તિની જ્યારે તેમને ત્રુટિ લાગે છે, ત્યારે તેમનામાં વીતરાગતા છે કે બીજું કાંઇ? રાગ-દ્વેષની મલીનતા છે કે સંયુક્તતા છે, પણ રહિતતા તો નથી જ. વીતરાગને કંઇ વસ્તુની ત્રુટિ હોય છે? તેઓને આટઆટલા સેવકો છે, ને આત્મજ્ઞાનના પ્રશ્નો પત્રોથી તેઓ તેમને વધાવી રહ્યા છે, છતા સત્સંગ નથી, તો તેમને કેવો સત્સંગ જોઇતો હશે? તેઓ પોતેજ સેવકોને ને ઇતર જનોને જ્યારે સત્સંગરૂપ છે, અથવા સંગ કરવા લાયક છે, છતાં તેઓ સત્સંગની બૂમ મારે છે, તે કેટલું વિચિત્ર છે? જલ કે વર્ષાદ જનોની તૃષા છીપાવે છે, તે જલ જ જ્યારે તૃષા લાગ્યાની બૂમ મારે છે, તો હવે તેની તૃષા કોણ છીપાવશે? વસ્તુતઃ તે જલ તે જલ નથી, પણ અગ્નિ છે એમ જ હરકોઇ ને માનવું પડે.

એમના દરેક લેખમાં આત્મજ્ઞાનની વાર્તાઓ છે, ને તે ઘણી વિચારણીય છે, પણ સાથે સાથે આત્મ પ્રશંસા કરવામા તેઓ જતું કરતા હોય તેમ જણાતું નથી. આત્મપ્રશંસા જે કરે તેને માટે તેઓનો અભિપ્રાય સારો નથી, ને બીજાને માટે તેમ કરવા તેઓ ના કહે છે, પણ પોતે પોતાની પ્રશંસા લગભગ દરેક પત્રમાં લખવા

ઇચ્છતા હોય છે, એવુ આપણે ઘણા પત્રોમા જોયુ છે ને હજી પણ તેઓના દરેક લેખમાં તે હકીકત છે તે જોઇએ

[અંક ૧૯૦ મો] આત્મરૂપ જગત્

" જગત્ આત્મરૂપ માનવામા આવે એ થાય તે યોગ્ય માનવાનું અને, પરના દોષ જોવામા ન આવે પોતાના ગુણનું ઉત્કૃષ્પણું સ્થાન કરવામા આવે તો જ આ સસારમા રહેવુ યોગ્ય છે "

આત્મરૂપ જગત્ માને, પરના દોષ ન જુએ, એ દિવ્ય પુરુષના લક્ષણ છે એ વાર્તા ઘણી મહત્વની વિચારવા જેવી છે પણ સાથે તેઓ કહે છે કે પોતાના ગુણનુ ઉત્કૃષ્ટપણુ સહન થાય તોજ સસારમા રહેવુ ઇષ્ટ છે એનો અર્થ શુ ? સસારમા રહેના અનેક મહાનુભાવ જીવો અને તીર્થંકર શુ પોતાના ગુણને સહન કરી શકતા નહિ હોય તેથી તેઓ દીક્ષિત થઇ ગયા હશે ? પોતે સસારમા રહ્યા છે, તે ગુણને સહન કરવાની શક્તિ મળવાથી રહ્યા છે ? આમા નાદ આત્મપ્રશસા નથી તો બીજુ શુ છે ? સસારમા રહેવાની ઇચ્છા હોય ને મુખેથી બચાવ કોઇ બહાનુ બતાવી કરેલ તેના કરતા મૌન પકડવુ તે વધારે સારૂ છે, પણ આત્મપ્રશસા કરવી એ ઉચ્ચ જ્ઞાનિના જીવને પણ નીચે પાડનારી છે

પ્રકરણ ૪ થુ

વર્ષ ૨૫ મુ

જેમ જેમ તેમને વયમા આગળ વધતા જોતાં જઇએ છીએ, તેમ તેમ શ્રીમદ્ આત્મદશાની શ્રેણીમા આગળ વધતા હોય છે, એમ તેઓના લેખો પરથી જણાય છે તેઓ આત્મજ્ઞાન વિષે પોતાના વિચારો પત્રમા બીજા કોઇને જણાવતા હોય છે કિંવા પોતાની નોંધપોથીમા રચતા હોય છે,

[અંક ૧૯૬] અપૂર્વ વીતરાગતા.

તેઓ લખે છે કે;—

"કોઈ એવા પ્રકારનો ઉદય છે કે અપૂર્વ વીતરાગતા છતાં વેપાર સંબંધી કંઇક પ્રવર્તન કરી શકીએ છીએ, તેમજ બીજાં પણ ખાવા પીવા વગેરેનાં પ્રવર્તન માંડમાંડ કરી શકીએ છીએ. મન ક્યાંય વિરામ પામતું નથી .. .. ચિત્તનો પણ ઝાઝો સંગ નથી. આત્મા આત્મભાવે વર્ત્તે છે."

"સમયે સમયે અનંતગુણવિશિષ્ટ આત્મભાવ વધતો હોય એવી દશા રહે છે-જે ઘણું કરીને કળવા દેવામાં આવતી નથી"

આ તેમનુ કથન ધારો કે સત્ય છે, પણ કોઇ ઇતર વિચારક આ વાર્તા કેવી રીતે માની શકે? સંસારમાં રહી જ્યારે સર્વ પ્રવૃત્તિ તેઓ કરે છે તો તે પ્રવૃત્તિ તેમને આત્મભાવમાં શું રહી શકવા દેતી હશે? તેમનો આત્મભાવ સમયે સમયે અનંત ગુણમાં વધારો કરતો હોય. પણ સંગ, સંસાર, સહવાસ, વ્યાપાર પ્રવૃત્તિ એ તેમના કયા ગુણનો વધારો કરવા દેતાં હશે! સંસારમાં રહી કોઇ કોઈ વ્યક્તિ તેવા આત્માના ઉચ્ચ ગુણમાં આવવા ધારે તો અમુક અંશે આવી શકે છે, પણ અપૂર્વ વીતરાગતા તો શરીરથી સંસારનાં કંઈ પણ કાર્ય કરતાં છતાં આવતી હોય તેમ જણાતુ નથી. હા, અપુર્વ વીતરાગતા આવે તો આવતાં સાથે સઘળી સાંસારિક રાગજનિત પ્રવૃત્તિ આપોઆપ છૂટી જાય છે. પછી તે પ્રવૃત્તિ તેઓ કરતા હોતા નથી. પણ શ્રીમદ્ તો સઘળી પ્રવૃત્તિ કરવા સાથે અપૂર્વ વીત-રાગતા લાવવાને બીજાને જણાવી રહ્યા છે, તો તે કેટલા અંશે સત્ય હોઇ શકે તે તો વિચારકો વિચારી લેશે.

[અંક ૧૯૮] એક દ્રવ્ય બે પરિણામ ન રાખી શકે.

તેઓ ચિદાનંદજીકૃત એક કવિત લખી તેનો અર્થ સ્પષ્ટ ભાષામાં સમજાવે છે કે-"એક પારનામ કે ન કરતા દરબ દોય," "દોય પરિનામ એક દ્રવ્ય ન ધરતુ હે" અર્થાત્ એક પરિણામનાં

બે દ્રવ્ય કર્તા થઇ શકતા નથી, તેમજ એક દ્રવ્ય બે પરિણામ પામી નહિ શકે, એવી આ જગતમા વસ્તુ સ્થિતિ છે જેમ કે એક ચેતન દ્રવ્ય, ચેતન-જીવ-સ્વભાવને અને અન્ય સ્વભાવને પરિણામમા-એક રૂપમા પરિણામી શકે નહિ મતલબ કે બે દ્રવ્યથી એક ક્રિયા થાય નહિ અથવા એક દ્રવ્ય બે ક્રિયા કરે નહિ આ અભિપ્રાય સાથે આખા કવિતો તેઓએ અર્થ સમજાવ્યો છે આમ કવિતનો અર્થ કર્યા પછી તેઓ લખે છે—

"ચિત્ત ઘણું કરીને વનમા રહે છે આત્મા તો પ્રાયે મુક્તસ્વરૂપ લાગે છે વીતરાગપણું વિશેષ છે વેઠની પેઠે પ્રવૃત્તિ કરીએ છીએ બીજાને અનુસરવાનું પણ રાખીએ છીએ, જગતથી બહુ ઉદાસ થઇ ગયા છીએ વસ્તીથી કંટાળી ગયા છીએ દશા કોઇને જણાવી શકાતી નથી, જણાવીએ તેવો સત્સંગ નથી મનને જેમ ધારીએ તેમ વાળી શકીએ છીએ, એથી પ્રવૃત્તિમા રહી શકયા છીએ કોઇ પ્રકારથી રાગપૂર્વક પ્રવૃત્તિ થતી નહિ હોય એવી દશા છે, એમ કહે છે લોક પરિચય ગમતો નથી—જગતમાં સાતું નથી

આ વાચતા એમ થાય છે કે તેમની આવી ઉચી દશા આવી ગઇ તો શા માટે વેઠીયાની જેમ વેઠ કરતા હશે? તેમને માટે એ સ્થિતિ રૂપ હતું કે જ્ઞાનીઓ જેમ વગજ્ઞાન થવાથી સસારથી નિકળી જાય છે તેમ નિકળી જવું પણ તેઓ નિકળી શકયા નથી, તેથી જણાય છે કે સસારમા રહેવું તેમને હિતાવહ લાગતુ હશે આજસુધી સસારની બહાર નિકળવાનું લખતા હતા, પણ હવે તેમની સસારમા રહેતા છતા એ સ્થિતિ જ્યારે પ્રાપ્ત થઇ છે, ત્યાર પછી બહાર નિકળવાની તેમને આવશ્યકતા નહિ જણાતી હોય ગમે તેમ હો, પણ પુરાણ વખતમા આવી ઉચ્ચ દશા મેળવવા ઘણાએ બહાર નિકળી જતા હતા ને અઘોર તપશ્ચર્યા કરતા હતા કષ્ટ સહન કરતા ત્યાર તેઓ તેમાથી કંઇક મેળવતા હતા આશ્ચર્ય એ છે કે શ્રીમદ્‌ને તેવાનું કંઇ શ્રમ કરવુ પડ્યુ નથી, ને બચપણમા મુક્તસ્વરૂપતા સહજે-જગ પામી ને પ્રાપ્ત થઇ છે તેઓ વીતરાગતાને વધારે ને વધારે મેળવતા જાય છે

વીતરાગતા કેટલા પ્રકારની હશે એમ કોઇ પણ વ્યક્તિને પ્રશ્ન થાય તેટલા સારે તેઓ કહે છે કે વીતરાગતા-વીતરાગપણું વિશેષ છે. તો વીતરાગપણું એક પ્રકારનુ હશે કે ઘણા પ્રકારનુ હશે ? શાસ્ત્રકારના કથન પ્રમાણે વીતરાગતા અગિયારમા જીવસ્થાનકે હોય, અથવા ત્યાથી શરૂ થાય, ને મુક્તસ્વરૂપતા પણ ત્યાં થાય છે. તો તેઓને મુક્તસ્વરૂપતા અહી ગૃહાવાસમાં શા રીતે પ્રાપ્ત થઇ હશે ? જો તેમ છે, તો પછી સાંસારિક કાર્ય કઇ રીતે તેઓ કરતા હશે ? વેદીયાની જેમ પણ તેમને-જેઓને મુક્તસ્વરૂપતા હોય તેઓને-પ્રવૃત્તિ રહેતી નથી. “ લોક પરિચય ગમતો નથી. જગતમા સાતુ નથી, ” એમ જ્યારે તેઓ લખે છે, ત્યારે શું કરવા જગતમાં રહ્યા હશે ? આમ તેઓના લેખ ઉપર અનેક તર્ક વિતર્ક થાય છે. ધારો કે ઉદયભાવ હોવાથી સંસારમા રહેવું પડે છે, તેમ તેઓનો બચાવ હોય તો મોક્ષમાં જનાર સર્વ જીવોને ઉદયભાવ હોય છે ને તેઓ બહાર નિકળે છે; તેઓ વળી કહે છે કે મનને જેમ વાળીએ છીએ તેમ વળે છે, તો પછી ઉદયભાવનો યોગ મનથી શાને મટાડી શકતા નથી ? આ બધી શકા અને તર્ક તેઓની ગુંચવણવાળી લેખનશૈલીને લીધે થાય છે. કોઇ વ્યક્તિ તેઓને એમ કહે કે શા માટે ત્યાગી થઈ નિકળી ગયા નહિ, એમ કહેતું ઉતાવળ કરવા બરાબર છે, પણ અહી જે તર્ક-પ્રશ્ન કરવામા આવ્યા છે તે તો તેઓના લેખની શૈલીને લેઇને છે, નહિ કે તેમના પ્રતિ કટાક્ષને લીધે.

એક એક લેખમાં કેવળ જીવને હિતરૂપ શું છે, તે જ્યારે બરાબર લખે છે, ત્યારે આપણને ઘણો આનંદ આવે છે; પણ સાથે તેઓ પોતાના વ્યક્તિગત અભિપ્રાયો જ્યારે અંદર ઘુસાડી દે છે, ત્યારે તે આખો લેખ અસંતોષ ઉપજાવે છે, ને મગજને ક્ષણભર ગુમાવી નાખે છે. આપણને જે વાર્તા શાસ્ત્રથી ગેરવ્યાજબી લાગે છે, તેજ વાત પોતાના અભિપ્રાયદ્વારા તેઓ સિદ્ધ કરે છે. આ સ્વતઃ પ્રમાણ પદ્ધતિ કેટલે અંશે પ્રતીતિજનક હોઈ શકે ?

[અંક ૧૦] જ્ઞાની પ્રત્યે તન મન ધન અર્પણ
તેઓ લખે છે કે —

આરંભ અને પરિગ્રહનો જેમ જેમ મોહ મટે છે જેમ જેમ તેને વિષેથી પોતાપણાનું અભિમાન મંદ પરિણામને પામે છે તેમ તેમ મુમુક્ષુતા વર્દ્ધમાન થયા કરે છે અનંત કાળના પરિચયવાળુ એ અભિમાન પ્રાયે એકદમ નિવૃત્ત થતું નથી તેટલા માટે તન મન ધનાદિ જે કંઈ પોતાપણે વર્તતા હોય છે, તે જ્ઞાની પ્રત્યે અર્પણ કરવામાં આવે છે પ્રાયે જ્ઞાની કંઈ તેને ગ્રહણ કરતા નથી પણ તેમાથી પોતાપણું મટાડવાનું ઉપદેશે છે

આરંભ પરિગ્રહનો મોહ જેમ મટે છે તેમ જીવની મુમુક્ષુતા-સમાગમથી જ્ઞાનીની ઈચ્છા-વધે છે, એ હકીકત જીવને હિતાવહ છે ને તેની કોઈ ના કહી શકે તેમ નથી પણ આગળ તેઓ કહે છે કે તન મન ને ધનાદિ જે પોતાના છે તે જ્ઞાનીઓને અર્પણ કરવામા આવે તો ઇષ્ટ છે, જોકે જ્ઞાનીઓ તે ગ્રહણ કરતા નથી આ કોઈ સુગ્ધ જીવો રૂચો હિ લોક જાણે છે કે જ્ઞાનીઓ ધન જોતુ નથી, ને તેને આપવામા આવે તો તેઓ તેનો શુ ઉપયોગ કરે ? આ વાતો તેમણે જે કરી છે તે ઉપર વાચકો કંઈ શંકા લાવે ને પ્રશ્નો પણ કરે, "જ્ઞાની ગ્રહણ કરતા નથી" તેનું તેઓ સાથે લખી ગયા છે, પણ જ્ઞાનીને આપવાનું તો તેમણે પ્રથમ ચોકકસ લખ્યુ છે કે જેથી તેમ થાય તો મોહ મટે છે ગીદ્ધી વાત કરવામા શ્રીમદ્ પોતાનો ખાનગી અભિપ્રાય પણ માથે તામન કરી દે છે મથિતાર્થ એ નીકળે છે કે વર્તમાનમાં તેમના વિના બીજા કોઈ જ્ઞાની નથી, તો તેમનેજ મોહ મટાડવા લોકોએ પૈસો આપવો જોઈએ જો કે જેથી તેઓ લેશે નહિ પણ લોકોએ પોતાની અર્પણતા-પૈસાનો ત્યાગ બતાવવો જો ... નહિ, તો પૈસાનો મોહ છૂટવો કઠણ થઇ પડશે'

[અંક ...] ... માર્ગનો માર્ગ શુ બરાબર
આ ... -તેઓ જણાવે છે કે 'જે જીવ
અભિ... તે જીવને સમ્યગ્ દર્શન

આમ તેમણે સમાધાન કર્યું. કોઈ પણ ભક્તને એ વાત ગમી હશે, પણ બુદ્ધિમાન્ વિચારક તો અવશ્ય વિચાર કરે. ધનની ઇચ્છા કોઇ ગરીબ મનુષ્ય ધનવાન્ (પછી ભલે તે જ્ઞાની કહેવરાવતો હોય) પાસેથી રાખે, એ સહજ છે; નિર્ધન મનુષ્ય પાસે ગરીબ માગે એ બનવુ અસંભવિત છે; છતાં ધારો કે તેણે ધનની માગણી કરી, તેમાં તેણે ગુન્હો શો કર્યો કે જેથી તે મનુષ્ય દર્શનાવરણી કર્મ બાંધે? દર્શનાવરણીય કર્મ બાધવાની પ્રકૃતિ વિષે જો શાસ્ત્રમાં (પ્રજ્ઞાપનામાં) જોઇએ તો જે છ પ્રકારે દર્શનાવરણીય કર્મ બંધાય છે તેમા તે પ્રકાર નથી. ધન આપવાને બદલે તે માંગનારના આવા નાના ગુન્હાના બદલામા આવી મોટી શિક્ષા બતાવવી, તે કયા ન્યાયશીલ મનુષ્યને ઘટી શકે તેમ છે? ગરીબને ગરીબાઇ ટાળવા આપવું તો દૂર રહ્યું, ઉલટું તેઓ કહે છે કે જ્ઞાની તેવો પ્રતિબંધ પોતાથી થવા દેતા નથી! ટૂંકમા કહેવું જોઈતુ હતુ કે જ્ઞાની ધનવાન હોય તો પણ ધન આપતો નથી-પણ માગનારને પાપનુ પોટલું બંધાવે છે. અને અન્યથા તન-મનની સાથે 'ધન' જો જ્ઞાનીને અર્પણ કરવામાં આવે તો જ્ઞાની તે ધન 'પ્રાયે' ગ્રહણ કરતા નથી, પણ તેથી અર્પણ કરનાર તો ધનનુ પોતાપણું મટાડવા માટે પુણ્ય પ્રકૃતિ ઉપાર્જે છે! જ્ઞાનીને માટે શું લેવા-દેવાનાં કાટલા જૂદાં હશે?

છેલ્લા પેરેગ્રાફમાં તેઓ લખે છે કે—

"પણ મોક્ષ તો કેવળ અમને નિકટપણે વર્તે છે, એ તો નિઃશંક વાર્તા છે. અમારૂં જે ચિત્તતે આત્મા સિવાય અન્ય સ્થળે પ્રતિબદ્ધતા પામતું નથી. ક્ષણ પણ અન્ય ભાવને વિષે સ્થિર થતું નથી. સ્વરૂપને વિષે સ્થિર રહે છે. એવું જે અમારૂ આશ્ચર્યકારક સ્વરૂપ તે હાલ તો કયાંય કહ્યું જતુ નથી."

૨૭૧ મા અંકમાં તેઓ જણાવી ગયા કે જે દશા જોઈએ છીએ તે દશા પ્રાપ્ત થવી ઘણી કઠણ છે; ને આ અંકમાં તેઓ લખે છે કે મોક્ષ કેવળ અમારી નિકટ વર્તે છે. બેઉ કથન એકજ

વર્ષમા થયુ છે આ બેમા કયુ સત્ય ને કયુ અસત્ય ? આમ લખવાનો તેમનો શુ આશય હશે ? વળી તેઓ કહે છે કે એવુ અમારૂ આશ્ચર્યકારક સ્વરૂપ છે. તેઓનુ આશ્ચર્યકારક સ્વરૂપ હોય કે નહિ પણ તેઓની લેખનપદ્ધતિ ઘણી આશ્ચર્યકારક છે એમ કહ્યા વિના ચાલતુ નથી જો એક ક્ષણ પણ તેઓનુ ચિત્ત અન્ય ભાનમા નથી જતુ તો તેની સ્થિતિ માત્ર વીતરાગ–તેરમા ગુણસ્થાન પર ગયેલ જીવની છે તે સ્થાન થી નીચે રહેલા જીવને તેવી સ્થિર દશા રહેતી નથી તો એમની સ્થિતિ સ્થાયી આત્મદશામા શી રીતે રહેતી હશે ? આશ્ચર્ય એ છે કે તેઓ પેઢી ઉપર જ્યારે વ્યાપાર નિમિત્તે હાજર થતા હશે, ત્યારે ગ્રાહક સાથે આપલે કરતા તેઓ એક સ્થિતિમા શુ રહી શકતા હશે ? જો તેઓ વ્યાપારથી ને સમાજની સર્વ બાજુથી મુક્ત થયા હોત ને આમ લખતા હોત તો તેઓ ઘણા ત્યાગી છે એમ કહી શકાત, પણ વસ્તુત તેમ બન્યુજ નથી

તેઓનુ આ બધુ લખાણ તેમની ખાનગી નોંધપોથીનુ જણાતુ નથી બીજા પ્રતિ લખેલા તે બધા ઉત્તરો છે, એમ પણ નથી કેટલુક અંગત લખ્યુ છે કેટલુક શાસ્ત્ર વિચારપણે લખ્યુ છે

[અક ૨૩૮] બીજો શ્રી રામ

' શબ્દાદિ પાચ વિષયની પ્રાપ્તિની ઇચ્છાએ કરી જેના ચિત્તો અત્યત વ્યાકુળપણે વર્તે છે એવા જીવોનુ જ્યા વિશેષપણુ દેખાય છે, એવો જે કાળ તે આ દુષમ કળિયુગ નામનો કાળ છે તેને વિષે વિહ્વળપણુ જેને પરમાર્થને વિષે નથી થયુ, ચિત્ત વિક્ષેપ પામ્યુ નથી સગે કરી પ્રવર્તન ભેદ પામ્યુ નથી, બીજી પ્રીતિને પ્રસગે જેનું ચિત્ત આવૃત્ત થયુ નથી, બીજા જે કારણો તેને વિષે જેનો વિશ્વાસ વર્તતો નથી એવો જો કોઇ હોય તો તે આ કાળને વિષે બીજો શ્રી રામ છે તથાપિ જોઈને સખેદ આશ્ચર્ય વર્તે છે કે એ ગુણોના કોઈ અશે સપન્ન પણ અલ્પ જીવો દષ્ટિગોચર થતા નથી. '

આ લેખમા દુષમ કાળની જે વસ્તુસ્થિતિ શ્રીમદ્ સમજાવી

છે, તે બરાબર છે. એવો કલિકાળ છે, કે ગમે તેવો મનુષ્ય હોય પણ પરમાર્થમાં તે વ્યાકુળ ન થયો હોય તેમ દૃષ્ટિગોચર થતું નથી. એ ગુણના અંશે કરી યુક્ત બહુ થોડા જીવ દેખાય છે. આ હકીકત તેમણે જ્યારે લખી હશે, તે વખતે પોતાના જીવનનો યથાતથ્ય ખ્યાલ તેમને આવ્યો હશે. અત્યારસુધી જે તેઓ લખતા હતા તેમાં આત્મીય મહત્તાની વાનગીઓ આવતી હતી; આમાં તેવી વાનગી નથી. બીજી પ્રીતિને પ્રસગે ચિત્ત આવૃત્ત જેનું નથી થયું, એવો જો કોઈ હોય તો તે રામ છે, પણ તેવો રામ, કે તેવો જીવ અત્યારે જણાતા નથી. શ્રીમદ્ પણ આ કાળમાં વર્ત્તે છે, ને તેઓ પરમાર્થ વિષે આ કાળને વિષે વિહ્વળતા ન પામ્યા હોય તેમ જણાતું નથી. એમ તેઓ પોતે પોતાને વિષે સમજે છે, ને કબૂલ કરે છે કે તેવા તો માત્ર એક રામ હતા. તેઓ હોય તેમ તેઓ માનતા નથી, તો પછી તેઓ મોક્ષ નિકટ વર્તે છે, અથવા ચિત્તસ્થિતિ અન્ય ભાવમાં નથી જતી, એવું જે કહે છે, તે વાર્તા અદૃશ્ય થાય છે. તેઓ પોતે આ અંકમાં બીજા પેરેગ્રાફમાં જણાવે છે કેઃ-

"નિદ્રા સિવાયનો બાકીનો જે વખત તેમાંથી એકાદ કલાક સિવાય બાકીનો વખત મન, વચન, કાયાથી ઉપાધિને જોગે વર્તે છે; ઉપાય નથી, એટલે સમ્યક્ પરિણતિએ સંવેદન કરવું યોગ્ય છે."

એટલે તેઓ આમાં પોતાની ખરી હકીકત જણાવે છે જ્યારે જ્યારે તે સ્પષ્ટ અને સીધી વાત કરે છે, ત્યારે ત્યારે તેમના વાક્યમા આપોઆપ વિશ્વાસ જન્મ પામ્યા વિના રહેતો નથી.

[અંક ૨૪૪] ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ વિષે.

"આજે ક્ષાયક સમકીત ન હોય" એ વિષે કોઈ તેમના સેવક તરફથી પ્રશ્ન થયો હશે, એ ઉપરથી તેઓ લખે છે—

"આજે ક્ષાયક સમકીત ન હોય એ વિગેરે સંબંધે વ્યાખ્યાનના પ્રસંગનું તમ લિખિત પત્ર પ્રાપ્ત થયું છે. જે જીવો તે તે પ્રકારે પ્રતિપાદન

કરે છે, ઉપદેશો છે અને તે સબધી-નિરોધપણે જીવોને પ્રેરણા કરે છે, તે જીવો જો તેટલી પ્રેરણા-ગવેષણા-જીવના કલ્યાણને વિષે કરશે તો તે પ્રશ્નનું સમાધાન થવાને ક્યારેય પણ તેમને પ્રસગ પ્રાપ્ત થશે "

આ પત્ર ઘણો લાંબો છે, માત્ર થોડી પક્તિઓ જ તેમાથી લીધી છે

હકીકત એ છે કે ક્ષાયક સમકીત તેમને છે એવી વાર્તા તેમણે પોતે સેવકો આગળ કહી હશે તેથી તેમના અનુયાયીઓએ એ વાર્તા બીજા કોઈ પાસે કરી હશે, ત્યાથી Cત્તર એમ થયો હશે કે આ કાળમાં ક્ષાયક સમકીત ન હોય આ ઉપરથી તે સેવકે તેમના ઉપર લખી નાખ્યુ હોય એમ લાગે છે તે બધી વાર્તા આ પત્રમા કાપી નાખી તેમણે જણાવ્યુ કે ક્ષાયક સમકીત ન હોય વિગેરે વ્યાખ્યાનના પ્રસગનુ પત્ર મળ્યુ હાલમા ક્ષાયક સમકીત છે એ સબધી પ્રબળ પૂરાવા નહિ મળતા હોય કે ગમે તે હોય, પણ એ વાતને શ્રીમદે બહુ લાંબી ને ચીકણી કરી નાખી છે, પણ ક્ષાયક સમકીતને સિદ્ધ કરી શકયા નથી, છતા ડૂબતો મનુષ્ય જેમ તણખલાને બાઝે તેમ તેઓ કહે છે કે ' જેને જિનસૂત્રોને નામે ઓળખવામા આવે છે, તેમા ક્ષાયક સમકીત નથી એવુ સ્પષ્ટ લખેલું નથી " આવ ઉત્તર આપી છટકવાનો યત્ન કરતા તે કહે છે કે ક્ષાયક સમકીત નથી તે પરપરાગત તથા બીજા કેટલાક ગ્રન્થોમા છે એમ તેમણે વાચ્યુ ને સાભળેલું છે, પણ જિનાગમમાં નથી એવુ તેમનું કથન છે આગળ ૨૫૩મા અકમા દશ બોલ વિચ્છેદ ગયા કે તે પણ ગ્રન્થમા છે, એટલે કે ગ્રન્થની વાત તેમના કથન પ્રમાણે તેને માન્ય નથી માત્ર તેઓ સિદ્ધાન્તોમા હોય તેનીજ હા પાડે છે, એમ આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે હવે જો સિદ્ધાન્તમા હોય તે માટેજ તેમની હા હોય, તો શ્રેણીકને ઘણી વખત તેઓ ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ કહી ગયા છે, તો તે વાર્તા પણ

સિદ્ધાન્તમા નથી, પણ માત્ર ગ્રન્થોમાંજ છે. શ્રેણીકને શા આધારે તેઓ ક્ષાયક સમ્યકૂત્વી કહેતા હશે! વસ્તુ એ છે કે પોતાને જે માન્ય હોય અથવા પોતાના વચનને જે અનુકુળ થતું હોય તેને તેઓ વધાવી લે છે, ને પોતાને માન્ય ન હોય તેને ગ્રન્થમાં છે એમ કહી તેઓ નાખી દે છે! આ જગ્યાએ તેમને ક્ષાયક સમ્યકૂત્વ હોવાની જ્યારે લોકો ના કહે છે, ત્યારે તેમણે તે ગ્રન્થની વાર્તા છે એમ કહી તે વસ્તુને ફેંકી દેવા યત્ન કર્યો, પણ જો તેમ સિદ્ધાન્ત ઉપર માત્ર ભાર આપતા હોય ને ગ્રન્થની વાર્તાને મામૂલી ગણી કાઢતા હોય તો આગળ તેઓ કહી ગયા છે કે નાભિ ભાગમાં રહેતા આઠ રૂચક પ્રદેશો હમેશા ખુલ્લાં રહે છે, તેમ ચૌદ પૂર્વધારી નિગોદમાં જાય છે, શ્રેણીકને ક્ષાયક સમ્યકૂત્વ છે, એ બધી વાર્તા સિદ્ધાન્તમાં છેજ નહિ, માત્ર ગ્રન્થોમાં છે: તે ગ્રન્થ પણ સિદ્ધાન્તથી ઘણા અલગ ને દૂર રહે છે, તેમાં છે, તે વાર્તાને જ્યારે વધાવી લીધી, ત્યારે થોડો પણ તેમને ખ્યાલ કેમ નહિ આવ્યો કે આ વાર્તા મૂલમા છેજ નહિ? એટલુજ નહિ પણ સિદ્ધાન્તના મૂલ તત્ત્વને તે હકીકતો તોડનાર છે, નહિ કે જોડનાર છે. પણ વસ્તુ એ છે કે એમાં પોતાના આશયની મજબૂતી થતી હતી, કે જેમ શ્રેણીક ઘણા વૈભવમાં ગરક છતાં ક્ષાયક સમ્યકૂત્વી હતા, તેમ તેઓ ભલે એક પણ વ્રત નહિ કરતા હોય તોપણ શ્રેણીકની જેમ શ્રીમદ્ ક્ષાયક સમ્યકૂત્વી છે. ચૌદ પૂર્વધારી નિગોદમાં ગયા ત્યા તેમણે આત્મજ્ઞાનની તગી તેઓને સમજાવી. આત્મજ્ઞાન હોય તો નિગોદમાં જાય નહિ, આ વાર્તા શ્રોતાઓએ વધાવી લીધી, પણ એટલો વિચાર નહિ કર્યો કે, તેમાં ચૌદ પૂર્વધારીનો ગુન્હો શું, જેથી તે નિગોદમાં જાય? ચૌદ પૂર્વ સુધી જેઓ જાય, તેને આત્મજ્ઞાન ન હોય એ વાર્તા બનેજ કેમ? પણ એથી તેમને એ સિદ્ધ કરવું હતું કે ભલે થોડો અભ્યાસ હોય અથવા ગૃહવાસમાં હોય, પણ આત્મજ્ઞાન તેને હોય તો મોક્ષ તેને

માટે નજીક છે, એટલે ચૌ૦ પૂર્વધારીનુ મૂલ્ય આત્મજ્ઞાનીની તુલ નામા છેલ્લે પાટલે મૂકી દીધુ ।

દશ બોલ વિચ્છિ૦ ગયા છે તેમા ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ પણ છે, તે વાર્તા શ્રીમહાવીરના ગયા પછી થોડા વર્ષના અંતરે થયેલા પૂર્વધારી, તેમના મુખના એ વિચારો છે એમ નહિ તો પચમ કાળમા એ વસ્તુ નથી તે વાતો ભગવતી સૂત્રમા નિગ્રન્થને સયતના અધિકારે છે એ હકીકત તદ્દન મામૂલી નથી છતાં ભલે તેઓ ક્ષાયક સમ્યક્ત્વી હોવાનો કે જૈન માર્ગ પ્રકાશક હોવાનો દાવો કરે, પણ જિનાગમથી તે વાર્તા સિદ્ધ થતી નથી તોપણ તેઓ પોતે પોતાના વચન જિનાગમજ છે એમ સેવકો પ્રતિ જણાવી ગયા છે તેને માટે તેમના પોતાના શબ્દોજ આપણે આ સ્થળ જણાવીશુ એ પત્ર પૂર્ણ કરતા થોડી પક્તિઓ બાકી રહેતા તેઓ લખે છે કે – ' કદાપિ આગમને વિષે એમ કહેવાયલો અર્થ રહ્યો હોત નહિ, તોપણ ઉપર જણાવ્યા છે, તે શબ્દો આગમજ છે-જિનાગમજ છે " આ કૃમિ કેટલો નિર્મૂલ છે તે કહેવાની જરૂર નથી, છતા તેમના સેવકોને જિનની સાથેની આ હરીફાઈ ગળે ઉતરી જાય છે ।

[અ૦ ૨૪૫] ઈશ્વરેચ્છા

આ અક કે જેમા તેઓ ઘણો વિસ્તૃત પત્ર લખ્યો પ્રતિ લખી ગયા છે, તેમા પુષ્કળ વાર્તાઓ કરી છે સામાન્ય દુકાન ગૃહ સબધી વિગેરે સમાચાર તેઓ લખતા હોય છે, તેમા પણ આત્મજ્ઞાનની કે આત્મવિકાસની વાર્તા તેઓ મેળવતા હોય છે, તેમા પત્ર લખતા લખતા તેઓ ખાસ ભાર આપવા માટે નીચે કાળી લીટી કરી લખે છે કે –

" ઈશ્વરેચ્છાથી જે કોઈ પણ જીવોનું કલ્યાણ વર્તમાનમા પણ થવુ સૃજિત હશે તે તો તેમ થશે, અને તે બીજાથી નહિ પણ અમથકી એમ પણ અત્ર માનીએ છીએ.

જિનાગમ પ્રમાણે સંસારમાં જ્યારે ઘોર અંધકાર થાય છે, ત્યારે તીર્થંકરોના હાથથી પુષ્કળ જીવો ઉદ્ધારને પામે છે. આ સ્થળે શ્રીમદ્ કહે છે કે અમારાથી આ જીવો ઉદ્ધૃત થશે, બીજા કોઈ તેમ કરી શકશે નહિ ! આવી વાર્તા તેમણે અનેક વખત કરી છે. શંકા એ છે કે તેમનુ આ જ્ઞાન શુદ્ધ કે નિર્મળ હોય, તો તેઓના હાથે જીવોનું કલ્યાણ થવું જોઈતુ હતું. તેઓના હાથે નથી થવાનુ એવી સ્પષ્ટ હકીકત તેમણે કહેવી જોઈતી હતી; પણ સમજાય છે કે તેમના કહેવા પ્રમાણે નથી થયું જીવોનું કલ્યાણ, કે નથી થઈ ' નહિ થશે ' એવી સ્પષ્ટ વાર્તા. આ પત્રમાં તેઓ વિશેષ જણાવે છે કે, ગંગા યમુનાદિના પ્રદેશને વિષે આ દેહનો જન્મ થયો હોત, ત્યાં વર્દ્ધમાનપણું પામ્યો હોત તો તે એક બલવાન કારણ હતું; અને વળી ગૃહવાસ બાકી ન હોત ને બ્રહ્મચર્ય વનવાસ હોત તો તે પણ સબલ કારણ હતું; આમ અનેક કલ્પનાઓ કરી પત્રને તેઓ પૂર્ણ કરે છે. કેટલીક વખત પ્રારબ્ધ ઉદયભાવને અંગે પ્રતિકૂળતા તેઓ કહે છે ને કેટલીક વખત તે વસ્તુ ઇષ્ટ છે એમ પણ માની લે છે ! ઉદય-ભાવને સમપણે–ઉદાસીન ભાવે ભોગવવામાં તેઓ આનંદ માને છે. એક વખત તેઓ કહે છે કે ચિત્ત બંધનવાળું થઇ શકતું નથી તો પણ સંસારમાં બંધનો સ્ત્રીરૂપે પ્રાપ્ત થયા છે, તેમની ઇચ્છા દુભવવાનું તેમને ગમતું નથી, સ્ત્રી ઉપર શ્રીમદ્‌ને એટલી અનુકંપા આવે છે, અથવા તેવો સ્નેહ ખેંચાય છે, તે શું બંધન નથી ? બંધન છે, એમ સાફ બીજી લીટીમાં બતાવે છે, છતાં કહે છે કે બંધન નથી !

એ પત્રમાં કોઈએ પૂછ્યું હશે કે પરમાર્થ કેવા પ્રકારના સંપ્રદાયે કહેવા ઇચ્છો છો ? એના ઉત્તરમાં આ વાર્તા હોય એમ લખતા જણાય છે–

" એ પ્રકાર જ્યાસુધી ઉપાધિજોગ પરિસમાપ્ત નહીં થાય ત્યાસુધી મૌનપણામાં અને અવિચાર અથવા નિર્વિચારમાં રાખ્યો છે. "

અર્થાત્—એ વિચાર કરવામાં હાલ તુરત તેઓ ઉદાસીનતા બતાવે છે સાંપ્રદાયિકતા વસ્તુતઃ સંકુચિતતા છે, પરમાર્થસાધકોએ તત્ત્વ પ્રચારનો વિચાર કર્યો છે, પણ સંપ્રદાયનો વિચાર કર્યો જાણ્યો નથી

[અંક ૨૪૮] દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો.

" દૃઢ વિશ્વાસથી માનજો કે આને વ્યવહારનું બંધન ઉદય કાળમાં ન હોત, તો તમને અને બીજા કેટલાક મનુષ્યોને અપૂર્વ હિતનો આપનાર થાત પ્રવૃત્તિ છે તો તેને માટે કંઈ અસમતા માની નથી, પરંતુ નિવૃત્તિ હોત તો બીજા આત્માઓને માર્ગ મળવાનું કારણ થાત હજુ તેને વિલંબ હશે પંચમ કાળની પણ પ્રવૃત્તિ છે, આ કાળે મોક્ષે જાય એવા મનુષ્યોનો સંભવ પણ ઓછો છે ઈત્યાદિ કારણોથી એમજ થયું હશે "

બંધન ન હોત તો તે જીવોનું અપૂર્વ હિત કરી શક્ત એ ઠીક છે, પણ એ તો ખરૂં છે ને કે બંધન છે એટલે કંઈ થઈ શકવાનું નથી. ત્યારે શા માટે એમ સાફ સાફ નથી કહી દેતા કે આ જીવથી કંઇ પણ થઈ શકવાનું નથી ? નથી થવાનું એ તો પોતાનું હૃદય ખુલ્લું ખુલ્લું કહે છે, છતાં શામાટે આશામાં લોકોને ડુબાવી રહ્યા હશે એ સમજાતું નથી છેવટે નથી આપવું તે વાર્તા ખુલ્લી થાય છે, ત્યારે કોઇની કિમ્મત કે ઇજ્જત નથી રહેતી એ વાર્તા જગત્ પ્રસિદ્ધ છે આ પંચમ કાળ છે, આ કાળે મોક્ષે કોઈ જતા નથી, આવી વાતો કરવાનો અર્થ શું ? સત્તા હળીમન એ છે કે હૃદયમાં ભાવ હોય છે, પણ મોહાધીન હોવાથી અથવા પુરૂષાર્થ નહિ હોવાથી કોઈ રીતે થવું નથી પંચમ કાળમાં શું સાધુ નથી થઈ શકતા ? શું પ્રભુએ પંચમ કાળમાં સાધુ નાશ થાય તેમ કહ્યું છે ? જો તેમ હતું તો શામાટે અત્યારસુધી એવી વાર્તા ચલાવી કે આ જીવથી ઘણા જીવોનું કલ્યાણ થશે ? માર્ગનો પ્રકાશક બહાર આવશે એટલે બધું થઈ પડશે, એમ કહેતા જાય છે અને હજી

વિલંબ છે એમ પણ કહેતા જાય છે; તે સાથે પંચમ કાળમાં મોક્ષ નથી તેથી નિવૃત્તિ નહિ આવી શકતી હોય એમ કહી સ્વપ્રવૃત્તિનો બચાવ પણ કથી નાખે છે!

[અંક ૨૫૩] દશ બોલ વિચ્છેદ ગયા છે શું?

આ પત્ર ઘણો વિસ્તૃત છે, તેમા પૃચ્છક શિષ્યની અનેક શંકાઓનુ સમાધાન પોતાના હિસાબે તેઓએ કર્યું છે. સૂત્રમાં ગમે તે હકીકત હોય, પણ તે સર્વનુ પોતાને ઠીક લાગે તેમ સમાધાન કરવુ એ એમની પ્રકૃતિનો વિષય લાગે છે. સૂત્રકારથી પણ તેમણે ઘણી જગ્યાએ અસંબંધક વિચારો દર્શાવ્યા છે. આની અંદર ભવાંતર વર્ણન તથા ભિક્ષાર્થે તીર્થંકરો જાય ત્યાં સુવર્ણ વૃષ્ટિ થાય, એ સંબધી કેટલીક વાર્તા કરી છે. ત્યારપછી દશ બોલ વિચ્છેદ ગયાનું કોઇએ કદાચ પૂછ્યુ હશે, એટલે એ સંબંધી પણ તેઓ ખુલાસો નીચે પ્રમાણે કરે છેઃ—

"જિનના કહેલાં શાસ્ત્રો જે ગણાય છે, તેને વિષે અમુક બોલ વિચ્છેદ ગયાનું કથન છે, અને તેમા મુખ્ય એવા કેવળ જ્ઞાનાદિ 'દશ બોલ' છે, અને તે દશ બોલ વિચ્છેદ દેખાડવાનો આશય આ કાળને વિષે "સર્વથા મુક્તપણું ન હોય" એમ બતાવવાનો છે. દશ બોલ પ્રાપ્ત હોય, તો તે ચરમ શરીરી જીવ કહેવા ઘટે એમ જાણી, તે વાત વિચ્છેદરૂપ ગણી છે. તથાપિ તેમ એકાંતજ કહેવા યોગ્ય નથી, એમ અમને ભાસે છે—એમજ છે; કારણ કે ક્ષાયક સમકીતનો એને વિષે નિષેધ છે, તે ચરમ શરીરીનેજ હોય એમ તો ઘટતું નથી; અથવા તેમ એકાંત નથી, મહાભાગ્ય એવા શ્રેણીક ક્ષાયક સમકીતી છતાં, ચરમ શરીરી નહોતા, એવું તેજ જિનશાસ્ત્રોને વિષે કથન છે. જિનકલ્પી-વિહાર વિચ્છેદ, એમ શ્વેતાંબરનું કથન છે, દિગંબરનુ કથન નથી. 'સર્વથા મોક્ષ થવો' એમ આ કાળે બને નહિ એમ બેયનો અભિપ્રાય છે, તે પણ અત્યંત એકાંતપણે કહી શકાતો નથી"

તેઓ કહે છે કે જિનના કહેલાં શાસ્ત્રોમાં દશ બોલનું કથન છે, પણ "સર્વથા મુક્તપણું ન હોય" એવો આશય છે. આમ

અવતરણ ચિહ્નો કરી જે વાક્યનો તેઓ અર્થ કરે છે, તે પરથી માફ સમજાય છે કે તેઓ ત્યા શાસ્ત્રમાગના આશયને મરડવા ચાહે છે તેઓ કહે છે કે સર્વથા મુકતપણુ ન હોય" એટલે 'મુક્ત પણું" તો હોય પણ 'સર્વથા ન હોય" એમ શાસ્ત્રનુ ન્હેતુ છે તેમના અવતરણ ચિહ્નોનો આ ગૃઢ હેતુ છે

વળી તેઓ કહે છે કે ચરમ શરીરી જીવ હોય તેને દશ બોલ પ્રાપ્ત થવા જોઈએ, તેમ જાણી તે દશ બોલ વિચ્છેદ ગયાનુ કહ્યુ છે તોપણ તેમ એ કાતપણે કહેવા યોગ્ય નથી, એમ કહી તેઓ ખાસ શાસ્ત્રકારના આશયને કેવી રીતે મરડી નાખે છે, તે જોવા જેવુ છે તેઓ કહે છે કે એકાતપણે તે વાર્તા ન કરવી, તો શુ તે એકાત પણે વાર્તા છે એમ સમજવુ ? એક અપેક્ષાએ હા છે, એક અપે ક્ષાએ ના છે એમ શુ સમજવુ ? એટલુંજ નહિ પણ ક્ષાયક સમકીતી શ્રેણીક હતા પણ ચરમ શરીરી નહોતા, એમ કહી મૂળ વાર્તાને તેઓ કેવી રીતે તોડી પાડે છે તે પણ સમજી શકાય તેમ છે ધારો કે શ્રેણીક ક્ષાયક સમકીતી હતા, અને ચરમ શરીરી નહોતા, પણ શાસ્ત્રકાર કહે છે કે આ કાળમા (પચમ આરામા) દશ બોલ વિચ્છેદ ગયા છે, તો રાજા શ્રેણીક પચમ આરામાં કયા થયા હતા ? તે તો ચોથા આરામા થયા હતા, પણ તેઓએ શાસ્ત્રકારના કથનને પહે લાંથી મરડી નાખી આ વાર્તા લખાવી છે, તે ભાગ્યેજ કોઈ સમજી શકશે શાસ્ત્રકારે કહ્યુ કે દશ બોલ વિચ્છેદ ગયા છે તે પચમ કાળમા નહિ કે ચોથા આરામા, તે વાર્તા તેમણે કેવી રીતે શરુ કરી તે માટે તેઓનુ કથન વાંચવા યોગ્ય છે તે દશ બોલ પ્રાપ્ત હોય તે ચરમ શરીરી જીવ હોય, ને તે ચરમ શરીરી જીવ આ કાળમા, નથી, માટે તેમ છે તોપણ એકાતપણે કહી શકાય નહિ કારણ કે ક્ષાયક સમકીત શ્રેણીકને હતું, પણ તે ચરમ શરીરી નહિ હતા આ સ્થળે કહેવુ જોઈએ કે ચરમ શરીરીને દશ બોલ હોય તે બાબર

નથી, કારણ કે દશ બોલમાંથી ઘણાઓને અધૂરા હોય ને મોક્ષે જાય છે. એટલે તેઓની એકપણ સરખી વાર્તા નથી ને ગુંચવણ ઉભી કરે છે. આમ એક વાર્તાથી બીજી વાર્તામાં ને ત્યાંથી ત્રીજીમાં તે વિષયને લેઇ જઈ શાસ્ત્રકારની વાતને તેમણે તોડી પાડી છે. વસ્તુ એ છે કે દશ બોલ વિચ્છેદ જાય, તો એક બોલ 'ક્ષાયક સમકીત' પણ તેમને નથી એમ કદાચ કોઈ ન માની બેસે તેનો તેમને ભય છે. ચારિત્ર ગ્રહણ કરવું નથી, છતાં શ્રેણીકની જેમ ક્ષાયક સમકીતી થઈ આવતા ભવનો ઉંચો ખ્યાલ તેઓ રાખી રહ્યા છે!

જિનકલ્પી વિહારના બહાને દિગંબર શ્વેતાંબરની બન્ને બાજુ લેઈ તે વાતને તોડી નાંખવા પણ તેમણે બનતુ કર્યું છે છેવટે "સર્વથા મોક્ષ થવો" આ કાળમાં નથી એમ કબૂલ કરે છે. પણ તેમાંય યુક્તિ કરવાની બાકી રાખી નથી. ગમે તે હો, પણ જેનું સમ્યક્ત્વ-દર્શનશ્રદ્ધા ઉચ્ચ છે, તેને શાસ્ત્રકાર ઉપર અહોભાવ, તેના વચનની અનન્ય રૂચિ હોય એ સહજ છે; જેને નિર્મળ શ્રદ્ધા છે, ત્યા ધમડ કેમ ટકી શકે એ સમજી શકાય તેવો વિષય છે, તેમણે પોતાની બુદ્ધિથી બીજાને ઠસાવવા જે પ્રયત્ન કર્યો છે, તે પ્રયત્ન શાસ્ત્રકારના આશયને યથાતથ્ય સમજાવવા કર્યો હોત, તો તેમનો યત્ન સફળ સમજી શકાત.

[અંક ૨૬૪] અલૌકિક દૃષ્ટિએ કોણ પ્રવર્તશે?

આ અંકમાં મથાળે, તેઓ જણાવે છે કે "લૌકિક દૃષ્ટિએ તમે અમે પ્રવર્ત્તશું તો પછી અલૌકિક દૃષ્ટિએ કોણ પ્રવર્ત્તશે?"

તેઓ આ વાકય કોઇને સંબોધીને લખતા હોય તેમ લાગે છે. અલૌકિક દૃષ્ટિએ કોણ ચાલશે, એવો પ્રશ્ન લૌકિક દૃષ્ટિ ઉપર રહેનાર વ્યક્તિને તેઓ કરે છે, ને તેને ઉપાલંભ આપવા તેઓ કહેતા હોય એમ જણાય છે. પણ પોતે અલૌકિક દૃષ્ટિએ પ્રવર્તી

શકયા નથી તેઓ તેજ પત્રમા ૭ મા પેરેગ્રાફમા પોતાની યોગ્યતા વિષે લખે છે કે—

' અને એ જે શ્રી તીર્થંકર દેવનો અતર આશય તે પ્રત્યે મુખ્યપણે અત્યારે કોઇને વિષે આ ક્ષેત્રે હોય તો તે અમે હોઇશુ એમ અમને દૃઢ કરીને ભાસે છે, કારણ કે જે અમારૂ અનુભવજ્ઞાન તેનુ ફળ વીતરાગપણુ છે, અને વીતરાગનું કહેલુ જે શ્રુતજ્ઞાન તે પણ તેજ પરિણામનુ કારણ લાગે છે, માટે અમે તેના અનુયાયી ખરેખરા છીએ-સાચા છીએ

તેઓ પોતાની યોગ્યતા પોતાની મેળે કેટલી બધી વધારે છે એ આ ઉપરથી સમજાય છે આ ક્ષેત્રમા અત્યારે તીર્થંકર દેવનો અતર આશય કોઇમા હોય તો તેઓમાં છે, તેમ તેમને દૃઢપણે ભાસે છે એનુ તાત્પર્ય તેમણે એવી રીતે શોધી કહાડયુ કે કે તેમનુ અનુભવ જ્ઞાન ને તીર્થંકરનુ શ્રુતજ્ઞાન, તે બન્નેનુ ફળ—પરિણામ—કાર્ય, એકજ વીતરાગપણ છે તેથી તેઓ પોતે પોતાને તેના (તીર્થંકરના) સાચા અનુયાયી છે, એમ માને છે આવી વાત આજે કોણ તેમના વિના આ ક્ષેત્રમા જાણી શકે તેમ છે ને તીર્થંકરનો અતર્ આશય કોણ જાણે તેમ છે ? છતા દુઃખ એ છે કે આવી ભારે વિચારોની નોધ લેવા છતા અને પોતાના જીવનની પૂર્ણાહુતિ થઇ હોવા છતા તેઓ વીતરાગતા મેળવી શક્યા નથી આખરે નિશ્વાસ નાખે તેઓ પોતાની જીવનચર્યા પૂર્ણ કરતા જણાય છે

એ પછી તેઓ લખે છે કે—

' વન અને ઘર એ બન્ને કોઇ પ્રકાર અમને સમાન છે, તથાપિ વનમાં પૂર્ણ વીતરાગભાવને અર્થે રહેવુ વધારે રૂચિકર લાગે છે સુખની ઇચ્છા નથી, પણ વીતરાગપણાની ઇચ્છા છે '

વન અને ઘર બન્ને સરખા છે તો શામાટે વનમા રહેતા નથી એમ કોઈ શુ પ્રશ્ન ન કરે ? સુખની ઇચ્છા નથી, વીતરાગ ભાવની ઇચ્છા છે, અને વીતરાગ ભાવ વનમા જલદી પ્રાપ્ત થાય

છે, તો શાને ગૃહભાવ છોડતા નથી ? પણ બોલી બતાવવામાં કે લખી બતાવવામાં અગાધ પુરૂષાર્થ તેઓ હમેશાં કર્યા કરે છે. એક સ્થળે હા પાડી, તો બીજી લીટીમાં રીતે બીજી લખી બતાવતાં તેઓ અચકાતા નથી.

આગળ તેઓ લખે છે કે-

"જગતના કલ્યાણને અર્થે પુરૂષાર્થ કરવા વિષે લખ્યું, તો તે પુરૂષાર્થ કરવાની ઈચ્છા કોઇ પ્રકારે રહે પણ છે, તથાપિ ઉદયને અનુસરીને ચાલવુ એ આત્માની સહજ દશા થઈ છે, અને તેવો ઉદયકાળ હાલ સમીપમા જણાતો નથી, તો તે ઉદેરી આણવાનું બને એવી દશા અમારી નથી."

મતલબ એ છે કે પોતે પોતાની મેળે પોનાની બહાદુરી ગાતાં અચકાતા નથી; પણ જ્યારે કોઇ પૂછે કે હવે આપ જગત્ જીવોનું કલ્યાણ કરવા નિકળશો, ત્યારે તેઓ ચૂપચાપ થઈ ઉત્તરમાં જેમ તેમ સનજાવી નાંખે છે! તીર્થંકરનો અંતર્ આશય તેમણે આવોજ જાણ્યો હશે કે બીજો ? આ કાળમાં આ ક્ષેત્રમાં અત્યારે તેઓજ માત્ર કલ્યાણકર છે, બીજો કોઇ નથી, પણ જો તેઓ એમ કહે છે કે ઉદયને અનુસરી ચાલવુ એવા અમારી આત્મદશા છે, તો પછી બીજા કરતાં તેમણે વધારે શું કર્યું કે તેમણે તીર્થંકરનું અંતર્ હૃદય જાણી લીધું ? જગત્માં સૌ કોઈ ઉદયભાવને અનુસરીને ચાલે છે. ઉદય ભાવને ખસેડી ત્યાગભાવ લાવવાનું તેમનાથી બનતું નથી, તેમ બીજાથી પણ બનતું નથી; છતા ઉદયની ઉપર દોષનો ટોપલો તેમની પેઠે બીજાઓ ઓઢાડતા નથી. પુરૂષાર્થ કરવો નથી, તો તેઓમા ને બીજામાં શો તફાવત ? બીજાઓને બોલતાં નથી આવડતુ, તેમને બોલતા-લખતાં આવડે છે, એટલોજ કે આધક ? બોલીને ઉદયને કારણે નહિ કરનારાઓ તથા બોલ્યા વિના ઉદયને કારણે નહિ કરી શકનારાઓમાં કોણ ચઢે તે જગત સમજે છે. તેઓ કહી ગયા છે કે "અમારૂં અનુભવજ્ઞાન વીતરાગનુ કારણ છે." જો વીતરાગના ક્ષાયક ભાવનો

ગુણ હોય તો તે અનુભવજ્ઞાન પુરૂષાર્થનો ગુણ છે, જ્યા ઉદય ભાવને અનુસરીને ચાલવાનુ હોય, ત્યા એ પુરૂષાર્થજન્ય અનુભવજ્ઞાન ક્યાથી હોય ? જ્યા પુરૂષાર્થ (ક્ષયોપશમ) ભાવ પ્રત્યે અરૂચિ વર્ત્તે છે, ઉદયાધીનપણે–મોહ ભાવે વિચરવા ઇચ્છા રહે છે, ત્યા એવુ અનુભવજ્ઞાન જે વીતરાગતાની પાસે જઈ શકે તે રહી શકે નહિ તાત્પર્ય એ છે કે જ્યા પુરૂષાર્થ નથી કરવો, ત્યા વીતરાગના પાસે પહોચે તેવુ અનુભવજ્ઞાન હોવાની વાત કરવી તે કેવળ વાતજ છે

વર્ષ ૨૬ મુ

[અક ૨૯૮] પુનર્જન્મ

તેઓ લખે છે કે–

પુનર્જન્મ છે, જરૂર છે એ માટે હુ અનુભવથી હા કહેવામા અચળ છુ એ વાક્ય પૂર્વભવના કોઈ જોગનુ સ્મરણ થતી વખતે સિદ્ધ થયેલુ લખ્યુ છે જેને–પુનર્જન્માદિ ભાવ કર્યા છે, તે પદાર્થને–કોઇ પ્રકારે જાણીને તે વાક્ય લખાયુ છે

ઉપરની નોંધ તેઓ પુનર્જન્મો સિદ્ધ કરવા લખે છે પૂર્વ ભવનો કોઇ પ્રસગ તેમને યાદ આવ્યો હશે પણ એ વાર્તા તેમણે ચોખ્ખી કરી હોત તો બીજાને અવશ્ય વિશ્વાસ આવત પણ તે હજી તને સ્પષ્ટ કરવા તેમની ઇચ્છા નહિ હોય એમ લાગે છે

[અક ૩૦૦] પ્રારબ્ધ કર્મ ભોગવવા પડે છે

જેમ શ્રીકૃષ્ણાદિક જ્ઞાની પુરુષ, કે જેને પ્રવૃત્તિ રૂપ પ્રારબ્ધ છતાં જ્ઞાનદશા હતી;-જેમ ગૃહઅવસ્થામા શ્રી તીર્થંકર. પ્રારબ્ધ નિવૃત્ત થવું તે માત્ર ભોગ વ્યાથી સભવે છે, "

પ્રારબ્ધ કર્મ ભોગવ્યા સિવાય જ્ઞાની પુરૂષો છૂટી શકતા નથી, ને અભોગવ્યે નિવૃત્ત થવા તેઓ ઈચ્છતા નથી; આ સાથે દૃષ્ટાંત કૃષ્ણાદિક ને તીર્થંકરના તેઓ આપે છે. આ વાર્તા ઠીક છે, પણ આ ઉપરથી એમજ અનુમાન થઈ શકે છે કે તેઓ સંસારમાંથી નિકળતા નથી એટલે તેઓ આ પ્રકારની સરખામણી કરે છે; અથવા કહે છે કે કર્મ ભોગવ્યા સિવાય કઈ રીતે તેઓ દીક્ષા લેઇ શકે ? પણ આ હકીકત આપણુને બરાબર નથી જણાતી. કારણ એ છે કે કૃષ્ણાદિક નિદાનકૃત હોવાથી તેઓ ક્યારેય આખા ભવ દરમિયાન નિકળી શકવાના નહિ તેઓ એક પણ વ્રત અંગીકાર કરી શકતા નથી. શું શ્રીમદ્ પણ એકકે વ્રતનુ પાલન કરતા નહોતા ? વર્તમાન કાળે (જ્યારે તેઓ આ લખતા હતા ત્યારે) કદાચ સુખની સગવડ ખાતર તેઓ વ્રતમા ન હોય, પણ કેટલીક વખત પહેલા કોઈ જગ્યા પર થોડું પણ ધ્યાન કરવા આત્મદશા માટે તેમણે કઈક વખત ગાળ્યો હશે, અને કૃષ્ણાદિક તો આત્મદશા માટે સ્વલ્પ પણ વખત લેઇ શકતા નથી. તીર્થંકરનો દાખલો તેમણે લીધો છે; તે તો સાફ સમજાય તેવી વાર્તા છે કે અવશ્ય તેઓ થોડા વહેલા મોડા પણ સંસારમાંથી નિકળે છે, તેઓ સંસારમાંથી નિકળવાની કેવળ વાતો કરતા નથી. પણ વિચાર થતાં તુર્તજ નિકળે છે. તીર્થંકર ક્યારે પણ પોતાને પ્રકાશક મહાપુરૂષ, કે જ્ઞાની તરીકે લોકો આગળ બોલી બતાવતા નથી, જ્યાંસુધી સંસારમાંથી ન નિકળે ત્યાં સુધી તેઓ બીજાઓને તેવી વાત કહેતા પણ નથી; પણ આ મહાપુરૂષની ખૂબી એ છે કે તીર્થંકરો સાથે ને બીજા મહાપુરૂષો સાથે પોતાની સરખામણી કરવામાં તેઓ સારો ભાગ ભજવે છે, પણ સંસારમાથી

નિકળવાનું જ્યારે કોઇ પૂછે ત્યારે તેઓ પ્રારબ્ધ કર્મની પ્રબળતા, વા ઉદયભાવ બતાવી છૂટી પડે છે ! આ સ્થળે તેઓનુ પોતાનું કથન આપણને યાદ આવે છે કે—

" મુખથી જ્ઞાન કથે અને અતર છુટયો ન મોહ,
" તે પામર પ્રાણી કરે, માત્ર જ્ઞાનીનો દ્રોહ

મતલબ એ છે કે આ વચનો ઉચામાં ઉચા છતા તેઓ જ્ઞાનીના દાખનાઓ લઇ પોતાને સસારમાં રહેવાને વ્યાજબી ઠરાવે છે, એ એમની મોટી ભૂલ છે આ વાક્ય તેમણે બીજાને ઉદ્દેશીને કહ્યુ છે પણ તે વસ્તુ પોતા પ્રત્યે તેમણે ઉતારી હોત તો આવા બચાવો તેમને કરવા નહિ પડત " અભોગવ્યે નિવૃત્ત થવાને જ્ઞાનીની ઇચ્છા થતી નથી, " એ તેમનું વાકય બરાબર હોય તો કોઇ પણ જ્ઞાની બહાર નિ ળી શકે નહિ, કારણકે બધાય કર્મો ભોગવવા રહે તો જ્ઞાનીનો આ સસારથી ક્યારે પણ છૂટકો થઇ શકે નહિ શુ મહાવીર બધા ર્મો ભોગવ્યા પછી બહાર નિકળ્યા હતા કે ? જ્ઞાનીઓ એવુ ઇચ્છતા નથી િવા કહેતા નથી, કે હજી ઉદય-ભાવ છે એટલે વિલબ થાય છે તેઓ તો વખત થતાજ બરાબર બહાર ની ળી જાય છે છતા " અભોગવ્યે જ્ઞાની નિ ળતા નથી ' એ પોતા માટે કહેવુ એ અનુચિત છે, અથવા પોતાની મહત્તા વધારવાને માટે બીનપાયાદાર બચાવ છે મત્લ એ છે કે પોતાની ભૂલ ઢાકવાને જ્ઞાનીઓના દાખલા લેવા તેના કરતા પોતાની ભૂલ કહેવી તે વધારે સારૂ છે એવો કોઈ જિનાગમમા આશય નથી કે તીર્થંકરો કે જ્ઞાનીઓ સસારમા રહે છે તે ભોગાવળી કર્મ ભોગવવા માટે રહે છે, ને તે પૂર્ણ થયા પછી તેઓ નિ ળે છે, પણ તેઓ નિકળવાને નિમિત્ત મળતા તુર્તજ, જેમ કોઈ ઘરો માગી બહાર પડતું મૂકે છે, તેમ બહાર નીકળી જાય છે અરીષ્ટનેમિ પ્રભુ પર-ણવાને સર્વ સામગ્રીનો સબધ હોવા છતા ને રાજીમતી જેવુ ઘણા

ભવનુ પ્રેમનું પાત્ર છતાં નિકળવાનો પ્રસંગ મળતાં થોડું પણ થોભ્યા નથી. એવો બચાવ તેમણે કર્યો નથી કે મારે હજી ભોગાવળી કર્મ બાકી છે, તે પૂર્ણ થયાં નથી, એટલે નિકળવાને વિલંબ છે. ગમે તેવો અગાધ કર્મનો સમૂહ છતાં ને પ્રેમની સામગ્રીનું અપાર બળ છતા, તે વસ્તુ તેમણે ક્ષણમાં મૂકી દીધી છે. આશય એ છે કે નિકળવું સહેલું નથી, અપાર દુષ્કર છે, પણ માત્ર કોઈ પ્રકારે બચાવ કરવો ને મહાન્ જ્ઞાનીઓનો દાખલો લેવો તે ઇષ્ટ નથી. એમ છતાં તેમને જ્યોતિષ શાસ્ત્રના અભ્યાસથી ખાત્રી થઈ હોત કે અમુક વર્ષે હું બહાર નિકળવાનો છું તો પણ ઠીક હતુ. જ્યોતિષનો કિંવા સ્વરોદયનો તેમનો અભ્યાસ હતો, છતાં તેની વાત તેમણે કહેલી જણાતી નથી, એ ઓછી તાજુબીની વાત નથી,

[અંક ૩૦૬] બીજાને અર્થે રહ્યો છું.

તેઓ લખે છે કે.

" કોઇ પણ જાતનાં અમારાં આત્મિક બંધનને લઇને અમે સંસારમાં રહ્યા નથી. સ્ત્રી જે છે, તેનાથી પૂર્વે બંધાયતું ભોગકર્મ નિવૃત્ત કરવુ છે; કુટુંબ છે તેનુ, પૂર્વનું કરેલું કરજ આપી નિવૃત્ત થવા અર્થે રહ્યા છીએ; તે સિવાયના જે જે કઇ પ્રસગ છે, તે તેની અંદર શમાઇ જાય છે. તનને અર્થે, ધનને અર્થે, ભોગને અર્થે, સુખને અર્થે, સ્વાર્થને અર્થે; કે કોઇ જાતનાં આત્મિક બંધનથી અમે સસારમાં રહ્યા નથી. "

જો તેમને પોતાને સુખની ઇચ્છા છૂટી ગઈ હોય તો પોતાની ઇચ્છા સિવાય સ્ત્રીને સુખ કઈ રીતે આપી શકે તે ન સમજી શકાય તેવી વાત છે. સમીપવર્તી અન્ય વ્યક્તિ રાગયુક્ત હોય, પણ પોતાનો રાગ મહા હોય તો તે તેને સુખ આપી શકેજ નહિ. શુષ્ક મૃત્તિકા-પીંડ ભિત સાથે પછડાવાથી નીચે પડે છે, ભીનો પીંડ હોય છે, તે ભિંત સાથે ચોટી રહે છે. જો તેઓનો રાગ મટી ગયો હોય તો, તે કોઈ રીતે સ્ત્રીને સુખ આપી શકે નહિ. તેનાથી બંધાયેલું કર્મ,

તથા કુટુંબનુ પૂર્વ ભવનુ કરજ આપી તેઓ છૂટવા ચાહે છે, તો હવે તેઓ ક્યારે છૂટશે અથવા ક્યારે તેઓથી છૂટાશે, તેનો નિર્ણય તેમણે કર્યો હશે શુ ? અગ્નિમા ગમે તેટલું દ્રવ્ય હોમો, પણ અગ્નિ ક્યાર પણ એમ કહેનાર નથી કે હવે બસ છે, તેવુ સસારનું છે વસ્તુ એ છે કે ભોગપાન પામે રહવાથી વધારે ને વધારે ભોગ લિપ્સા વધે છે, પણ ઘટતી નથી ભોગ્ય વસ્તુથી દૂર થયા વિના ભોગકર્મ રોકી શકાતા નથી તીર્થંકરોએ ક્યારે પણ એવો ખ્યાલ કર્યો નથી કે સ્ત્રીની ઇચ્છા પૂર્ણ કરી પછી બહાર નિકળુ ગમે તેમ હો, પણ મોહકર્મનું અત્યત જોર હોવાને કારણેજ તેઓ આ શીલસુરી આદરે છે અને એ રીતે વિલક્ષણ બચાવ કરે છે

વર્ષ ૨૭ મુ

વચમા ઘણા અંક અત્ર મૂકી દેવામા આવ્યા છે દરેક અંકો જૂદી જૂદી વખતે જૂદા જૂદા સયોગે તેઓએ લખ્યા છે જ્યારે જ્યારે પોતે નિખાલસ ભાવે લખે છે, ત્યારે કઇ તેઓ જૂદુ લખે છે, જ્યારે કોઈ શેઠ તેઓની ભૂલ બતાવવા પ્રયત્ન કરે છે, અથવા તે આશયથી કોઈ સૂચન કરે છે, ત્યારે તેઓ કઈ ઉલટી રીતે પણ લખતા હોય એમ જણાય છે

[અક ૩૩૩] ચિત્તની અવસ્થા જોઈ ખેદ થાય છે

ત્રીજા પેરેગ્રાફમા તેઓ લખે છે કે –

"એવુ પ્રગટ જોઇ ચિત્તમાં ખેદ થાય છે, અને મારા ચિત્તની વ્યવસ્થા જોતા મને પણ એમ થાય છે કે, મને કોઇ પ્રકારે આ વ્યવસાય ઘટતો નથી,-અવશ્ય ઘટતો નથી જરૂર-અત્યત જરૂર-આ જીવનો કોઈ પ્રમાદ છે, નહિતો પ્રગટ જાણ્યુ છે એવુ જે ઝેર તે પીવાને વિષે જીવની પ્રવૃત્તિ કેમ હોય ? અથવા એમ નહિ તો ઉદાસીન પ્રવૃત્તિ હોય, તો પણ તે પ્રવૃત્તિ એ હવે તો કોઇ પ્રકારે પણ પરિસમાપ્ત થાય એમ થવા યોગ્ય છે, નહીં તો જરૂર જીવનો કોઇ પણ પ્રકાર દોષ છે "

અંતરાત્મામાં ગમે તે હોય પણ આ સ્થળે તેઓ પોતાની ભૂલ જુએ છે ને માને છે, કે આ વ્યવસાય કરવો કોઇ પણ પ્રકારે ઇષ્ટ નથી. તેમા જીવનો પ્રમાદ છે, એમ તેઓ કબૂલ કરે છે. તાત્પર્ય એ છે કે જેમ આ સ્થળે તેઓ પોતાનો પ્રમાદ (મોહ) માને છે, ને જાણી જોઈને જે ઝેર છે તે પીવાની પ્રવૃત્તિ ન હોવી જોઈએ એમ કહે છે, તેમ તેમના સઘળા લેખોમાં સીધો ઉત્તર હોત તો આ નિરીક્ષણ કરવાનો પ્રસંગ ન હોત. તેઓ પોતાની ભૂલ ખરેખર કબૂલ કરે છે કે આ પ્રવૃત્તિ કોઇ પણ પ્રકારે સમાપ્ત થવી જોઈએ, નહિ તો જીવનો દોષ છે. તેઓ આમ કબૂલ કરે છે, તે ઘણું તાજૂબ થવા જેવું છે, કારણકે આટલી બધી પ્રવૃત્તિ સુધીના લેખમાં કોઈ જગ્યાએ આમ તેઓએ નમતું મૂકી દીધું નથી, આ સ્થળે મૂકે છે. તો અંતરાત્માને ચાલુ વ્યાપાર કે સંસારની પ્રવૃત્તિમાં દુઃખ થાય તેવો સખ્ત પ્રસંગ બન્યો હોય, વા કોઇ વિચિત્ર કાર્ય પોતાથી થતાં દુઃખ લાગ્યુ હોય. ગમે તે કાર્યનો પ્રસંગ બન્યો હોય, પણ આ સ્થળે પોતાની ભૂલ માટે તેઓ નિખાલસ દિલથી પશ્ચાત્તાપ કરતા હોય એમ લાગે છે. અને એ આત્મગવેષણા ખરેખર સ્તુત્ય છે. કોઈ પણ મનુષ્યપ્રાણીને માટે આત્મગવેષણાજ ઉન્નતિનું પગથીઉં છે.

સત્તાવીશમા વર્ષમાં માત્ર આપણે આ એક અંકની નોંધ લીધી છે. આ વર્ષમાં ને અઠ્ઠાવીશમા વર્ષમા આપણે આગળ જેમ જેમ વધીએ છીએ તેમ તેઓના લેખો ઘણા વિશાળ ને વિસ્તૃત આવે છે. તેમાં તેમણે જૈન દર્શનને અંગે ઘણું વાચ્યું હોય, વિચાર્યું હોય એમ જણાય છે. જેમ જેમ વર્ષમાં તેઓ આગળ વધે છે, તેમ તેમ તેઓનો અનુભવ, અભ્યાસ ને મધ્યસ્થતા વધતા જણાય છે. એમ કહેવું જોઈએ કે આજસુધીના કેટલાયે લેખોમાં અમધ્યસ્થતા ઘણી માલૂમ પડી છે. ઘણી જગ્યાએ પોતાના અવ્યવસ્થિત-તર્કો પ્રમાણે વિચારો દર્શાવ્યા છે, પણ આમા તેના કરતાં કંઈ કંઈ

પ્રમાણે ઠીક જણાવ્યા છે, એટલે શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ કે સામાન્ય વિચાર વિરૂદ્ધ બહુ ન લાગવાથી તે વિયાગિની મધ્યસ્થતાની પ્રશંસા કરીનેજ અત્ર વિરમીએ છીએ તેઓની અસ્મિતા (અહંતા) આજસુધીના લેખોમાં પુષ્ળ તરતી હતી, તેની આ વર્ષમાં મંદતા માલૂમ પડે છે, જો કે મૂળ પ્રકૃતિ કોઇ કોઇ સ્થળે કિંચિત્ દેખાવ આપે છે, તોપણ ૨૮ મા વર્ષમા દાખલ થતા તેઓ ત્યાગ ઉપર કેવો ભાર મૂકે છે તે આપણે જોઇએ

[અંક ૪૧૦] એક વૈરાગ્યજ અભય છે.

મોટા મુનિઓને જે વૈરાગ્યદશા પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ તે વૈરાગ્યદશા તો ગૃહવાસને વિષે જેને પ્રાયે વર્તતી હતી એવા શ્રી મહાવીર ઋષભાદિ પુરૂષો પણ ત્યાગને ગ્રહણ કરી ચાલી નિકળ્યા, એજ ત્યાગનું ઉત્કૃષ્ટપણું ઉપદેશે છે '

આ સ્થળે ત્યાગનું ઉત્કૃષ્ટપણું તેઓ બતાવે છે, ને તે પર તેઓ ભાર આપે છે, તેમ ઉપરના લેખોમાં તેઓ કહેતા નહોતા ઉદયભાવ ભોગવવો એ ઇષ્ટ છે, જ્ઞાનીઓ તેને ખમેડવા ઇચ્છતા નથી, એમ ઘણી વાર તેઓ કહી ગયા છે આ સ્થળે જ્ઞાનીઓ ગૃહવાસમાં હોય તોપણ તેને વ્યવહારમાં ત્યાગની આવશ્યકતા છે, એમાં સંદેહ નથી, એમ તેઓ કહે છે, એટલે જો કે તેઓ ત્યાગ લેવા તૈયાર થયા નથી પણ અયોગવશાત્ ના કારણને જોઇને પણ તેઓએ ત્યાગની અગત્ય બતાવી છે

[અંક ૪૨૮] આરંભ પરિગ્રહનો ત્યાગ ઇષ્ટ છે

આ સ્થળે તેઓ આરંભ પરિગ્રહના ત્યાગની અધિકતા બતાવે છે ને કહે છે કે —

"જ્ઞાની પુરૂષોએ વારવાર આરંભ પરિગ્રહના ત્યાગનું ઉત્કૃષ્ટપણું કહ્યું છે, અને ફરીફરીને તે ત્યાગનો ઉપદેશ કર્યો છે, અને ઘણું કરીને પોતે પણ એમ વર્ત્યા છે માટે મુમુક્ષુ પુરૂષને અવશ્ય કરી તેની સંક્ષેપવૃત્તિ જોઈએ એમાં સંદેહ નથી.'

"આરંભ પરિગ્રહનો ત્યાગ કયા કયા પ્રતિબંધથી જીવ ન કરી શકે, અને તે પ્રતિબંધ કયા પ્રકારે ટાળી શકાય, એ પ્રકારે મુમુક્ષુ જીવે પોતાના ચિત્તમા વિશેષ વિચારઅંકુર ઉત્પન્ન કરી કંઇ પણ તથારૂપ ફળ આણવું ઘટે. જો તેમ કરવામાં ન આવે તો તે જીવને મુમુક્ષુતા નથી એમ પ્રાયે કહી શકાય."

આ બન્ને પેરેગ્રાફોમાં જૈન દર્શનનું સત્ય અજવાળું તેમણે પાડયું છે, એમાં સંદેહ નથી. માત્ર અંતર એ છે કે આ વાર્તા જેમ તેમણે બીજાને ઉદ્દેશીને જણાવી, તેમ તેઓએ તેનો અમલ કર્યો હોત તો તેઓ પોતે જે જૈન દર્શનને અંગે સમજ્યા છે, તે બરાબર છે, એમ કહી શકાત. તેઓ પોતે જેવા મુમુક્ષુ છે, તેવા મુમુક્ષુ બીજા કોણ હશે, એ વિચાર અંકુરને પોતાના ચિત્તમાં ઉત્પન્ન કરી તથારૂપ ફળ લાવવું યોગ્ય હતું, છતાં તેઓ તે રૂપ ફળ લાવી શકયા નથી. એ લેખ એટલો બધો સરસ છે, કે તેમાં દોષ શોધવો એજ દોષ છે.

એ લેખ પૂર્ણ કર્યા પછી છેવટે થોડી લીટીમાં પોતાનો મૂળ આશય દર્શાવતા તેઓ લખે છે કે " તથારૂપ ઉદયથી વિશેષ લખ-વાનું હાલમાં બની શકતું નથી." શંકાના શસ્ત્રોની સામે "ઉદય"ની ઢાલ તે હમેશાં સજ્જ રાખે છે !

[અંક ૪૨૨] ઉદાસીનપણે રહ્યા છે.

આ અંકમા તેમણે જણાવી દીધું છે કે ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિમાન ચક્રવર્તીઓ અનિત્ય સ્થાન જોઇ છોડી ચાલ્યા જાય છે; પણ પ્રાર-બ્ધોદયે જેઓ નિકળી શકતા ન હોય, તેઓ અમૂર્ચ્છિતપણે–ઉદાસીન-પણે ત્યાગનો લક્ષ રાખી રહ્યા છે. એટલે જેઓ નિકળ્યા, તેઓ અનિત્યપણું જોઈને નિકળ્યા છે; રહ્યા છે, તેઓ ઉદાસીનપણે રહ્યા છે. વસ્તુ એ છે કે કોઇ મહાપુરૂષો, સમર્થો એવું બહાનું કહાડી કયારેય રહ્યા નથી. જેઓ રહ્યાં છે, તેઓ સંસારનાં સુખોના અર્થી,

સુખલિપ્સુ ને ગૃદ્ધ છે—અથવા ત્રત—સયમ માર્ગના ભીરૂ થયા છે, -જેઓ ખોટી રીતે પોતાનો બચાવ કરી લે છે

જેઓને અસ્મિતા (અહતા) સહજે પ્રિય થઇ પડી છે, તે વ્યક્તિ ગમે તેટલી આગળ વધે, તોપણ અસ્મિતા તેના ઉગ્ર પ્રસગ —કારણ ઉપસ્થિત થતા દેખાવ દે છે, ને તેને તે ગમે તેમ દમાવે, પણ તે દમાતી નથી, પણ સામી વધારે ઉછળી સમીપ આવે છે

[અક ૪૪૨] આત્મસિદ્ધિ

આ "આત્મસિદ્ધિ" પુસ્તક કોઇને ઉપદેશ આપવા અર્થે તેમણે બનાવ્યુ હોય એમ જણાય છે, આમા જૈન તત્ત્વના મહોદરૂપ ૧૪૩ દોહા રૂપે પ્રશ્નોત્તરો છે તેઓએ ૧૪૩ દોહાની અદર બુદ્ધિની શક્તિ નો જે ઉપયોગ કર્યો છે, તે ઘણો વિચારણીય ને મનનીય છે આની અદર સદ્‌ગુરૂ—અસદ્‌ગુરૂ, મતાર્થી જીવ, મુમુક્ષુ જીવ વિગેરે વિષે જે લક્ષણો ને ભેદ સમજાવ્યા છે, તે નવીન પદ્ધતિના છે, ને કેટલીક રીતે મૂળ જિનાગમ સાથે તેઓનુ વક્તવ્ય મળતુ આવે છે કોઈ કોઈ સ્થળે પોતાની દૃષ્ટિને અનુકૂળ લાગે તેમ તેઓએ લક્ષણો ને લક્ષણોની વ્યાખ્યાઓ કરી છે

[દુહો ૧૦મો] સદ્‌ગુરૂ

'આત્મજ્ઞાન સમદર્શિતા, વિચરે ઉદય પ્રયોગ
"અપૂર્વ વાણી પરમશ્રુત સદ્‌ગુરૂ લક્ષણ યોગ્ય"

સદ્‌ગુરૂના લક્ષણ આ હોય, અથવા જેમા આવા લક્ષણો હોય તેને સદ્‌ગુરૂ કહીએ આ વ્યાખ્યા ઘણી ઉંચી છે તેની ના કહી શકાય નહિ પણ આ ઘટના તેઓએ વિચારમા ઘણી ઉંચી લીધી છે જે મકાનનો પ્રથમ મૂળ—પાયો નથી, અને ભિત ચણી નાખીને ઉપર છાપરૂ નાખી દીધુ, તે મકાન કયાસુધી રહેશે? પ્રથમ સદ્‌ગુરૂ થનાર આરભ ને પરિગ્રહરહિત હોવો જોઇએ આસ્રવ છૂટયા વિના તે વ્યક્તિ સયમી કેવી રીતે બની શકે? એટલે તેને વ્યવહાર

પણ શુદ્ધ વ્યવહાર–ત્યાગ–સંયમ હોવો જોઇએ, તેમ નથી તો આત્મજ્ઞાન તેમાં શી રીતે રહી શકે? આરંભ ને પરિગ્રહના ત્યાગીઓ આજે ઘણા મળશે, અને તેમાં આત્મજ્ઞાન હોતું નથી; એટલે આત્મજ્ઞાનની વાર્તા આ જગ્યાએ તેમણે લીધી છે, પરંતુ આરંભ–પરિગ્રહના ત્યાગી નહિ, એવાઓમાં આત્મજ્ઞાન ખરેખરૂં સ્પર્શ્યું હોવાનું માની શકાયજ નહિ, હા, તેઓ આત્મજ્ઞાનની મોટી મોટી વાતો કરનારા હોય ખરા, પણ આત્મજ્ઞાની ન હોય. આરંભ પરિગ્રહ વર્તતા હોય ત્યાંસુધી આત્મજ્ઞાન સ્પર્શ્યું મનાય નહિ, આત્મજ્ઞાનીને તો તે આપોઆપ છુટી જવાં જોઈએ, અને ત્યાગ જ તેના પાયારૂપ હોવો જોઈએ.

સદ્‌ગુરૂની આ વ્યાખ્યા માત્ર હૃદયગત છે. આત્મજ્ઞાન, સમદર્શિતા, અપૂર્વ વાણી, આ બધા આત્માના ગુણો છે; પણ સદ્‌ગુરૂનો આચાર–બાહ્ય વર્ત્તન કેવાં હોવાં જોઈએ એ વાર્તા તેમણે કરવી જોઇતી હતી. તે વાર્તા કાંતો કરવી ભૂલી ગયા છે, વા, જાણી જોઈને તેમણે જતી કરી છે. બાહ્ય લક્ષણની દૃષ્ટિએ જોતાં શ્રીમદ્‌ રાજચંદ્ર સદ્‌ગુરૂની કોટિમાં આવી શકે તેમ નથી.

આત્મજ્ઞાન, સમદર્શિતા, એ બે જો કે ઘણી ઉચ્ચ વ્યક્તિમાં હોય છે, અને ધારો કે તેમનામાં તે છે, પણ અપૂર્વ વાણી અને પરમશ્રુત, એ બે લક્ષણો આજે કઈ વ્યક્તિમાં છે? કદાચ કોઇ માની લે કે તેમની અપૂર્વવાણી હતી, તો કહેવું જોઈએ કે પૂર્વધર વિના અપૂર્વ વાણીનો વિસ્તાર કોઇ કરી શકે તેમ નથી. પરમશ્રુત પણ જે પૂર્વગત શાસ્ત્રમાં રહ્યું છે, તે આજે કયા છે? આજે એકાદશ અંગ પુસ્તકો રહ્યાં છે, તેમા વાણી વીતરાગદેવની છે, પણ તે વાણી આજે સામાન્ય મસ્તિષ્કમા સહેજે છિન્નભિન્ન થઈ વહેંચાઇ ગઈ છે. એકનો અર્થ એક કંઇ કરે છે, બીજો તેનો અર્થ

બીજો કરે છે, એમ આજે જૈન દર્શનમા સ્થળે સ્થળે દેખાય છે એટલે પરમશ્રુત આજે જણાતુ નથી, કદાચ કાઇ એમ કહે કે પરમશ્રુત શ્રીમદ્‌મા હતુ, તો આપણે એટલુ તો કબૂલ કરીશુ કે તેમનામા બુદ્ધિ–બીજા કેટલાકો કરતા ઘણી સારી–નિર્મળ હતી, વા તેઓ ઘણી સફાઇથી વાણી ઉચ્ચારતા હશે, એ વાર્તાનો આપણે આ સ્થળે ઇનકાર કરતા નથી પણ તેથી તેઓમા પરમ શ્રુત હતું, એમ સિદ્ધ થતુ નથી આપણે તેઓના પોતાના કેટલાક લેખો જોઇ ગયા તેમા આત્માના રૂચક પ્રદેશ, ચૌ પૂર્વધારી નિગોદમા ગયા વિગેરે પ્રશ્નો વિષે તેમના ખુલાસા જોઇ લીધા, તેમા સિદ્ધાન્તના કેટલાક પ્રમાણો આપ્યા છે તે વાર્તા, તેમણે જેમ સિદ્ધ કરી છે તેમ વસ્તુત નથી, વર્તમાન કાળમા એકાદશ અગ લા છે, તેની વાર્તા પણ તેમને યાદ નથી તો કઇ રીતે તેમનામા પરમશ્રુત હતુ એ વાર્તા આપણે માની શકીએ ?

મતલબ એ છે કે સદ્‌ગુરૂનું લક્ષણ તેમણે જે બાધ્યુ, તે આજે કોઇ વ્યક્તિમા ઘટી શકે છે કે નહિ, તે ઘણો વિચારણીય વિષય છે લક્ષણ બાધવામા તેમણે ચાલાકી રાખી છે, તેમ નથી, પણ આજે તે વ્યક્તિ કયા હશે ? જો આજે પરમ શ્રુત, ને અપૂર્વ વાણી કોઇ વ્યક્તિમા ન હોય, તો આજે જૈન દર્શનમા એવી કોઇ સદ્‌ગુરૂ હોવાને યોગ્ય વ્યક્તિ નથી, કે પછી જૈન શાસનની હયાતી નથી ? એક વખત માની લ્યો કે તેવી વ્યક્તિમા ગણાઈ શકે તેવા માત્ર તેઓ એ જ હતા, તો તે પહેલા, ને તેમના ગયા પછી જો તેવી કોઇ વ્યક્તિ ન મળે, તો જૈન શાસનની હયાતીનું શુ સમજવુ ? અપૂર્વ વાણી ને પરમ શ્રુતનો અર્થ એટલો વિસ્તૃત ને ઉચ્ચ છે, કે તેનો યથાતથ્ય વિચાર કરતા જણાએ છીએ, તો તેવા સદ્‌ગુરૂ ક્યા છે તેનો પત્તો લાગતો નથી, વા હશે કે નહિ હશે તેની ભ્રાતિ સુજ્ઞ કે વિચારકને થયા વિના રહેતી નથી

[દુહો ૨૪] મતાર્થી-લક્ષણ.

" બાહ્ય ત્યાગ પણ જ્ઞાન નહિ, તે માને ગુરૂ સત્ય;
" અથવા નિજ કુળધર્મના, તે ગુરૂમા જ મમત્વ. "

આ જગ્યાએ, જ્ઞાન નથી પણ બાહ્ય ત્યાગ છે, તેને સાચા ગુરૂ માને તો તેઓ તેને મતાર્થી કહે છે. બીજા અર્ધ ભાગમાં તેમણે એવી વ્યાખ્યા કરી છે કે પોતાના કુળ ધર્મના ગુરૂમાં મમત્વ કરવો તે પણ મતાર્થીપણું છે, ગુણ ન હોય ને પોતાના કુળના ગુરૂ છે, એમ જાણી તેને ગુરૂ માને તે મતાર્થી છે, એમ આપણ માની લેઇએ, પણ બાહ્ય ત્યાગ, પંચ મહાવ્રત અને વ્યવહારમાં સંયમ છે, ને સમજાવી શકે તેવું તેની પાસે જ્ઞાન નથી, તો તે ગુરૂ ખોટા છે એમ શા આધારે કહી શકાય ? બાહ્ય ત્યાગ-સંયમ પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે ન હોય તો તે ગુરૂ તરીકે ખોટા છે, પણ જ્ઞાન નથીને બાહ્ય ત્યાગ-સંયમ તેમના કહેવા પ્રમાણે છે, તો તેમને કઇ રીતે ખોટા કહી શકાય ? ઘણી એવી વ્યક્તિઓ છે, કે જેમની પાસે બીજાને સમજાવે તેવું જ્ઞાન નથી હોતુ, પણ સદ્દ્વ્યવહાર, બાહ્ય ત્યાગ અને સંયમની જાળવણીમા તેઓનુ વાસ્તવિક જ્ઞાન પ્રતીત થાય છે, તો તેઓ શું સાધુઓની ગણનામાં ન આવી શકે ?

આગળ તેઓ કહે છે:—

[દુહો ૨૯]

"અથવા નિશ્ચયનય ગ્રહે, માત્ર શબ્દની માંય;
"લોપે સદ્‌વ્યવહારને, સાધનરહિત થાય."

તેઓ આ સ્થળે એમ કહે છે કે નિશ્ચયનય પકડી સદ્-વ્યવહારને જો લોપવામાં આવે છે, તો મોક્ષનું સાધન જે બાહ્ય ત્યાગ-આરંભ પરિગ્રહ રહિતતા-તેનો ઉચ્છેદ થાય છે. આ વાર્તા આમ સિદ્ધ હોય તો તેઓ જે બાહ્ય ત્યાગને વખોડી કહાડતા હતા તે તેમની ભૂલ જણાય છે કે નહિ ? પહેલાં તેઓ કહી ગયા કે તેમને અસ-

કુગુરૂ કહેવા, આ સ્થળે તેઓ કહે છે કે માત્ર શબ્દોમાં નિશ્ચય-નય પકડવાથી સદ્વ્યવહાર લોપાય છે આમ તેઓ બન્ને રીતે વિવેચન કરતા ગુચવણી ઉભી કરે છે વિશેષ એ છે કે આ સ્થળે કુલગુરૂ કહી, તેને ને તેમા શ્રદ્ધા રાખનાર શ્રાદ્ધને મતાર્થી કહી સત્ય હકીકત કહેવાને બહાને ઝાડુ પણ ઠીક ઠીક મારી લીધુ છે!

આત્માર્થી જીવનાં લક્ષણુ સમજાવતા જે જીવોમા આત્મજ્ઞાન હોય તે ગુરૂ હોય, એમ તેઓ કહે છે કે—

દુહો ૩૪

'આત્મજ્ઞાન ત્યા મુનિપણું તે સાચા ગુરૂ હોય,
"બાકી કુળ ગુરૂ કલ્પના, આત્માર્થી નહિ જોય '

આત્માનુ હિત નહિ કરતા હોય, આત્મા વિષે લક્ષ્ય ન હોય, ગુરૂ તરીકે લોકોમા ગણાવા ઇચ્છના હોય, તો તો માટે આ પ્રગતો ફટકો છે આત્મજ્ઞાન હોય ત્યા મુનિપણુ છે, એ વાર્તા સત્ય છે, પણ આજે સમાજમા આત્મજ્ઞાનની વાર્તા કરનારા ઘણાયે છે, વર્ત્તનમા પૂછો તો કહેશે કે અમારામા આત્મજ્ઞાન છે એટલે અમને કાઇ વાંધો નથી, તો શુ ત્યાં મુનિગુણો કે મુનિદશા ગણાશે ખરી કે? ૩૮ મા દુહામા આત્માર્થીની દશા કેવી હોય તે બરાબર જણાવી છે તેઓ કહે છે કે—

"કષાયની ઉપશાતતા માત્ર મોક્ષ અભિલાષ
'ભવે ખેદ પ્રાણી દયા, ત્યા આત્માર્થનિવાસ"

આ આત્માર્થનુ સ્થાન બરાબર છે, કારણ કે જેને અતરમા જાગૃતિ થઇ હોય, તેને કષાય મદ હોય મોક્ષની તીવ્ર ઇચ્છા હોય, પ્રાણી માત્ર પ્રતિ અનુકપા-દયા હોય, ને ભવ કરવામા શ્રમિત થઇ ગયો હોય, એટલે આ લક્ષણુ યથાતથ્ય સાધનામા આવ્યુ છે પણ સ્પષ્ટ કહેવુ જોઇએ કે સદ્ગુરૂ ને અસદ્ગુરૂના લક્ષણ કહેવામા અમુક અંશે સફળતા હતી, પણ જેમ તેઓના લક્ષણોની વ્યાખ્યા હોવી

જોઈએ તેમ નથી, પોતાને બંધબેસે અથવા પોતાની રૂચિને ઠીક લાગે તેમ તેઓએ લક્ષણો બાંધ્યાં છે.

" ષટ્પદનામકથન " કરતા આત્માનું કર્તૃત્વ–ભોકતૃત્વ તેમણે કહ્યું છે.

[દુહો ૪૩] ષટ્પદનામકથન

'આત્મા છે.' ' તે નિત્ય છે, ' છે, કર્ત્તા નિજ કર્મ;'
' છે ભોકતા,' વળી મોક્ષ છે,' મોક્ષ ઉપાય સુધર્મ.'

આત્મા છે, તેમ તે નિત્ય, નિજ કર્મનો કર્તા અને ભોકતા છે, મોક્ષ, ને તેનો ઉપાય, આ ૭ પદની વ્યાખ્યા તેઓ આ સ્થળે સમજાવે છે. તે ઘણી પ્રશંસનીય છે. પહેલાં ૨૪ મા, ૨૫ મા, ૨૬ મા વર્ષમાં હરિના કર્તૃત્વ વિષે ઘણી વખત તે લખી ગયા છે તે ઉપરથી આપણે આત્માનું કર્તૃત્વ માનીશું કે હરિનું ? તેઓ પોતે કહી ગયા છે, કે હરિ કરે, હરિ ફરે, ને તે જેમ ચલાવે તેમ ચાલીએ છીએ, અમારા હસ્તમાં કશુ નથી, તે પ્રવૃત્તિ કરાવે તેમ કરીએ છીએ. આમ પહેલા કંઇક વખત તે લખી ગયા છે. ને આત્માને કર્ત્તા, ભોકતા, તેઓ કહે છે, તો આમા ખરૂ શું ? આજ સુધી તેઓ હરિને કર્ત્તા કહેતા હતા, આજે આત્માને કહે છે, તો તે વખતે તેમને સમ્યક્ત્વ હતું નહિ, ને આજે છે કે આજે નથી, ને તે વખતે હતું ? આ બન્ને વખતમાં તેઓના અંતરાત્માની સ્થિતિમા ને વિચારમાં અંતર દેખાઈ આવે છે.

ષટ્પદના વિવેચનથી જૈન દર્શનને તેઓ મજબૂત કરે છે ને આખર શાન્તિને માટે મોક્ષ ને તેનો ઉપાય તેઓ બતાવી રહ્યા છે. ઉપર કેટલાંક વર્ષ પહેલાં તેઓ પોતે કહી ગયા છે કે ' જૈનનો મોક્ષ અમારે જોઇતો નથી; 'જૈનનું કેવળજ્ઞાને નથી જોઈતું એવી યોગીઓની દશા પણ જોઇતી નથી ' આજે તેઓ મોક્ષની વાર્તા પણ કરે છે, શું આ વખતે ને તે વખતે ચિત્તની વ્યવસ્થામાં કે જ્ઞાનમાં ફેર હશે ? છતાં એટલુ તો સ્પષ્ટ છે કે ષટ્પદની વ્યાખ્યા

તેઓએ સારી કરી છે જૈન પુસ્તકોથી એ વાર્તા સિદ્ધ છે કે આત્મા છે, નિત્ય છે, કર્મનો કર્તા, ને ભોક્તા છે, ને તેનો મોક્ષ ને તેનો ઉપાય પણ છે

[દુહો ૧૩૭] પામર પ્રાણી

'મુખથી જ્ઞાન કથે અને અતર છૂટયો ન મોહ,
' તે પામર પ્રાણી કરે, માત્ર જ્ઞાનીનો દ્રોહ

આ લક્ષણ પામર પ્રાણીનુ જે તેમણે કહ્યુ તે ઠીક કહ્યુ છે. કારણકે આજે સમાજમા અનેક એવા મનુષ્યો છે, જે મુખથી મોટી મોટી વાર્તાઓ કરે છે, પણ તેઓ વર્તનમા કાઇપણ કરતા નથી તેઓને માટે આ સારો ફટકો છે જો કે લોકોના વર્તનમા અપાર મોહ હોય છે પણ મોટા જ્ઞાનીઓની સાથે પોતાની સરખામણી કરે છે ને તેના જેવા પોતે છે, એમ જણાવવા પ્રયત્ન કરે છે, તે તેઓની પામરતા ખરેખર સિદ્ધ કરે છે ને તે કેવળ વ્યર્થ છે તે જ્ઞાનીઓનો દ્રોહજ છે

દોહા ૧૩૮મા મુમુક્ષુ જીવની વ્યાખ્યા જે તેઓએ સમજાવી છે તે ઠીક છે, મુમુક્ષુ વા ઘટમા દયા શાન્તિ, ક્ષમા સમતા, ત્યાગ, વૈરાગ્ય, સત્ય અવશ્ય હોવા જોઇએ જો એ નથી તો મુમુક્ષુતા નથી એ એમનુ કથન બરાબર છે દુહા ૧૩૯–૧૪૦મા જ્ઞાનીદશાની વ્યાખ્યા જે કરી છે તે બરાબર છે જેને મોહભાવ ક્ષય થવામા હોય, અથવા પ્રશાત હોય વા જગતના સુખને એઠની જેમ જાણ્યા હોય તે ખરેખર જ્ઞાની પુરૂષો છે આવી સ્થિતિ હોય તે ખરા જ્ઞાની છે, પણ જેનામા આવી સ્થિતિનો થોડો પણ ભાગ ન હોય તેઓ પોતે જ્ઞાની કહેવડાવે છે તેનું શુ કરવુ ? એટલુંજ નહિ પણ સ્થળે સ્થળે વખતે વખતે પોતે જ્ઞાની છે એમ કહેતા કે લખતા જેઓ અચકાતા નથી તેનું શુ ? મતલબ કે કેટલાક ઘણા સારા, હુશિયાર ને બુધ્ધિમાન હોય છે પણ માનની તૃષ્ણા મનુષ્યમા એવી હોય છે

કે એ સવ સમજવા છતા જ્ઞાની તરીકેનો પોતાનો દાવો લાવવો તે તેઓને મન ઠીક લાગે છે! જો કે તેઓ પોતે બીજાને તેમ કરતાં જ્ઞાનીમાં ખપતા દેખી બરાબર ઝાડુ મારે છે ને શરમાવે છે, પણ પોતે તેમ કરતા અચકાતા નથી. ભલે તેઓ લોકોને કદાચ વાક્ચાતુર્યથી આંજી નાંખતાં હોય, પણ તેઓ કહે છે, કે તે માત્ર વાચા જ્ઞાન છે, વાણીનો માત્ર વિલાસ છે. આજે સમાજમાં વાણીનો વિલાસ કરવામાં ઘણા લોકો હિસ્સો આપી શકશે, પણ તેમ વર્ત્તન કરવામાં તેઓનો પુરૂષાર્થ જણાતો નથી. એટલે કે જેઓ વાણી માત્રથી વિજય કરી બતાવે છે, તે જ્ઞાની નથી, પણ ઉપર દોહામા તેમણે જે વર્ણન કર્યું છે, તેજ સાચા જ્ઞાની છે.

[અંક ૪૪૫] સદ્‌ગુરૂ લક્ષણ શું બરાબર છે ?

'સ્વરૂપસ્થિત ઇચ્છારહિત, વિચરે પૂર્વ પ્રયોગ
'અપૂર્વ વાણી પરમશ્રુત સદ્‌ગુરૂ લક્ષણ યોગ્ય."

શ્રીમદ્‌ના હિસાબ પ્રમાણે આ દોહામાં સદ્‌ગુરૂનાં લક્ષણ તેમણે થોડા ફેરફાર સાથે ફરી જણાવ્યાં છે. વાચકને શંકા થશે એવું જાણી અથવા તે વખતે શંકા કોઇએ કરી હશે તેથી, સાથે સાથે સમાધાન પણ તેમણે જણાવ્યુ છે. એટલે દોહામાં રહેલા અર્થને, આશંકા ને સમાધાન કરી, પોતાને ગમતા અર્થમા તેમણે ઉતારી દીધો છે. સ્વરૂપસ્થિત ઇચ્છારહિત, પૂર્વ પ્રયોગથી વિચરવું, આવાં લક્ષણો તેરમા જીવસ્થાનકમાં વિચરતા વીતરાગોના છે; છતા તેમણે તે અર્થને મરડી પોતાને ઘટે તેમ તેમણે સમાધાનમાં લીધો છે. તેઓ આ સ્થળે સમાધાન કરવાથી એમ સિદ્ધ કરી શકયા જણાય છે કે આ લક્ષણ તેમનામાં આવી શકે છે. મનુષ્યને બુદ્ધિ મળે, ત્યારે બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો એ સારૂં છે. તેઓ બીજા પેરેગ્રાફમાં કહે છે કે-

"અત્રે સ્વરૂપસ્થિત એવું પ્રથમ પદ કહ્યુ તેથી જ્ઞાન દશા કહી, ઈચ્છારહિતપણું કહ્યું તેથી ચારિત્ર દશા કહી, ઇચ્છારહિત હોય તે વિચરી

કેમ શકો એવી આશંકા, પૂર્વ પ્રયોગ, એટલે પૂર્વના બંધાયેલા પ્રારબ્ધથી વિચરે છે; વિચરવા આદિની બાકી જેને કામના નથી, એમ કહી (એવી આશંકા) નિવૃત્ત કરી અપૂર્વ વાણી એમ કહેવાથી વચનાતિશયતા કહી, કેમકે તે વિના મુમુક્ષુને ઉપકાર ન થાય, પરમ શ્રુત કહેવાથી ષડ્દર્શન અવિરુદ્ધ દશાએ જાણનાર કહ્યા, એટલે શ્રુતજ્ઞાનનું વિશેષપણું દર્શાવ્યું"

"આશંકા—વર્તમાન કાળમાં સ્વરૂપસ્થિત પુરૂષ હોય નહિ એટલે સ્વરૂપસ્થિત વિશેષણવાળા સદ્ગુરુ કહ્યા છે તે આજે હોવા યોગ્ય નથી

'સમાધાન— કેવળભૂમિકા'ને વિષે એવી સ્થિતિ અસંભવિત છે, પણ આત્મજ્ઞાન જ ન થાય એમ કહેવાય નહિ, અને આત્મજ્ઞાન છે, તે સ્વરૂપસ્થિતિ છે

'આશંકા—આત્મજ્ઞાન થાય તો વર્તમાન કાળમાં મુક્તિ થવી જોઈએ અને જિનાગમમાં ના કહી છે

'સમાધાન—એ વચન કદાપિ એકાંતે એમજ ગણીએ તોપણ તેથી એકાવતારીપણાનો નિષેધ થતો નથી, અને એકાવતારીપણું આત્મજ્ઞાન વિના પ્રાપ્ત થાય નહિ'

આમ આશંકા સમાધાન દ્વારા તેમણે અત્ર બહુ વિવેચન કર્યું છે પોતાનો જ્યાં આશય છે, ત્યાં તે લેઈ જાય છે, એમ કહી પોતાનું એકાવતારીપણું ને વર્તમાન કાળમાં પોતાનું સદ્ગુરૂપણું તેઓ સિદ્ધ કરવા તેઓ એકાવતારી છે, એમ કહેવાનું તેઓની પાસે શું પ્રમાણ છે? કોઈ મનુષ્ય એમ કહે કે હું એક કોટ્યધિપતિ છું, પણ તેની પાસે તેનું પ્રમાણ શું? ક્યા પ્રમાણથી એ વાત સિદ્ધ થાય કે તેઓ એકાવતારી છે? તેમ હતું તો એકાવતારીના સ્પષ્ટ લક્ષણો તેમણે જણાવવા જોઈતા હતા. જો કે તેઓ એકાવતારી હોય તો આપણે સર્વે ખુશી થઈશું, પણ જેઓ છેલ્લી ઘડી સુધી સારો ત્યાગ કરવા ખુશી નથી, તેમ વર્તમાનમાં સપ્ત પ્રમાણોમાં ત્યાગ કરવાની સાવ છતાં વર્તે છે, એ વ્યક્તિ કેવી રીતે એકાવતારી હોઈ શકે? કોઈ દૃષ્ટાંત, એકવિના શબ્દરચના આપો તો તેઓ ના-

કાયુષી થયા હતા તે ઉપરાંત નિદાનકૃત હતા. શ્રીમદ્દને માટે શું ચારિત્રદશાને રોધક આયુષ્ય કે નિદાનો હતાં કે? આ તો પોતે ઉપરના દોહામાં જણાવી ગયા છે કે ઇચ્છારહિત એટલે ચારિત્રદશા સદ્ગુરૂમાં હોય તો એમનામાં નિદાન આશય નહિ હતો એટલે ચારિત્રનો યોગ હતો પણ તેમાં પ્રમત્ત દશા તેઓ બતાવી રહ્યા છે, તો હવે એકાવતારીપણું કઈ રીતે હોઈ શકે? આ માત્ર કલ્પના કે પ્રતીતિ તેમના પોતાના દિલની છે; પણ કોઇએ કોઇ પાસેથી સાંભળી એકાવતારીપણાના સમાચાર કહ્યા હોય એમ જણાતું નથી. તેમણે પોતાની મેળે માની લીધું છે.

અત્ર શંકા એ ઉપસ્થિત થાય છે કે સદ્ગુરૂનાં લક્ષણ તેમણે જણાવ્યાં, પણ સદ્ગુરૂ ગૃહસ્થ હોઇ શકે કે ત્યાગી તેનો ખુલાસો તેમણે જરા પણ કર્યો નથી. કોઇ મનુષ્ય એમ સમાધાન કરશે કે તેવાં લક્ષણ ત્યાગી વિના બીજામાં હોય તો શા કામનાં? વસ્તુ એ છે કે તેમણે જે જે લક્ષણો ઉપર ભાર આપ્યો છે, પણ ત્યાગની વાર્તા-વ્યાખ્યા વિષે થોડુ પણ બોલ્યા નથી. તેમણે શંકાનું સમાધાન કર્યું તેમાં તેના સ્વરૂપસ્થિત-ઇચ્છારહિતના અધિકારી ચોથા પાંચમા જીવસ્થાનક સ્થિત જીવો છે. તેઓ પોતાને ચોથામાં કે પાચમામાં ગમે તેમા ગણતા હોય, પણ તે સ્થિતિના તેઓ અધિકારી છે, એટલે ગૃહસ્થ પણ સદ્ગુરૂ હોઇ શકે તેમ તેમનું કથન જણાય છે.

આ વિષયમા આગળ વધતાં વધતાં અભવ્ય જીવની વાર્તા તેઓ ઉપાડે છે ને એમ તેઓ સાબિત કરે છે કે અભવ્યના તાર્યા જીવો તરે નહિ, તેઓ તે વિષે તેજ અંકમાં શું જણાવે છે, તે હવે આપણે જોઇએ.

અભવ્યવિષે.

તેઓ કહે છે કે:—

"વળી કોઇ 'ઠાણાંગસૂત્ર'ની ચોભંગી અહણ કરીને એમ કહે છે કે 'અભવ્યના તાર્યા પણ તરે,' તો તે વચન પણ વદતો વ્યાઘાત જેવું છે;

એક તો મૂળમા 'ઠાણાગ'મા તે પ્રમાણે પાઠજ નથી જે પાઠ છે તે આ પ્રમાણે છે તેનો વિશેષાર્થ આ પ્રમાણે છે તેનો વિશેષાર્થ ટીકાકારે આ પ્રમાણે કર્યો છે

આમ તદ્દન ખાલી લીંગીઓ તેમણે દોરી છે, પણ તેમા કઇ પણ લખ્યુ નથી આવી રીતે ઘણે સ્થળે તેમણે જ્યા પાઠ-પ્રમાણ દર્શાવવા જોઇએ ત્યાં ખાલી જગ્યા રહેવા દીધી છે આટલો બધો લેખ લાબો કર્યો ને વાર્તા લબાવી તેના કરતા મૂળ અર્થ, ને વિશેષાર્થ મૂકી તે વાર્તા સિદ્ધ કરવી ઇષ્ટ હતી સામાન્ય વ્યક્તિને જે શૈલી કે પ્રકાર ઇષ્ટ અને પ્રથમ દષ્ટિએજ જરૂરી જણાય, તે શૈલી કે પ્રકાર શ્રીમદ્‌ને ઘણીવાર પ્રતિકૂળ લાગે છે, એ એક નવાઇ છે

તેઓ લખે છે કે —

'જેમા કોઈ સ્થળે અભવ્યના તાર્યા તરે એવું કહ્યુ નથી, અને કોઈ એક સ્થળમા કોઈએ એવુ વચન લખ્યુ છે, તે તેની સમજનું અયથાર્થપણુ સમજાય છે'

'કદાપિ એમ કોઈ કહે કે અભવ્ય કહે તે યથાર્થ નથી. એમ ભાસવાથી યથાર્થ શું છે? તેનો લક્ષ થવાથી સ્વવિચારને પામીને તર્યા એમ અર્થ કરીએ તો તે એક પ્રકારે સત્બવિત થાય છે, પણ તેથી અભવ્યના તાર્યા તર્યા એમ કહી શકાતું નથી"

અભવ્યના તાર્યા ન તરે એ વાર્તા સિદ્ધ કરવા આ સ્થળે મોટો લેખ તેમણે લખી નાખ્યો છે અસદ્‌ગુરૂના તાર્યા પણ જીવો તરતા નથી, એમ કહેવા માટે તેમણે અભવ્યના જીવોનો દાખલો પણ લીધો છે ત્યા પણ ખાલી લીંગીઓ તેમણે દોરી છે, અને એ પ્રમાણે આખા લેખમાં ૫-૬ જગ્યાએ ખાલી લીંગીઓ મૂકી છે, પણ કોઇ જગ્યાએ મૂળ પાઠ વચનત્ લખ્યા નથી આટલી બધી લાબી વાર્તા કરી તેમને કહેવુ એ છે કે અસદ્‌ગુરૂથી જીવો તરતા નથી ને જો તરે તો પછી તેમા ને સદ્‌ગુરૂમા અંતર શો? અસદ્‌ગુરૂથી જીવો કલ્યાણ કરી શકે છે એમ જો કહેવામા આવે તો તીર્થંકરાદિ જ્ઞાનીની આશાતના કરવા જેવુ છે

અભવ્યના તાર્યા તરે એવું કોઈ પુસ્તકમાં નથી, માત્ર ટબામાં કોઇએ તેમ લખી નાખ્યુ હોય તો તેની ગેરસમજણ છે, એમ તેમનું કહેવું છે; તે કથન કેટલે અંશે સત્ય છે કે નથી તેની આપણે તજવીજ કરીએ. તેમણે તો મૂળ પાઠ ઉડાવી દઇને ઉપલક વાતો કરી છે, પણ આપણે તેનો મૂળ પાઠ વિચારીનેજ આગળ વધીશું:-

मूल—चत्तारि पुरिस जाया, पन्नंते तजहा-आयंत करे नाम गेगे णो परंत करे (१) परंत करे नाममेगे, णो आयंत करे (२) एगे आयंत करेवि परंत करेवि (३) एगे णो आयंत करे णो परंत करे. (४)

તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છેઃ—ચાર પ્રકારે પુરૂષ વર્ગ આ જગતમાં છે. એક એવો આયત વર્ગ છે જે સ્વઆત્માનો અંત કરે છે, પણ બીજાના આત્માનો અંત કરતો નથી. બીજો પુરૂષ સમૂહ એવો છે કે જે બીજાના આત્માનો અંત કરે છે પણ પોતાના આત્માનો અંત કરતો નથી; ત્રીજો પુરૂષ વર્ગ એવો છે કે જે પોતાના આત્માનો અંત ને પરના આત્માનો અંત કરે છે, ચતુર્થ પુરૂપ વર્ગ એ છે કે જે નહિ પોતાના આત્માનો અંત કરે, નહિ બીજાના આત્માનો અંત કરે.

સ્થાનાંગ સૂત્ર ટીકાકારનો અર્થ આ પ્રમાણે—આત્માનો અંત—અવસાન કરનાર આત્માના ભવનો અંત કરનાર કોણ હશે? તો તે કહે છે કે પ્રત્યેકબુદ્ધાદિ. બીજા આત્માનો અંત કરનાર અચરમ શરીરી—આચાર્યાદિ. ત્રીજા ભંગમાં તીર્થંકર અથવા બીજા; ચતુર્થ ભંગમા દુષ્પમાચાર્યાદિ.

(આગમોદય સમિતિ—સ્થાનાંગ પૃષ્ટ—૨૧૩—૨૧૪).

મૂળ, અર્થ, ને ટીકાકારના કથનથી સાફ સાફ સમજી શકાયું હશે કે, પહેલે ભંગે એવા જીવો છે કે જે માત્ર પોતાનુ હિત-કાર્ય કરે છે, પણ બીજાનું નથીજ કરતા; જેવા કે પ્રત્યેકબુદ્ધાદિ. ત્રીજે ભંગે બન્નેનુ હિત-કલ્યાણ--ભવાંત-કરે છે, તેઓ તીર્થંકરો છે, અથવા તેમના જેવા બીજા કોઇક. ચતુર્થ ભંગે એવા છે કે કોઇનુ કલ્યાણ

નથી કરતા, તેવા જીવો ઘણા છે, અથવા દુષમાચાર્ય આદિ ગણવા. બીજે ભંગે જીવો કોણ હશે તે આપણે હવે પછી કહીએ છીએ, કે જેની વિષે આ આપણો લેખ છે, બીજે ભંગે એવા જીવો છે કે જે પોતાનું કલ્યાણ કરતા નથી, પણ બીજાને બોધ આપી તેમનું કલ્યાણ કરે છે, એટલે આપણે આ ચાર ભંગમાંના જીવોમાંથી બીજા ભંગમાંના જીવોની વિચારણા કરતા હતા આ ચતુર્ભંગી સ્થાનાંગમાં સાફ છે કે એક હા ને ના, એક ના ને હા, એક બન્નેમાં હા, ને એક બન્નેમાં ના, પહેલા ભંગમાં એવા જીવો ઉત્તમ પ્રત્યેક બુદ્ધાદિ જેવા છે જે માત્ર પોતાનું કલ્યાણ કરે છે, પણ બીજાનું કલ્યાણ કરવામાં ભાગ લેતા નથી, બીજા ભંગમાં એવા જીવો છે કે પોતાનું તો કરતાજ નથી, પણ બીજાનું કરે છે હવે આ સ્થળે એટલી વાત તો સિદ્ધ થઇ કે એવા જીવો છે કે જે પોતાનું કરતા નથી પણ બીજાનું કરે છે આમ છતાં તે વાતનો તેઓ ઇન્કાર કરે છે, પણ સ્થાનાંગ સૂત્રની આ ચૌભંગીનો તેઓ શો અર્થ કરે છે અને તેમાં લખનારની શી ભૂલ છે, તે તે બતાવી શકતા નથી

તેઓ કહે છે કે તેમાંમાં કોઇએ અભવ્ય જીવ લખી ભૂલ કરી છે અને શ્રીમદે તેની ગેરસમજ બતાવી છે તેમ લખવામાં કોઇએ ભૂલ કરી હોય, પણ એટલી વાત તો સ્પષ્ટ છે કે પોતે ન તરે ને બીજાને તારે, એ બીજો ભંગ (ભાંગો) સ્વતઃસિદ્ધ છે પોતે ન તરે તે જીવ ગમે તે હો. સૂત્રમાંના કથન પ્રમાણે વિચારીએ તો તે જીવ એક ભવે જ મોક્ષે જનાર હોય, અનંત ભવ કરી મોક્ષે જનાર હોય, દુર્ભવ્ય હોય કે અભવ્ય પણ હોય પણ એ બીજો ભંગ માનીએ તો એ તકરાર ક્યાં રહે છે, કે અભવ્યના તાર્યા કોઇ જીવ તરેજ નહિ! એમ ન માનો તો એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે કોઇ જીવ એવા છે કે જે પોતે તરતા નથી, પણ બીજાને તારે છે

શ્રીમદ્ કહે છે કે અભવ્યાદિના તાર્યા જીવ તરતા નથી આપણું

અત્ર એક દાખલો લેઇએ કે કોઈ એક જીવ ઘણા કાળે મોક્ષે જનાર નથી, પણ તેઓએ વર્ત્તમાન કાળે પોતાની મેળે કે કોઇની પાસે દીક્ષા લીધી. ત્યારપછી તે બહુ વિદ્વાન ને પરમશ્રુત થયો. તેની વાણી લોકોને સાંભળતાં અપૂર્વ લાગી, ને ઘણાઓ તેની પાસે દીક્ષિત થયા, તો તેમાંથી કોઇ જીવ મોક્ષે નહિજ જાય, એમ શા આધારે કહી શકાય ? અથવા દીક્ષિત થનારને એવો શું ખ્યાલ છે કે આ ગુરૂ-ઉપદેષ્ટા મોક્ષમાં જવાને યોગ્ય નથી, તો હું દીક્ષા શાને લઉં છું ? અથવા જેઓ ઉચ્ચ આસન પર બેસી મધુર વાણીથી બોધ આપે છે, તેઓની વાણીમાંથી એવી કેવી વસ્તુ નિકળતી હશે કે જેની નીરસતા કે શુષ્કતા કે તત્ત્વરહિતતા શ્રોતાઓને સમજાતી હશે કે જેથી શ્રોતા તેની પાસે દીક્ષિત થાયજ નહિ ? તેઓ ધોધબંધ વર્ષાદની જેમ બોધ આપતા હોય, તોપણ શ્રોતાઓનુ હૃદય ન પલળે, એ માનવું કેટલું બધુ અસંભવિત છે ? શ્રીમદ્ એમ કેમ માની શકતા હશે કે અસદ્‌ગુરૂની અસર શ્રોતા ઉપર નથી જ પડતી ! વર્ષાદ ગમે તેવો હોય। થોડો હોય કે ખરાબ હોય, પણ તે પડે છે તો અનાજ, તૃણ વિગેરે થયા વિના રહેતાં નથી; વર્ષાદ પડવા છતાં જમીન યોગ્ય ન હોય, વા ક્ષારયુક્ત હોય તો અનાજ તૃણાદિ થતાં નથી. તેમાં દોષ વર્ષાદનો નથી, પણ જમીન યોગ્ય નથી તેનો દોષ છે. તેમ અત્ર અસદ્‌ગુરૂ હોય, પણ તે વાર્તા સાફ ને સત્ય કહેતા હોય, તો સુપાત્રને યોગ્ય જીવ તે સહજે સ્વીકારી લે છે. વક્તા સ્વયંલિગ-જૈન વેશમાં હોય તેની અસર થાય એ સહજ છે, પણ અન્ય દર્શનમાં હોય ને તે સાફ અને સીધી વાત કહે છે, તો તેની અસર પણ થાય છે તો તેનુ કેમ ? ગ્રાહકને ખબર નથી કે આ માલ ચોરીનો છે, એટલે ન લઉં, પણ તે માલ બજારમા સારી ઢબમાં દેખાતો હોય છે, તો કોઇપણ તેનો ગ્રાહક થઈ શકે છે. અત્ર સદ્‌ગુરૂ ને અસદ્‌ગુરૂ એ બેને સરખા મનાવવાનો આશય નથી, સદ્-

ગુરૂ ને અસદ્ગુરૂના લક્ષણો શાસ્ત્રકારો સારી રીતે સમજાવી ગયા છે જેને એમની ખબર નથી તે તો બીજાને સરખા કહે છે, પણ અત્ર સ્પષ્ટ કહેવાનુ એ છે કે, કેટલાએક જીવો અભવ્ય કે દુર્ભવ્ય કે નાલાયક હોય, પણ સાધુવેશમા સારો બોધ આપે, સારો વ્યવહાર રાખે, ને સારી રીતભાત રાખતા હોય, તો તેને જોઇ કે સાભળીને કોઇ વૈરાગ્ય પામે, તેમ થવુ સભવિત છે, આજે વ્યાખ્યાતાઓ શ્રોતાઓને વૈરાગ્યથી તરબોળ કરી નાખે છે, તે વ્યાખ્યાતાઓ બધા ભવ્ય નથી કે મોક્ષમા જનાર નથી, તેની શ્રોતાને શી ખબર પડે ? કોઈ વ્યાખ્યાતા બોલી બતાવે છે કે હું સદ્ગુરૂના બધા લક્ષણોથી યુક્ત છુ, તો તે મનાય કેવી રીતે ? શ્રોતા ઉપર અસર થાય નહિ તો તે અભવ્ય છે, તેમ જો આપણે માનીશુ તો જ્યારે શ્રીમહાવીર વ્યાખ્યાન આપતા હતા ત્યારે બધા ઉપર અસર થતી હતી એમ શુ કહી શકાશે ? ઘણા મનુષ્યો ને દેવોને મહાવીર તે વખતે અપ્રિય થયા હતા

મતલબ એ છે કે શ્રીમદ્ એકાંત પોતાના આગ્રહને સિદ્ધ કરે છે ખુદ શ્રીમહાવીર કે તેમના શબ્દોને તે ગણકારતા નથી. સ્થાનાગ સૂત્રના આખા ચતુર્થ અધ્યયનમા તેની અનેક ચૌભગી છે, કે જેમા તેઓ કહે છે તેમ એકાંત નથી આ વાર્તા સાદ્ સમજાય તેવી છે કોઇ પણ સજ્જનને એવો ખ્યાલ આવે કે આ બે બાજુમા કઈ બાજુ સત્ય હશે, તો તેઓ સ્થાનાગના ચતુર્થ અધ્યયનમાં જોઇ લે ભિન્નભિન્ન અપેક્ષા ને અનેકાતતા પણ તેમાથી સમજી શકશે.

એક વિશેષ ખુલાસો કરી લેઈએ કે જેઓ નવગ્રૈવેયકમાં જાય છે, તેઓનો આચાર, ક્રિયાકાંડ ને વૈરાગ્યોપદેશ કેવો હશે ? તેમની કેવળચર્યા જેવી આચાર વ્યવસ્થા જોઇ, શુ કોઇ તેઓની પાસે દીક્ષિત નહિ થયા હોય ? વા શુ મોક્ષમા કોઇ નહિ ગયા હોય ? શિષ્યો મોક્ષમા ગયા ને ગુરૂ બીજા સ્થળમા ગયા એવા ઘણા દાખ

લાઓ જૈન શાસ્ત્રમાં છે આ સ્થળે શ્રીમદ્દના પોતાના વિચાર આપણે દર્શાવીએ. તેઓ એમ કહે છે કે ગુરૂમા ન હોય તો શિષ્યમાં ક્યાંથી આવે ? એ વાર્તા તેઓ કહે છે. ને બીજે સ્થળે તેઓ એમ પણ કહે છે કે ગુરૂ છદ્મસ્થ રહ્યા ને શિષ્ય કેવળ જ્ઞાન પામે, તોપણ તે તેમની ભક્તિ કરે છે. (જુઓ આત્મસિદ્ધિ-દુહો ૧૯) આથી એ વાર્તા સ્પષ્ટ થઈ જાય છે કે ગુરૂમા ન હોય અથવા ગુરૂમાં ન્યૂનતા હોય ને શિષ્ય આગળ વધી જાય એ બનવાજોગ છે. આજે સાધારણ મહેતાજીની નીચે ભણેલા ઘણાઓ ઉંચી ડીગ્રીએ ચડી ગયા છે. આથી એ સિદ્ધ કરવાનો આશય નથી કે અસદ્દગુરૂ તરફ આ લખનારનું વલણ છે, અથવા ગુરૂ ગમે તેવા હોય, તોપણ તેથી જીવો મોક્ષ મેળવી શકે છે, અથવા એમ પણ કહેવાનો આશય નથી કે અસદ્દગુરૂ ગમે તેવા હોય તોપણ તેનો પરિચય કરવો. આ સ્થળે એટલુંજ વકતવ્ય છે, કે શાસ્ત્રકારોએ ચતુર્ભંગી સમજાવી છે, તે વસ્તુસ્થિતિ જગત્મા છે, તે તેમનો સમજાવવાનો આશય હતો; એટલુજ નહિ પણ જે જે વસ્તુઓ છે, તે સર્વ અનેકાન્ત છે, પણ એકાન્ત નથી જીવો પોતાના (સ્વ)છંદોને લેઇને તે વસ્તુને ભલે એકાન્તમા લેઇ જાય, ને પોતાના આગ્રહને તેઓ દૃઢ કરે, તે તેમની મરજીની વાત છે.

શ્રીમદે સદ્દગુરૂનું લક્ષણ બાંધ્યું, તે વિષે એક એ પણ વાર્તા યાદ આવે છે કે, તેઓએ કહ્યું કે અપૂર્વ વાણી ને પરમશ્રુત જેનામાં હોય તે સદ્દગુરૂ હોઇ શકે. તો પછી જેઓ નવ ગ્રૈવેયક સુધી જાય છે, તેઓમા અપૂર્વ વાણી ને પરમશ્રુત હશે કે નહિ ? આજે સામાન્ય શાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ જ્યારે લોકોને સારી રીતે સમજાવી શકે છે, ત્યારે જેઓ આટલી ઉંચી હદે જતા હશે, તેઓ શું લોકોને બરાબર નહિ સમજાવી શકતા હોય ? શું તેઓ અભ્યાસ નહિ કરી શકતા હોય ? શું તેઓમા એટલી બુદ્ધિની વિશાળતા નહિ હોય કે જે

બુદ્ધિમાં લોકો અજાઈ જાય? ઉમેદવાર–દીક્ષા લેનાર તેના વાણીના વિલાસમા અવશ્ય મુઝાય છે કે નહિ? તેની યોગ્યતા ધારી દીક્ષાની ઉમેદ રાખનાર અવશ્ય દીક્ષા લે છે એ વાર્તા સાર સમજાય તેમ છે કોઇ પણ વાચક એવો ખ્યાલ લાવે કે કોઈ પણ જગ્યાએ એવી સાફ વાર્તા નથી કે અભવ્ય જીવથી જીવો મોક્ષ મેળવી શકે છે, તો આપણે એ વાર્તા કહેવાની છે કે અભવ્યથી કોઈ પણ મોક્ષ ન મેળવી શકે એવી વાર્તા શાસ્ત્રમા નથી તેથી ઉલટું મૂળ સૂત્રકાર એ વાર્તા કહે છે કે કઈ જીવો પોતાનુ કલ્યાણ કરતા નથી પણ બીજાનુ કરે છે,' એ આપણે બીજે ભાગે જોઈ ગયા છીએ, એટલે શાસ્ત્રકારે જે લક્ષણ બાંધ્યુ છે તે લક્ષણયુક્ત જોઈ જીવો દીક્ષા લે ને મોક્ષે ચાલ્યા જાય એ બનવુ સભવિત છે, લક્ષણવાળા ગુરૂ અભવ્ય ન હોય તેની ખાત્રી શી? અથવા દીક્ષા લેનારને કેવી રીતે ખાત્રી થઈ શકે?

પ્રકરણ ૫ મુ

ઉપદેશછાયા

મનુષ્ય બીજાને ઉપદેશ આપવા જે સાહિત્ય તૈયાર રાખે છે તે સાહિત્ય પોતાને માટે ઘણી વખત બંધબેસતું ન કરતો હોય એમ ઘણી વખત જણાય છે જ્યારે કઈ પણ વાગ્-વ્યુચ ન હોય ત્યારે મનુષ્ય જેમ ઋજુભાવથી ઉપદેશ આપે છે, તેમ વાગ્યુચ આવતા તે ઋજુભાવથી ઉપદેશ આપી શકતો નથી એવા પ્રસગો આ પુસ્તકમા ઘણે સ્થળે દેખાય છે

ઉપદેશ છાયા [પૃષ્ટ ૩૮૬ પેરેગ્રાફ ૫ મો] સિદ્ધાન્ત વિષે શ્રીમદ્નો ઉપદેશ છે કે—

"સિદ્ધાન્તના બાંધા વિષે એમ સમજવુ કે, આપણી બુદ્ધિ ન પહોંચે તેથી તે વચનો અસત્ છે એમ ન કહેવુ, કારણ કે જેને તમે અસત્ કહો

છો તે શાસ્ત્રથીજ તમો પ્રથમ જીવ અજીવ એવું કહેતા શીખ્યા છો, અર્થાત્ તેજ શાસ્ત્રોના આધારેજ તમે જે કાંઇ જાણો છો તે જણાયું છે; તો પછી તેને અસત્ કહેવા તે ઉપકારને બદલે દોષ કરવા બરાબર ગણાય. વળી શાસ્ત્રના લખનારાઓ પણ વિચારવાન હતા, તેથી તે (સિદ્ધાન્ત) વિષે જાણતા હતા. મહાવીર સ્વામી પછી ઘણે વર્ષે લખાણાં છે માટે અસત કહેવાં તે દોષ ગણાય. ”

સિદ્ધાન્ત વિષે જે તેઓએ સાદર ભાવ જણાવ્યો તે આપણે ભૂલી નહિ જવો જોઈએ. પરંતુ જેમ બીજાને કહેતી વખતે ખ્યાલ રહે છે, તેમ પોતે જ્યારે સિદ્ધાન્તથી નાસીપાસ થાય છે, ત્યારે તેવો સાદર ભાવ કેમ રાખતા નહિ હોય ? તે વખતે સિદ્ધાન્તોને વિતર્ક કરી ખોટા ઠરાવવા તેઓ કેમ સાહસ કરતા હશે ? આજે જણાવે છે કે જે શાસ્ત્રથી જીવ અજીવ વિગેરેને જાણતા શીખ્યા, અર્થાત્ તેના આધારે તમે કંઈ પણ સમજી શક્યા છો, તો તેને અસત્ કેમ કહેવાય ? પણ તેઓ આ પહેલાં ઘણી વખત ઉલટું બોલી-લખી ગયા છે. મતલબ એ કે શાસ્ત્રની કિમ્મત જેમ આજે તેઓ વધારે છે, તેમ તેમણે ઘણી વખત ઘટાડી છે.

તેઓ પોતે પોતાના સિવાય સઘળા ગુરુને કુગુરુ કહે છે, ને સેવકોને કહે છે કે તેવા કુગુરુથી ભવ વધે છે પણ ઘટતા નથી.

[પૃષ્ટ ૩૯૭-છેલ્લો પેરો] કુગુરુ વિષે.

“ જીવને સત્પુરુષનો યોગ મળવો દુર્લભ છે. અપારમાર્થિક-ગુરુને જો પોતાનો શિષ્ય બીજા ધર્મમાં જાય તો તાવ ચઢે છે. પારમાર્થિક ગુરુને ‘ આ મારો શિષ્ય છે ’ એવો ભાવ હોતો નથી. કોઇ કુગુરુ ,‘આશ્રિત જીવને બોધ શ્રવણ અર્થે સદ્ગુરુ પાસે એક વખત ગયો હોય, અને પછી તે તેના તે કુગુરુ પાસે જાય, તો તે કુગુરુ તે જીવને અનેક વિચિત્ર વિકલ્પો બેસાડી દે છે કે જેથી તે જીવ ફરી સદ્ગુરુ પાસે જાય નહિ તે જીવને બીચારાને સત્ અસત્ વાણીની પરીક્ષા નથી એટલે ભોળવાઇ જાય છે; અને સાચા માર્ગેથી પડી જાય છે. ”

સજ્જન અને દુર્જન વચ્ચે જેવુ વૈમનસ્ય હોય તેવુજ વૈમનસ્ય પારમાર્થિક ગુરૂ અને અપારમાર્થિક ગુરૂની વચ્ચે હોય તેમા નવાઇ નથી શ્રીમદ્ કહે છે તેમ અપારમાર્થિક ગુરૂ શિષ્યને બીજા ધર્મના કે પથના સદ્ગુરૂ–પારમાર્થિક ગુરૂ પાસે જવા ન દેવા યત્ન કરે એ તે સામાન્ય મનુષ્ય સ્વભાવની વાત થઇ અને તેમા કશી નવીનતા પણ નથી તેવો અપારમાર્થિક ગુરૂ અથવા કુગુરૂ ઇતર સુગુરૂ કે પારમાર્થિક ગુરૂની નિદા કરી શિષ્યને ભ્રમિત કરે એ પણ તેવા મનુષ્યના સ્વભાવને માટે સાધારણ વાત છે, અને એવી સાધારણ વાત શ્રીમદ્ જેવા જ્ઞાનીને કહી બતાવવાની જરૂર કેમ પડી એજ પ્રશ્ન છે।

એક કેવળ સામાન્ય વાત શ્રીમદ્દને બોલની પડી તેમા જ બહુ રહસ્ય રહેલું છે કોઈ સપ્રદાયના ગુરૂનો શિષ્ય તેમની પાસે આવ્યો હશે અને પછી ફરીથી તે નહિ આવ્યો હોય, તેનું સ્વકલ્પિત કારણ તેમણે જે શોધી કાઢેલુ તે જ આ છે તેમણે એમ માની લીધુ કે પોતે જ્ઞાની અને સદ્ગુરૂ છે, અને એ શિષ્ય ફરીથી પોતાની પાસે ન આવ્યો, માટે તેનો ગુરૂ કુગુરૂ હોવો જોઈએ, અને તેથી તે અપારમાર્થિક ગુરૂ લેખાવો જોઇએ અને શિષ્યને ફરીથી પોતા પાસે આવવા દેતા તેને તાન ચઢતો હશે એટલે તેણે શિષ્યને વિચિત્ર વિકલ્પો બનાવી ભ્રમાવ્યો હશે! આવુ કપોલકલ્પિત ચણતર કોઈ પણ સાચો પારમાર્થિક ગુરૂ ન કરે સુગુરૂ કે પારમાર્થિક ગુરૂ તો પોતા પાસે એકવાર જ્ઞાન ગ્રહણ કરવા આવેલો મનુષ્ય બીજી વાર ન આવે તેના કારણોનું સશોધન કરતા આત્મપર્યાલોચના કરે, પોતાની ન્યૂનતાઓનું સંશોધન કરવા મચે અને જે કાંઇ દોષો કે ન્યૂનતાઓ દેખાય, તેનું પરિમાર્જન કે પ્રતિક્રમણ કરે પોતાને જ્ઞાની માની લઇને સામાને અજ્ઞાની કે કુગુરૂ માની લેવો, આત્મમથન કરવા તસ્દી પણ લેવી નહિ, એ એકમત વર્તન આંખે પાટા બાંધીને

રેતીમાં પડેલી સોય શોધવા બરાબર છે ! શાસ્ત્રની પરિભાષામાં કહીએ તો એવું વર્તન મોહનીય કર્મને બાંધનારૂં છે જૈન શાસ્ત્રાનુસાર તો સદ્ગુરૂ એજ હોઇ શકે કે જેણે મહાવ્રત અંગીકાર્યાં હોય, વિષયો ત્યજ્યા હોય; જે શિષ્ય એકવાર પોતા પાસે આવ્યો અને બીજીવાર ન આવ્યો, તે ઉપર તેમણે જો સીધી રીતે આત્મપર્યાલોચના કરી હોત, તો તેમને પોતાના સંયમ ગુણોની ન્યૂનતા આપોઆપ દેખાઈ આવી હોત અને સદ્ગુરૂ બનવા પહેલાં પોતે શું કરવું આવશ્યક છે ને તેમને સૂઝયું હોત; પરન્તુ તે તો પોતાને સદ્ગુરૂ અને બીજાને કુગુરૂ માનવાની એકાંત દૃષ્ટિથી જ યુક્ત હોઇને વસ્તુસ્થિતિની સાચી ચાવી તેમના હાથમા આવવા પામી નહિ, અને આવો ઉપદેશ આંખો મીંચીને આપી દીધો !

[પૃષ્ટ ૩૯૯] ચૌદ પૂર્વધારી વિષે.

તેઓ કહે છે કે—

"ચૌદ પૂર્વધારી ત્યાથી પાછો પડે છે તેનું કારણ પ્રમાદ છે. પ્રમાદના કારણથી તે એમ જાણે કે 'હવે મને ગુણ પ્રગટયો' આવા અભિમાનથી પહેલે ગુણ-સ્થાનકે જઈ પડે છે."

અહીં તેઓ ચૌદ પૂર્વધારીને નીચે પડવામાં પ્રમાદને કારણભૂત કહે છે. આ વાર્તા તેમના ૨૩ મા વર્ષના ઉદ્ગારોમાં આવી હતી, ત્યાં તેઓએ કારણ એ બતાવ્યું હતું કે મૂળ વસ્તુનું જ્ઞાન નહિ, તેથી તેઓ પડે છે. આ બેઉ ઉદ્ગારોમાં સાચું શું સમજવું ? ચૌદ પૂર્વધારી પડે છે તે વાર્તા મૂળ સિદ્ધાંતમાં ક્યાંએ જણાતી નથી. તે વાર્તા આપણે અગાઉ કહી ગયા છીએ; પણ તે ઠેકાણે તેમણે આત્મા તત્ત્વને જાણે નહિ તેથી પડે છે-તેવું કારણ બતાવ્યું; અહીં પ્રમાદ તેઓ દર્શાવે છે, તો બેમાં સત્ય કયું? તેઓ કહે છે કે મને ગુણ પ્રગટયો એમ અભિમાનથી પેહેલે ગુણ સ્થાનકે જાય છે તો આજે તેવું અભિમાન ચોથે, પાંચમે-છઠ્ઠે છે, તો

તે બધા પહેલા ગુણસ્થાનકે જવાના એમ થયુ અભિમાન તો તેઓ ના લેખમાં સ્થળે સ્થળે દેખાય છે, તેનું શુ સમજવુ ? સાચી વાર્તા તેઓને હાથ આવે ત્યારે ખરી, અત્યારે તો તેઓ અગોચર છે

[પૃષ્ટ ૪૦૩] સદ્દગુરૂમા સમાઇ જાય છે

તેઓ લખે છે કે—

"સદ્દગુરૂમા સતદેવ કેવળીનો પ્રરૂપેલો ધર્મ તેને સમ્યક્ત્વ કહ્યું, પણ સતદેવ અને કેવળી એ બે સદ્દગુરૂમા સમાઈ ગયા !"

તેઓ સતદેવ ને કેવળી બન્નેને સદ્દગુરૂમાં સમાવી દે છે જો કે ત્રણ તત્ત્વને તેઓ પ્રથમ ભિન્ન સમજાવે છે, પણ પછી સદ્દ ગુરૂમા કેવળી ને સતદેવ એમ બે સમાઈ જાય છે એમ કહે છે અને સદ્દગુરૂનો મહિમા બહુ વધારે છે દેવને કેવળી તે પણ સદ્દગુરૂને સમજે સદ્દગુરૂ કરતા કોઇ અધિક નથી, ને તે સદ્દગુરૂ વર્તમાનકાળમા આખા ભરતક્ષેત્રમા જો કોઇ હોય તો તે એકજ પોતે છે ! એટલે સદ્દગુરૂ થઈને દેવ ને કેવળીનો અધિકાર પણ પોતે ખેંચી લે છે ! કોઈ કહેશે કે આજે આટલા બધા સસાર તથા પૈસો છોડી સાધુ થયા છે, તે ગુરૂ ખરા કે નહિ ? તેના ઉત્તરમાં તેઓ જણાવે છે કે—

'નિર્ગ્રંથ ગુરુ એટલે પૈસારહિત ગુરૂ નહિ, પણ જેની ગ્રન્થિ છેદાઇ છે એવા ગુરુ સદ્દગુરૂની ઓળખાણ થાય ત્યારે વ્યવહારથી ગ્રથિ છેદવાનો ઉપાય છે'

વસ્તુત તેમનું કથન એ છે કે ધનરહિત ગુરૂ તે ગુરૂ નથી, પણ જેની ગ્રથિ છેદાઇ ગઇ છે, તે ગુરૂ છે આજે જૈન માર્ગમાં ધન વિનાના ઘણા સાધુઓ છે, છતા તેઓની આતરિક ગ્રથિ છેદાઇ નથી, એમ તેમના કથનનું તાત્પર્ય છે તેઓનો આશય એ છે કે પૈસો ભલે તેની પાસે હોય, પણ આતરિક ગ્રથિ છેદાઈ ગઇ છે તેવા કોઈ હોય તો માત્ર તેઓ જ છે ને તેઓ એકજ, બીજા કોઇ નથી ભલે તેઓ પૈસાની માયામા રમતા હોય, પણ પોતે પોતાને ગુરૂ બીજાઓ પાસે કહેવરાવે છે

[પૃષ્ટ ૪૦૫] બધાં દર્શન સરખાં છે.

તેઓ કહે છે કે–"મોટા પુરૂષોની દૃષ્ટિએ જોતા સઘળા દર્શન સરખા છે," જો બધા દર્શન સરખાં હોય તો વળી ક્યા સમ્યકૃત્વ, ક્યાં મિથ્યાત્વ રહ્યુ ? સમ્યકૃત્વ–મિથ્યાત્વની વ્યાખ્યાઓ આટલી બધી ચાલી રહી છે, તેનો અર્થ શું ? અથવા શામાટે મોટા પુરૂષોએ, જો દર્શન સરખાં હતાં, તો તેવી વ્યાખ્યાઓ કરી ? મોટા પુરૂષોની દૃષ્ટિએ બધાં દર્શન 'સરખાં હતાં તો મોટા પુરૂષોએ સમ્યકૃત્વની–મિથ્યાત્વની વ્યાખ્યાઓ કરી છે કે બીજા કોઇએ કરી છે ?

૪૦૭ પૃષ્ટમાં તેઓ કહે છે કે—

"જૈનના જેવા દયા સબંધીના વિચારો કોઈ દર્શન કે સંપ્રદાય વાળાઓ કરી શકયા નથી, કેમકે તેઓ (જૈન) પંચેન્દ્રિયનો ઘાત તો ન કરે, પણ તેઓએ એકેન્દ્રિયાદિમાં જીવ હોવાનું વિશેષ દૃઢ કરી દયાનો માર્ગ વર્ણવ્યો છે."

હવે જો બધાં દર્શન સરખાં હતાં, તો શામાટે આ સ્થળે બધા દર્શન કરતા જૈન દર્શનની ઉત્તમતા, અધિકતા તેઓએ કહી બતાવી ? બધાં દર્શન સરખા છે. ને જૈન બીજા કરતાં ચઢે છે, એમ **વદતો વ્યાઘાત** તેઓ કરે છે. સંયોગ દેખી તેઓ તેમ બોલતા હોય એમ લાગે છે, પણ પોતાના વચનને વારંવાર વિરોધ આવે છે, તેવો ખ્યાલ તેઓ રાખતા હોય એમ જણાતું નથી.

[પૃષ્ટ ૪૧૬] ઉદય કહી બ્હાનાં કહાડવાં

ઉપદેશછાયામાં તેઓ કહે છે કે—

"પોતે ત્યાગ કરી શકે નહિ, અને બ્હાનાં કાઢે કે મારે અંતરાયો ઘણાં છે. ધર્મનો પ્રસંગ આવે, ત્યારે 'ઉદય' છે એમ કહે છે. "ઉદય ઉદય" કહ્યા કરે, પણ કાંઈ કૂવામાં પડતો નથી ગાડામા બેઠો હોય અને ધાચ આવે તો સાચવી સંભાળીને ચાલે. તે વખતે ઉદય ભૂલી જાય. અર્થાત્ પોતાની શિથિલતા હોય તેને બદલે ઉદયનો દોષ કાઢે છે."

"ધર્મ કરવાની વાત આવે ત્યારે પૂર્વ કર્મના દોષની વાત આગળ કરે છે પુરૂષાર્થ કરવો શ્રેષ્ઠ છે પુરૂષાર્થ પહેલો કરવો મિથ્યાત્વ, પ્રમાદ અશુભ યોગ મૂકવા કર્મ ટાળ્યા વગર ટળવાના નથી તેટલા માટેજ જ્ઞાનીઓએ શાસ્રો વર્ણવ્યા છે "

તેઓનો ઉપદેશ બીજાઓ પ્રતિ અચોટ છે કોઇથી તેની ના કહી શકાય તેમ નથી ઉદય Cની વાર્તા કરવી તે ખોટી છે, પણ તેઓ પોતે ઘણી વખત એમજ કહે છે કે ઉતાવળી કર્મ ભોગ વવા છે જ્ઞાની તેને દમાવવા ઇચ્છતા નથી, જો તેઓની આ હકીકત ખરી હોય તો બીજાને તેઓ શા માટે આમ કહેતા હશે ? ઉદય સૌ કહે છે પણ કુનામા કોઈ પડતુ નથી. ઘાચ આવે, ત્યારે કેમ સૌ સાચની ચાલે છે ? આવી વાર્તા તેઓ બધી સમજ્યા હોય તો તેઓ ત્યાગની ભાવના હોવા છતા શા માટે ઉદયનું કારણ બતાવી સસારમાથી નિકળતા નથી ? મતલબ એ છે કે ઉપદેશ આપવો તે એક વાત છે, અને તેમ વર્તવુ એ કેવળ જૂદીજ વાત છે તેઓ પોતે દરેક લેખમા પ્રકાશક, મહાપુરૂષ, ને સદ્ગુરૂ તરીકે પોતાને ઓળખાવે છે લોકો પુછે છે કે કયારે હવે બહાર આવશો ? ત્યારે તેઓજ પોતે કહે છે કે હજી વિલબ છે, તે સ્રી સાથે ભોગાવળી કર્મ, વિષયરૂચિ હજી શાત થયા નથી। તો પછી તે તેઓનો પ્રમાદ ખરો કે નહિ ? બીજાને તેઓ કહે છે કે પુરૂષાર્થ કરો, મિથ્યાત્વ પ્રમાદ ટાળવા, તો પછી તેઓને જ્યારે પ્રકાશક તરીકે, લોકોના કલ્યાણ કરનાર તરીકે બહાર આવવુ છે, છતા નથી આવતા તો તે તેઓની શુ શિથિલતા નથી ? વસ્તુ એ છે કે બીજા બધા ત્યાગી થાય તેમ સૌ કોઇ કહે છે પણ પોતાને થવાનું આવે ત્યારે સૌ કોઈ નીચુ જુએ છે, વા માથુ ખણવા મડી જાય છે । મનુ-ષ્યની પાસે બે જાતિના માપના કાટલા હોય છે, જેવો યોગ-મોકો આવે, તેવા કાટલાં તે વાપરે છે ।

[પૃષ્ઠ ૪૨૧] ચતુર્થ જીવસ્થાનક.

તેઓ એમ કહે છે કે—

"ચોથે ગુણસ્થાનકે ઉપશમ ને ક્ષાયિક બન્ને હોય."

તેઓનુ આ કથન ગ્રન્થના આધારે છે, પણ સિદ્ધાન્તના આધારે નથી. ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ આજે ન હોય એમ જ્યારે કોઈએ તેઓને કહ્યું, ત્યારે તેઓએ કહ્યું હતું કે ક્ષાયક સમ્યક્ત્વની ના કોઈ જિનાગમ તરીકે ગણાતા પુસ્તકમાં નથી ત્યારે અત્યારે એમની સામે એ વાર્તા ઉભી થાય છે કે ચતુર્થ ગુણસ્થાનકે ઉપશમ ને ક્ષાયક શ્રેણી--માર્ગની વાર્તા તેવા કોઈ જિનાગમ તરીકે ગણાતાં પુસ્તકમાં નથી. જો તેઓ માત્ર સિદ્ધાન્તને માન આપે છે, તો તેવી વાર્તા સિદ્ધાન્તમાં નથી જ; ને છે તે માત્ર ગ્રન્થોમાં છે, જ્યારે તેઓ ગ્રન્થોને માનતા નથી, તો પછી આ ગ્રન્થની વાર્તા સિદ્ધાન્તની જેમ ગણી શા માટે આગળ કરતા હશે ? અત્યારસુધી લગભગ ઘણી વાર્તાઓ જૈન સિદ્ધાન્તને નામે ગ્રન્થોનીજ તેઓએ કરી છે. જ્યારે તેઓનો કોઈ સામનો કરે, ત્યારે કહે કે તે અત્યારસુધી ગણાતાં જિનાગમમાં નથી; એમ કહી તેઓ પોતાનો બચાવ કરી લે છે. પણ વસ્તુ એ છે કે આજે જૈન મંડળમા સિદ્ધાન્તને નામે અગણિત વાર્તાઓ ગ્રન્થોની ચાલી રહી છે ન ફાવે ત્યારે કોઈ સિદ્ધાન્તનો આશ્રય પકડે, કોઈ ગ્રન્થનો આશ્રય પકડે, જે જેને અનુકૂળ પડે તે તેને બચાવના સાધનમા વાપરે છે, એટલે તેઓ કે બીજાઓ આજે સિદ્ધાન્તને બહાને રમતો રમે છે ને ઘાટ આવે તેમ ગુલાટો પણ મારી લે છે. પણ સાફસાફ તેઓ નથી કહેતા કે પ્રથમ અમારે સર્વ પ્રકારે સિદ્ધાન્ત જ માન્ય છે, પણ ગ્રન્થ માન્ય નથી. ઘણાઓ કહેશે કે ગ્રન્થને જો નહિ માનીએ તો આપણું યન્ત્ર કે ગાડું થોડું પણ ચાલશે નહિ, માટે ગ્રન્થને માનવા. આમ જેમ તેમ કહી પોતાનો સૌ કોઇ બચાવ કરે છે.

તેઓ પરમશ્રુત તરીકે પોતાનો વાદ આ પુસ્તકમા બતાવે છે, પણ આપણને તેઓની લખેલ આ વસ્તુ ઉપરથી શકા પડે છે કે તેઓ એટલા બધા સિદ્ધાન્તના અભ્યાસી હશે કે કેમ ?

[પૃષ્ટ ૪૨૩] શ્રી મહાવીર

તેઓ કહે છે કે

' મહાવીર સ્વામીએ કેવળ જ્ઞાન ઉપજ્યા પછી ઉપવાસ કર્યાં નથી, તેમ કોઇ કોઇ જ્ઞાનીએ કર્યા નથી દાનને સિદ્ધ કરવા માટે દીક્ષા લીધા પહેલા બે વર્ષ સુધી પોતે દાન દીધું આથી જગતને દાન સિદ્ધ કરી આપ્યું '

દીક્ષા લીધાં પહેલા બે વર્ષ સુધી મહાવીર પ્રભુએ દાન દીધુ, તો તેવી વાર્તા તેઓએ ક્યાંથી શોધી કહાડી ? દરેક તીર્થંકરો એક વર્ષ સુધી દાન આપે છે, અને મહાવીરે બે વર્ષ સુધી દાન આપ્યુ, તેવુ કોઈ પુસ્ત મા નથી તેમણે આ કયા પુસ્તક કે આગમને આધારે લખ્યુ હશે ? અથવા એમ લખવાનો તેઓનો શુ આશય હશે ? તેઓ લખી ગયા છે કે સિદ્ધાન્તનાં બન્ને પડખાંઓ જોઈ લીધા છે, પણ કોઇ સિદ્ધાન્તમા તો એમ છે નહિ

[પૃષ્ટ ૮૨૫] સમ્યક્ત્વ તે કેવળ જ્ઞાન.

તેઓ કહે છે કે —

સમકિતદ્રષ્ટિ જીવને કેવળ જ્ઞાન કહેવાય વર્તમાનમા ભાન થયુ છે માટે ' દેશ કેવળ જ્ઞાન થયુ કહેવાય બાકી તો આત્માનુ ભાન થયુ એટલે કેવળ જ્ઞાન તે આ રીતે કહેવાય સમકિતદ્રષ્ટિને આત્માનું ભાન થાય ત્યાર તેને કેવળ જ્ઞાનનુ ભાન પ્રગટ્યુ અને ભાન પ્રગટ્યુ એટલે કેવળ જ્ઞાન અ શ્ય થવાનુ 'કેવળ જ્ઞાન આ કાળમા નથી એવુ અવળુ મા ી લેવું નહીં અને કહેવુ નહીં સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થતા અનતા ભવ મટી એક ભવ આવે થો માટે સમ્ય ત્વ ઉત્કૃષ્ઠ છે આત્મામા કેવળજ્ઞાન છે પણ

પ્રગટ થયું. સદ્‌ગુરૂ વિના માર્ગ નથી, એમ મોટા પુરૂષોએ કહ્યું છે. આ ઉપદેશ જાણીને વગર કારણે કર્યો નથી સમકીતી એટલે મિથ્યાત્વ મુક્ત; કેવળ જ્ઞાની એટલે ચારિત્રાવરણથી સંપૂર્ણપણે મુક્ત; અને સિદ્ધ એટલે દેહાદિથી સંપૂર્ણપણે મુક્ત.

ઉપરના ઉતારામાંથી કાળા જાડા અક્ષરે છાપેલુ તેમનું વક્તવ્ય સત્ય છે; પણ તેઓ લખે છે કે સમ્યકૃત્વ પ્રાપ્ત થયું એટલે એક ભવ આડો રહ્યો, માટે સમ્યકૃત્વ ઉત્કૃષ્ટ છે. એ વાર્તા કોને માટે જણાવી હશે? એક ભવ આડો રહ્યો, તે પોતાને માટે કહે છે કે બીજા કોઇ પણ માટે છે? સમ્યકૃત્વ થયા પછી જીવો ઘણા ભવ કરે છે, પણ એકજ ભવ કરે છે, તેવું પ્રમાણ કોઇ સ્થળે નથી, આ કાળમાં સંપૂર્ણ આવરણ ટળે નહિ, એક ભવ બાકી રહે, તો આજે એવા ઘણા જીવો સમ્યકૃત્વી હશે; શું તેઓ બધા એકજ ભવ કરી મોક્ષે જવાના હશે? કે આ વચન માત્ર શ્રીમદ્‌ને પોતાને માટે જ છે? જેટલું કેવળ જ્ઞાનાવરણીય જાય તેટલું કેવળજ્ઞાન થાય, એમ જ્યારે તેઓ કહે છે, ત્યારે એમ શંકા થાય છે કે કેવળ જ્ઞાનાવરણીયના કેટલા ભેદ હશે? માત્ર કર્મવિવરણ વ્યાખ્યામાં કેવળ જ્ઞાનાવરણીયની એકજ પ્રકૃતિ કહી છે; ને પ્રકૃતિ થોડી જાય છે, ને થોડી બીજા ભવમાં જાય છે, એવો સંબંધ કોઈ પુસ્તકોમાં સમજાતો નથી. છતાં તેઓ પોતાની ઇચ્છાનુસાર શાસ્ત્રકારો કરતાં વિચિત્ર રીતે પોતાનો ઉપદેશ ચલાવે છે; તો અપૂર્વ વાણીનો અર્થ શું આવોજ તેઓ સમજતા હશે કે, શાસ્ત્ર કહે તેના કરતાં બીજી રીતે થોડો ફેરફાર કરી અથવા થોડું મચરડી કહેવું જોઈએ, નહિ તો લોકો અપૂર્વ વાણી કહેશે નહિ? આમ જો હોય તો તેઓ મોટી ભૂલ કરે છે એમ સાફ સમજાયા વગર રહેતું નથી.

તેઓ ઉપર કહી ગયા છે કે કેવળજ્ઞાન આ કાળમાં નથી એમ અવળું માનવું કહેવું નહિ. જ્યારે તેઓ બીજા આગળ આવો

ઉપદેશ આપતા હશે ત્યારે તેઓના હૃદયમા કેટલી ઉન્મત્તતા આવી ગઇ હશે ? કેવળજ્ઞાન નથી એમ માનવુ અથવા કહેવુ, તે અવળુ છે, એમ કહેવા છતા તેઓ પોતે કહે છે કે ઘાતિઆવરણથી મુક્ત થાય તો કેવળજ્ઞાન થાય, પણ અત્યારે તેમ થતું નથી ત્યારે આમ બે બાજુમા બોલવાનો અર્થ શુ ?

તેઓ કહે છે કે એક ભવ બાકી રહે છે, તો પ્રશ્ન એ છે કે તેઓનું સમ્યક્ત્વ કે બીજા કોઇનું સમ્યક્ત્વ તેટલુ ઉત્કૃષ્ટ–ઉચુ છે, તેવુ કોણે તેમને કહ્યુ ? શુ કોઇ કેવળજ્ઞાનીએ તેમ કહ્યુ ? કોઇ ગરીબ મનુષ્ય કદાચ એમ માની બેસે કે હુ મોટા લક્ષાધિપતિ છુ તો તેના પડોશીઓ તે વાત શુ માનશે ખરા કે ? તે ગરીબ વ્યક્તિ ગમે તેવો હર્ષ લાવી આમતેમ કુદે ને ફરે ને પોતાનો આનદ ગમે તે રીતે લૂટે, પણ બીજાઓને તેના પૈસા જોયા વિના કેવી રીતે પ્રતીતિ આવશે ? જેઓ એમ માનતા હોય કે અમારે માત્ર એક જ ભવ હવે કરવાનો છે, તો તેની પાસે એવુ કયુ પ્રમાણપત્ર છે કે બીજાઓએ તે વાર્તા માનવી ? એક ભવ જેને શેષ હોય તેના લક્ષણો પ્રથમ તેમણે બીજાઓ આગળ શાસ્ત્રકારના કથન ઉપરથી જણાવવા જોઇએ, ને તે લક્ષણો તેમનામા છે, એમ સિદ્ધ કરી બતાવવુ જોઇએ તેમ થાય તો સૌ કોઈ તેમની વાર્તા મજુર કરશે, નહિ તો બીજાઓ શી રીતે મજુર કરશે ?

તેઓ કહે છે કે સદ્‌ગુરુ વિના માર્ગ નથી. જો આ કથન સત્ય હોય તો પ્રશ્ન એ છે કે, તેમને પોતાને માટે સદ્‌ગુરુ કોણ હતા ? તેઓ સદ્‌ગુરુના બોધ તળે ન આવ્યા હોય તો શી રીતે આ વસ્તુ તેઓ પામી શક્યા એ સમજાતું નથી કદાચ કોઇ એમ કહે કે તેઓ પોતાની મેળેજ આ વસ્તુ સમજી ગયા છે, તો તેઓથી સ્વયબુદ્ધ, કે પ્રત્યેકબુદ્ધ હોવા જોઇએ બુદ્ધ થવામાં કા તો સ્વય કારણ હોય છે, કોઇને અન્ય વસ્તુ હોય છે [illegible] ર્દને મોટે ભાગે

બોધ થવામાં ખાસ ગુરૂ હોય છે. તો આમને ત્રણ વર્ગમાંના ક્યા વર્ગમા આપણે મૂકીશું ? સ્વયંબુદ્ધ કે પ્રત્યેકબુધ્ધ તો તેઓ નથી. બુધ્ધબોધકમા જો ગણીએ, તો ક્યા ગુરૂ તેમને હશે ? એ વાર્તા તેઓ પોતે કહી શક્યા નથી. તો શું તેમને તે વાર્તા કહેવામાં શરમ આવી હશે કે જાણી જોઇને તે વાર્તા તેમણે છૂપાવી રાખી હશે કે કોઇને ગુરૂ તેમણે કર્યા નહિ હોય ? જો ગુરૂ કર્યા વિના તેઓ આ વસ્તુ મેળવી શક્યા તો બીજાઓ તેમ મેળવી શકે તેમાં શું આશ્ચર્ય ?

વ્રત નિયમ કરવાં કે નહિ ?

કોઇએ પ્રશ્ન કર્યું કે કર્મ ઓછાં કેમ થાય ? ઉત્તરમાં તેઓ કહે છે કે ક્રોધાદિ કષાય ઓછાં થાય તો કર્મ ઓછાં થાય. આ વાર્તા તેમણે ઠીક કહી છે, પછી પ્રશ્ન થયું કે વ્રતનિયમ કરવાં કે નહિ ? ઉત્તરમા તેઓ કહે છે કેઃ—

‘વ્રત નિયમ કરવાનાં છે. તેની સાથે કજીયા, કકાસ, છૈયા છોકરાં અને ઘરમાં મારાપણુ કરવું નહિ.”

આ ઉત્તર વાંચી આપણને એમ થાય છે કે તેઓ એમ માનતા લાગે છે કે, આપણે બોલીએ તે શાસ્ત્ર છે. આ સ્થળે તેઓ આગળ કહી ગયા છે તે સાંભરે છે કે “અજ્ઞાનીના રાગી બાળા-ભોળા જીવો અજ્ઞાનીએ કહ્યા પ્રમાણે ચાલે છે,”એ કથન પોતાના મંડળમાં તેમણે સાચું પાડયુ છે. જેમ તેઓ બીજાઓના મંડળમાં બાળાભોળા કહે છે, તેમજ તેઓના મંડળમાં તેવા અજ્ઞાની જીવો ન હોય તો તેઓની હા એ હા, ને ના એ ના, કેમ કહે ? તેઓ કહે છે કે વ્રતનિયમ કરવા, પણ છૈયાં છોકરાંમાં; ઘરમા મારાપણું ન કરવું. ધારો કે તેમાં મારાપણું લોકો કરે, એટલે તેઓનાં વ્રતનિયમો શુ જતાં રહ્યાં ? ગૃહાવાસમાં શ્રાવકો શું મારાપણું નથી કરતા ! જો કરે છે તો તેઓને શું વ્રતનિયમો નથી હોતા ! તેઓ આ કંઈ

જાતિની રમતમા લોકોને રમાડવા માગે છે? આાદિ, ગામદેવ આદિ શ્રાવકો ધરમા ગયા છતા વ્રતનિયમવાળા હતા કે નહિ। શુ તેઓને જમીન મકાનમા મમત્વભાવ નહિ હતો? શુ તેઓને છએ કાય કામ થતો નહિ હતો ? જો થયો હોય તો તેઓ શ્રાવકો ખરા કે નહિ? જૈન શાસ્ત્રમાં કે મનુષ્યના વ્યવહારમા જે પ્રવૃત્તિ ચાલતી હોય છે તેથી બીજી રીતે બોલવુ, તે તેઓની અપૂર્વ વાણી છે કે શુ। તેઓ કહે છે કે સદ્ગુરૂની અપૂર્વ વાણી હોવી જોઇએ એટલે તેઓ શાસ્ત્રમા ન હોય તેવી અપૂર્વ વાણીનું દર્શન કરાવે છે, શાસ્ત્રમાં જેમ કહ્યુ તેમ કરે તો તેમા અપૂર્વતા જણાતી નથી તેઓ જ્યારે શાસ્ત્રથી કાઇ જુદુ જ બતાવે છે, ત્યારે તેઓમાં લોકો અધિકતા જુએ છે, સયોગ જોઇ કોઈ વ્યક્તિ એ- વસ્તુ—કની કત પ્રચલિત હોય તો ફેરફાર કરી બીજા રૂપમા મૂકે, ત્યારે લોકોને તે વસ્તુની નૂતનતા લાગે છે અથવા ભિન્નતા લાગે છે, પણ તે વસ્તુ સત્ય છે, કે કલ્પીટેશન—બનાવટી છે, તે વાતાંનો ખ્યાલ કરવા સમાજને સોભ્યુ આજે થોડુ પણ સમતું નથી.

[પૃષ્ઠ ૪૨૬] તપ વિષે બોધ

તેઓ કહે છે —

તપ વિગેરે કરવા તે કાઇ મહાભારત વાત નથી માટે તપ કરનારે અહંકાર કરવો નહિ તપ એ નાનામા નાનો ભાગ છે ભૂખે મરવુ કે ઉપવાસ કરવા તેનું નામ તપ નથી અંદરથી શુદ્ધ અંતઃકરણ થાય, ત્યારે તપ કહેવાય અને તેથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય બાહ્ય તપ શરીરથી થાય. તપ છ પ્રકારે -૧ અવૃત્તિ થાય તે. ૨ એક આસને કાયાને બેસાડવી ૩ ઓછો આહાર કરવો તે. ૪ નીરસ આહાર કરવો તે ૫ વૃત્તિઓ ઓછી કરવી તે. ૬ આહારનો ત્યાગ તે. ”

આ તેઓની અપૂર્વ વાણી। શાસ્ત્રકાર કહે છે, તેના કરતા બીજે પ્રકારે કહેવુ અથવા અવળા અર્થ કરવુ, કે થોડુ પણ મચરડવુ, ને સાથે તેમા પોતાનો સ્વચ્છંદ ઉમેરવો તે તેથી ઉત્સૂત્ર થાય છે કે નહિ,

તેનો ભય તેમના હૃદયમાંથી નિકળી ગયો છે એમ એમના એકેક લેખ ઉપરથી સમજાય છે. તપ કરવો એ મહાભારત વાત નથી, તેમ એ નાનામાં નાનો ભાગ છે, આમ તેઓ જ્યારે કહે છે, ત્યારે આપણે પૂછીશું કે એવી વાર્તા શું શાસ્ત્રમાં કહી છે? શાસ્ત્રો કહે છે કે તપ એ અગત્યનો ભાગ છે, ને તેના સિવાય ભવ વન સાફ થતુ નથી. તપ વિના કર્મોનો નાશ થતો નથી. તેઓ વળી એમ કહે છે કે ભૂખે મરવું કે ઉપવાસ કરવા તેનુ નામ તપ નથી; ત્યારે શાસ્ત્રો બાહ્ય તપના ૭ પ્રકારમાં પ્રથમજ ઉપવાસ કરવાનુ ને ભુખે રહેવાનુ કહે છે. ત્યારે શાસ્ત્રો સાચાં છે, કે તેઓ બોલે છે તે સાચું છે? "માંહીથી અંત-કરણ શુદ્ધ થાય તે તપ કહેવાય." તે શાસ્ત્રોક્ત આંતર તપ છે, તેની કોણ ના પાડે છે? પરન્તુ આંતર તપની ઉત્તમતા છતાં બાહ્ય તપને નિરૂપયોગી ગણી ફેંકી દઇ શકાય તેમ નથી. આગળ તેઓ ૭ પ્રકારે તપ ગણાવે છે, તેમા પણ તેઓ પહેલે ભેદે "અંતર્વૃત્તિ કરવી" એમ કહે છે ત્યારે શાસ્ત્ર પહેલે પ્રકારે ઉપવાસ કરવાનું કહે છે. શાસ્ત્ર સમજણપૂર્વક તપ કરવા-ભૂખે રહેવા મનુષ્યોને કહે છે, ત્યારે તેઓ અંતર્વૃત્તિ કરવા સૌથી પહેલું કહે છે. આ ઉપરથી આપણે જોઇ શકીએ છીએ કે જ્ઞાનીની આજ્ઞા પ્રમાણે નહિ, પણ જ્ઞાનીની આજ્ઞા બહાર તેઓ બોલે છે. બીજાઓને તેઓ કહે છે કે જ્ઞાનીની આજ્ઞા બહાર જીવ વર્તે છે, તેથી કેવી રીતે તેનો નિસ્તાર થાય? ત્યારે તેઓને પોતાને માટે શુ સમજવું?

[પૃષ્ઠ ૪૨૭] સતપુરૂષની ઓળખાણ શું?

કોઇએ પ્રશ્ન કર્યું છે કે-સત્ પુરૂષ કેમ ઓળખાય? તેઓ ઉત્તરમાં કહે છે:—

"સત પુરૂષો તેમનાં લક્ષણોથી ઓળખાય. સત પુરૂષોનાં લક્ષણો:— તેઓની વાણીમાં પૂર્વાપિર અવિરોધ હોય; તેઓ ક્રોધનો જે ઉપાય કહે, તેથી ક્રોધ જાય, માનનો જે ઉપાય કહે, તેથી માન જાય; જ્ઞાનીની વાણી

પરમાર્થ રૂપજ હોય છે, તે અપૂર્વ છે જ્ઞાનીની વાણી બીજા અજ્ઞાનીની વાણીની ઉપર ને ઉપરજ હોય જ્યાંસુધી જ્ઞાનીની વાણી સાંભળી નથી, ત્યાંસુધી સૂત્રો પણ છારા બાકળા જેવા લાગે સદ્ગુરૂ અને અસદ્ગુરૂનું ઓળખાણ સોનાની અને પીતળની કંઠીના ઓળખાણની પેઠે થતું નથી એ તરવાનો કામી કોને કહેવાય? જે પદાર્થને જ્ઞાની ઝેર કહે તેને ઝેર જાણી મૂકે અને જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધે તેને તરવાના કામી કહેવાય '

તેઓના કથન પ્રમાણે સત્ પુરૂષત્વ, સદ્ગુરૂત્વ ને જ્ઞાનિત્વ જો હોય તો વર્ત્તમાન કાળે તેઓમાજ જણાય છે કારણકે તેમણે જે લક્ષણો દર્શાવ્યા છે, તેના બીજે કયાં જણાય છે? તેઓ પ્રથમ એમ કહે છે કે સત્પુરૂષની વાણીમા પૂર્વાપર વિરોધ ન હોય આ લક્ષણ બરાબર હોય તો તેઓના લખેના આ લેખોમા આપણને ઘણી જગ્યાએ વિરોધ મતાવ્યો છે, તે સ્પષ્ટસિદ્ધ છે, તેનું કેમ? એ જગ્યાએ તેઓ (૪૩૦ મા પૃષ્ટ પર) કહે છે કે સમકીતીને કેવળ જ્ઞાનની ઇચ્છા નથી ત્યારે બીજી જગ્યાએ કહે છે કે આ કાળમા મોક્ષ નથી તેમ કહેવુ તે પુરૂષાર્થને હીનો કરી નાખે છે એક સ્થળે વળી તેઓ કહે છે કે જૈનનુ કેવળજ્ઞાન નથી જોઇતુ ને મુક્તિપ પણ નથી જોઈતું, ત્યારે બીજે વળી કહે છે કે અમને ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ છે, એ ભન આડો રહ્યો છે! જેને કેવળજ્ઞાન નથી જોઈતું, તેને, ક્ષાયક સમ્યક્ત્વી થવાની શાને ધગશ ઉભી થઇ? પૂર્વાપર વાકયોમા વિરોધ જોવાની જેને તીવ્ર ઇચ્છા થાય તેણે દ્વેષ વિના ને શાન્તપણે આખુ પુસ્તક 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર" વિચારી જોવુ અવશ્ય તને ખબર પડશે કે એ જ પેરેગ્રાફમા ઉપરની લીટીમા શુ કહે છે ને નીચેની લીટીમા શુ કહે છે! ઉપરની લીટીમા તેઓ કહે છે કે, પ્રમાદક હવે જીવોના કલ્યાણ માટે મહાર આવશ્યક, ત્યારે તો નઈ પુસ્તક વાચનાની, આવશ્યકતા નહિ રહે બીજે સ્થળે કહે છે કે પ્રારબ્ધ કર્મથી નિવૃત્ત થયા જ્ઞાનીઓ હઠના

નથી ! એક સ્થળે કહે છે કે તૈયારી છે, નીચેની લીટીમા કહે છે કે હજી વાર છે !

" તેઓ કહે છે કે ક્રોધનો જે ઉપાય કહે તેથી ક્રોધ જાય. આ વાર્તા બરાબર હોય તો તેઓના કથન પ્રમાણે આજે કોઇ તેઓના જેવા જણાતા નથી. તેઓનો ઉપદેશ સાંભળવા ત્યારે કેટલા બધા લોકો કે તેઓના અનુયાયીઓ તેઓની પાસે એકત્ર મળતા હશે ? તેઓએ તે વખતે ક્રોધ જવાનો ઉપાય બતાવ્યો હશે, તેમાથી એકનો પણ ક્રોધ ગયો હોય એમ શું સંભાવના થાય છે કે ? ક્રોધને શમાવવો તે મનુષ્યની યોગ્યતા ઉપર આધાર રાખે છે, નહિ કે ઉપદેશકની યોગ્યતા ઉપર. તેમ નહિ તો શ્રી મહાવીરે ગોશાળકને શું ક્રોધ છોડવાનો ઉપાય નહિ બતાવ્યો હોય ? તો કા ગોશાળકનો ક્રોધ ન ગયો ? તેમાં મહાવીરની અપૂર્ણતા સમજવી, કે ગોશાળકની અયોગ્યતા સમજવી ? મતલબ એ છે કે તેમણે જે લક્ષણ બાંધ્યુ તેનો સંબંધ મળી શકતો નથી.

વળી તેઓ કહે છે કે--જ્ઞાનીની વાણી સાંભળી નથી ત્યાંસુધી સૂત્રો પણ છાશ બાકળા લાગે છે ! જ્ઞાનીની વાણીથી સૂત્રમાં સ્વાદ આવે છે ! જ્ઞાનીની કે માલ વેચનારની કિમ્મત તેઓ વધારે આંકે છે, પણ માલની કે જ્ઞાનની કિમ્મત તેઓ ન આંકતાં હોય એમ જણાય છે આ વાર્તા એક વાર આપણે માની લેઇએ, પણ આપણે જાણીએ છીએ કે એક ગામડીયો શહેરોના બજારમાં ઘણો કિંમતી માલ વેચતા વેચનારને જુએ છે, માલ પણ તે જુએ છે; પણ તેને કિમત નથી વેચનારની કે નથી કિમત માલની; ત્યારે શું એમ કહી શકાશે કે માલ ઉંચો નથી કે માલ વેચતાં નથી આવડતો ? વસ્તુ એ છે કે, તેમાં ગ્રાહકનીજ યોગ્યતા નથી. સૂત્રો છાશ બાકળા લાગે છે, તે તેના અભ્યાસનું પરિણામ છે. વસ્તુને વેચનારની કિમ્મત અનભ્યાસીઓ—અભણ મનુષ્યો કરી શકતા નથી. અનભ્યાસીઓ આજે

જનતામા કે થોડા મડળમા વ્યાખ્યાન આપનાનુ માન દમમાર વક્તૃત્વ જોઈ અજાઇ જાય છે, ને તેની ઘણી પ્રશસા તેઓ કરે છે એથી ડરી એમ સમજી નહિ જવુ જોઈયે કે વક્તા હુંશિયાર છે તેથી શ્રોતાઓ ખુશ થાય છે માત્ર શ્રોતાને તેની પ્રકૃતિની ઢબ છબ ગમતી આવે છે, એટલે તે તેને પ્રભુ તુલ્ય પણ માની લે છે તેની પ્રકૃતિને રસ ન આવે તો પ્રભુવત્ હોય તો પણ તે તેને પથ્થરની જેમ માની લે છે શ્રી મહાવીર સપૂર્ણ જ્ઞાની હતા, છતા ઘણાને તેઓના જ્ઞાનનો રસ નથી આવ્યો જમાલી જેવાને પણ તેમના વિચારો ગમ્યા નથી. તેમના સૂત્રો ગમે તેટલા ઉચ્ચ છતા જમાલીને ગમ્યા નથી તો શુ મહાવીર જ્ઞાની નહિ હતા ? ગોશાળક તેવો જ્ઞાની નહિ હતો, છતા તેના સેવકો તેને સર્વજ્ઞ કહેતા હતા જ્ઞાની હોય તો તેની વાણીમા શ્રોતાઓને મીઠાશ આવે છે, તેમ એ ત કહી શકાયજ નહિ

[પૃષ્ટ ૪૨૮] આ કાળમા મોક્ષ નથી

તેઓ કહે છે કે —

" જબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ નામના જૈન સૂત્રમા એમ કહ્યુ છે કે આ કાળમા મોક્ષ નથી આ ઉપરથી એમ ન સમજવુ કે મિથ્યાત્વનું ટળવું અને તે મિથ્યાત્વ ટળવા પ મોક્ષ નથી મિથ્યાત્વ ટળવારૂપ મોક્ષ છે, પણ સર્વથા એટલે આત્યતિક દેહરહિત મોક્ષ નથી "

૪૧૨ પૃષ્ટ પર તેઓ લખે છે કે —

' અજ્ઞાનીઓ આજે કેવળ જ્ઞાન નથી, મોક્ષ નથી, એવી હીનપુરૂષાયની વાતો કરે છે "

જબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિમા મોક્ષ નથી એમ તેઓ પોતે લખે છે, ને ઉપર વળી લખે છે કે તેવી અજ્ઞાનીઓ વાતો કરે છે તો જબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્રને આપણે અજ્ઞાની કહીશુ કે કોને અજ્ઞાની કહીશુ ? ઉપર તેઓ લખી ગયા છે કે જેની વાણીમા વિરોધ ન હોય તેને

સત્પુરૂષ કહેવા; તો આ વિરોધ ખરો કે નહિ? તેઓ કહે છે કે જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્રમાં મોક્ષ નથી, એટલે આત્યંતિક દેહરહિત મોક્ષ નથી; પણ મિથ્યાત્વના ટળવારૂપી મોક્ષ છે. હવે સૂત્રો જ્યારે સાફ ના પાડે છે, ત્યારે તેઓ માન્ય કરે છે કે મોક્ષ નથી. પરંતુ મિથ્યાત્વના ટળવારૂપી જે બીજા પ્રકારનો મોક્ષ તે તો આ કાળમાં છે જ! આનુ નામ વાણીચાતુર્ય.

[પૃષ્ટ ૪૨૮] ચૌભંગી.

" શાસ્ત્રમા અભવ્યના તાર્યા તરે એમ કહ્યુ નથી. ચોભંગીમા એમ અર્થ નથી. ઢુંઢીયાના ધરમશી નામના મુનિએ એની ટીકા કરી છે. પોતે તર્યા નથી ને બીજાને તારે છે, એનો અર્થ આંધળો માર્ગ બતાવે તેવો છે. અસદ્ગુરૂઓ આવાં ખોટા આલંબન દે છે, "

જ્યારે શ્રીમદ્ ઉપર મુજબ કહે છે, ત્યારે ચોભંગીને બરાબર સૂત્રના કથન પ્રમાણે તેઓએ સમજાવી હોત તો શું ખોટું હતુ? અભવ્યના તાર્યા તરે નહિ એ વાર્તા સાચી હતી, તો શામાટે સૂત્રમાંના ઉલ્લેખો ટાંકી બતાવ્યા નહિ? મોઢેથી ગમે તેમ બોલી જવું તે તો સૌને આવડે છે. આ વાર્તા પહેલાં તેઓ લખી ગયા છે, ને એજ વિષયને આ સ્થળે ફરી તેઓએ ચર્ચ્યો છે, છતાં મૂળની વાર્તા નથી કરતા, તે ઉપરથી કોઇ પણ સમજી જશે કે તે તેઓનુ કથન સત્ય કે સાધાર નથી. આપણે અત્ર અભવ્યના તાર્યા તરે એ સિદ્ધ કરવાનું નથી, પણ શાસ્ત્રકારોએ મનુષ્યસ્વભાવ-વસ્તુસ્થિતિનું જે સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે, તેજ અત્ર સમજવાનું છે. આ ચોભંગીમાં માત્ર બીજા ભંગની વાર્તા વિષે વિવાદ છે; આ વાર્તા સંબધી વધારે વિવેચન પ્રથમ આવી ગયુ છે. સહજ વાર્તા એ છે કે એક પુરૂષ બીજે ભંગે એવો છે કે પોતે તરતો નથી, પણ બીજાને તારે છે. આજે જગતમાં જ્ઞાનીઓએ તેવા કંઇ દાખલાઓ જોયા છે; જેમકે, પોતે ત્યાગી થાય, પણ બીજાને તે ત્યાગી કરતો નથી. બીજો પુરૂષ

એવો છે ક, પોતે ત્યાગી ન થાય, ને બીજાને ત્યાગી કર છે નાજો પુરૂષ પોતે ત્યાગી થાય છે ને બીજા અનેકને ત્યાગી બનાવે છે ચતુર્થ પુરૂષ પોતે ત્યાગી થાય નહિ, ને બીજાને કરે નહિ શ્રીમદ્ અજ્ઞાયના તાયા તરે તે વાતની ના કહે છે જમ આધળો પોતે માર્ગ સમજે નહિ ને બીજાને માર્ગ દર્શાવે નહિ તે વાર્તા આપણે ચતુર્થ ભગમા લેઈએ, પણ બીજો ભાગો છે, તેને માટે કોઇ વ્યકિત જોઇએ કે નહિ? પોતે તરે નહિ, વા ત્યાગી થાય નહિ, વા સમજે નહિ, પણ બીજાને તારે, ત્યાગી કરે, ને મમજાવે એવો ભેદ–ભગ–વિકલ્પ પ્રભુએ ચતુર્ભગીમા કહ્યો છે તો તેનો સ્વામી, માલેક કે જવાપૂરક કોઈ હોવો જોઇએ કે નહિ? તેઓ તો ના પાડી ઉભા રહ્યા જો ા પાડવી હતી, તો જરૂર ગે સ્થળના ગાવે નો ખુનામો કરવો જોઈતો હતો તે ખુલાસો તે કરતા નથી, ને હુનીયાના ધરમશી નામના મુનિએ કહ્યુ છે, તે ખોટુ છે એમ કહેતા વાર લગાડતા નથી, પણ ચતુર્ભગીનો એક પણ ભગ પૂર્ણ કરી શકયા નથી, એજ એ ચોભગીની તેમની વાસ્તવિક સમજની ખામી બતાવે છે

પહેલા ભગ ને ત્રીજા ભગનો વિવાદ નથી, ચતુર્થ ભગમા એવા જીવો છે, કે જે પોતે તરતા નથી ને બીજાને તારતા નથી, ત્યારે બીજો ભગ એવો છે, કે જેને માટે વિવાદ ચાલી રહ્યો છે એ સાફ સમજાય તેવો પ્રકાર છે આજે જગતમાં ઘણા જીવો છે કે જે બીજાને કમ્મર કસી બોધ આપી રહ્યા છે પોતાનુ તદ્દન પોલુ હોય છે, ને બીજાને ડાહી ડાહી શિખામણો આપે છે એ ભગો જોવા આપણે કયા બીજે સ્થળે જવુ છે! એ પ્રકાર આજે જૈન-વર્ગમા ને બીજે પણ જણાય છે જૈન વર્ગમા ઘણા તત્ત્વનો અભ્યાસી વર્ગ છે, જે સાફ સમજે છે, પણ તે વર્ગ સુખમા એટલો લીન જણાય છે, કે પોતા માટે તેને કાળજી જણાતી નથી, આમ

કદાચ કોઈ જિજ્ઞાસુ જીવ વા મુમુક્ષુ જીવ તેઓની પાસે જાય, તો તેઓ એવી બુદ્ધિથી ને સુઘટિત રીતે સમજાવે છે કે શ્રોતા તેમને વિષે અત્યંત અચંબો પામે છે, ને તે ત્યાં માની બેસે છે કે આ પુરુષ જેવો કોઈ બીજો જ્ઞાની નથી. આમ તે તેની પ્રશંસા કરવામાં ડુબી જાય છે, પણ શ્રોતાને ખબર નથી કે આ તો માત્ર ઉપદેશક છે. બીજાને સમજાવનાર છે. અંતરમાં તદ્દન ખાલી છે! પણ તે તેમની વાણીમા અત્યંત મુઝાઈ ગયેલો છે તેથી વાણીમાં કોઈ નવીનતા, અપૂર્વતા તેને લાગે છે. તે વખતે તેને શ્રાવકધર્મ કે મુનિધર્મ આદરવાનો પ્રેમ આવે, તો શું તે ધર્મ સ્વીકારે એમ નથી બની શકતું? જો કે ઉપદેશક સુખની લાલસાને લીધે એક પણ વ્રત આદરવાને ખુશી નથી, પણ શ્રોતા તેની વાણી સાંભળી શું વ્રત અંગીકારી સંસારને ત્યજતો નથી? એવા વર્ગના મનુષ્યોમાં કેટલાક સારા અભ્યાસી હોય છે, કેટલાક ક્રિયાદક્ષ હોય છે, કેટલાક આચારનિપુણ હોય છે, પણ તેઓનું અંતર તો જ્ઞાનીઓ જાણે છે; છતા આપણે જોઈએ છીએ, કે તેઓ બીજાને સમજાવવા તથા વૈરાગ્યનો રંગ બતાવવામાં બાકી રાખતા નથી મનુષ્યો ખુશ થાય તેમ કરવા તેઓ ચાહે તેટલું કરે છે, પણ હૃદય તો તદ્દન કોરૂં હોય છે, આવી સ્થિતિ માત્ર ત્યાગી વર્ગ ભોગવે છે, એટલું જ નથી, ગૃહસ્થવર્ગ ને મઠ કે આશ્રમ બાંધી રહેનાર અનેકો આ પ્રકારને સેવી રહ્યા હોય છે. આ ઉપદેશકો ભવ્ય હોય કે અભવ્ય હોય પણ શ્રોતાઓ તો તેમનાથી રંજીત થાય છે.

હવે આપણે એકજ માત્ર દાખલો લેઈએ શ્રીમદ્ કોઈ વખતે ઉપદેશ આપતા હોય અને તેમાં બ્રહ્મચર્ય વિષે વાર્તા નીકળે, અને તે ઉપર તેઓશ્રી બહુ ભાર મૂકે. વૈરાગ્ય આવે તેવી રીતે અબ્રહ્મચર્યની અશુચિ જણાવી, અનુકંપા આવે તેમ જીવહિંસા વિષય સમજાવવામાં આવે. તે વખતે ભાવિક પ્રેમી ધર્માનુરાગી હોય તે

દુર્લભ ઉભો થઈ બ્રહ્મચર્યવ્રત સ્વીકારે કે નહિ ? કોઈ ઉપર તે વખતે વાણીની એવી અસર થાય કે નહિ ? ધારો કે કોઈએ વાણીમા ભિંજાઈ જઈ વ્રત આદર્યું શ્રીમદે પોતે બ્રહ્મચર્યવ્રત પાલન કર્યું નહિ, એટલે પોતે ખાલી રહ્યા, પણ બીજાને અસર થાય છે જો આપણે એમ માનીએ કે તેઓને પોતાને વ્રત નથી, તો બીજાને અસર નહિ થાય તો પછી આપણે બીજુ પ્રશ્ન એ કરીએ કે તેઓ જ્ઞાની તરીકે ગણાય છે તો તેમના કહેવાથી ભક્તજનમા તે ગુણ આવવો જોઇએ, એટલે તેઓના કથન પ્રમાણે જે પોતામા નથી, ને બીજાને અસર થાય છે, તો તે ચતુર્ભંગીના બીજા ભાગમા આવી શકે છે ને જો પોતે ખાલી છે તો બીજાને અસર ન થાય એમ સિદ્ધ કરે છે તો તેઓએ પોતે જ્ઞાની તરીકે સમાજમા પ્રસિદ્ધિ મેળવી છે અને તેની વાણીની અસર થવી જોઈએ એ વાર્તા તેઓ કહે છે, તે વાર્તા ખોટી પડે છે એટલે તેઓ જુદે જુદે સ્થળે જે બોલ્યા છે, તે તેઓના આ કથન ઉપરથી સત્ય છે કે અસત્ય છે, તે સમજી જવાશે

તેઓ લખી ગયા કે પોતે તર્યા નથી ને બીજાને તારે છે, તેનો અર્થ આંધળો માર્ગ બતાવે તેવો છે, ઢુંઢીયાના ધરમશી નામના મુનિએ એ અર્થ કર્યો છે અસદ્ગુરુઓ આવા ખોટા આલબન દે છે આ લખ્યા ઉપરથી એમ લાગે છે, કે તેમને આ અર્થથી બહુ દુઃખ થયુ હશે શ્રીમાન્ ધર્મસિંહજી દીક્ષિત થયા ન હોત, ને સસારમાં રહી લોકોને બોધ આપતા હોત, ને લોકોને કહેતા હોત કે અભવ્યના તાર્યા જીવો તરે છે, તો તો એમ પણ કહી શકત કે સસારમા રહી સદ્ગુરુ થવાની લાલસા તેમને વધી પડી હશે અને તેથી તેઓ આવા ઓઠા લે છે, પણ એ તો વાર્તા જાણીતી છે કે તેઓએ સદ્ગુરુ થવાને બહાને એવા ઓઠા આલબન લીધા નથી. જેને સસારમાં રહી સદ્ગુરુ થવુ છે, તે મનુષ્ય ગમે તેમ બોલે, ને ગમે તેમ આલબન લે, પણ ધર્મસિંહજી તો મહાપુરુષાર્થ કરી, ગમે

તેવા સખ્ત સામ્પ્રદાયિક બંધન છતાં સંસાર છોડી દઈ પંચ મહાવ્રતનુ પાલન કરવા નિકળી પડયા હતા; નહિ કે ગૃહમાં રહી મોટી મોટી બડાઈઓ હાંકી, સમકિત સદ્ગુરૂ ને મોક્ષની વાર્તાઓ કરી, વર્તનમાં કંઇ પણ નહિ મૂકી સદ્ગુરૂ થવા, સાધુમાત્રને અસદ્ગુરૂ કહી સંસારના સુખતરૂની શીતળ છાંયા તળે બેસી રહ્યા હતા. શ્રીમદ્ કહે છે કે જ્ઞાનીની વાણી વિના સૂત્રો છાશબાકળા લાગે છે, તો આજે તેઓ જેવા જ્ઞાનીથી શુ પરિણામ આવ્યુ છે ? સદ્ગુરૂ થયાથી પણ આજે શું વિશેષ જણાય છે ? તેમના અનુયાયીઓમાં એક પણ મહાવ્રતધારી સાધુ નથી, એક પણ બાર વ્રતધારી શ્રાવક હોવાની ના કહે છે, એટલુજ નહિ પણ તેઓમાંનો એક પણ દૃઢ સમ્યક્ત્વી હોવાની હા કહેતો હોય એમ જણાતુ નથી. જેઓ ત્યાગી હતા, તેઓ શ્રીમદ્નની વાણીથી આજે છેક તળીએ બેઠા છે. શ્રીમદે સદ્ગુરૂની વ્યાખ્યા કરી, પણ તેઓ જો સદ્ગુરૂ હોત તો તેમના સેવકો ઉંચે જવા જોઈએ કે નીચે જવા જોઇએ ? આજે એ કોયડો ઉકેલવા જેવો છે. આજે તેમના અનુયાયીઓ આચાર ત્યાગ વૈરાગ્યમા અધઃ—સ્થિતિમાં જતા હોય એમ જણાય છે. તેઓના સેવકો કહે છે કે ચતુર્થ પચમ જીવસ્થાનકની વાર્તા શું કરો છો, હજી પહેલા જીવસ્થાનકે આવીએ તોય ઘણું છે. તેઓના સેવકો કેટલા અજ્ઞાનમાં છે, તેનો એક દાખલો કહીએ. તેઓ એમ બોલે છે કે પહેલુ ગુણસ્થાનક પણ હજી જીવને આવ્યું નથી. આ બધાઓ પહેલા ગુણસ્થાનકેથી નીચે છે. કારણ કે પહેલા ગુણસ્થાનકમાં આવીએ એવા ગુણો હજી ક્યાં આવ્યા છે ? એટલે કે ગુણ આવે તો ગુણસ્થાનક પહેલુ પણ આવે; પણ કોઇ જાતિનો ગુણજ હજી અમારામા આવ્યો નથી ! ગુણ હોય ગુણ સ્થાનકમા હોય, એવુ માની પોતાને હજી કેટલાકો નિર્ગુણી ધારે છે !

[પૃષ્ટ ૪૨૯] પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની.

તેઓ જણાવે છે કે—

"શાસ્ત્રમાં કહેલ મહાવીર સ્વામીની આજ્ઞાથી દરેક જીવ વર્તે, તેવા પ્રકારના જીવો શાસ્ત્રમાં નથી માટે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની જોઈએ કાળ વિકરાળ છે કુગુરૂઓએ લોકોને અવળો માર્ગ બતાવી ભૂલાવ્યા છે મનુષ્યપણુ લૂંટી લીધું છે, એટલે જીવ માર્ગમાં કેમ આવે?"

આજે સૂત્રો પ્રમાણે ચાલે તેવા જીવો તેઓના કથન પ્રમાણે નથી એટલે આ વખતે લોકોએ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની શોધ કરવી જોઈએ, અને તેઓના કથન પ્રમાણે ચાલવું જોઈએ આજના કુગુરૂઓએ તો તે જીવોને અવળે માર્ગે ચડાવી દીધા છે, એટલુંજ નહિ પણ બીચારાઓનું મનુષ્યપણું પણ તેઓએ લૂંટી લીધું છે! આજના જીવો ઉપર જૂલ્મ કરનાર આવા કુગુરૂ ઉપર તેઓને દયા છૂટે છે, એટલે સદ્ગુરૂ તો તેઓ માત્ર એક જ છે, ને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની પણ તેઓ વિના આજે કોઈ જણાતા નથી! એમ તેઓ અનેક વખત આગળ પાછળ લખી ગયા છે, આ પૂર્વે પણ જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્રની વાર્તા કર્યા પછી તેઓ કહે છે કે—"આત્મા ને સદ્ગુરૂ એકજ ભમજવા" એમ આત્મા છે, ને સદ્ગુરૂ પણ એકજ છે

મતલબ એ છે કે આ કાળ વિકરાળ છે, કુગુરૂઓ ઘણા છે, તેમાં સદ્ગુરૂ, સત્ પુરૂષ, જ્ઞાની, હોય તો તેઓ પોતે એકજ છે આજે તેઓની આવશ્યકતા લોકોએ જાણવી જોઈએ, એમ તેઓનું કથન સાફ સાફ છે તેઓને જ્ઞાની સદ્ગુરૂ વિગેરે થવાનો ખૂબ ઉમંગ છે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની હોવાનો પણ કાંઈ ઓછો ઉત્સાહ નથી સૂત્રો પ્રમાણે લોકો ચાલે તેમ નથી, તેથી પ્રત્યક્ષ શાસનની જરૂર છે, એટલે સાક્ષાત્ જીવોના શાસ્તા થવાની પણ તેમની ઈચ્છા જણાય છે પણ મહાવીર, સુધર્મા, વિગેરે શાસનના શાસક થયા હતા, તેઓ તો ત્યાગી હતા, તેમ શ્રીમદે ત્યાગી થઈ એ લક્ષ્ય બાંધવું ઈષ્ટ હતું પણ આમ વાર્તા કરવાથી શાસક થઈ શકાતું નથી. શ્રીમદ્ તો આજના શાસ્ત્રો કરતા વધી જવા ઈચ્છે છે! અને

લોકોના પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની થવા ઇચ્છે છે! પ્રસક્ષ જ્ઞાની થવા ચાહતો હોય તેની પાસે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન હોવુ જોઇએ. આજના જૈન વર્ગમાં અને આ પચમ કાળ પૂર્ણ થાય ત્યાંસુધીમાં જેટલી શાસ્ત્રોની કિમ્મત છે. તેટલી તો શું, પણ તેના કેટલાએ અંશે આજના કયા પુરૂષની કિમ્મત છે? આજના સાધુઓ જેને તેઓ કુગુરૂ કહે છે, તેઓ ઘણી ભૂલો કરતા હોય (તેનો થોડો પણ બચાવ નથી) પણ તેઓ શાસ્ત્ર ઉપર પગ મૂકી ચાલતા નથી, ત્યારે શ્રીમદ્ તો સ્થળે સ્થળે શાસ્ત્રને પાછળ મૂકીને પોતાનાં વચનોને આગળ કરતા હોય છે.

[પૃષ્ટ ૪૩૦] ભગવાન્.

પહેલા પેરામાં તેઓ લખે છે કેઃ—

"ભગવાન્ માણસ જેવા માણસ હતા. તેઓ ખાતા, પીતા, બેસતા, ઉઠતા એવો ફેર નથી. ફેર બીજે જ છે. સમોવસરણાદિના પ્રસંગો લૌકિક ભાવના છે, ભગવાનનું સ્વરૂપ એવું નથી. ભગવાનનું સ્વરૂપ સાવ નિર્મલ આત્મા સંપૂર્ણજ્ઞાન પ્રગટયે છે તેવુ છે. સંપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રગટે તેજ ભગવાનનું સ્વરૂપ. વર્તમાનમા ભગવાન્ હોત, તો તમે માનત નહિ. ભગવાનનું મહાત્મ્ય જ્ઞાન છે ....જેમ ભગવાન્ વર્ત્તમાન હોત અને તમને બતાવત, તો માનત નહિ, તેમ વર્ત્તમાનમા જ્ઞાની હોય તો મનાય નહિ. સ્વધામ પહોંચ્યા પછી કહે કે એવા જ્ઞાની થવા નથી. પછવાડેથી જીવો તેની પ્રતિમાને પૂજે પણ વર્ત્તમાનમાં પ્રતીત ન કરે. જીવને જ્ઞાનીનું ઓળખાણ વર્ત્તમાનમાં થતુ નથી."*

તે લખે છે કે ભગવાન્ માણસ જેવા માણસ હતા, ને સમોવસરણાદિક તો લૌકિક ભાવના છે; ભગવાનનું સ્વરૂપ સંપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રગટે તેજ ને ભગવાનનું માહાત્મ્ય તો જ્ઞાન છે,' એટલે તેઓ કહે છે કે ભગવાન્ સમવરણાદિકથી ભગવાન નથી, પણ ભગવાનને સંપૂર્ણ જ્ઞાન હોવું જોઈએ, તોજ તે ભગવાન થઇ શકે છે. જેમ

* સંશોધક લખે છે કે—આ વિચારો શ્રીમદે પોતાને ઉદ્દેશીને લખ્યા સંભવે છે.

આજે જ્ઞાની હોય ને તેની ઓળખાણ થતી નથી તેમ આજે ભગવાન્ હોય ને તેઓ કાંઈ બતાવે, તોપણ લોકો માને નહિ! જ્ઞાની તરીકેનો શ્રીમદ્‌નો દાવો છે એ આપણે જાણીએ છીએ કદાચ કોઈને તે વિષે શંકા રહેતી હોય, તો સંશોધ' લખ્યુ છે કે આ પોતાને ઉદ્દેશીને લખ્યુ છે તેઓ કહે છે કે ભગવાન્ માણસ હતા, ખાતા પીતા, બેસતા, ઊઠતા, અને તેઓ પણ તેમજ કરે છે વિશેષ એ કે ભગવાનને સમવસરણાદિક (અતિશય) થતા હતા ત્યારે તેમણે કહ્યુ કે તે તો લૌકિક પ્રસંગો—ભાવના છે, એટલે એ વાતો ઉડી ગઈ! ત્યારે ભગવાનમાં મુખ્ય ગુણ રહ્યો—જ્ઞાન તે જ્ઞાન તો તેમનામા છે, એમ તેઓનું કથન છે ભગવાનનો ગુણ ત્યાગ, અપૂર્વ ત્યાગ, સર્વ જીવો પ્રતિ સંપૂર્ણ અભયદાન, આવા ગુણોની વાતો તેઓ ભગવાનના લખાણમા લેતા નથી, કારણકે તેઓ તેમાનું કાંઈ પણ કરી શકતા નથી! એટલે તેઓ ધીમે ધીમે, પગને પગલે આગળ વધવાની આશા રાખતા હોય એમ લાગે છે છેવટે તેઓ ભગવાન્ તરીકે જનતામા ઓળખાવા ઇચ્છતા હોય તેમ પણ લાગે છે આજે તેઓના અનુયાયીઓ તો તેમને ભગવાનજ માને છે, પૂજે છે, એટલુ જ નહિ પણ ભગવાન કરતા પણ અધિક તેમને તેમના સેવકો માને છે

તેઓ પોતે લખે છે કે વર્તમાનમાં જ્ઞાનીની કિમ્મત થતી નથી, પણ અહીંથી ગયા પછી લોકો જ્ઞાનીની પ્રતિમાને પૂજે છે હૃદયમાથી પૂજાની નિષ્ઠા—સન્માનની કાંક્ષા તેમના લેખો ઉપરથી જણાઈ આવે છે, જોકે તેઓએ બીજાઓને તેમ કરતા ધિક્કાર્યા છે તેઓ કવિતામા બોલ્યા છે કે—

' ન હોય પૂજાદિકની કામના રે
ન હોય વહાલુ અંતર ભવદુઃખ
મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે, "

આ રસ તેઓએ ગાયો છે પણ માન—પૂજાની કાંક્ષા છૂટી નથી. કદાચ લોકોને રસ પડે, તો ભલે મહાત્મા તરીકે તેઓને ઓળખે, પણ સ્થળે સ્થળે જ્ઞાનીરૂપે ભગવાન તરીકે તેઓ પોતેજ લખોમાં લખી ગયા છે આજે કોઇ મનુષ્ય પોતાને જ્ઞાની તરીકે કે મહાત્મા તરીકે કે ભગવાન તરીકે પ્રશંસે તો લોકો તેને માટે કેવો મત બાંધે વારૂ ?

જૈન દર્શનના સિદ્ધાત તરીકે તો તેઓ ભગવાન નથી જ કારણકે તેઓ પોતે કહી ગયા છે કે આજે મોક્ષ નથી, તેમ એક ભવ આડો રહ્યો છે, એટલે કેવળ જ્ઞાન તો નથી જ. ત્યારે મનઃપર્યવ જ્ઞાની તેઓ છે શું ? તેમ પણ નથી, કારણ કે સાધુ થયા સિવાય મનઃપર્યવ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતું નથી, અને તેઓ સાધુ થયા નથી. ત્યારે શું અવધિજ્ઞાન તેઓને છે ? તે પણ નથી. અવધિજ્ઞાની હોય, તે પૂર્વ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ, ઉત્તર, ઉર્ધ્વ, ને અધઃ એ છ દિશામાં અમુક હદ સુધી ચર્મચક્ષુની મહાય વિના કંઇ પણ જોઇ શકે છે. તેઓ એ રીતે કંઇ પણ જોતા હોય, તેવું જ્ઞાન તેમના લેખમાથી નિકળતું નથી. તેઓને મતિ–શ્રુત જ્ઞાન હોય, તેથી જ્ઞાની ગણાવા માગતા હોય તો ના નથી. તેમને શ્રુત જ્ઞાન હોય, તોપણ આપણે ઉપર જોઇ ગયા, તેમા ઘણે સ્થળે તેઓ સૂત્રમાં નથી તેવુ કહી નાંખે છે, અને અનેક સૂત્રનાં પ્રમાણો આપે છે, તે પણ તેમા હોતાં નથી. તો પછી તેમનું સૂત્રજ્ઞાન કેવું સમજવું ? મતિ જ્ઞાનમાં તેઓની ઇન્દ્રિયો ને મન ઘણાં સારા હોય તો, એ સંભવિત છે, પણ 'જ્ઞાની' લેખાવા જોગ શાસ્ત્રોક્ત જ્ઞાન તેમનામાં દેખાતું નથી.

[પૃષ્ઠ ૪૩૦] સમકીતીને કેવળની ઇચ્છા ન હોય

તેઓ કહે છે કે ' સમકીતીને કેવળ જ્ઞાનની ઇચ્છા નથી." સમકીતીને કેવળ જ્ઞાનની ઇચ્છા ન હોય, ત્યારે તેને ઇચ્છા શેની હોય ? સમકીતી જીવો સંસારના સુખની ઇચ્છા રાખતા હશે શું ? સંસારસુખની ઇચ્છા રાખે અને કેવળજ્ઞાનની ઇચ્છા ન રાખે તો એ સમકીતી જીવ કહેવાય ખરો કે ?

[પૃષ્ટ ૪૩૦] અજ્ઞાની ગુરૂ

તેઓ લખે છે કે —

" અજ્ઞાની ગુરૂઓએ લોકોને અવળે માર્ગે ચડાવી દીધા છે અવળુ ભાવી દીધુ છે, એટલે લોકો ગચ્છ, કુલ આદિ લૌકિક ભાવમાં તદાકાર થઈ જાય છે અજ્ઞાનીઓએ લોકને સાવ અવળો જ માર્ગ સમજાવી દીધો છે તેઓના સંગથી આ કાળમા અંધકાર થઇ ગયો છે "

પ્રભુ શ્રી મહાવીર જેવા સંપૂર્ણ વીતરાગ ને સંપૂર્ણ જ્ઞાની જેમ બોલે તેમ તેઓ બોને છે, પણ જેઓ પોતાનું અજ્ઞાન રાખી ગયા નથી, તે પોતાના સમાજને જ્યારે ઉંધે રસ્તે દોરી રહ્યા છે ત્યારે તેઓ આવી ડાહી ડાહી વાતો કરે છે, તે તો "ઘેલી સાસરે જાય નહિ ને ડાહીને શિખામણ આપે" તેવો ઘાટ તેઓ કરે છે ! તેઓ નાજ સેવકો આજે પોતાના જ વાડાના મમત્વમાં કેટલા રંગાઇ ગયા છે, તે તેઓશ્રી આવીને જુએ, તો તેમને સમજાય ! તેઓ પોતે એમ માનતા હોય કે અમે સારૂ સમજ્યા છીએ પણ સૂત્રથી વિરૂદ્ધ વાતાઓ ને વિચારો તે ચલાવી રહ્યા છે, તે માર્ગની જોખમ દારી તેઓને શિર નથી શું ? આજે સૌ કોઇ પોતે પોતાને પ્રશસે છે ને સામાને નિંદે છે બેની વચ્ચે સમાધાન માટે માત્ર આજે જિનાગમો છે જિનાગમથી કહી બતાવો કે અમુક ગુણો અજ્ઞાની ને કુગુરૂઓના છે, ને અમુક ગુણો જ્ઞાની ને સદ્‌ગુરૂઓના છે માત્ર મોઢેથી જેમ આવે તેમ હાંક્યુ, તેનો અર્થ શું ? તેઓ કહે છે કે — "તેઓના સંગથી આ કાળમાં અંધકાર થઇ ગયો છે " આ સ્થિતિ કેટલેક અંશે બરાબર છે, પણ તેઓએ લોકોને જો કંઇક સમજાવી ઉચ્ચ કોટિમા મૂક્યા હોત તો તે કથન ન્યાયથી હતુ લોકો ઘણા અધ સ્થિતિ પર આવી ગયા છે દુ૫મ કાળનો પ્રભાવ કહો કે લોકોની નિર્બળતા વા પુરૂષાર્થની મંદતા સમજો, પણ અંધ કાર કે દારી ગ આજે જો દર્શનમા દેખાય છે વિશેષ દુ ખ એ છે કે એ અંધકારનો તેઓએ ઘટાડો કર્યો નથી, પણ બતાવામા

તેઓએ વધારો કર્યો છે. લોકો ઠીકઠીક ત્યાગમાં, આચારમાં, ક્રિયામાં હતા, તેઓને અંતરની પ્રકૃતિની વાર્તાઓ કરી, કષાયની મંદતાની વાર્તાઓ કરી, મૂલ માર્ગ-મધ્યમ માર્ગમાં હતા તેમાંથી તેઓને ખસેડયા છે. કષાયની મંદતા કરવી હતી, ને અંતરની અજ્ઞાનતા ઘટાડવી હતી, તે તો તેઓ કરી શક્યા નહિ; બદલામાં તેઓના અનુયાયીઓ તે પ્રકૃતિમાં મજબૂત થયા, ને ત્યાગથી ખસી ગયા. પછી અજ્ઞાની ગુરૂઓએ અંધકાર કર્યો, કે ગુરૂઓને અજ્ઞાની કહેનારે અંધકાર કર્યો? આજે જૈન માર્ગમાં અંધકાર છે, ઉદ્યોત નથી; તેમાં તે ગુરૂઓ ભાગીદાર છે, કે સર્વ જીવો પોતપોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તી રહ્યા છે તેઓ જોખમદાર છે, તેનો ખુલાસો સો કોઈ સમજે તે ખરા; પણ આજે કંઇ જીવો જે ધર્મ, ત્યાગ, વર્તન, સંપ્રદાય-ગચ્છ-કે ગુરૂને આશ્રયે કરતા હતા, તે જીવોને ગચ્છ, કુલ, સંપ્રદાય, વ્યવહાર વિગેરે લૌકિક ભાવના છે, કદાગ્રહ છે, એવું સમજાવી-ઠસાવી પોતાના મંડળમાં વાળ્યા, તેથી વિશેષ અંધકાર બીજો કયો? લોકો ઉલમાંથી નિકળ્યા ખરા, પણ ત્યાંથી ચુલામા પડયા છે. એક સંપ્રદાયમાંથી છૂટી બીજા સંપ્રદાયમાં પેઠા છે કે જેમાં પણ એક વ્યક્તિના માનપૂજામાંજ સર્વ સાર સમાઇ રહેલો મનાય છે! ગચ્છાદિમાં લોકો હતા ત્યાં કદાચ જ્ઞાનની ન્યૂનતા હશે, પણ ત્યાગ વિચાર રીતિમાં તેઓ ઠીક હતા. આજે શ્રીમદ્‌ના મંડળમાં ન મળે રીતિ કે રીવાજ, ત્યાગ કે સદાચાર; કુલ લોકની મર્યાદા હતી, તેને પણ તોડી નાંખી તેઓ ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તે છે. એમ પણ કહેવામાં આવે છે કે લોકની લજ્જા રાખવાની જરૂર આપણને નથી! તેઓ બોધ આપનાર પણ તેમજ કહે છે. શ્રીમદ્ પોતે પૂર્વે કહી ગયા છે કે એક સમ્યક્ત્વ આવે, તો પછી ગમે તેમ કરીએ, પછી અડચણ નથી. જ્યારે સદ્‌ગુરૂ આમ વર્ત્તન કરે, તો પછી તેઓના સેવકોને ગમે તેમ પ્રવર્તતાં કોણ વાંધો લેઈ શકે તેમ છે? અંધકાર, ત્યાગ

અને રીતિ રીવાજમાં રહેનાર લોકોથી ફેલાયો છે, કે તેને તોડી ફાવે તેમ ચાલનાર લોકોથી ફેલાયો છે તેની સમજ હવે પડી શકશે

[પૃષ્ટ ૪૭૨] ઉપદેશ

શ્રીમદ્ બીજાને ઉપદેશ આપતા કહે છે કે —

"જીવને સંસારી આલંબનો-વિટંબનાઓ-મૂકવા નથી, ને ખોટાં આલંબન લેઈને કહે છે કે કર્મના દળીયા છે એટલે મારાથી કાંઇ બની શકતું નથી. આવા આલંબન લઈ પુરૂષાર્થ કરતો નથી જો પુરૂષાર્થ કરે ને ભવ સ્થિતિ કે કાળ નડે ત્યારે તેનો ઉપાય કરીશું, પણ પ્રથમ પુરૂષાર્થ કરવો."

આ સ્થળે તેઓ કમ્મર કસીને બીજાને બોધ આપે છે સૌ કોઇ "પરોપદેશે પાંડિત્યં" ની કહેવત માની પાડે છે પોતાનું ગમે તેમ થાય, પણ બીજાને પુરૂષાર્થ કરવા તેઓ ખરેખરો ઉપદેશ આપે છે જેમ તેઓ ઉપદેશ આપે છે, તેમ આજે ઘણા લોકો બીજાને ઉપદેશ આપવા કમર કસે છે, પણ પોતાનું કરવું કોઈને ગમતું નથી. બીજાની વાતો છેટે રહી, પણ જેઓ માર્ગ પ્રગટ કરવા ને જીવનું કલ્યાણ કરવા બહાર આવવાનું કહેતા હતા, તેઓજ સંસારમાંથી નિકળ્યા નહિ, તો પછી બીજાનું શું કહેવું ? તેઓ બીજાઓને કહે છે કે 'કર્મનાં દળીયા છે' "મારાથી કાંઇ બની શકતું નથી" આવા ખોટાં આલંબન શા માટે લ્યો છો ? એમ કહેને કે પુરૂષાર્થ કરવો નથી પુરૂષાર્થ કરો ને ભવસ્થિતિ નડે કે કાળ નડે ત્યારે અમને કહેજો, તેનો ઉપાય કરીશું તેઓ જેમ બીજાને કહે છે તેમ પોતે કેમ વર્તતા નહિ હોય ? તેઓ પોતેજ કહે છે કે અમારી ભોગાવળી કર્મ નિવૃત્ત થયું નથી, તેમ માતાપિતાનાં ઋણથી મુક્ત થવાયું નથી, અને બીજાને કહે છે કે ભવસ્થિતિ કે કાળ નડે તો અમે ઉપાય કરીશું તો પોતે પોતાનો ઉપાય નથી કરતા, તો બીજાનો ઉપાય શી રીતે કરશે તે સમજી શકાતું નથી. તેઓ બીજાને કહે છે કે પુરૂષાર્થ કરવો, ત્યારે પોતે પોતાને માટે કહે છે કે જ્ઞાનીઓ તેમ

કરવા ચાહતા નથી ! આમ ઉપદેશમાં ને હૃદયમાં અંતર છે, તે સાફ સમજી શકાય છે. વસ્તુ એ છે કે સૌને બીજાને મોક્ષે પહોંચાડવાની ઇચ્છા છે, પોતાને તો સ્રીનાં સુખો ને તેના આનંદો ગમે છે ! આ કાંઇ ઓછું આશ્ચર્ય નથી કે જે ઉંચામાં ઉંચી ચીજ પોતે સમજ્યા છે, તે ચીજ બીજાને આપી દે છે, અને પોતે તેને ઉપયોગમાં લેતા નથી; તો તે ચીજ કાંતો ઉચી નથી અથવા તેની કિમ્મત આંકવામા ભૂલ કરવામાં આવી છે.

તેઓ પૂર્વે કહી ગયા છે કે પોતે તર્યા નથી, તો બીજાને કેમ તારે ? તો આમા સ્પષ્ટ એ થાય છે કે પોતે પુરૂષાર્થ કરતા નથી, ને સંસારી સંબંધ છોડતા નથી, તો પછી તેઓ બીજાને કહે છે તેની શું અસર થશે ખરી કે ? તેઓ પોતેજ કહે છે કે પોતે તરે નહિ તે બીજાને શુ તારે ? આ સ્થળે પણ તેઓજ કહે છે કે પુરૂષાર્થ કરવો નથી ને ખોટાં આલંબનો લે છે; તો શું તેઓ ખોટા આલબન લેતા નથી ? જો તેઓ આવાં આલંબન લેઈ સંસાર સંબંધ છોડતા નથી, તો પછી તેઓના ઉપદેશની અસર કેટલી હોય ? જો અસર ન થાય તો તેમાં દોષ કોનો ? આજસુધી જૈન સાધુઓના દોષો જોતા આવ્યા છે ને કહેતા આવ્યા છે કે તેઓમાં નથી તો બીજાને ક્યાથી આપે ? એટલે કે જૈન સાધુઓમા કાંઇ નથી, એટલે બીજાને અસર થતી નથી. અહી જે બોધ બીજાને આપે છે તે પ્રમાણે પોતે કરતા નથી; તો પછી બીજાને ક્યાથી અસર થશે ? પોતે જો પુરૂષાર્થ કરી સસાર વિટબના છોડી ત્યાગી થયા હોત તો બીજાને અવશ્ય અસર થાત પણ તેઓના દાખલાથી જોઇ શકાય છે કે તેઓને જેમ છોડવુ ગમતું નથી, તેમ બીજાઓને છોડવુ ક્યાંથી ગમશે ?

[પૃષ્ટ ૪૩૫] જૈન સાધુઓ.

તેઓ જણાવે છે કે:—

"હાલમા જૈનના જેટલા સાધુ ફરે છે, તેટલા બધાય સમકીતી સમ-

જવા નહીં તેને દાન દેવામાં હાનિ નથી, પણ તેઓ આપણુ કલ્યાણ કરી શકે નહીં વેશ કલ્યાણ કરતો નથી જે સાધુ એકલી બાહ્ય ક્રિયાઓ કર્યા કરે છે, તેમા જ્ઞાન નથી "

શ્રીમદ્દને મતે જૈનના બધા સાધુ સમકીતી નથી, તો થોડા સમકીતી તેમા હશે કે નહિ ? તેઓ થોડા ઇતરનું કલ્યાણ કરે કે નહિ ? કે જૈન સાધુથી કલ્યાણ થવા સભવજ નથી ! " તેઓ આપણુ કલ્યાણ કરી શકે નહિ " એમ શ્રીમદ્ કહે છે, તો 'તેઓ' એટલે જૈનના બધાય સાધુઓ સમજવા કે તેઓ એટલે સમકીત વગરના સાધુઓ ? વેશ કલ્યાણ કરતો નથી તો મહર્ષિઓએ આ વેશ લેવાની શામાટે આજ્ઞા ફરમાવી હશે ? વેશ વસ્તુ વ્યર્થ છે, તો સ્વય (જૈન) નિગમા આવવાની આ સાધુઓને શી જરૂર હતી ? આ બધા પ્રશ્નોના ખુલાસા આપણે અત્યારે રહેવા દઈએ પણ આપણે એક વાર્તા એ પૂછીએ કે એવુ કયુ તેઓની પાસે તત્વ છે વા એવી કઈ સરાણ છે, કે જેના ઉપર તેઓએ આ બધાની પરીક્ષા કરી લીધી ? વા એવુ કયુ જ્ઞાન છે કે જેનાથી એ વાર્તા તેઓએ જાણી લીધી ? પણ જગતમા એવી પદ્ધતિ ચાલે છે કે માનના ભૂખ્યા મનુષ્યો હમેશા બીજાની બાજુ નિર્બળ જુએ છે જેમ કોઇ વ્યાપારી હરીફ બીજાની પેઢી ચાલતી જોઈ ને પોતાની પેઢીને દઢ કરવા લોકોના દિલને ભરમાવે છે, ને કઇ બહાને બીજાને બદનામ કરવા મથે છે, તેમ આ તેઓનો પ્રયત્ન છે જેમ સાધુઓ એકલી બાહ્ય ક્રિયા જ્ઞાન વિના કરે છે, તેમ તેઓ બાહ્ય ક્રિયા વિના એકલી જ્ઞાનની વાર્તાઓ કરે છે તો જેમ સાધુઓ કલ્યાણ જ્ઞાન વિના કરી શકે નહિ, તેમજ એકલા જ્ઞાનથી પણ કલ્યાણ કરી શકશે નહિ કારણકે જૈન દર્શન એકલા જ્ઞાનથી કે એકલી ક્રિયાથી કલ્યાણ થાય તેમ કહેતુ નથી જો શ્રીમદ્ જેમ સમજે છે તેમ જ્ઞાન સાથે આંતરક્રિયાનો અમલ કરી શક્યા હોત ને પછી બીજાની ત્રુટિ-

એ કહેતા હોત તો તેઓનું કથન સફળ હતું, પણ પોતે તદ્દન કોરા છે ને બીજા પાસે જે કંઇ થોડું છે તેની ઇર્ષ્યા કરે છે, ત્યારે તેઓની એ કઇ બુદ્ધિમત્તા સમજવી ?

જો કે જ્ઞાનની આવશ્યક્તા છે, પણ ધારો કે કોઈને જ્ઞાન થોડું છે, ને તે કંઈ સમજણ સાથે બાહ્ય ક્રિયાઓ કરે છે, તો તેને તેમાં નુકસાન શું ? વિશેષ કે સારૂં જ્ઞાન નહિ, તો તેટલો ફાયદો ઓછો છે, પણ જેટલી ક્રિયા છે, તેનો ફાયદો તો છે ને ? તેની કોણ ના કહી શકશે ? તાત્પર્ય એ છે કે એકલી જ્ઞાનની વાર્તાઓ કરવાથી મનુષ્ય કલ્યાણને પામી શકતો નથી. એકલી ક્રિયા વીતરાગના વચનના ઉપર વિશ્વાસ રાખી મનુષ્ય કરશે તો તે સારી ગતિમા જવા હક્ક-દાર છે. પણ વાતો કરનાર કોઈ સારી ગતિમાં જઇ શકશે નહિ

[પૃષ્ઠ ૪૩૫], પરોપદેશ

તેઓ બીજાને ઉપદેશ આપે છે, ને આપણે સાક્ષાત્ સાંભળતા નથી, પણ તેઓનો અક્ષર દેહ જોઇએ છીએ, ત્યારે આપણને એમ થાય છે કે તે ઉપદેશ પોતાને કેમ નહિ લાગ્યો ?

"છ ખંડના ભોક્તા રાજ મૂકી ચાલી ગયા, અને હુ આવા અલ્પ વ્યવહારમા મોટાઇ અને અહંકાર કરી બેઠો છુ એમ કેમ વિચારતો નથી ?"

આ ઉપદેશ બીજાને છે, કે તેઓએ વિચારવાનો ખરો ? પોતે વ્યવહારને છોડી ચાલી નિકળ્યા હોય, તો આ ઉપદેશ બીજાને માટે છે, એમ સૌ કોઇ કહી શકીએ; પણ જ્યારે તેઓ અલ્પ વ્યવહારની મોટાઈને મૂકી શક્યા નથી, તો આ ઉપદેશ બીજાને બંધ બેસતો ખરો કે? જે મહાપુરૂષ સદ્ગુરૂ હોય કે ભવિષ્યમાં મહાન્ થવાના હોય, તે ક્યારે પણ આવું બોલતા કે ઉપદેશતા નથી જ; પોતે જ્યાંસુધી ખાલી હોય ત્યાંસુધી બીજાને ઉપદેશ આપતા નથી. તેઓ પોતે કાં વિચાર કરતા નથી કે અલ્પ વ્યવહારની મોટાઈ હું કેમ મૂકી શકતો નથી ? કાં અહંકારને વશ પડી ગયો

છુ ? સત્ય હકીકત એ છે કે બીજાને ડહાપણ બતાવવામા ાણુ આ વિશ્વમા પાછળ પગના ભરે છે ?

[પૃષ્ટ ૪૩૬] અધમાધમ પુરૂષના લક્ષણ

તેઓ કહે છે—

'અધમાધમ પુરૂષના લક્ષણો –સાચા પુ ષને દેખી તેને રોષ ઉત્પન્ન થાય, તેના સાચા વચન સાભળી નિદા કરે છે –ખોટી બુદ્ધિવાળા સાચી બુદ્ધિવાળાને દેખી રોષ કરે, સરળને મૂર્ખ કહે, વિનય કરે તેને ધનના ખુશામતીયા કહે "

આ લક્ષણો તેઓએ ઠીક કહ્યા છે, પણ તે ક્યા પ્રસંગને લીધે કહ્યા હશે તે તો તેઓ જાણે. ૪૨૮ મા પૃષ્ટ પર તેઓ કહે છે કે ઢુઢીયાના ધરમશી નામના મુનિએ અભવ્યના તર્યા તરે એવી ટીકા કરી છે, ત્યા તેઓ બોલ્યા છે કે અસદ્ગુરૂઓ આવા ખોટા આલબન દે છે, તો શ્રીમદ્‌નો આ રોષ નથી કે ? શ્રીમાન્ ધર્મસિં હજીનો આશય માત્ર બીજો ભગ બતાવવાનો હતો, બીજા ભગમા પોતે તરે નહિ ને બીજાો તારે તેવા જીવો માત્ર બતાવવાના હતા નહિ કે અભવ્યના તાર્યા તરે એ વાત સિદ્ધ કરવાની હોય પણ તેઓને તે વાર્તા ગમી નહિ ને માત્ર પોતાના કથનથી વિરૂદ્ધ જતી લાગી એટલે તેઓએ ધર્મસિંહના ઉપર રોષ વ્યક્ત કર્યો છે

[પૃષ્ટ ૪૩૮] વાડામા કલ્યાણ નથી

તેઓ કહે છે કે—

"વાડામા કલ્યાણ નથી, અજ્ઞાનીના વાડા હોય. જેમ લોઢુ તરે નહિ, અને બીજાને તારે નહીં તેમ વીતરાગનો માર્ગ અનાદિનો છે જેના રાગ દ્વેષ અને અજ્ઞાન ગયા તેનું કલ્યાણ બાકી અજ્ઞાની કહે કે મારા ધર્મથી કલ્યાણ છે તો તે માનવુ નહીં. એમ કલ્યાણ હોય નહીં ઢુઢીયાપણુ કે તપ્પાપણુ માન્યુ તો કષાય ચડે છે તપ્પો ઢુઢીયા સાથે બેઠા હોય તો કષાય ચડે અને ઢુઢીયો તપ્પા સાથે બેઠા કષાય ચડે, આ અજ્ઞાની સમજવા.

બન્ને સમજ્યા વગર વાડા બાંધી કર્મ ઉપાર્જન કરી રખડે છે. વહોરાના નાડાની માફક મતાગ્રહ પકડી બેઠા છે. મુમતિ આદિનો આગ્રહ મૂકી દેવો.”

ઢુંઢીઓ તપ્પા પાસે, ને તપ્પો ઢુંઢીયા પાસે બેસે ને કષાય ચઢે, એ અજ્ઞાન છે, એ કથન સત્ય છે. પણ તે ઢુંઢીયાને તે તપ્પા શ્રીમદ્‌ના મતમાં મળે, તો તેમનો મત કેવો થશે? એઓ પછી કયા મતમાં ગણાશે? તેઓની ઓળખાણ પછી કઇ રીતે કરવામાં આવશે? એ બે તૂટી જાય, તો ત્રીજો મત થશે કે નહિ? કે તેનું નામ નહિ આપવામાં આવે? ઢુંઢીયાને તપ્પાથી કે તપ્પાને ઢુંઢીયાથી કષાય ચઢે છે, એ વાર્તા ખરી માનીએ, તો તેઓનો અનુયાયી ઢુંઢીયાની પાસે કે તપ્પા પાસે બેસે તો કષાય ચઢે છે કે નહિ? આજે તો એ કષાયનો અનેક સ્થળે સાક્ષાત્કાર થઇ રહ્યો છે.

તપ્પા ઢુંઢીયા વાડા બાંધી બેઠા છે, એ ઠીક નથી પણ જો એ વાડા વાડા લાગતા હોય તો પછી ત્રીજો નવીન વાડો શા માટે બાંધવામાં આવ્યો છે? જો વાડો બીજાનું અકલ્યાણ કરે છે, તો આ નવીન વાડો કોનું અને કેવું કલ્યાણ કરી શકશે?

બન્ને સમજ્યા વગર વાડા બાંધી કર્મ ઉપાર્જન કરે છે, એ વાર્તા ખરી હોય તો તેઓના અનુયાયીઓ શું સમજીને વાડો બાંધે છે? વાડા બાંધવાથી રખડવાનું હોય તો તેઓ શા માટે બાંધવા ઇચ્છતા હશે? શું તેઓ એમ સમજતા હશે કે આ વાડો નથી?

તેઓ કહે છે કે—“આ અજ્ઞાની સમજવા.” આમ બોલવાનો તેઓને શું અધિકાર છે? આવી જબરદસ્ત વાણી માત્ર તીર્થંકરોજ વદી શકે છે. જેઓ ચાર તીર્થને સ્થાપે છે, ને પાખંડીઓને ન્યારા કરી શકે છે તેઓ એમ કહેવાને હક્કદાર છે. તેઓ સંપૂર્ણ જ્ઞાનથી જ્ઞાની અજ્ઞાની મનુષ્યોની અને તેવાં મંડળોની પરીક્ષા કરી બીજાઓને ખરા ખોટા કહી શકે છે. તીર્થંકરો જગત્ જીવને પાખંડી, અધર્મી કે કદાગ્રહી, તેઓનાં લક્ષણો જોઇ કહે

છે, ને તેમ કથનામાં તેઓ ક્યારેય ખોટા પડતા નથી ત્યારે શ્રીમદ્ તીર્થંકરની જેમ કહેવા જાય, તો તેઓની પાસે એવી શુ મત્તા છે, વા એવુ કયુ પ્રત્યક્ષ (અવધિ, મનપર્યવ, કેવળ) જ્ઞાન છે, જેથી તેઓ બોલે તો તેઓની વાણીમા વિરોધ નથી આવતો વા તેઓની વાણી અસત્ય નથી થતી ?

તેઓ કહે છે કે, મુમતિ આદિનો આગ્રહ તજવો, શુ મુખ વસ્ત્રિકા જૈન દર્શનમા ચારે તીર્થોને મવર ક્રિયામા હિસા રોકવાને અર્થે કહેવામા નથી આવી ? શુ મુખવસ્ત્રિકા એક સાધુમાર્ગી જૈનોજ બાધે છે, બીજા જૈનો નથી બાધતા કે રાખતા ? શુ મુખવસ્ત્રિકા બાધવી કે રાખવી એ લજ્જનીય કે નિન્દનીય કાર્ય છે કે આવો તિરસ્કાર તેઓ તેઓના મુખથી કે વચનથી બતાવી રહ્યા છે ? "મોક્ષમાળા" લખી તેમાં તો તેઓએ ખાસ મુખવસ્ત્રિકા રાખવા માટે વિવેક સહ ઉપયોગ કરવા દર્શાવ્યુ છે, "મોક્ષમાળા" લખી ત્યારે જેટલી ઋજુતા હતી, તેટલી ઋજુતા તેઓના વિચારમા જણાતી નથી શુ આ ક્ષાયક સમ્યક્‌ત્વનું લક્ષણ છે ?

વાડામા કલ્યાણ નથી, તેમ તેઓ કહે છે, પણ વાડા કોને કહેવા ? શ્રીમાન્ મહાવીરના વખતમા અગિયાર ગણધરના નવ મડળ સપ્રદાય હતા પછી તેઓને તે વાડા લાગતા હોય તો ભલે ! મોટો મનુષ્ય વર્ગ એક વ્યક્તિ નીચે લાખો વખત સુવ્યવસ્થિત રહી શકતો નથી, મહાવીરના ગયા પછી એ સપ્રદાયો કેટલાક વખત સુધી સુસ્થિત સ્થિતિમા રહ્યા હતા, પછી અસ્તવ્યસ્ત દશા જેમ કાળબળથી બધામા આવે છે, તેમ આવી હતી જ્ઞાનમા, ચારિત્રમાં, જે કોઈ સમર્થ થવા લાગ્યા, તેઓ મનુષ્ય વર્ગને પોતાની નીચે સુવ્યવસ્થિત વ્યવસ્થામા ગોઠવવા લાગ્યા, ને ચારે તીર્થો નિયમિત મડળમા—સપ્રદાયમા ક્રિયા—જ્ઞાનપુરસર રહેવા લાગ્યા, તેમા ઘણી વખત નીરસતા—શુષ્કતા આવતી હતી, ને કષાય,

મતભેદ ઉપસ્થિત થતા હતા. તેઓ અનેક વખત છિન્ન ભિન્ન, અવ્યવસ્થિત હોવા છતાં મૂળ માર્ગ-ચારિત્ર જ્ઞાનમાં ઓછા વત્તા રહ્યા છે, ભલે પછી તેને કોઇ વાડા કહે વા ગમે તે રૂપ આપે. જ્યાં મતભેદ ઉપસ્થિત થાય ત્યાં મંડળો બધાય, પણ મૂળ માર્ગથી-તત્ત્વથી વિખૂટાપણું ન હોય. જ્યાંસુધી મૂળ માર્ગ અખંડિત હોય અને વાડાવાળામાં વાડાની ભાવના ન હોય ત્યાં વાડાને અજ્ઞાન કહેવું તે વાણીનો અપવ્યય છે.

[પૃષ્ટ ૪૪૮] બે વાર આહાર લે છે તે.

છેલ્લા પેરામા તેઓ લખે છે કેઃ—

"બાર કુળની ગૌચરી કહી છે, તેવી કેટલાક મુનિઓ કરતા નથી તેમને લુગડાં આદિ પરિગ્રહનો મોહ મટયો નથી. એક વાર આહાર લેવાનું કહ્યું, છતાં બે વાર લે છે."

એક વાર આહાર લેવાનું કહ્યું છે, ને બે વાર લે છે, તે વાર્તા તેઓએ સમજ્યા વિના લખી છે. તેઓ કોઇ શાસ્ત્રનું પ્રમાણ મૂકતા નથી; ચોથા આરામા સાધુઓ ત્રીજા પ્રહરે ભિક્ષા લેવા જતા હતા, એટલે એક વાર આહાર કરતા હોય; પણ તેથી એક વારથી વધારે વખત -બીજી વખત આહાર કરવાનો નિષેધ છે, એમ સમજવાનું નથી. દશ વૈકાલિક સૂત્રના છઠ્ઠા અધ્યયનમાં **एग भत्तं च भोयणं** એમ સૂત્ર છે; એટલે કે એક ભક્ત-ભોજન-દિવસે આહાર કરવાનુ કથન છે; પણ એક વખત આહાર કરવાનું કથન છે એમ નથી; જોકે કેટલાકો એમ અર્થ કરે છે કે 'એગ ભત્તં'-એક વખત આહાર કરવો તે; પણ જ્યાં 'એગ ભત્તં ભોયણું' કહ્યું છે, ત્યાં દિવસ ને રાત્રિ એમ બે કાળનાં બે ભોજન છે, તો સાધુઓએ રાત્રિ ભક્ત નહિ કરવું તે વાર્તા દર્શાવવાને એક ભક્ત એટલે એક દિવસનું ભોજન લેવું એમ ખાસ શાસ્ત્રકારનું કથન છે. આ સૂત્ર-

વાક્ય પરથી કોઈ એમ કહે કે એક વાર ભોજન લેવાનું કહ્યુ છે, તો તે વાર્તા બરાબર નથી

[પૃષ્ટ ૪૪૦] દૂધ સચેત છે

શ્રીમદ્ જણાવે છે કે—

"જ્ઞાની ભગવાને કહ્યુ છે કે સાધુઓએ અચેત આહાર લેવો આ કહેવુ તો કેટલાક સાધુઓ ભૂલી ગયા છે દૂધ આદિ સચેત ભારે ભારે પદાર્થો લેઇ જ્ઞાનીની આજ્ઞા પર પગ દઇ ચાલે તે કલ્યાણનો રસ્તો નહી લોક કહે છે કે સાધુ છે પણ આત્મદશા સાધે તે સાધુ "

સાધુઓએ અચેત આહાર લેવો, એ વાર્તા તદ્દન સત્ય છે તે સબંધી અત્ર ચર્ચા નથી પણ તેઓ કહે છે કે આ કથન કેટલાક ભૂલી ગયા છે ને દૂધ આદિ સચેત ભારે ભારે પદાર્થ લે છે તે જ્ઞાનીની આજ્ઞા પર પગ દઇ ચાલે છે, તો તે કથન શુ સત્ય છે ! દૂધ આદિ એટલે દૂધ સચેત ને તે સિવાય બીજા કેના પદાર્થ સચેત છે, તે તો તેઓએ જણાવ્યુ નથી જૈન દર્શનના કોઇ પણ અભ્યાસીઓ દૂધ સચેત છે તેવુ જાણતા નથી જ્ઞાનીઓએ કોઈ શાસ્ત્રમા દૂધ સચેત છે, તેમ જણાવ્યુ નથી જ્યારે કોઈ પણ જિનાગમ દૂધ સચેત છે તેમ કહેતું નથી ત્યારે શા આધારે તેઓ દૂધને સચેત કહી રહ્યા છે તે સમજાતું નથી. ઉત્સૂત્ર કથનાર મનુષ્ય કેટલો પાપી બને છે, તે તો તેઓ પણ જાણે છે ને આનંદઘન કહે છે કે 'પાપ નહિ કોઇ ઉત્સૂત્ર ભાખ્યુ જુઓ ધર્મ નહિ કોઈ જગત્ સૂત્ર સરીખો' સૂત્રથી વિરૂદ્ધ વદવુ એથી વિશેષ કોઈ પાપ નથી, જૈન સાધુ પર આમ અભ્યાખ્યાન કરવુ તે શુ પાપ નથી ? ઉલટુ—તેઓ કહે છે કે સાધુઓ જ્ઞાનીની આજ્ઞા પર પગ દઇ ચાલે છે પણ દૂધ સચેત નથી ને તેને તેઓ સચેત કહે છે, ત્યારે જ્ઞાનીની આજ્ઞા પર કોણ પગ મૂકે છે તે સમજાય તેવી બાબત છે દૂધ ઉપરાંત સચેત બીજી ચીજો પણ તેઓ કહે છે તો દહીં પુન

વિગેરે ચીજો પણ શું સચેત સમજવી? શાસ્ત્રકારોએ દૂધ દહીં ઘૃત વિગેરે લેવાનો ક્યાંયે નિષેધ કર્યો નથી. તાત્પર્ય એ છે કે શ્રીમદ્ પોતે શાસ્ત્રકાર કરતાં પોતાનાં વચનની વધારે કિમ્મત આંકતા હોય એમ લાગે છે.

તેઓ ઘણી વખત કહી ગયા છે કે "સમકીતીની વાણી મિથ્યાત્વીની વાણીથી ઘણીજ જુદી પડે છે." તો આપણે વિચારવાનું એ છે કે તેઓની વાણી શાસ્ત્રકારથી જુદી પડે છે. ઘણી વખત શાસ્ત્રો કહે છે, તેનાં કરતા તેઓ જુદું બોલે છે તો તેઓની વાણી સમકીતીની સમજવી કે મિથ્યાત્વીની? જો શાસ્ત્રો સમ્યક્ છે, તો તેઓની વાણી મિથ્યા છે, એમ સિદ્ધ થાય છે. કદાચ તેઓ એમ માને કે તેઓની વાણી સમ્યક્ છે, તો પછી આપણે શાસ્ત્રો-જિનાગમોને મિથ્યા કહેવાં પડશે.

આખી ઉપદેશછાયામાં તેઓ જે બોલ્યા છે તેમાં આત્માને અગે જે બોલ્યા તે તે સારૂં છે, એમ સ્વીકારતાં સંકોચાવાની જરૂર નથી, પણ તેને અગે 'અજ્ઞાની ગુરૂ' 'કુગુરૂ'-એવા શબ્દો તેમણે જે વિખેર્યા છે, ને તેઓની ઝાટકણી જે કહાડી લીધી છે તે વિચિત્ર છે. સુગુરૂ-કુગુરૂની તેમની વ્યાખ્યાઓ જો બરાબર સમજવામાં આવે, તો એમજ કહેવું પડે કે તેમના પોતાના સિવાય બીજો કોઈ સુગુરૂજ જગતમાં નથી એમ તેમના કથનનો મથિતાર્થ છે! પણ તટસ્થ રીતે વિચારીએ તો આ બાબતમાં તેઓએ જે પાઠ ભજવ્યો છે, તે ન્યાયયુક્ત નથી. તેઓ જે આ દુઃષમ કાલને હુંડાવસર્પિણીની વાર્તા સ્થળે સ્થળે કહી રહ્યા છે, ને તેનો મહિમા જણાવી રહ્યા છે, તેજ હુંડાવસર્પિણીમા આમ વદનાર અસંયત ગૃહસ્થની પૂજા ચાલે છે, તે કાળનો મહિમા જણાય છે; તીર્થંકર જેવા મહાપુરૂષો પણ સંસારમાં ગૃહસ્થ વેશમા પૂજાયા નથી. કોઈએ તેઓ ભાવી મહાપુરૂષ થવાના છે, તેથી કે વર્ત્તમાનમાં મહા

પુરૂષ છે તેથી પૂજા-અર્ચા-સત્કાર કર્યા નથી કોઇ પણ તે મહા પુરૂષની પાસે આવી જ્ઞાન, ચર્ચા ધર્મોપદેશ કરતા, સાંભળતા હોય તેમ અન્યુ નથી ગમે તેટલા સભ્ય ને શાણાએ પણ ત્યાગી થયા પહેલા ગૃહસ્થ પાસે ત્યાગીનો દભ કે ડોળ બતાવ્યો હોય તેમ જણાતું નથી આ વાર્તા માટે આજના જિનાગમો સાક્ષી આપવા તૈયાર છે ત્યારે આ હુડાવસર્પિણીમા ગૃહસ્થો સ્ત્રી પુત્ર પૈસા સાથે ત્યાગીનો પાઠ ભજવી રહ્યા છે એટલુંજ નહિ, પણ તેઓ સ્ત્રી પુત્ર પૈસાથી રહિત ત્યાગી હોય તેઓની આગળ નિકળી ગયા છે આ કેટલુ આશ્ચર્ય છે ? જેઓ સ્ત્રી પુત્ર પૈસાથી રહિત છે તેઓ ખરા ત્યાગી નથી, પણ કુગુરૂ છે, અજ્ઞાની છે એમ એમના લલાટે આજે લેખો વચાય છે, પણ સ્ત્રી પુત્ર પૈસાની જેઓની લાલસા છૂટતી નથી, તેઓના કપાળે આજે સુગુરૂ તરીકેના લેખો અદષ્ટ અક્ષરે વચાય છે ? જો કે હુડાવસર્પિણીમાના આ પચમ આરામા સાધુ-સાધ્વીઓ રૂપી રત્નો નિસ્તેજ ને ઝાખા છે, પ્રભુની આજ્ઞા જેમ શાસ્ત્રમા રહી છે, તેમ તેઓ પાળતા હોય એમ જણાતુ નથી પણ જેઓને સુગુરૂ થવુ હોય, સમાજનો વિકાસ કરવો હોય ને તેને સન્માર્ગમા મૂકવો હોય, તેઓએ સદ્ગુરૂના લક્ષણો-નિરારભતા, નિષ્પરિગ્રહતા, સસારની સર્વ બાજુથી મુક્તતા, અંગીકાર કરવા જોઇએ, તે નહિ છતા સ્ત્રી પુત્ર પૈસો વિગેરેને સાથે રાખી ગૃહસ્થ વેશમા ઉપદેશક તરીકે જનતામા વેશ ભજવવો તે હુડાવસર્પિણીનું-પચમ આરાનું લક્ષણુ નહિ તો બીજુ શુ ?

પ્રકરણ ૬ ઠું.

હવે આપણે તેઓના ત્રીશમા વર્ષના વિચારોનું નિરીક્ષણ કરીશું. શ્રીમદ્‌ જૈન દર્શનના સારા અભ્યાસી હતા એમ લાગે છે, પણ વાંચનારની રૂચિ જોઈને કે તે વાંચનારનું વલણ જોઈને તેને જૈન ઉપરાંત બીજાં પુસ્તકો પણ વાંચવાની ભલામણ કરે છે.

[અંક ૪૭૯] અન્ય ગ્રન્થો.

તેઓ કહે છે:—

"યોગવાસિષ્ઠના પ્રથમનાં બે પ્રકરણ, 'પંચીકરણ', 'દાસબોધ' તથા 'વિચાર સાગર' એ ગ્રન્થો તમારે વિચારવા યોગ્ય છે. એમાંનો કોઇ ગ્રન્થ તમે પૂર્વે વાંચ્યો હોય, તોપણ વાચવો યોગ્ય છે, તેમજ વિચારવો યોગ્ય છે. જૈન પદ્ધતિના એ ગ્રન્થો નથી, એમ જાણીને તે ગ્રન્થો વિચારતાં ક્ષોભ પામવો યોગ્ય નથી."

શ્રીમદ્‌ને આ અન્ય દર્શનીય પુસ્તકોમાં કંઈ સારૂં લાગ્યું હશે તેથી તેઓ ઉપર પ્રમાણે ભલામણ કરતા હશે એમ માનવું જોઇએ. 'દાસબોધ' 'પંચીકરણ' 'યોગ વાસિષ્ટ' 'વિચાર સાગર' એ પુસ્તકો અમુક દૃષ્ટિએ ઠીક છે, તોપણ વીતરાગો જે વિચાર જણાવી રહ્યા છે, તે વિચારો તો તેમાં નથીજ, વાંચનારને તેઓ કહે છે કે એ ગ્રન્થો જૈન પદ્ધતિના નથી તોપણ તમારે વાંચવા ક્ષોભ લાવવો નહિં; જૈનેતર ગ્રંથ નજ વાંચવા એવી સાંકડી દૃષ્ટિ ઇષ્ટ નથી, પરંતુ વીતરાગ ધર્મને સર્વશ્રેષ્ઠ માનનારાઓએ જૈનેતર ગ્રથ જે વિવેક દૃષ્ટિએ વાંચવા જોઈએ, તે વિવેકદૃષ્ટિ સામાન્ય વાચકોમાં હોતી નથી; એટલે તેવા વાચન માટે પાત્રાપાત્ર જોવાની જરૂર હોય છે. સમન્વય દૃષ્ટિ વિનાનો જૈન ઘણી વાર જૈનેતર ગ્રંથોમાથી ઝેર જ ગ્રહણ કરીને તેમાંના અમૃતને છોડી દે છે અને પરિણામે વીતરાગભાષિત અમૃતથી પણ પરાઙ્‌મુખ બને છે. શ્રીમદે આ વિચાર કર્યો જણાતો નથી.

[અંક ૫૧૨] મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશ

શ્રીમદ્ કહે છે —

' મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ નામે ગ્રંથ મુમુક્ષુ જીવે વિચારવા યોગ્ય છે તે અવલોકન કરતા કોઈ કોઈ વિચારમા મત મતાંતર જેવું લાગે તો નહી મુંઝાતા તે સ્થળે વધારે મનન કરવુ અથવા સત્ સમાગમને યોગે તે સ્થળ સમજવું યોગ્ય છે "

આ ગ્રન્થ દિગબર આમ્નાયનો છે તેઓ સમજે છે કે અંદર વસ્ત્ર સબધી નિષેધ છે શ્વેતાબરો વસ્ત્રનુ પરિધાન કરવા કહે છે, ત્યારે દિગબરો તેને માટે ના કહે છે, એટલુંજ નહિ પણ વસ્ત્ર જો કોઈ નિર્ગ્રન્થ મુનિ રાખે છે તો તેને માટે તે ગ્રન્થ બહુ મોટી શિક્ષા બતાવે છે આ વાતો તેઓને ઘણા ભાગે માન્ય નથી, છતા બીજાઓને તેઓ વાચવા ભલામણ કરે છે, તેઓ કહે છે કે કોઈ કોઇ વિચારમા મતાતર આવે છે પણ તેમા મુઝાવુ નહિ પણ વધુ મનન કરવુ આગળ લખે છે કે —

[અંક ૫૧૫] દિગમ્બર વૃત્તિએ ચારિત્રનો નિર્વાહ ન થાય

' શરીરાદિ બળ ઘટવાથી સર્વ મનુષ્યોથી માત્ર દિગમ્બર વૃત્તિએ વર્તાને ચારિત્રનો નિર્વાહ ન થઇ શકે તેથી જ્ઞાનીએ ઉપદેશેલી મર્યાદાપૂર્વક શ્વેતાબરપણેથી વર્તમાન કાળ જેવા કાળમા ચારિત્રનો નિર્વાહ કરવાને અર્થે પ્રવૃત્તિ છે, તે નિષેધ કરવા યોગ્ય નથી. તેમજ વસ્ત્રનો આગ્રહ કરી દિગમ્બર વૃત્તિનો એકાન્તે નિષેધ કરી વસ્ત્ર મૂર્છાદિ કારણોથી ચારિત્રમા શિથિલપણુ પણ કર્તવ્ય નથી દિગમ્બરપણુ અને શ્વેતામ્બરપણુ દેશકાળ અધિકારી યોગે ઉપકારના હેતુ છે એટલે જ્યા જ્ઞાનીએ જેમ ઉપદેશ્યુ તેમ પ્રવર્તતા આત્માર્થ જ છે મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશ માં વર્તમાન જિનાગમ, કે જે શ્વેતાબર સપ્રદાયને માન્ય છે તેનો નિષેધ કર્યો છે તે નિષેધ કર્તવ્ય નથી. વર્તમાન આગમમા અમુક સ્થળો વધારે સદેહના સ્થાન છે, પણ સત્ પુરૂષની દૃષ્ટિએ જોતા તેનુ નિરાકરણ થાય છે માટે ઉપશમદૃષ્ટિએ તે આગમો અવલોકન કરવામા સશય કર્તવ્ય નથી "

આ આખા લેખમા તેઓ જૈનના બન્ને ફિરકા ઉપર સમાન ભાવ દર્શાવે છે. આ સ્થળે દિગંબર શ્વેતામ્બર બન્નેના વિચારને તેઓ માન્ય રાખતા હોય તેમ તેઓ મધ્યસ્થ ભાવે ફેંસલો આપે છે, આગળ તપ્પા ઢૂંઢીયાને જેમ ઝાટકી નાંખ્યા હતા તેમ આ સ્થળે ઝાટકણી જણાતી નથી, દિગમ્બર દૃષ્ટિએ શ્વેતાંબર સંપ્રદાય અમાન્ય છે, તેમજ શ્વેતાબર અપેક્ષાએ દિગમ્બર આમ્નાય (સંપ્રદાય) બરાબર નથી, તો પણ તે બન્ને સંપ્રદાયો દેશકાળ પરત્વે યોગ્ય છે એમ શ્રીમદ્ કહે છે. દિગમ્બર સંપ્રદાય શ્વેતાંબર સિદ્ધાન્તને વખોડી કહાડે છે કે તેની અંદર લખેલી સર્વ હકીકત ઉપજાવી કહાડેલી છે; જો કે શ્રીમદ્ તો કહે છે કે શરીરાદિ બળ ઘટ્યું છે એટલે વસ્ત્રાદિ ઉપધિની આવશ્યકતા છે. સ્ત્રી મોક્ષની ને કેવળી આહારની પણ દિગંબરો ના કહે છે, ત્યારે શ્વેતાબરો કહે છે કે દિગમ્બર પુસ્તકો મૂલ પુસ્તકો નથીજ, પણ પછીથી રચવામાં આવ્યાં છેઃ આમ તેઓ પરસ્પર એક બીજાના વિચાર-સિદ્ધાન્ત પ્રત્યે અસંતોષ દાખવે છે; તે જણાવી આપે છે કે એક બીજાનો મેળ મળે તેમ નથી; છતાં શ્રીમદ્ બન્ને સંપ્રદાયોને અમુક અપેક્ષાએ વ્યાજબી માને છે. જુદે જુદે સ્થળે આગળ પાછળ તેઓ બન્ને સંપ્રદાય વિષે ગમે તે ન્યૂનાધિક લખી ગયા હશે, પણ આ સ્થળે તેઓ મધ્યસ્થ ભાવે લખતા હોય એમ જણાય છે. શ્વેતાંબર આગમોમાં અમુક સ્થળો વિશેષ સંદેહાત્મક છે એમ આ સ્થળે તેઓ કહે છે, એટલે આ વાર્તા આગળ થઇ હશે. પણ આ સ્થળે તેઓ સુધારી લે છે કે સત્પુરૂષની દૃષ્ટિથી તે સમાધાન થાય તેમ છે.

એટલે આ જગ્યાએ તેઓ બન્ને સંપ્રદાયનાં પુસ્તકો અવલોકવા યોગ્ય છે એમ કહે છે. આગળ ૫૧૯મા અંકમાં હરિભદ્રાચાર્ય, હેમચંદ્રાચાર્ય ને યશોવિજયકૃત યોગદૃષ્ટિ સમુચ્ચય, યોગશાસ્ત્ર ને યોગદૃષ્ટિ સમુચ્ચયની પદ્ધતિએ ગુર્જર ભાષામાં સ્વાધ્યાય વિગેરે પુસ્તકો

વાંચવા બીજાને ભલામણ કરે છે તેઓનુ વાચન ઘણું વિશાળ હોય એમ જણાઈ આવે છે તેઓએ જૈન દર્શનના અન્ને મગ્રતાના પુસ્તકો-મૂળ પુસ્તકો, તથા પ્રકીર્ણ પુસ્તકો વાચ્યા ઉપરાત વેદાન્તને અગે પંચીકરણ, વિચારસાગર આદિ અને ઉપપુસ્તકો પણ વાચ્યા હશે અને સ્થળે પચીકરણ, દાસબોધ વિગેરે અન્ય ગ્રથો-લૌકિક પુસ્તકો વાંચવા તેમણે ભલામણ કરી છે, છતા જેમ જેમ તેઓ વયમા આગળ વધ્યા છે, તેમ તેમ જૈન ર્શનનાં તત્ત્વો વિષે ખાસ અભ્યાસમા વધ્યા હોય એમ જણાય આવે છે જૈનદર્શનને અગે આત્મતત્ત્વનો તેઓએ ઘણો વિચાર કર્યો છે એક એક લેખમા તેઓનું આત્મજ્ઞાન જણાઈ આવે છે જૈનદર્શનને અંગે તેમણે જે જે વિચાર્યું છે, ચર્ચ્યું છે, તે તેઓએ પોતાની લેખિનીદ્વારા હૃદયથી ખુલ્લું મૂક્યું છે સૂત્રના વિચાર સાથે તેઓના જે લેખો ન મળતા આવતા હોય, તેનુ જ અહીં નિરીક્ષણ કરી વાચકોને શાસ્ત્રોક્ત દિશાએ દોરવાનો યત્ન કરવાનો હેતુ રાખ્યો છે સૂત્રના વિચાર સાથે મળતા હોય તે લેખોને પણ ટીકાખોરીની દૃષ્ટિએ જોવાનો આશય નથી જ હવે પછીના વર્ષમા તેઓના લેખો આવે છે, તે બહુધા સૂત્રના તત્ત્વ સાથે મળતા આવે છે એટલે તે વિષે ઉક્ત આશયપૂર્વક ખાસ નિરીક્ષણ કરવાનું બહુ હેતુ નથી

તેઓનો આ લેખસમૂહ વિશાળ છે, એક દરિયા જેવો છે તે માત્ર એક પુસ્તકરૂપે નથી પણ જુદે જુદે સમયે ઉપસ્થિત થયેલા વિચારોને જુદે જુદે વખતે વાચેલા પુસ્તકોના અવતરણો, અનુવાદો ને છૂટક છૂટક વિચારો છે એટલે તે ઘણું જ્ઞાનના છે તેમા ઘણ વિચારણીય છે તેઓએ થોડા વર્ષમા આત્મતત્ત્વ ને જૈનદર્શનને અંગે ઘણા સારા વિચારો ર્યા છે હવે પછીના વષમા તેમણે પોતાના વિચારો શાન્તિથી અને શાન્તપણાથી દર્શાવ્યા હોય તેમ જણાય છે આજસુધીના આત્મજ્ઞાન સબધી વિચારોની સાથે સાથે મનની

વ્યાકૂળતામાં જાણે હોય, કોઈ વખતે ઇતરાજીમાં હોય, કે અસંતોષમાં હોય, કેટલીક વખત ઉન્મત્તતામા આવી ગયા હોય, એમ ઘણા લેખોમાં જણાય છે. હવે પછીના વર્ષમાં ઘણે ભાગે અભ્યાસને અંગે જે હૃદયમાં હોય કે પુસ્તકમાં અવલોક્યું હોય તે તેઓએ દર્શાવ્યું છે. ૩૨ મા વર્ષમાં વીતરાગશ્રુત ઉપર ઘણો ભાર તેઓ આપે છે, ને કહે છે કે તેનું અનુપ્રેક્ષન (ચિંત્વન) વારંવાર કર્ત્તવ્ય છે. ત્યારપછી તેઓ પંચાસ્તિકાય વિષે અભ્યાસ-વાંચનનું રહસ્ય સો બોલ ને ૫૮ બોલની અંદર જણાવે છે. આથી સમજાય છે કે તેઓએ તેનું સતત ને બરાબર વાચન કર્યું છે.

[પૃષ્ટ ૪૮૧] વીતરાગશ્રુતનો આશય.

વીતરાગશ્રુત કેટલુ બધુ ઉપકારી છે ને વિષે તેઓ જણાવે છે. મહાત્મા પુરૂષદ્વારા તેનુ રહસ્ય જાણવું અગત્યનું છે, પણ તેમનો સમાગમ કાંઈ હંમેશાં રહી શકતો નથી, તો તેઓ (મહાત્માઓ) ના અભાવે વીતરાગશ્રુત બળવાન ઉપકાર કરે છે; એટલે કે તે માટે મહાત્માઓની આવશ્યકતા છે, પણ તેઓના અભાવે વીતરાગશ્રુત અત્યંત ઉપકારક છે. આ વાર્તા તેઓ અહીં સ્પષ્ટ કરે છે. વચ્ચેનાં વર્ષોમા વીતરાગશ્રુત કરતા પ્રત્યક્ષ પુરૂષની-સદ્‌ગુરૂની વધારે અગત્ય તેઓ લખતા હતા. ૨૯ મા વર્ષમાં તેઓ લખી ગયા છે, કે " પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરૂ સમ નહિ, પરોક્ષ જિન ઉપકાર. " આ વાક્યથી પરોક્ષ જિનની ને તેમના શ્રુતની કિમ્મત ઘટી જાય છે. આજે પ્રત્યક્ષ ગુરૂ ઉપકારી છે, પણ ગુરૂને ને આખા સમાજને આજે કોઈ ઉપકારી હોય તો તે પરમ-વીતરાગશ્રુત છે. વીતરાગશ્રુત વિના ગુરૂ સમાજ ઉપર શો ઉપકાર કરે ?

[પૃષ્ટ ૪૮૨] દ્વાદશાંગ.

આ દ્વાદશાંગ માટે લોકોને શંકા રહ્યા કરે છે કે તેના કર્ત્તા

કોઈ વીતરાગ છે કે કોઇ સર્વજ્ઞ છે, તેની ખાત્રી શું? પણ તેઓ તો ખાસ આ સ્થળે ભાર આપે છે ને કહે છે કે —

"તે દ્વાદશાંગના મૂળ ઉપદેષ્ય સર્વજ્ઞ-વીતરાગ છે કે જેના સ્વરૂપનું મહાત્મા પુરૂષો નિરંતર ધ્યાન કરે છે, અને તે પદની પ્રાપ્તિમાં જ સર્વસ્વ સમાયેલું છે એમ પ્રતીતિથી અનુભવે છે"

આ ઉપરથી વક્તવ્ય એ છે કે તેઓ દ્વાદશાંગ શ્રુત વીતરાગ સર્વજ્ઞ પ્રણીત જણાવી પોતાને તથા બીજાને વિશ્વાસુ બનાવે છે ત્યારપછી મહાન્ આચાર્યોએ તે દ્વાદશાંગની રચના કરી છે ને તદાશ્રિત બીજા મહાત્માઓએ બીજા નિર્દોષ શાસ્ત્રની રચના કરી એમ તેઓ કહે છે

આ સ્થળે તેઓ આચાર્ય-(ગણધર) રચિત બાર અંગ ઉપર કેટલું માન ધરાવે છે, તે સમજાય છે ગયા વર્ષમાં "હું કહું છું તે જિનાગમ છે" એમ પણ બોલતા અચકાયા નહોતાં આજે એમ નથી આજે તો તે ઉપર બહુમાન હોય એમ જણાય છે

ત્યારપછી તે બાર અંગના નામ આપતા જગ્યા ખાલી રાખે છે "તેમાં શું નિરૂપણ છે" તેમ કાળદોષથી કેટલુંયે વિસર્જન થઇ ગયું છે" તે ને 'અલ્પ સ્થળો રહ્યાં છે" તે બધું બતાવવાને ત્યાં તેઓ ચુપકી રાખે છે પછી અલ્પ સ્થળો રહ્યા છે, તેને એકાદશાંગ શ્વેતામ્બરો કહે છે, દિગમ્બરો તેમાં સમ્મત થતા નથી એમ તેઓ કહે છે પછી પાછી જગ્યા ખાલી રાખે છે

છૂટક છૂટક વિચાર જે લખ્યા છે, તે સર્વ અત્ર આપણે લેઈ શકતા નથી, તો પણ એટલું તો કહી શકીશું કે તેમાં ઘણું ન્યાયશીલ ને અભ્યાસશીલ છે

[પૃ ૨૯૨, ૮ ૨૯] આ કાળ

આ કાળને વિષે જ્ઞાન ક્ષીણ થયું છે; અને જ્ઞાન ક્ષીણ થવાથી મતભેદ ઘણા વધ્યા છે જેમ જ્ઞાન ઓછું તેમ મતભેદ વધારે અને જ્ઞાન વધુ

તેમ મતભેદ ઓછા.. નાણાંની પેઠે, જ્યાં નાણું ઘટ્યું ત્યાં કંકાસ વધારે અને જ્યાં નાણું વધ્યું ત્યાં કંકાસ ઓછા હોય છે."

આ વાત તેઓએ ઘણી ન્યાયશીલ કરી છે. આજે જ્ઞાન ઘટવાથી મતભેદ વધારે થાય છે. જ્યારે જ્ઞાનની છોળો ઉછળતી હતી, ત્યારે મતભેદો નહિ જેવા હતા.

૨૮ મી કલમમા તેઓ કહે છે કે:

"જ્ઞાન વિના સમ્યક્ત્વનો વિચાર સૂઝતો નથી. મતભેદ ઉત્પન્ન નથી કરવો એવું જેના મનમાં છે, તે જે જે વાંચે અથવા સાંભળે તે તે તેને ફળે છે. મતભેદાદિ કારણને લેઇને શ્રુત શ્રવણાદિ ફળતાં નથી."

આ વાત પણ તેઓએ સત્ય કહી છે.

[પૃષ્ટ ૫૬૧] ત્યાગની આવશ્યકતા

૧૯૩, ૧૯૪, ૧૯૫ કલમમાં તેઓ કહે છે તે બરાબર છે:—

"તીર્થંકર જેવા પણ સંસારપક્ષે વિશેષ વિશેષ સમૃદ્ધિના ધણી હતા, છતાં તેમને પણ ત્યાગ કરવાની જરૂર પડી હતી, તો પછી અન્ય જીવોને તેમ કરવા શિવાય છૂટકો નથી"

"ત્યાગના બે પ્રકાર છે, એક બાહ્ય ત્યાગ ને બીજો અભ્યંતર ત્યાગ. તેમાંનો બાહ્ય ત્યાગ તે અભ્યંતર ત્યાગને સહાયકારી છે. (ત્યાગ સાથે વૈરાગ્ય જોડાય છે, કારણકે વૈરાગ્ય થયેજ ત્યાગ થાય છે.)

"જીવ એમ માને છે કે હું કાંઇક સમજું છું, અને જ્યારે ત્યાગ કરવા ધારીશ ત્યારે એકદમ ત્યાગ કરી શકીશ; પરન્તુ તે માનવું ભૂલભરેલું થાય છે. જ્યાંસુધી એવો પ્રસંગ નથી આવ્યો, ત્યાંસુધી પોતાનું જોર રહે છે; જ્યારે એવો વખત આવે છે. ત્યારે શિથિલ પરિણામી થઈ મોળો પડે છે માટે આસ્તે આસ્તે તપાસ કરવો, તથા પરિચય કરવા માંડવો કે ત્યાગની વખતે પરિણામ કેવાં શિથિલ થઈ જાય છે?"

જોકે શ્રીમદ્ ત્યાગ કરી શક્યા નથી, પણ અનુભવમાં તે વાત તેઓ ઉતારી શક્યા છે કે ત્યાગની કોઇને પણ જરૂર છે, તે બાહ્ય ત્યાગ અભ્યંતર ત્યાગને મદદ કરનાર છે. ત્યાગનો બાહ્ય ત્યાગ

કહી તે વાતને હવામાં ઉડાડી દેતા હતા, તેમ આ સ્થળે તેઓ કરતા નથી તેઓ ત્યાગ કેમ કરતા નથી એ વિષે આપણો આગ્રહ નથી, પણ હવે સ્પષ્ટ તથા વાસ્તવિક નિરૂપણ કરે છે, તે ઘણું ખુશ થવા જેવું છે

૧૯૭ મી કલમમાં તેઓ ત્યાગ માટે કહે છે કે—

"અરે અરે જેટલો ત્યાગ કરવો, તેમાં પણ મોળાશ ન રાખવી. તેમજ રૂઢીને અનુસરીને ત્યાગ કરવો એમ પણ નહિ જે કાંઈ ત્યાગ કરવો, તે શિથિલપણારહિત તથા બારી બારણાં રહિત કરવો. અથવા બારી બારણાં રાખવા જરૂર હોય તો તે પણ યો સ આકારમાં ખુલ્લી રીતે રાખવાં"

આ પરથી સમજાય છે કે આવો ઉપદેશ પહેલા મજબુત નહિ હોય અથવા કાંઈ કારણસર આમ રૂઢ ઉપદેશ આજે તેઓ કરતા હોય તેમની આ વાર્તા આજે ગોંધી ને વાસ્તવિક છે પહેલાં તેઓ આમ રૂઢ ત્યાગ વિષે બોલ્યા નથી પૂર્વે તે બોલ્યા છે, ત્યાં ઘણું મોળું બોલ્યા છે, ત્યાગ વિષે રૂચિજ ન હોય તેમ બોલ્યા છે, પણ આ સ્થળે તેમ નથી એટલે કે હવે તેઓના વિચારો પહેલાં કરતાં ઘણા સારા ને ત્યાગ ભણી વળ્યા જણાય છે

આ સ્થળે—કર્મ પ્રકૃતિ વિષે તેઓએ ઘણો સારો વિચાર કર્યો છે કર્મબંધ થી બંધ કેમ થાય તેને વિષે અનન્તાનુબંધી કષાય, મધ્ય કૃત્વ ગુણસ્થાનક, જીવ હજી સુધી કેમ ઉચ્ચ દશામાં ન આવ્યો વિગેરે વિષે તેઓએ મનનીય વિચારણીય વિચારમંદિર બતાવ્યો છે આ ઉપરથી તેઓનું જ્ઞાન, વાચન, અભ્યાસ ઘણું વિસ્તૃત છે એમ સમજાય છે

વર્ષ ૩૨ મું

[અંક ૫૫૬] અપૂર્વ અવસર

"અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?" એ કવિતા ઘણી રસિક છે, તેમાં રાગ ને તાલનો મેળ છે, અને બરાબર વાંચનાં

કોઇપણને હૃદય ઉપર સારી અસર કરે તેવી છે. આ કવિતા જ્યારે શ્રીમદે લખી હશે ત્યારે તેઓ ઘણા ઉચ્ચ વિચારમાં ડૂબી ગયા હશે, એમા સંશય નથી. કવિતાની કડીઓ એક પછી એક વાંચતાં એમ અનુભવ થાય છે કે જાણે જીવ પોતાના સ્થાનકના સોપાન પર ચઢતો હોય; તે પદ્ધતિએ તે કવિતા તેઓએ રચી છે. આ કવિતામાં તેઓએ આત્મસ્વભાવ, જીવસ્થાનકક્રમ, ને મોહનીય પ્રકૃતિના ક્રમવાર વિલયના યથાતથ્ય સ્વરૂપો બતાવ્યાં છે. મન વચન ને કાયાના સંબંધની વર્ગણા છૂટે, આત્મા સ્વસ્વરૂપમાં આવે એવી દશાનું ક્રમવાર તેઓએ વર્ણન ત્યાં કર્યું છે. છેવટે એ દશા પ્રાપ્ત કરવા માત્ર આ ધ્યાન કે વિચાર છે; જોકે એ દશા તેઓ મેળવી શક્યા નથી, પણ મેળવવાની ઉત્કટ ઇચ્છા છે. તેઓ આશા બતાવે છે કે " પ્રભુ આજ્ઞાએ થાશું તેજ સ્વરૂપ જો. " એમ આજે અમારા અંતરમાં નિશ્ચય વર્તે છે.

[અંક ૫૭૫] અનંત અપાર આનંદ

" દેહથી ભિન્ન સ્વપરપ્રકાશક પરમજ્યોતિ:સ્વરૂપ એવો આ આત્મા તેમાં નિમગ્ન થાઓ ! હે આર્ય જનો ! અંતર્મુખ થઇ, સ્થિર થઈ, તે આત્મામાંજ રહો તો અનંત અપાર આનંદ અનુભવશો. "

આ વાક્ય સંપૂર્ણ સત્ય છે. આ વિના આત્માની સંપૂર્ણ શાન્તિ નથી. ત્યારપછી જે લખ્યું છે તે પણ સત્ય છે. આ વિચાર અંગત લખ્યા છે.

તેઓ ઘણી વખત આજ સુધી પંચીકરણ, વિચારસાગર, દાસબોધ વિગેરે અન્ય દર્શનીય પુસ્તકો વાંચવા અન્યને ભલામણ કરતા હતા, પણ અત્ર જૈન દર્શન વિષે તેઓની આત્મશ્રદ્ધા કેવી છે તે નીચેના અંક ઉપરથી જણાય છે.

[અંક ૫૦૭] વેદાંત અને જિનદર્શન

તેઓ કહે છે કે—

"જેવો આત્મકલ્યાણનો નિર્ધાર શ્રી વર્દ્ધમાન સ્વામીએ કે શ્રી ઋષભાદિએ કર્યો છે, તેવા નિર્ધાર બીજા સંપ્રદાયને વિષે નથી વેદાંતાદિ દર્શનનો લક્ષ આત્મજ્ઞાન ભણી અને સંપૂર્ણ મોક્ષ પ્રત્યે જતો જોવામાં આવે છે, પણ તેનો યથાયોગ્ય નિર્ધાર સંપૂર્ણપણે તેમાં જણાતો નથી, અંશે જણાય છે, અને કંઈ કંઈ તે પણ પર્યાય ફેર દેખાય છે જોકે વેદાંતને વિષે ઠામ ઠામ આત્મચર્યા જ વિવેચી છે તથાપિ તે ચર્યા સ્પષ્ટપણે અવિરુદ્ધ છે, એમ હજુ સુધી લાગી શકતું નથી

તેઓ આગળ કહે છે કે

'વેદાંત જે પ્રકારે આત્મસ્વરૂપ કહે છે, તે પ્રકારે સર્વથા વેદાન્ત અવિરોધપણું પામી શકતું નથી કેમકે તે કહે છે તેજ પ્રમાણે આત્મસ્વરૂપ નથી, કોઇ તેમાં મોટા ભેદ જોવામાં આવે છે, અને તે તે પ્રમાણે સાંખ્યાદિ દર્શનોને વિષે પણ ભેદ જોવામાં આવે છે એકમાત્ર શ્રી જિને કહ્યું છે, તે આત્મસ્વરૂપ વિશેષ વિશેષ અવિરોધી જોવામાં આવે છે અને તે પ્રકારે વેદવામાં આવે છે '

આ લેખમાં વેદાન્ત સાંખ્યાદિ દર્શનો કરતાં જિને જે આત્મસ્વરૂપ જોયું છે, તે વધારે બરાબર છે, ને તે પ્રમાણે આત્માને પ્રતીતિ થાય છે એમ તેઓનું કથવું છે વસ્તુ એ છે કે તેઓ અત્યારસુધી વેદાન્ત દર્શનના ગ્રન્થ વાંચવા અન્યને ભલામણ કરતા હતા, તેમ કેટલાક સ્થળે અન્ય દર્શન વિષે પણ ઘણું સારું તેઓએ કહ્યું છે આ સ્થળે વેદાન્ત દર્શન કરતાં જૈન દર્શન કેટલું બધું આગળ વધ્યું છે અથવા આત્મતત્ત્વ જૈન જે કહે છે તે કેટલું બધું વિશ્વસનીય છે, તે વાર્તા તેઓએ સ્પષ્ટતાથી જણાવી છે, એટલે કે વેદાન્ત જૈન વચ્ચેનું સાફ સાફ અંતર તેઓએ જણાવી દીધું છે

ત્યારપછીના પેરામાં તેઓ કહે છે કે, સંપૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ કોઈ પણ પુરુષને વિષે પ્રકાશિત થયું હોય તો માત્ર શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને વિષે થયું છે

૩૨ મા વર્ષના ને ત્યાર પછીના લગભગ એકએક અંક તદ્દન નિર્મળ ને શુદ્ધ બુદ્ધિથી આત્મવિચાર સાથે લખાયા છે, એમ પ્રતીતિ થાય છે. તે દરેક અંકમાં ઘણી શાન્તિ સાથે આત્મજ્ઞાન ને અભ્યાસનું પ્રકાશન જણાય છે.

[પૃ૦ ૮ ૫૩૪] વિચારમાં અંતર.

૫ મી કલમમાં તેઓ જણાવે છે કેઃ

" સંસાર છોડયા વિના અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનક નથી. અપ્રમત્ત ગુણ-સ્થાનકની સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની છે."

૬ ઠ્ઠી કલમમાં તેઓ લખે છે કેઃ—

"અમે સમજ્યા છીએ, શાન્ત છીએ, એમ કહે છે તે તો ઠગાયા છે."

" સંસારમાં રહી સાતમા ગુણસ્થાનની ઉપર વધી શકાતું નથી, આથી સંસારીને નિરાશ થવાનું નથી; પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે."

આ ત્રણે કલમો પોતાને લક્ષ્યમાં રાખી તેઓએ લખી હોય એમ જણાય છે. ૫ મી કલમમા તેઓ કહે છે કે સંસાર છોડયા વિના અપ્રમત્ત જીવસ્થાનક નથી, ૭ મીમાં તેઓ કહે છે કે સંસારમાં રહી સાતમી ઉપર વધી શકાતું નથી; એટલે કે સાતમા સુધી જવાય છે. પહેલાં કહે છે કે સંસાર છોડયા વિના ૭ મુ જીવસ્થાનક નથી થતું; આ સ્થળે કહે છે કે સાતમા સુધી જવાય છે તો પછી આ બેમાં કયું સત્ય ? એક જ કલમના અંતરે આટલો બધો વિચારનો અંતર શો ? આ સ્થળે મધ્યસ્થતા સચવાઇ જણાતી નથી.

સંસારમાં રહી સાતમા સુધી જવાય છે, પણ પછી આગળ જવાતું નથી; તો તે વાર્તા પોતાને લક્ષ્યમાં રાખી લખી હોય એમ જણાય છે. તેમ નહિ તો સંસારમાં રહી તેરમા સુધી શું જીવો નથી જતા ? ઘણાએ સંસારમાં રહી કેવળ જ્ઞાન પામ્યા છે, તો

પછી શા માટે સાતમા સુધીની તેઓ હદ બાધતા હશે ? તેઓ એમ માનતા હોય કે તેરમા જીવસ્થાનક સુધી કેવળજ્ઞાન સુધી જવાતું નથી, કારણ તેવી સ્થિતિ, તેવુ જ્ઞાન આજે નથી એટલે સસારમા રહી સાતમા સુધી જવાય છે, એટલી હદ ગમ્ય છે એ વાર્તા એમ તેઓ સિદ્ધ કરતા હોય તો ભલે, પણ તેમ તે વાતા સિદ્ધ થતી નથી. જેમ સસારમા રહી તેરમા સુધી જવાય છે, એજ પ્રમાણે સ્થિતિ હોય તો સસારમાં રહી સાતમા સુધી જવાય છે. જો તે સ્થિતિ ન હોય તો સાતમા સુધી પણ જવાતું નથી પરિણામ આશ્રયે ભલે સાતમા સુધી કલ્પના કરી શકાય, પણ પ્રવર્તનને અગે તેમ થઇ શકતું નથી જેને ગૃહભાવ છૂટે નહિ તે છઠ્ઠે જીવસ્થાનક કેવી રીતે આવી શકે ? કોઈ એવી શકા લાવે કે જેને આતર ત્યાગ છે, તે છઠ્ઠે જીવસ્થાનકે આવે છે, તેમાં કયા અડચણ આવે છે ? શાસ્ત્રકાર કહે છે કે, જે પુરૂષને મનુષ્યના કે દેવ પશુના ભોગ પ્રતિ અરૂચિ થઇ હોય તો તે અવસ્ય આરભ પરિગ્રહનો ત્યાગ *કરે છે તે આરભ પરિગ્રહમા પ્રવૃત્ત હોતો નથી જો આરભ પરિગ્રહ ભવ થાય તો સસારમાર્ગનો ઉચ્છેદ થાય છે તાત્પર્ય એ છે કે તેઓ છઠ્ઠા જીવસ્થાનકે આવે તો તેઓને બાહ્ય આરભ પરિગ્રહનો સસર્ગ ન હોવો જોઇએ જો તે સસર્ગ છે, તો છઠ્ઠાની સ્પર્શના તેઓને નથી જો છઠ્ઠાની સ્પર્શના માનીએ તો આરભ પરિગ્રહરહિતતા બાહ્યમાં પણ હોવી જોઈએ જ્યાસુધી જીવને સસારના આરભ પરિગ્રહની અનુકુળતા છે, ત્યાસુધી અસંયમ—સયમની વાર્તા ક્યાંથી સભવે ? તેને અગે તે સ્થળે ૧૧ મી કલમમા તેઓ કહે છે કે —

" સક્રિય જીવને અબધનું અનુષ્ઠાન હોય એમ બને જ નહીં (ક્રિયા છતા અબધ ગુણસ્થાનક હોતુ નથી.) "

* જુઓ ઉત્તરાધ્યયન, ૨૯ મુ અધ્યયન બીજુ પ્રશ્નોત્તર.

આ વાર્તા તેઓએ કૌંસમાં સ્પષ્ટ કરી છે, એટલે સક્રિય એટલે જ્યાંસુધી જીવને આરંભ પરિગ્રહ છે ત્યાંસુધી અબંધનું અનુષ્ઠાન-સંયમ ક્યાંથી હોય? નહિજ હોય. જો કે તેઓનો એ વાક્યનો અર્થ કૌંસમાં કહેલો છે, તે છે; પણ આપણે અત્ર આ અર્થ (ઉપર કહ્યો છે તે) ઘટાવીએ તો ઘટી શકે છે. છઠ્ઠા જીવસ્થાનકે વર્ત્તમાનમાં જીવ આવી શકે; પણ આરંભ પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવા જીવ નિર્બળતા બતાવે છે, એજ વસ્તુ કઠિન છે એમ સમજાય છે. મનુષ્યજ્ઞાન આટલી હદે ચડી જાય છે, પણ વર્ત્તનમાં નાસીપાસ થાય છે, ત્યારે એમ સમજાય છે કે તેમ વર્ત્તવું તે કઠિન-ઘણું કઠિન છે. જ્ઞાનમાં ઉંચી હદે ચડેલાઓ, આરંભ પરિગ્રહ ત્યાગ કરનાર ને જેઓ જ્ઞાનમા પામર છે, તેઓને પામર જુએ છે, ને તેઓનો સંયમ તે સંયમ માનતા નથી; પણ આ સ્થળે સાવ સ્પષ્ટ થાય છે કે જે વસ્તુ જેની પાસે છે, તે વસ્તુ બીજા પાસે નહિ હોવાથી, તે તેને પામર જુએ છે. વસ્તુનો ગર્વ હોવાથી બીજાને પામર માને છે, ત્યારે ગુણી મનુષ્ય પોતાની પાસે જ્ઞાન કે ચારિત્રને અભાવ હોવાથી ને તે બીજા પાસે હોવાથી પોતાને પામર માને છે, ને બીજાને સમૃદ્ધ માને છે.

[પૃષ્ટ ૫૩૬] અનાચાર અધિકાર.

૫. મી કલમમાં તેઓ કહે છે કે:—

"જ્યાંસુધી યથાર્થ જ્ઞાન થાય નહીં, ત્યાંસુધી મૌન રહેવું ઠીક છે, નહીંતો અનાચાર દોષ લાગે છે. આ વિષય પરત્વે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં 'અનાચાર' નામે અધિકાર છે."

યથાર્થ જ્ઞાન વિના-વસ્તુને બરાબર સમજ્યા વિના મુનિઓને બોલવાની ના કહી છે, અર્થાત્ મૌન રાખવું મુનિઓને ઇષ્ટ છે. આ વાર્તા ઠીક છે. પણ આ અધિકાર સૂત્રકૃતાંગના ઉત્તર ભાગમાં છે, ઉત્તરાધ્યનમાં નથી.

૮ મી કલમમા તેઓ કહે છે કે —

' દિગમ્બરના તીવ્ર વચનોને લીધે કઇ રહસ્ય સમજી શકાય છે. શ્વેતાબરની મોળાશને લીધે રસ-કડાતો ગયો

આ વાક્ય કઇ વિચાર પરત્વે લખ્યુ હશે શ્વેતામ્બરોની તેઓને શુ મોળાશ લાગી ? શુ શ્વેતાબર પુસ્તકો મોળા છે કે શ્વેતાબર સપ્રદાય સાધુ-સાધ્વીઓ મોળા છે ? દિગબરના તીવ્ર વચનોને લીધે કઇ રહસ્ય સમજાય છે, તો શુ દિગમ્બર પુસ્તકો બોલે છે, તે ન્યાયશીલ છે ? દિગમ્બરો ઘણી જગ્યાએ કેવળ ક્રિયામાર્ગને ઉખેડી નાખતા હોય છે ને બહુધા જ્ઞાન ઉપર ભાર આપતા હોય છે, તો શુ એકલા જ્ઞાનથી મોક્ષે જવાય એમ જૈનદર્શન કહે છે કે ? દિગમ્બર કઈ બાજુમા નિષ્પક્ષપાતથી બોલે છે ? તે તો કહે છે કે વસ્ત્રનો કે સૂતનો એક ધાગો રાખે તે સાધુ નથી તેને માટે ત્રીશમા વર્ષમા તેઓ પણ કહી ગયા છે કે તેમ કરવાથી-નગ્ન રહેવાથી શરીર બળ ઘટવાથી ચારિત્રનો નિર્વાહ થઈ શકતો નથી, તો દિગમ્બરના વચનો કઇ રીતે તીવ્ર રહસ્યવાળા લાગે છે ' જે મનુષ્ય એક જગ્યાએ બોલવામા મોળો પડે છે, તો પછી બીજી જગ્યાએ બાજબી છે, તેનુ શુ પ્રમાણ ? દિગમ્બર વસ્ત્રનો સાવ નિષેધ કરે છે, ને પરિધાન કરનાર સાધુને નરકમા જવાનુ કહે છે તો આ વચન તેમને શુ તીવ્ર લાગે છે કે ન્યાયશીલ લાગે છે ?

[પૃષ્ટ ૫૩૭] અસ્મિતાના ઉદ્ગાર

૧૩ મી કલમમા તેઓ લખે છે કે —

" અમારી આજ્ઞાએ વર્તતા જો પાપ લાગે તો અમે અમારે શિર ઓઢી લઇએ છીએ કારણકે જેમ રસ્તા ઉપર કાંટા પડયા હોય તે કોઇને વાગશે એમ જાણી માગે ચાલતાં ત્યાથી ઉપાડી લઇ કોઇને જ્યા ન લાગે તેવી બીજી એકાંત જગોએ કોઇ મૂકે તો કાઈ તેણે શાસ્ત્રનો ગુન્હો કર્યો કહેવાય નહીં, તેમ મોક્ષનો શાન્ત માર્ગ બતાવતા પાપ કેમ સભવે ? '

આ ઉદ્‌ગારોમાં અસ્મિતા છે. ખુદ મહાવીર પ્રભુ કે બીજા જ્ઞાનીઓ પણ એવું બોલ્યા નથી કે અમારી આજ્ઞાએ ચાલતાં પાપ લાગે તો અમારે શિરે ઓઢી લઇએ છીએ. શાસનમાં જેની આજ્ઞા ચાલે છે, તે શાસનનો અધિપતિ હોવો જોઇએ; તે મહાત્યાગી મહા સમર્થ, ને જ્ઞાની હોવો જોઇએ; શું તેઓમાં એવી શક્તિ હતી કે તેઓની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલતા કોઇ અધઃસ્થિતિમાં જાય તો તેઓ તેને બચાવી લે? વીતરાગ હોય તો તેઓની આજ્ઞા નિર્દોષ હોય, ને તે માનવાલાયક છે; પણ જેઓ સરાગી છે, તેઓની આજ્ઞા સર્વથા નિર્દોષ હોતી નથી.

[પૃષ્ટ ૫૩૭] અનંત સંસાર

૧૫ મી કલમમાં તેઓ બોલે છે કેઃ—

"યથાર્થ સ્વરૂપ સમજ્યા વિના, અથવા પોતે જે બોલે છે તે પરમાર્થે યથાર્થ છે કે કેમ તે જાણ્યા વિના, સમજ્યા વિના જે વક્તા થાય છે, તે અનંત સંસારને વધારે છે. માટે જ્યાંસુધી આ સમજવાની શક્તિ થાય નહી, ત્યાંસુધી મૌન રહેવું સારું છે."

આ વાત યથાર્થ છે આપણને લાગે છે કે એમણે પોતે પોતાના અનેક ઉદ્‌ગારો કાઢયા પૂર્વે આ પ્રકારે સ્વવાણીનું તોલન નહિ કર્યું હોય.

૧૭ મી કલમમાં તેઓ કહે છે કેઃ—

"જો કે હમણાંજ તમો સર્વને માર્ગે ચઢાવીએ, પણ ભાજનના પ્રમાણમાં વસ્તુ મૂકાય છે."

મતલબ કે તેઓને બધાને માર્ગમાં ચડાવવાની શક્તિ છે, પણ ભાજન બરાબર નથી. ભાજન યોગ્ય હોય કે ન હોય, પણ જ્ઞાની પુરૂષો તો સુઘટિત ઉપદેશ આપવામાં હમેશાં તૈયાર હોય છે. જ્ઞાની પુરૂષ માત્ર ઉપદેશ આપવાનું લક્ષ્ય રાખે છે.

૧૮ મી હાથનોંધમાં પણ તેઓ બોલે છે —

" તમારે કોઈ પ્રકારે ડરવા જેવું નથી કારણકે તમારે માથે અમારા જેવા છે."

બીજી ઉક્તિઓના જેવી આ પણ એક દર્પોક્તિ છે તેમના સુવિચારશીલ વાક્યોમાં પણ જ્યારે આવી અસ્મિતા અને દર્પની છાટ લેવામાં આવે છે, અને બીજી બાજુએ તેમની ત્યાગવિષયક નબળાઈ જોવામાં આવે છે, ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે જ તેમાના તત્ત્વ તથા સત્વનુ મૂલ્ય મનુષ્યના અંતરમાંથી ઉતરી જાય છે, પછી ભલે સામાન્ય બુદ્ધિના મનુષ્યો ઉપરટપકેથી જોઈને તેવા વચનો ઉપર પક્ષપાત બુદ્ધિ રાખે

[પૃષ્ઠ ૫૩૬] [અ૦ ૩૨] એક ભવ કરી મોક્ષે જવાનુ

" ધન્ય રે દિવસ આ અહો "

આ કવિતા તેઓએ રચી છે, તેમા તેઓને જે ઉલ્લાસ આવ્યો છે ને આત્માનુભવ થયો છે, તે વાર્તા સ્પષ્ટ તેઓએ જણાવી છે અપૂર્વ અનુસાર, વૈરાગ્યધારા, સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયુ, વિગેરે વાર્તા તેઓએ તેમા કરી છે

છેવટે તેઓએ શુ ધારણા ધારી હતી, તે પણ વસ્તુ તેમા સમજાવી છે તેઓ કહે છે કે એવુ ધાર્યુ હતુ કે આ દેહથી સત્ય ધર્મનો ઉદ્ધાર થશે, ત્યાં અપૂર્વ વૃત્તિ આવી, ને અપ્રમત્ત યોગ થવા સાથે કેવળ લગભગ ભૂમિકા સ્પર્શી દેહનો વિયોગ થશે આમ હતું પણ ઈશ્વર તેમ થઈ શક્યુ નથી એટલે હવે એક ભવ માત્ર કરી મોક્ષમા જવાશુ—સ્વરૂપ સ્વદેશ—જઈશુ એમ તેઓ કવિતામાં પોતાની ઉત્સાહવતી આશા જણાવે છે તેઓ જે ધારણા ધારે છે, એ સત્ય હશે ખરી ? આ ભવની ધારણા પ્રત્યક્ષ જ્યારે પુરી થઈ શકી નહિ, તો પછી પરોક્ષ વિષેની ધારણા ખરી પડે તેની આશા શી ને પ્રમાણ શુ ? જ્યારે સપૂર્ણ હાથમા સામગ્રી હતી, ત્યારે

પ્રમાદવશ એ વસ્તુ કરી શકયા નથી; તો પછી જયાં દૃષ્ટિ કે જ્ઞાન થોડાં પણ પહોંચી શકતાં નથી, ત્યાંની કલ્પના કેટલી સાચી કે વાજબી છે. તે તો વાચકોજ પોતે સમજી લે. તેમનો ઉલ્લાસ મોક્ષમાં જવાનો છે, ને તે પાર પડે એવું તો સૌ કોઈ ઇચ્છશે. એક ભવમાં મોક્ષે જવાની તેમની ધારણા કેટલીક વિચારણા માગે છે. શાસ્ત્રમાં આપણે જોઇએ છીએ કે જે એક ભવ કરી મોક્ષે જવાના છે, તેનું વર્ત્તન આ ભવમાં કેવું હતુ? જ્ઞાન દર્શન ને ચારિત્રની યથાતથ્ય આરાધના કરવાનો દાખલો તેઓને બંધ બેસતો નહિ આવે, કારણ કે તેમ તેઓ કરી શકયા નથી; પણ તેઓના અભિપ્રાય પ્રમાણે શ્રેણીક અને કૃષ્ણના દાખલા લેઇએ. તેઓ કંઇ પણ વ્રત પ્રત્યાખ્યાન કરી શકયા નથી, પણ એક ભવ કરી મોક્ષે જવાનાછે. જેમ રાજા શ્રેણીક, કૃષ્ણ વાસુદેવ ઘણો ઉલ્લાસ આવવાથી તીર્થંકર નામ ગોત્ર કર્મ ઉત્પન્ન કરી એક ભવ કરી મોક્ષ જશે, તેમ પોતે પણ એક ભવ કરી મોક્ષે કેમ ન જાય એમ શ્રીમદ્‌નુ ધારવું છે. કૃષ્ણ ને શ્રેણીકની કેટલી ભક્તિ હતી, તેનું માપ આજે કોણ કહાડી શકે તેમ છે? ખુદ તીર્થંકર તેની ભક્તિ જોઈ વિસ્મય પામ્યા છે. દેવોએ તેમને સમ્યક્‌ત્વથી ખસેડવા માટે શાસનનું કેટલુ બધુ નિકૃષ્ટત્વ તેમની સમીપે દર્શાવ્યું છે, છતાં તેઓના હૃદયમાં શાસનના એક પણ સાધુ સાધ્વીના ચરિત્ર માટે ભ્રાન્તિ થઇ નથી. તેથી ઉલટું શ્રીમદે સાધુઓ અને ગુરૂઓ ઉપર પ્રહાર કરવામાં બાકી રાખ્યું નથી. સમ્યક્‌ત્વનો દાવો થતો હોય ત્યાં શ્રુતજ્ઞાનની કે પ્રભુનાં વચનની કેટલી કિમ્મત હોય? તેના પર કેટલો ભાવ હોય? શ્રીમદ્ કેટલીક વખત શ્વેતાંબરના શાસ્ત્ર ઉપર ભાર આપે છે, કેટલીક વખત દિગંબરના શાસ્ત્ર ઉપર ભાર આપે છે, કેટલીક વખત બન્ને સાપેક્ષિત છે, તેમા સદેહનાં સ્થાન છે, એમ પણ તેઓ કહે છે.

શાસ્ત્રકારો મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનકની વ્યાખ્યા કરતાં કહે છે કે

જ્ઞાનીઓએ જે જે હકીકતો કહી છે, તે વસ્તુને માને શ્રધ્ધે નહિ, તે મિથ્યાત્વનો પ્રકાર છે, તેમ તે વસ્તુને ન્યૂનાધિક શ્રધ્ધે, તે પણ મિથ્યાત્વ છે ત્રીજે પ્રકાર તે વસ્તુને ફેરફારરૂપ સર્દહે, તો મિથ્યાત્વ છે ચોથા પ્રકારમા જે વસ્તુને શાસ્ત્રકારે કહી છે, તેમા થોડો પણ ભેદ–અતર માને–કહે–શ્રધ્ધે, તે પણ મિથ્યાત્વ છે તો તેઓ શાસ્ત્રકારથી ઘણી વખત ઘણી રીતે જુદા પડે છે, ને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે તે વસ્તુને સમજાવે છે એ નિર્મળ સમ્યક્ત્વ ન કહેવાય. એકભવ કરી મોક્ષે જાય તેમા સમ્યક્ત્વનું બળ હોવુ જોઈએ, કૃષ્ણ શ્રેણીક રાજાઓના સમ્યક્ત્વની બરાબરીમા આવવુ ઘણું કઠણ છે, એક ભવ કરી મોક્ષે જશે એવી છાપ રાજા શ્રેણિક ને કૃષ્ણાદિકને ખુ॰ તીર્થંકરોએ આપી હતી પણ શ્રીમદ્ ઉપર તો એવી છાપ મારનાર તેમના પોતાના મન સિવાય અને એમની પાછળ પાછળ ચાલનારી વ્યક્તિઓ સિવાય બીજું કોઈ નથી તીર્થંકરોએ કે જ્ઞાનીઓએ કોઈ સ્થળે કહ્યું નથી કે તેઓ એક ભવ કરી મોક્ષે જશે

ઇતિ અલમ્! શ્રીમદ્‌ના વિચારોનું નિરીક્ષણ અત્ર પૂરૂં કરી એમના વિચારો અને તે વિચારો પરના આ પુસ્તકમાના વિચારો હું સુજ્ઞ વાચકના હાથમા મૂકુ છુ શ્રીમદ્‌ના વિચારોમાંનાં દૂધ અને પાણી છૂટા પાડી બતાવવા મે યત્ન કર્યો છે અને હું આશા રાખુ છુ કે વાચક આ પુસ્તકને પણ હસવત્ નિરીક્ષે

"શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર" વિષે વધુ વિચાર

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના વિચારો તેમની પોતાની હયાતિમાં જૈન દૃષ્ટિએ કેટલાકોને તે વખતે અનુકૂળ થયા ન હતા તોપણ મુખોપમુખ વાર્તા ભિન્ન ભિન્ન હોવાથી ઘણી વખતે સુજ્ઞ વિચારકો અવિશ્વસનીય અને અનિશ્ચિત જાણી જતું કરતા હતા તેમનો દેહ વિલય થયા પછી થોડા વખતને અંતરે તેમના અનુયાયીજનોથી તેમના પોતાના બોલેલા ને લખેલા વિચારો તથા પત્રોનો સંગ્રહ એક મોટા પુસ્તક રૂપે બહાર પાડવામાં આવ્યો છે જો કે આજે તે પુસ્તકની ત્રણ ચાર આવૃત્તિઓ થઈ ગઈ છે એ પુસ્તકમાં લગભગ તેમના લખેલા અક્ષરે અક્ષરનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે એ વાત ખરી છે કે અંદર દાખલ કરેલા પત્રમાંથી કેટલોક ભાગ આગલનો કે મધ્યનો કે છેવટનો કહાડી નાખવામાં આવ્યો છે એ ભાગ રાખવા લોકોમાં ઘણું ખરાબ દેખાશે એમ સમજી રદ કર્યો હોય એમ જણાય છે એ પૂરવા માટે એટલુંજ કહેવું બસ થશે કે એ પત્રો જે જે વ્યક્તિ ઉપર લખેલા છે, તે વ્યક્તિમાંથી કોઈનું પણ નામ રાખવામાં આવ્યું નથી તથાપિ જે જે પત્રો રાખી લીધા છે, તે બધા પત્રો સમાજની સમક્ષ મૂકી શકાય તેવા તો નથીજ, હતા સામાન્ય જનો ઊંડી અર્થવાળી ભાષા ગંભીર અર્થ ને યુક્તિમાં વાપરેલી વસ્તુ નહિ સમજી શકે એમ જાણી સંગ્રાહકોએ એ વિચારો બહાર મૂક્યા છે પણ એઓએ જાણવું જોઈતું હતું કે બધા લોકો એટલા બધા સામાન્ય નથી, કે તેમનો લખેલ વિચાર-અર્થ નહિ સમજી શકે તેમ બધા લોકો તેમના અનુયાયી થઇ જાય છે, હા જી હા કરે કરશે, તેમ પણ નથી એટલે કે જે પત્રો ને વિચારોથી સંગ્રહિત પુસ્તક બહાર પડ્યું છે, તે પુસ્તકને તેમના અનુયાયીઓ ભલે ઈશ્વરના વાક્ય છે, એમ માની લે, પણ બીજાઓ તેમ શા આધારે કે શું પ્રમાણથી માની લે એ સમજ [illegible]

સત્ય છે કે જેનો જેવો અભ્યાસ તેવી તેની તે કિમત આંકી લે છે. શહેરી સ્ત્રીજન મૌક્તિકની માળા ગળામાં પહેરી આનંદ માને છે, પણ વનચર (વગડામાં રહેનાર) ભીલ સ્ત્રીઓ તો તે મૌક્તિક માળા કરતાં ચણોઠીની માળાને વધારે પસંદ કરે છે. તેમજ આજે જનતા વીતરાગના વચનને ગાણુ કરી મુખ્યત્વે પોતાની પ્રકૃતિ ને બુદ્ધિ પ્રમાણે ચાલનાર સ્વચ્છંદી ને વીતરાગના વચનને ઠોકરે મારનાર જનોને પસંદ કરે છે. તેનુ કારણુ એ છે કે જીવો એટલા બધા અનભ્યાસી ને ઘણા અજ્ઞ હોય છે.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના વિચારોને કેટલાક ઉપર ટપકે જોઇ જનાર જીવો પસંદ કરે છે. અદરના પ્રેમીજનો પસંદ કરે તેમાં આશ્ચર્ય શાને હોય? પણ જેમ સામાન્ય દૃષ્ટિથી જોઇ જનારને વિચારો, પત્રો, વ્યાજબી લાગે છે, તેમ બધુ તેમનું લખેલ બરાબર હોયતો કોઇપણુને ટીકા કરવાનો, અવલોકન કરવાનો કે નિરીક્ષણુ કરવાનો પ્રસંગ શાને હોય? તેમના અંગતજીવન સાથે કે તેમની જીવનની રીતભાત સાથે કોઇને વિરોધ છે જ નહિ. તેમ કોઇએ તે વિષે ટીકા કરી પણ નથી. પણુ તેમના વિચારો જે બહાર મૂક્યા છે. તે તેમના લખેલા પત્રો ને વિચારોમાં ઘણું અસંબંદ્ધ કરે છે. એટલુંજ નહિ પણુ જૈન દર્શનમા રહી, જૈન દર્શનની અત્યુત્તમતા તેમણે બતાવ્યા છતા તેઓ જૈન દર્શનથી કેટલા બધા વિરૂદ્ધ જાય છે એજ જોવા જેવું છે. એજ કોઇપણુ વિચારકને અંદર હૃદયમાં ડંખે છે. તેઓ ઉંડા વિચારક હતા, તેઓ જૈન દર્શનને, અન્ય દર્શનના મુકાબલામાં અત્યુત્તમ બતાવી શકયા છે. તેઓ વસ્તુને સારી રીતે સમજી શકયા છે; છતાં તેઓ મસ્તક વિના ધડ જેમ સંગ્રામમાં ઘૂમે છે, તેમ ઇચ્છા પ્રમાણે જનતા આગળ ઘૂમ્યા છે. કોઈ કોઇ જગ્યાએ તેઓ સર્વજ્ઞ હોવાનો દાવો લાવે છે, કોઇ કોઇ જગ્યાએ સર્વજ્ઞની નજીક પહોંચી ગયાનો દાવો ઉડાવે છે; આથીજ તેમના વિચાર સામે કોઇ શ્વેતાંબર દેરાવાસી એક વિદ્વાન્ સાધુએ નવીનરાજ નામનુ એક પુસ્તક બહાર પાડયું હતું.

ત્યાર પછી જૈન સમાચાર પત્રમાં તેમના પત્રો સામે વિદ્વાન વા મો. શાહે અવલોકન કર્યું છે ત્યાર પછી હમણા હમણા તેમના કેટલાક પત્રો લેઇ તે ઉપર તટસ્થ દૃષ્ટિથી એક મહારાજે નિરીક્ષણ કર્યું છે

આ બધી વસ્તુ ઉપરથી વક્તવ્ય એ છે કે શ્રીમદ્ રાજચંદ્રે જનતાને જૈન દર્શનની વસ્તુ સમજાવતાં પોતાને અંગે કેવા કેવા ઇસારા કર્યા છે ને તે કેટલા બધા વધુ પડતા છે, એ સમજી શકાય તો બસ છે કોઈપણ ભક્તજન પોતાના સેવ્ય કે ગુરૂની ગમે તેટલી હદ સુધી પ્રશસા કરે, તો તે તેને ક્ષતવ્ય છે પણ સેવ્ય-પોતેજ પોતાની પ્રશસા કરવા મડી પડે, ને પોતાની સર્વ મહત્તાની પોતેજ બ્યુગલો ફૂકે, તો તે સેવ્યની કેટલી કિંમત આંકવી, એ કોઇપણ સુજ્ઞ વાચક સમજી શકશે આજે કેટલાક જૈન વિદ્વાનો ગાંધીજીને કેટલીયે ઉચ્ચ કક્ષામા મૂકી દે છે, ઉપરાત જૈન પુસ્તકોમા આદર્શપાત્ર શ્રીમાન્ મહાવીરને જેમ કહ્યા છે, તેમના કરતાં પણ ગાધીજીને આગળ લાવવામાં તેમનાં પુસ્તકોમા તેઓ લખી રહ્યા છે જોકે મહાત્મા ગાધીજી આ સર્વ વાતનો ઇન્કાર કરે છે ને પોતાનો ત્યાગ, કે તેવી મહત્તા જે મહાવીર માટે જૈન પુસ્તકો કહે છે તેની પોતે સાફ સાફ ના પાડી દે છે, છતા ભક્તિની ઘેનછાને વશ થઇ ગમે તેવો મનુષ્ય પોતાના સેવ્યને માટે ગમે તેમ લખી નાખે અથવા ગમે તેમ માની બેસે પણ સુજ્ઞ મનુષ્ય જે ઉંડો વિચારક ને સમયજ્ઞ હોય તો તે પોતાને વિષે હદ ઉપરાત લખી શકે નહિ, ને એકપણ શબ્દ વધુ પડતો બોલી નાખે નહિ. આપણે જ્યારે આવા વિષયનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે શ્રીમદ્ના માટે આપણને કેવો વિચાર આવી શકે? ઘેલો થયેલો મનુષ્ય જેમ જ્યાં ત્યા રસ્તામા ભટકતો હોય ને કહે કે હું રાજા છુ કેમ અલ્યા, હું શહેનશાહ નહિ? મને રાજા-શહેનશાહ કહો, નહિતો આ પથરો મારૂ છુ લોકો તેને રાજા કહે ને તેના આત્માને ખુશી કરે એ ઘેલો મનુષ્ય પોતાને રાજા કહેવડાવી ખુશી થાય છે, ને આનંદ માને છે એમ સુજ્ઞ મનુષ્ય ક્યારે પણ કરતો હોતો નથી.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર, તેમના પુસ્તક ઉપર નજર નાંખતા, લગભગ ૩૩ કે ૩૪ વર્ષ સુધી જીવ્યા છે. જો કે તેઓ ઉમરમાં આવ્યા પછીથી તે અંતિમ કાલ સુધી પત્ર રૂપે કે વિચાર રૂપે કંઇ કંઈ લખી રહ્યા હતા. એ દરેક વિષે ડહાપણ તથા વિચારશીલતા બહુ જણાય છે, તથાપિ, કેટલીક વખત તેઓ એવા ઉન્માદમાં ને આવેશમાં આવી જાય છે, કે પોતે જાણે સર્વજ્ઞ નહોય, અથવા સર્વજ્ઞની જેમ સમર્થ ન હોય, તેમ પોતાના સેવકોને પત્રો લખતા હોય છે. એવા પત્રો શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પુસ્તકમાં કોઈ કોઈ યુક્તિ રૂપે, કોઇ કોઇ સ્પષ્ટ રૂપે જણાય છે. કેટલાક પત્રો તદ્દન નહિ બાહિર આવેલા,–નહિ છાપેલાં કે રહી ગયા છેઃ તે સઘળા પત્રો જો સંગ્રહિત કરી બહાર પાડવામાં આવે તો ખુદ તેમના અનુયાયીઓ પણ વિચાર વિભ્રમમા પડે, એટલુંજ નહિ પણ ઘડીભર તેઓ સ્વયં પણ એ પત્રોમાની અતિશયોક્તિ ભરી અને અણછાજતી આત્મશ્લાઘાની હદ ઓળંગી જતી બાબતો તરફ ખેદની નજરે જુએ. પણ 'રાગાંધો નૈવ પશ્યતિ' એ સૂત્રોક્તિ મુજબ જેને વિષે રાગનો અતિરેક હોય છે, તે તેમા કિંચિત્ પણ દોષ જોઈ શકતો નથી, ઉલટુંજ તે દોષની પ્રશંસા કરવા લાગી જાય છે; એટલેજ ગાંધીજીને શ્રીમદ્‌ના સંસ્મરણોની નોંધમાં લખવું પડયું કેઃ–"કેટલાક એમ કહે છે કે શ્રીમદ્ પચીસમા તીર્થંકર થઈ ગયા. કેટલાક એમ માને છે કે તેમણે મોક્ષ મેળવી લીધો. આ બંને માન્યતા અયોગ્ય છે એમ મને લાગે છે. એ માન્યતા ધરાવનારા શ્રીમદ્‌ને ઓળખતા નથી અથવા તીર્થંકરની અથવા મુક્ત પુરુષની વ્યાખ્યા બીજી કરે છે." આ ઉપરાત શ્રી કાકાસાહેબ કાલેલકરે પણ શ્રીમદ્‌જયંતી પ્રસંગે ટીકા-કરતાં કહ્યુ હતું કે–"રાજચંદ્રના ભક્તો જ્યાં ત્યાં જાણે રાજચંદ્રને પ્રમાણ પત્ર મળ્યુ હોય એવી રીતે એ (ગાંધીજીના ઉદ્‌ગારો) ટાંકે છે ત્યારે એ જરા વિચિત્ર લાગે છે."

મનુષ્યો જાણતા હશે કે સમાજમાં એટલા બધા વાચાલ

મનુષ્યો હોય છે કે તે પોતાની વાચાલતાથી શ્રોતાઓને સહજે આંજી નાખે છે વસ્તુત તે વાર્તા કે તે પ્રાર્તોનો સબધ કાંઈ પણ ન હોય, તોપણ શ્રોતૃવર્ગ પોતાની અક્કલના અભાવે તે વાર્તા કરનારને અને વાતને સાચી માની બેસે છે

અને તેમ થતા વાચાલ હોશિયાર ગણાય છે શ્રીમદ્દના પુસ્તકનુ તટસ્થ અવલોકન કરતા અવલોકનકારને સ્પષ્ટ જણાય છે કે શ્રીમદ્દ સ્થળે સ્થળે પોતાના પુસ્તકમા "સર્વજ્ઞ" પણાનો દાવો કરતા હોય છે પરન્તુ જૈન પુસ્તકોના અભ્યાસીઓ સારી રીતે જાણતા હશે કે સર્વજ્ઞ થાય તેને શેષ મેળવવાનુ શુ રહે છે? અલબત્ત, કાઇજ રહેતુ નથી ત્યારે શ્રીમદ્દે સર્વજ્ઞ સમાન થયા છતા માર્ક મેળવવાની ઇચ્છા હોય તેમ જણાય છે

આમ તેમના આખા પુસ્ત મા બારીકાઈથી નિરીક્ષણ કરતા કેટલીક ઉપયોગી બાબતોની નોધ લીધા પછી મોટે ભાગે તેમાં પરસ્પર અસબધતા સિવાય બીજુ કશુ લા યા વિના રહી શકતુ નથી

આ ઉપરાત તેમણે જેના જેના પર પત્રો લખ્યા છે તેમા તેમણે "ત્યાગી" (ત્યાગીના) શબ્દ વાપર્યો છે શકા એ થાય છે કે જો હવે તેઓ ત્યાગીજ હતા, તો પછી આ સસાર કોનો?

મતલબ એ છે કે જ્યા હૃદયની સાચી શાન્તિ હોય ત્યાં આવુ માન-આનેષણા અને તે માટે અનેક જુદી જુદી રીતે માયાવી વિચારો અવકાશ ક્યાથી હોય? ભલે તેઓ ગમે તેટલા ઉચ્ચા હોય એ સાથે આપણો સબધ નથી પણ તેમના પત્રો જોતા તેમનુ જીવન સ્વય માન ને માયાથી ઓતપ્રોત થઈ ગયુ હોય એમ લાગે છે તેમના જીવનમા ઉંડી આછી મહાન ગણાવાની ધગશ ધીખ્તી હોય એમ જણાય છે જેમ કોઇ ગરીબાઈથી બહાર નિકળી જવા ઇચ્છતો યુવાન પૈસાદાર થવાની તાલાવેલી સેવતો હોય તેમ આ

વ્યક્તિ આખા જીવનમાં સેવકો આગલ વૈરાગ્યની ઉદાસીનતાની અને આત્માનુભવની અનેક વાનકીઓ બતાવતા છતાં અંતરમાં કોઈ જબરદસ્ત સમર્થ વ્યક્તિ થવાની ઝંખના સેવતા જણાયા છે.

દુઃખનો વિષય એ છે કે સમાજ આગળ અધ્યાત્મની વાર્તાઓ કરી સત્યની પાછલ તેઓ અસત્યમાં મચી રહ્યા જણાય છે. જ્યાં આત્માનો સાક્ષાત્કાર હોય, ત્યાં માયા કે અસત્યની છાયા એક ક્ષણ ભર પણ ટકી શકે નહિ, તેમને આત્માનો, જેવી વાર્તા કરે છે, તેવો સાક્ષાત્કાર થયો હોત તો માયા ચીજ તેમની વાણીમાં કે તેમના પત્રમાં હોત નહિ. પણ તેમને ઉરમાં એક મહાન્ થવાની તૃષ્ણા જાગી હતી. દુનિયા તેમને ઈશ્વર તરીકે કેમ પૂજે, એ ભાવના પત્રદ્વારા તેમના જીવનમાં હતી એમ જણાય છે. દુનિયામાં ઘણાઓ ત્યાગી થાય છે, ને ધાંધલ કરે છે. પણ આપણે ત્યાગી થયા વિના એ ધાધલ ઉભી કરીને પોતાની મુરાદ કેટલાક અંશે પૂરી પાડી છે. સમાજે તેમની હયાતીમાં તેમની ઈશ્વર તરીકે પૂજા કરી હશે; પણ આજે તેમના વચનોથી ઇશ્વર જે મહાવીર તેમના કરતાં પણ તેમની પૂજા વધારે થઇ રહી છે. મહાવીરનુ બોલેલુ આજે તેમના અનુયાયીઓ શરૂઆતમાં થતા સેવકો આગળ ધરે છે. પણ પછી ખાસ મહાવીર કરતા શ્રીમદ્‌ની વધારે પૂજા તે ભક્તો કરે છે. આજના ત્યાગીઓ તે ત્યાગી નથી; પણ દંભી છે. ત્યારે સ્ત્રી પૈસા ને પુત્ર વિના એક ક્ષણભર પણ નહિ રહેનાર શ્રીમદ્દને તેમના સેવકોએ સાચા ત્યાગી તો શું પણ ખુદ મહાવીર કરતાં પણ વધારે માન્યા છે, આમ થવાનું કારણ શ્રીમદ્ પોતેજ હતા. શ્રીમદ્‌નુ ચિતન વિચાર એજ હતા; એમ એમના પત્રો કહે છે.

જેઓ સાચાત્યાગી કે જ્ઞાની હોય છે તેઓને આવી માનાભિલાષા ક્યારે પણ હોતી નથી, એ વાર્તા આજે જૈન સિદ્ધાંતો પૂરી પાડે છે.

છતાં ધારો કે હોય તો તે જ્ઞાની નથી જ્યા આવી માનાભિલાષા ઉભી થઈ, ત્યા માયા ને અસત્યના પડદાઓ તૈયાર થાય છે માયા ને અસત્ય હોય, ત્યા સમ્યક્ત્વ ક્યાથી હોય? સમ્યક્ત્વની વાર્તા કરવાથી સમ્યક્ત્વ આવતુ નથી જૈન પુસ્તકોની વાર્તા કરવાથી સમ્યક્ત્વ હોતુ નથી શ્રીમદ્ તેમના જમાનામા બીજાઓ કરતા જૈન પુસ્તકોના વાંચનથી સારી વાર્તા કરતા હતા બીજાઓ રતબી જાય વા ઠરી જાય એવી રીતે તેઓ વાર્તાઓની ગોઠવણી કરતા હતા પણ તેમનામા સમ્યક્ત્વ હતું એનો શુ પુરાવો? કારણ જ્યાં સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ હોય, ત્યા માયા કે અસત્ય ન હોવાં જોઈએ તેમણે અનેક પત્રોમા અસત્યની વાર્તાઓ કરી છે કેટલીયે વખત તેમણે લખ્યુ છે કે 'આ આત્માએ હવે વૈરાગ્યમા ઝંપલાવ્યુ છે નિકળવાની તૈયારી છે કોઈ મહાન્ કાર્ય કરીશ તમે જુઓ તો ખરા સૃષ્ટિનો એક મોટો ઉદ્ધાર કરીશ' આમ અનેક સ્થળે જુદુ લખ્યા પછી પાછી તેમણે પાઘડી ફેર બાંધી છે જેમ ગહ જોઈ રહ્યા હોય ત્યાં ઉત્તરમા તેઓ જણાવે કે 'તમે રાહ જોતા હશો, પણ હજી વાર છે હજી માતાપિતા સ્ત્રી આદિના કર્જ પૂરા થયા નથી, તો તેમનું દેવુ પૂરૂ કરવુ છે એમ અનેક જગ્યાએ જુદા જુદા ઉત્તર આપી તેમણે મરણથી નહિ નિકળવાનું જાહેર્યુ લખ્યુ છે ત્યારે આપણે કહેવાનું એ છે કે તેમને કોણ ગળે પકડતા હતા કે ત્યાગી કેમ થતા નથી? તેઓ પોતે જ પોતાની વાર્તા બોલી ફરે છે ને પાછી તેઓ જ ખેંચી લે છે ત્યારે શું આ માયા કે અસત્ય નથી કે? જ્યાં પ્રેમાળ ને પક્ષપાત દૃષ્ટિ છે, તેને તો બધુ સવળુ દેખાશે અથવા તે જેમ તેમ કરી તે વિષયનો બચાવ કરશે પણ આપણે એજ કહેવાનું છે કે જ્યાં સત્ય નથી, અથવા માયા ને વક્રતા ની જ્યાં મલીન છાયાઓ દેખાય છે, ત્યા સમ્યક્ત્વનો દાવો ધારે એ શુ સબળિત છે?

શ્રીમદે તેમના પુસ્તકમાં અનંતાનુબંધી કષાય વિષે કેટલીક

વખત વ્યાખ્યા કરી છે કે અસત્ય બોલવું, માયા કરવી, અહંકાર કરવો, મમત્વ કરવો, કદાગ્રહ કરવો એ અનંતાનુબંધી કષાય છે. તો સમજવાનું એ છે કે ધર્મને અંગે આટલી બધી માયા કરવી ને અસત્ય બોલવુ એ શું અનંતાનુબંધી કષાય નથી કે? તેમના કથન પ્રમાણે આવુ માયાનું સેવન થતું હોય ને અસત્યનો પરિચય રહેતો હોય તો અનંતાનુબધી કષાય છે. શ્રીમદ્‌ને સાત પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ કે ક્ષય થયો હોય કે નહિ તે તો તેમનો આત્મા જાણે કે વીતરાગ જ્ઞાનીઓ જાણે; પણ તેમના જીવનમાં માનેષણા એક જીવતી ચીજ હતી, તેથી તેઓનુ જીવન માયા સાથે ઓતપ્રોત થઈ ગયું હતું. જો કે ઘણી વખત આત્મીય વિષયના ઉંચા ઉદ્‌ગારો તેમણે કહ્યા છે. ઘણી જગ્યાએ માયા વિનાનું તેમનું જીવન પાણીમાં આકાશની જેમ સ્વચ્છ જણાય છે. કંઈ પળોમાં દિવ્ય વિચારો તેમણે સેવ્યા છે. પણ આખા પુસ્તકમાં જ્યારે સોંસરા નિકલી જઈએ, ત્યારે ઘણી જગ્યાએ માન એ પણ એમના જીવનનો મુખ્ય મંત્ર હતો. એમ આપણને લાગ્યા વિના રહી શકતુ નથી. એટલે કેવળ આવા અધ્યાત્મવાદીમાં જે મલીન ને ખરાબ છાયા ન જોઈએ, તે છતાં તે ઘણી વખત દૃષ્ટિમા આવે છે. એકલો સત્યનો જ પાયો હોય, એકલું સત્યનુ સેવન હોય, સત્યવિના કંઈ પણ બીજી વાર્તા લેખિનીમાં કે વાણીમાં ન નિકળતી હોય તેમ જણાતું નથી. આટલી વાર્તા કરતાં જે જ્ઞાની છે, તે કેટલા બધા સત્યવાદી હોય છે. તેનો દાખલો યાદ આવે છે. ત્યારે શ્રીમદ્‌ સાથે તે વ્યક્તિની સરખામણી કરતાં તે વ્યક્તિ શ્રીમદ્‌ કરતા કેટલી બધી જુદી પડી આવે છે તે જણાઈ આવે છે. શ્રીમદે નીતિ વાક્યો લખ્યાં છે ત્યાં તેમ બીજે સ્થળે સત્ય ઉપર ભાર આપ્યો છે; પણ તેમના પોતાના અગન જ્યા જ્યા વિચારો ને માનેષણા છે ત્યાં થોડું પણ સત્ય સચવાયું જણાતું નથી. આમ હોવાનુ કારણ કે દોષ એક મહતી માનેષણા છે તેને કોઈ રીતે તેઓ દબાવી શકયા

નથી તેઓ જો પ્રગતિ કરીને અટકી ગયા હોય તો તે માનેપણાને આભારી છે માનેપણુ ગયું હોત તો જે મનુષ્યસમૂહ તેમના વચનને ઝીલતો નથી, તેજ તેમના વચનને ઝીલી લેત પણ કમનસીબ કે તે બની શકયુ નથી આવે પ્રસગે સ્વામી રામતીર્થનો દાખલો કહેવો ઠીક લાગે છે જો કે સ્વામી રામ જૈન નહિ પણ પૂરા વેદાન્તી હતા, તેમની વય લગભગ શ્રીમદ્ જેટલી જ હતી શ્રીમદ્ ગુજરાતી ભાષા સિવાય બીજી ભાષાના પુરા અભ્યાસી નહિ હોય ત્યારે સ્વામી રામે M A નીડીગ્રી સુધી અભ્યાસ કર્યો હતો એટલે સ્વામી રામને પ્રાતીક હિન્દી ભાષા ને ઉર્દુ ભાષા ઉપરાંત સસ્કૃત ઇગ્રેજી ને ફારસી ભાષા ઉપર પૂરતો કાબુ હતો આમ કહેવાથી શ્રીમદ્ કરતા રામ કેટલા બધા અભ્યાસ માં ને ભાષામા વધારે હતા એમ કહેવાનો આશય નથી પણ કહે વાનો આશય એ છે કે તે રામ પ્રસગ આવતા મસ્ત થાય છે ને પરદેશમા મુસાફરી કરતા અમેરિકામા જઇ ભાષણો આપે છે ત્યાંથી કેટલોક વખત ભાષણો આપવામા ગાળી પાછા ફરે છે ત્યારે કેટલા અમેરિકનો તેમને કહે છે કે ' અરે ! સ્વામિન્ ' તમે જાઓ છો તો ભલે પણ તમારૂં મિશન (ધર્મ મડળ) સ્થાપના જાઓ ને તમને યાદ કરે તેમ કરતા જાઓ ' ત્યારે રામે કહ્યુ કે આ બધા મિશનો રામના છે ને તેમના બધામા રામ છે રામ આટલા બધા મડળોથી તેનુ મડળ જુદુ કરવા ચાહતો નથી આટલા બધા મડળોથી એક જુદુ મડળ કરી રામ એ ઉપાધિને સમદ કરતો નથી રામ, જેને દુનિયાનો ઘણો ભાગ આજે ઓળખે છે તે રામ તમે જોયો કે કેટલો બધો કીર્તિનો ત્યાગ ઇચ્છે છે? રામ આજે દુનિયામા આગળ આવેલ હોત તો તેની કીર્તિની નિર્મોહતાને લીધે છે એ કહેવાનો આશય નથી કે રામને માન ન હતુ અગર, માન હતુ એ વાર્તા સાથે સાથે સમન્વય છે પણ પોતાની પ્રસિદ્ધિની ખાતર શ્રીમદ્ની જેમ તેઓ જ્યારે અવળા ઉપાય યોજ્યા નથી તેણે એટલી હદ સુધી કહ્યુ છે કે સમાજ જ સત્યને

સમજ્યો નથી. વળી તે સમાજને કહે છે કે સત્ય ઉપર પ્રેમ હોય ને સત્ય એજ જીવન માનતા હો તો તમારા નામનો, કીર્તિનો, શરીરનો, સ્ત્રીનો, અરે દરેક જાતિનો મોહ તમે છોડો. જ્યાં સુધી તમને કીર્તિની લાલસા છે, નામની પ્રસિદ્ધિની ઇચ્છા છે, ત્યા સુધી તમે સત્યને ક્યારે પામી શકશો નહિ! અરે કીર્તિને માટે વલખા મારો છો, કોઈ પણ માનને સારૂં ધાધલ કરો છો, કોઈ પણ સ્વાર્થને લીધે આટલાં તરફડીયા મારો છો, તો એ વાતો સાફ સમજાય છે કે તમને સત્યની પીછાન થઈ નથી. રામે લોકોને પ્રભુ ઉપર પ્રેમ કરવા કહ્યુ છે, તેણે સત્ય ઉપર પ્રેમ કરવા કહ્યુ છે. " અરે! તમારે સત્ય કે ઇશ્વરનો ખપ હોય તો તેની સાથે એકમેક થઈ જાઓ. અરે! આ જગતને તમારા દિલમાંથી ભૂલી જાઓ. વધારે શું કહુ એના દરબારમાં જવું જ હોય તો એને જ ચાહો, બીજાના સામું ન જોશો. અરે! જગત્ જનની એપણા સામું ન જોશો. આમ કરશો તોજ પ્રભુ તમને મળશે એ સિવાય અન્ય માર્ગ નથી." પણ ક્યારે તેણે પોતાની પ્રશંસા કરી નથી, તેણે પોતાના પાદ કે મૂર્તિ પૂજાવવા કે પોતાની સંજીવની મૂર્ત ઓળખાવવા ક્યારે પણ પ્રયત્ન કર્યો નથી. એટલુ જ નહિ પણ તેના બધા ભાષણોમાં પોતાની કીર્તિ ફેલાવા માટે તેણે તરફડીયાં માર્યા નથી. પ્રભુ સાથે દિલ જોડવા સમાજને તેણે જે પડકાર આપ્યો છે, એ પડકાર ને એ ભાષણો આજે કોઈપણના દિલને ખેંચી રહ્યા છે. ' તેના ભાષણોમાં જે રસ છે, એ રસ જ વિદ્વદ્ વર્ગના દિલને આકર્ષી રહ્યો છે. રામની સાથે શ્રીમદ્નો મુકાબલો કરવાની મતલબ એટલી જ હતી કે રામે જ્યારે સર્વસ્વ તરીકે પ્રભુ તે સત્ય છે એમ જગતને જણાવ્યુ છે; ત્યારે શ્રીમદે સર્વસ્વ તરીકનો મંત્ર પોતેજ છે, એમ દુનિયાને સમજાવ્યું. છે. કારણ તેમના મનમાં એમ સમજાયુ કે આજે જૈન દર્શનનો યથાતથ્ય માર્ગ બતાવનાર મારા વિના કોઈ નથી. એટલે જગત્ ભરમાં સદ્ગુરૂ તરી--

દેનો પરવાનો તેમણે લીધો આથી તેમને દિલમા જોઇએ તેવી તૃપ્તિ મલી નહિ. એટલે જોકે ધર્મના બનાવનાર ગુરૂ છે પણ ગુરૂ કરતા જે દેવ તેમની પદવી ઉચી છે એટલે વિચાર આવ્યો ગુરૂ કરતા દેવ કેમ ન થવું! જૈન શાસ્ત્રો પ્રમાણે દેવ તો સર્વજ્ઞ હોય છે ત્યારે તેમણે સર્વજ્ઞ થવાને અચાર મર્થ શરૂ કર્યું તે વખતમા વાણીમા અનેક યુક્તિઓ તેમણે પોતે સર્વજ્ઞ છે, એમ વાપરી હોય, પણ અત્યારે તો તેમના પોતાના પત્રો તે 'સર્વજ્ઞ હતા, એમ પૂરવાર કરે છે અત્યના સેવકોને કાચ અદગના થઈને પૂછો તો તે તેમજ કહેશે કે 'લોક ભલે તેમ માને પણ અમારી દૃષ્ટિએ તો તે સર્વજ્ઞ છે' ત્યારે આપણે આ સ્થળે એટલુ જ કહેવુ બસ છે કે સ્વામી રામે મયન ને કાન્તાનો ત્યાગ કર્યો હતો છતા તેણે આવુ ક્યારે ખોટુ બિરુદ ધાર્યું નથી ત્યાર વિચાર થાય છે કે શ્રીમદ્‌ને સાચા જૈન કહેવા કે રામને સાચા જૈન કહેવા રામે ઘણે ભાગે તેના ભાષણોમાં જૈન સબધી કાઈ ઉલ્લેખ જણાવ્યો હોય તેમ જણાતું નથી છતા તેનું જીવન કેટલુ આગલ વધ્યુ હોય એમ લાગે છે, ત્યારે શ્રીમદ્ આ મહત્તાની દુનિયામા ગણાવાની તૃષ્ણામા કેટલા બધા ડુબી ગયા છે તે જણાશે

અનેકાન્ત દૃષ્ટિએ (જૈન દૃષ્ટિએ) આપણે વિચારીશુ તો સમજાશે કે શ્રીમદ્ ઘણું સારૂ સમજતા છે ત્યારે રામ અભ્યાસમા ને વિદ્યામા આગલ ઘણા વધ્યા હોય તો પણ એકાન્ત દૃષ્ટિએ વિચારક હતા એમ કહી શકાશે આમ રામની સાથે શ્રીમદ્‌ની વાતો કરવામાં એક બીજાના હૃદયમાં ધ્યેય ચીજ શુ હતી તે સમજાશે. રામ એમ ન્તિક હો કે વેદાન્તી હો, પણ પ્રભુના ઉડા પ્યારમાં તેણે ઇચ્છાઓનો નાશ કર્યો હતો એટલે કે ઇચ્છાઓ-સાંસારિક લાલસાઓનો બહિષ્કાર કર્યો હતો જો કે ઇચ્છાઓ તેના અતરમા દોડધામ કરતી હો, પણ ઇચ્છાઓનો નાશ કરવા કે તેને દબાવવા તરફ તેનો વલણ ઓછો હતો ત્યારે શ્રીમદ્

અનેકાન્તિક વિચારને પામવા છતાં ઉંચામાં ઉંચા બિરૂદને ધરવા છતાં સાંસારિક લાલસાઓને રોકવા પ્રયત્ન કરતા હોય તેમ જણાતું નથી. ઉલટું અંદરખાને તેને પોષવા ચાહતા હોય તેમ જણાય છે. એટલે કે સુખના સાધનોને તરછોડવા કરતાં બનતા સુધી તેને સાચવવા તેમણે યત્ન કર્યો છે એમ એમના પત્રો આપણને આજે ખબર આપે છે. કોઈ કોઇ વખતે સ્રીયાદિ કે ગમતી ચીજનો પ્રસંગવશાત્ વિયોગ તેમને પડયો હોય, ત્યારે ત્યારે અંદરમાં તેને માટે તેઓ બેચેની ભોગવતા હોય તેમ જણાય છે. તેમ તેમના પત્રમા તેમણે લખ્યું છે 'સત્સંગનો વિયોગ' અત્યારે વર્તે છે, એમ શરૂઆત કરી પછી વિયોગની વ્યથા જણાવી છે. એટલે જ્યારે જ્યારે વિયોગ ઉપસ્થિત થાય છે, ત્યારે ત્યારે વૈરાગ્ય કે ઉદાસીનતા થઈ હોય એમ લોકો પ્રતિ પત્રો લખતાં તેઓ જણાવતા રહ્યા છે. પણ એ વૈરાગ્ય કે ઉદાસીનતા તેમના હૃદયમાં કદાચ ઝાંખી રૂપે થયાં હોય; પણ વાસ્તવિક રીતે કે સત્ય રૂપે પ્રગટ થયા હોય તેમ સમજાતું નથી. ઘણી વખત વિષયના પોષણમા આત્માને તેઓ રાજી રાખતા હોય છે. એટલે એમના મનને એમ થતું હતું કે ભોગને કેમ છોડી શકાય? જેના વિના એક ક્ષણ પણ ગાળવી પાલવતી નથી; તો તે વિના રહેવુ એટલે એટલો બધો વખત તે સુખના સાધનો વિના ગાળવો કેમ પાલવે? એટલે તેમણે બન્ને વસ્તુઓ હાથમાં રાખી. અર્થાત્ સુખના સાધનો રાખ્યાં ને ધર્મને પણ રાખ્યો. કંઇ લોકો આજે પૌષ્ટિક માર્ગમા સુખને પોષવામાં ધર્મ વસ્તુ જોઇ રહ્યા છે. શ્રીમદે પોતે ત્યાગી ન થતા એ વસ્તુનો સ્વીકાર કર્યો હોય એમ જણાય છે કારણ તેને માટે એમણે એવું પ્રચારકાર્ય કર્યું કે જ્ઞાનીનો ભોગ નિર્જરાનો હેતુ છે. જ્ઞાની ભોગને ભોગવે છે, પણ કર્મને નિર્જરે છે. તીર્થંકરો કેટલાયે વખત સુધી સંસારમાં રહ્યા છે. તો જો કર્મ બંધ થતો હોય તો તીર્થંકરો શા માટે એટલો બધો વખત સંસારમા રહે? એટલે કે તેમનો આશય ભોગ છોડવાને માટે ન

હતો જો કે શરૂઆતમા તેમણે કેટલાક વર્ષ સુધી મસારથી નિકળવાની ઇચ્છા બતાવી છે તે એટલે હદ સુધી કે હમણા નિ ળુ છુ, પણ નિકળ્યા નથી એમા એવુ રહસ્ય સમાયેલ છે કે પોતાની સ્થિતિ ત્યા સુધી સતોષકારક નહિ હોય પણ જેમ જેમ પાસા નાખતા ગયા તેમ તેમ તેમની સ્થિતિ સતોષકારક થવા લાગી ને ભક્ત મડળ વધવા લાગ્યુ એટલે દાવ તેમણે ફેર યો, ને બીજી રીતે પ્રચાર કાર્ય શરૂ કર્યું

સમાજ માને કે ન માને, પણ જગત્-મનુષ્યસમૂહ હમેશા પામર છે તે હમેશા પામર રહેવાનો તેમા ધર્મને અગે મનુષ્યો બહુ પામરતા ભોગવતા જણાય છે એટલે ને કોઇ એક ધર્મવક્તા તરીકે બહાર આવે અથવા ધર્મને અગે, ત્યાગ, તપ, વેશ કે કોઇપણ દભ શરૂ કરે, તેને સમાજ સહજે વગર વિચાર્યે અપનાવી લે છે એ વાતો દુનિયાભરમા જાણીતી છે એટલે કે કોઇ જો ધર્મવિષે સીધી વાતો કરતા આડી ટેઢી વાતો કરે છે, તો લોકોને નવીન લાગે છે ને ત્યા ધસારો કરે છે શ્રીમદ્ આ વાતોને સમજી ગયા હતા તેમણે બુદ્ધિમા પ્રકાશ બનાવ્યો, એટલે લોકો ચમ યા તેમા વળી ધર્મ નિમિત્તે તેમણે વાર્તાની મેળવણી કરવા માડી બીજાઓ કરતા તેમણે વધારેને વધારે યુક્તિપૂર્વક વસ્તુની ગોઠવણ કરવા માંડી એટલે લોકો ઝૂંપાવા લાગ્યા પણ લોકો એટલુ જોવા ઉભા રહ્યા નથી કે તેઓ જેવી વાર્તા કરે છે તેવા તે આચારમા કે સૌજન્યાદિ ગુણોમા આગળ વધ્યા છે કે કેમ? તેમના પુસ્તકો ઉપરથી વાચકો જાણતા હશે કે તેમણે અનેક વખત સાધુઓની ઝાટકણી કહાડી નાખી છે તેમના ભક્ત મડળ સિવાય બીજાને ઢુઢીઆ ને તપ્પા કહી વખોડયા છે પણ તેમણે પોતે ક્યારે પણ વિચાર્યું હશે કે જૈન સાધુઓ એવા છે પણ મારા પગ તળે શુ છે? જે ધર્મથી ને જેના પરિચયથી આટલી સ્થિતિમા આગળ આવ્યા તેનો થોડો પણ ખ્યાલ તેમને

આવ્યો હશે કે શું ? આવા પ્રસંગે સ્વામી રામ યાદ આવે છે કે જ્યારે તે યુરોપાદિ દેશનાં મુસાફરી કરતા હતા, ત્યારે કોઇએ વિવેકાનંદ વિષે વાર્તા કરી, ત્યારે સ્વામી રામે તેને વિષે એક પણ શબ્દ વિરૂદ્ધ નહિ બોલતા કેટલો બધો સૌજન્ય ભર્યો ઉત્તર આપ્યો છે, તે તેના ભાષણો ઉપરથી સમજાય છે. શ્રીમદ્‌ના આખા પુસ્તકમાં જઇએ તો કંઈ જગ્યાએ જે ધર્મનો પોતે દાવો લાવે છે, તેજ ધર્મમા રહેનારની તેમણે નિંદા કરી છે. વાંકું બોલ્યા છે, ઢીલુ પોચું બોલ્યા છે. એટલે કે જગતને પોતાની બાજુમાં વાળવા તેમણે દંભનો જેટલો ઉપયોગ થાય તેટલો કર્યો છે, તેને અંગે સૌજન્ય સત્યાદિ ગુણ સાથે પણ તેમણે રીસામણા કર્યા છે. જો કે સૌજન્યસત્યાદિની તેમણે ઘણી પ્રશંસા કરી છે; પણ મહત્તાની તૃષ્ણાને લીધે તે વસ્તુનો તેઓ અમલ કરી શક્યા નથી. એટલે તે ગુણોને તેઓ ભૂલી ગયા છે.

બીજાઓને પછાડી પોતાની પ્રશંસા કરવામાં તેમણે ઘણો પરિશ્રમ લીધો છે. એટલે ડહાપણનો સઘળો ઉપયોગ પોતાની વસ્તુને આદર્શ બતાવવામાં ને બીજાઓની વસ્તુને ધિક્કારવામાં તેમણે કર્યો છે, આમ નહિતો જૈન સાધુઓનો કેટલો બધો ત્યાગ છતાં તે વાર્તાને તેમણે વખોડી કહાડી છે; તેઓ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવા છતાં તે વાર્તાને તેમણે તેમના ભક્તો પાસે અપનાવી લેવરાવી છે. અન્ય દર્શનમાં આજે કેટલાક, પત્ની પુત્ર ને પૈસો રાખવા છતાં આચાર્ય તરીકે રહે છે. લોકો તેમને ભક્તિને બહાને પુષ્પોના હાર, પૈસો, મન અને તન અર્પણ કરે છે. ઉપરાત આચાર્ય ઉપર લોકો ફીદાફીદા થાય છે. તેનો ત્યાગ છે કે નહિ, તેનો ખ્યાલ લોકો દિલમાં થોડો પણ લાવતા નથી. એટલે જૈન દર્શન સિવાય લગભગ ઘણા દર્શનોમાં ધર્મગુરૂ તરીકે ગૃહસ્થવેશમાં કે ત્યાગ વેશમાં કે વ્યક્તિઓ સુખના સાધનોનો ઉપયોગ કરતા કલ્યાણ જોઇ રહ્યા છે. તેમના ભક્ત મંડલો પણ તેમને જોઇતી સઘળી ચીજોને આપવામા ભક્તિ ને પ્રેમ માને છે. સેવકો

પોતે ગમે તેવા સુખ કે પૈસાવિહીન હોય પણ ગુરૂ તેવા ન હોવા જોઈએ ગુરૂમાટે ગમે તેમ કરવામા કે વર્તવામા તેઓ દોષ જોતા નથી પૌષ્ટિક માર્ગમા ભક્તિ ઉપર બહુ ભાર આપવામા આવ્યો છે તેમનામા કૃષ્ણને ઈશ્વર માન્યા છે ને એ ઈશ્વરને સર્વ અર્પણતા તેમનો સેવક વર્ગ કરતો હોય છે મતલબ એ કે આજે જ્ઞાન ને ત્યાગ કરતાં ભક્તિ પર લોકો વધારે ભાર આપે છે વસ્તુ એ છે કે તેમ થતા સેવક વર્ગ મોક્ષની આશા રાખે છે ને ગુરૂવર્ગ સુખમા અમન ચમનથી વખત ગાળે છે

આજે માનો કે ન માનો પણ જૈન દર્શનમા આજ પદ્ધતિ દાખલ થઇ ગઇ છે જૈન દર્શન, જે ત્યાગ ને જ્ઞાન ઉપર તેના પુસ્તકોમા ભાર આપે છે, એજ જૈનદર્શનના આજે નાના નાના ટુકડા, જુદા જુદા ભાગમા વ્હેચાઈ જઇ ભક્તિને બહાને ભોગ ઉપર અવલબી રહ્યા છે મુખથી જૈન પુસ્તકની અદર રહેલી ત્યાગની વાર્તાઓ કરે છે પણ તેમના શરીરના ઉપભોગ માટે તેમને જોતી ચીજો ભક્તમડલો પાસેથી માગી લે છે તે ચીજો ભક્તો આપે તેમા તેની ભક્તિ બતાવવામા આવે છે આ પદ્ધતિ ત્યાગી વર્ગમા કોઈ કોઇ અને કોઈ કોઈ સ્થળે ખાનગી ચાલતી હશે પણ આજે કેટલાકો ત્યાગ પદ્ધતિને (પચ મહાવ્રત અગીકાર કરેલા હોય છતા તેને અજ્ઞાન ક્રિયા માનીને) છોડી દેતા હોય છે તેઓ સ્વેચ્છા પ્રમાણે આશ્રમો બાધી મૂળ (ત્યાગ) વેશને કાંઇક ન્યૂનાધિક કરી જેમ ઠીક પડે તેમ રહે છે તેઓ તેમ કરતા (આશ્રમો બાધી રહેતા) પોતાનું કલ્યાણ હોય તેમ જુએ છે પચમહાવ્રત પાલન કરવામા જે કલ્યાણ નથી, તે આજે રેલ્વેની અદર ફર્સ્ટ કે સેકન્ડ ક્લાસમાં કે મોટરગાર આદિ ભભકાબધ વાહનોમાં બેસી કલ્યાણ માને છે ભક્તોને ઘેર પગનાં કરાવી ભોગ સામગ્રી પ્રાપ્ત કરવામા આનદ અનુભવે છે ઘણાકાળ સુધી શરીરને દુખ આપ્યુ ટાઢ ને તાપ સહન કર્યાં, અને અન્નને જનતી તજીઓ

ભોગવી, વિગેરે જે જે પ્રભુની આજ્ઞા (શાસ્ત્ર) પ્રમાણે સારા ત્યાગી પાસે દીક્ષા લેઇ કર્યું, તે ખોટું કર્યું છે. એમ આજે તેઓ ચારિત્ર ધર્મથી પતિત થઈ લોકો આગળ કહે છે. ઉપરાંત હવે જે આરંભાદિ પ્રવૃત્તિ કરે છે, મોટા મહેલમાં કે બંગલામા રહે છે, હવાખાવા આબુ કે ડુમસ ઉપર જાય છે ને ઇચ્છા પ્રમાણે ફરે છે તે બધું વ્યાજબી છે, એમ જનતા આગળ તેઓ જણાવે છે. વાચકો ! તમે જોશો કે આ બધો ક્યા સદ્દ્જ્ઞાનનો પ્રભાવ ! અરે ! તેમના અંતરાત્મામાં એવી શું સ્ફૂરણા થઇ કે જેનાથી ચારિત્ર જીવન તેમને દુઃસહ થઇ પડયુ ? જેઓ ચારિત્રથી રહિત થાય છે તેમને શું જ્ઞાનની સ્ફૂરણા થઈ કે અજ્ઞાનની ? શ્રીમદ્‌ના વખતમાં અરે ! તેમની હયાતીમા તેમના પ્રત્યક્ષ વચનબોધથી કેટલાકો ચારિત્રથી વિમુખ થઇ ગયાં હતાં, આજે તે આશ્રમો બાંધી રહ્યા છે, આજે શ્રીમદ્‌ નથી, તો પણ ઉંચા આચારનો ફાંકો રાખનાર પ્રાશુક ને નિર્દોષ ભોજન ઉપર જીવન ચલાવનાર અન્નને જલની દેખાતી તંગી ઉપર મુસ્તાક રહેનાર કેટલાકો ચારિત્ર ધર્મથી ખસતા જાય છે. એટલુ જ નહિ પણ ચારિત્રજીવન ઉપર ચાલનાર કેટલાકોની શિથિલતા જોઇ અસુયા સાથે ટીકા કરતા હતા તે આજે પોતે કેટલા બધા મૂળ ત્યાગથી શિથિલ–દૂર થઈ બેઠા છે. વાચકો તમે બધા કહેશો કે આમ થવાનું કારણ શું ! આને વિષે તે પોતે જ ખુલાસો કરે તો કેવું સારૂં ? તે પોતે જ કહે છે કે શ્રીમદ્‌ રાજચંદ્ર પુસ્તક અમને દોરનાર છે. તે ન હોત તો અમે આટલી સ્થિતિએ ન આવી શકત.' સમાજને આજ સુધી શાસ્ત્રો સંભળાવી ઘૂમાવ્યા ને જેમ ફાવે તેમ ચાબુક માર્યા પણ આખરે શાસ્ત્ર સાંભળનાર ઘૂમે છે, ફરે છે, ને પોતાના સ્વછંદે વિચરે છે. શાસ્ત્રો પ્રમાણે જ્યારે ચાલતા હતા ત્યારે તેઓ પ્રભુ વચનથી કે લોકથી ડરતા હતાઃ આજે હવે તે થોડા પણ શાસ્ત્રથી કે લોકથી ડરવાની ના કહે છે. વાચકો તમને શંકા થશે કે આમ કેમ ? ખરે !

વસ્તુ ગહન છે સમાજ, હમેશા બાહિર દેખાય છે, તેને જુએ છે। પણ મનુષ્યજીવનમા કેવા ઊંડા ને ન સમજી શકાય તેવા આધા આધા થરો છે, ત્યા તે બુદ્ધિ પહોચાડી શકતો નથી

લોકો કહે છે કે બાપનો અંશ પુત્રમાં આવે છે ને વડના રજ કણો તેના બીજમા (ટેટામા) જ તૈયાર થાય છે તેમજ જ્યા સુધી મોઇપણુને શ્રીમહાવીરના પુસ્તકો ઉપર વિશ્વાસ રહ્યો ત્યા સુધી તેણે શાસ્ત્રને આગળ કર્યા શાસ્ત્રમા અંગોપાગમા જે ત્યાગ ને જ્ઞાનની વાર્તા કરી તે વાર્તા તે શાસ્ત્રના પ્રેમીને પસદ પડી, ને ત્યાં સુધી તેણે એ ત્યાગને વૈરાગ્યમા ગમે તેવા વિઘ્નો આવતા નિભાવી લીધા, પણ જ્યારે શ્રીમદ્ રાજચદ્ર પુસ્તકના વિચારો વાચ્યા, ત્યારે તેને લાગ્યુ કે અહો! ઘણી ભૂલ થાય છે ને ઘણી ભૂલવણીમાં પડયો. આજે જોતા હશો કે જે વૈદ્ય સખ્ત ને આકરી ચરી પળાવે છે તે વૈદ્યની દવા દર્દી પસદ કરતો નથી કદાચ પહેલા ખબર ન પડવાથી તે દર્દી વૈદ્યને પસદ કરે, પણ જ્યારે વૈદ્ય મોઇપણુ ચીજને વાપરવાની છૂટી આપે, ને દર્દીને જેમ ઠીક પડે તેમ રજા આપે તો પછી એ દર્દી આકરા વૈદ્ય પાસે તો નહિ જ જાય એમ જ આજે દુનિયાભરમા ચાલે છે જૈનમા એવાં તત્ત્વો ન હતા તેમ એવા ચિકિત્સકો ન હતા, પણ હમણા હમણા ઘણા થયા છે શ્રીમદ્ પોતે જ તેમના ભક્તોના આચાર્ય થયા ને ખાનગીમાં કે જાહેરમા તેમણે તેમના ત્યા। માટે ગમે તેવા બચાવ કર્યા પણ આજે તેમના પત્રો વાંચતા મોઇપણુ સમજી શકે તેમ છે, કે તેમને ત્યાગની ઈચ્છા કદાચ હોય પણ અમલમા તેઓ મૂકી શકયા નથી તેમાં તેમણે પોતાની ભૂલ જોઈ હોય તેમ પત્રમાં જણાતું નથી. પણ ઉલ્ટુ તેઓ કહે છે કે પ્રકૃતિને જીતી ન શકાય તે ત્યાગ તે ત્યાગ નથી. પણ દભ છે એટલે તેમને પોતાના અનુભવથી લાગ્યુ કે ગમે તેમ કહો, પણ મોહને જીતવો એ તો કઠીણુ છે

કોઈપણ જીતવાને કહે છે, તે સત્ય નથી તેમણે મોહને જીતવા વૈરાગ્ય ને ત્યાગની વાર્તાઓ લોકો આગળ મુકી, પણ અંદરખાને તેઓ મોહની અંદર લીન છે, થોડો પણ ત્યાગ કરી શકયા નથી એ વાર્તા તે પુસ્તકના પ્રેમીઓએ જ્યારે જોઇ લીધી. એટલે એ પ્રેમીઓ ભલે ગૃહસ્થવેશી હોય કે ત્યાગવેશી હોય, પણ એ પુસ્તકના વાંચનથી સીધી ને સત્ય ક્રિયાથી છૂટવા લાગ્યા. કારણ સૌ કોઈ સમજી શકે છે કે કોઈપણ દર્દી, વૈદ્ય તરફથી છૂટ મળતાં પરહેજ પાળવી પસંદ કરતો નથી.

એ તો વાર્તા ખરી છે કે મનુષ્યઆત્મા ઘણો આગળ વધવા પ્રયત્ન કરે છે, ત્યારે તેના ઉપર પ્રકૃતિ (કર્મ) ના ઘણા હૂમલાઓ થાય છે ને ઘણી વખત છેક છેલ્લી સ્થિતિમાં આત્માને મૂકી દે છે. પણ તેથી શું આત્માએ સ.ચા ત્યાગને મૂકી દેવો જોઈએ કે? શું શ્રીમાન્ મહાવીરનુ એ ફરમાન છે કે મુશ્કેલીમાં આવી પડે તો ત્યાગને છોડી દેજે? આજે મહાવીર નથી; પણ તેના પુસ્તકોથી કૈંક જનો જ્યારે ત્યાગી થાય છે, ને તે જ્યારે શ્રીમદ્દ રાજચંદ્ર પુસ્તક વાંચે છે ત્યારે તે ત્યાગ તેને ત્યાગ લાગતો નથી પણ દંભ લાગે છે. ત્યારે આપણને એ વિચાર આવે છે કે, ન્યાયશીલ પુસ્તકો મહાવીરનાં છે, કે શ્રીમદ્દ રાજચંદ્રના? મહાવીર મહા ત્યાગી હતા કે રાજચંદ્ર ત્યાગી હતા? આજે સમાજ મોટી મુંઝવણમાં પડી ગયો છે કે સાચું ખોટું કાંઇ સમજાતું નથી. રાજચંદ્રના અનુયાયીઓ બહારથી બધી રીતે જૈન દર્શનના અધ્યક્ષ મહાવીરને કહે છે. પણ અંદરખાને તેમ નથી જ. અંદરખાને તેમના હ્રદયમાં મહાવીર કરતાં રાજચંદ્ર વધારે છે. સાચા જ્ઞાનના દર્શક રાજચંદ્ર છે; નહિ કે મહાવીર, કારણ પ્રત્યક્ષ સદ્દગુરૂ આજે રાજચંદ્ર છે. ભલે મહાવીર સર્વજ્ઞ છે; પણ પ્રત્યક્ષ નથી પણ પરોક્ષ છે. આ એમની અંદર સમજણ છે. પણ એ લોકો ભૂલ ખાય છે કે રાજચંદ્ર જ્યારે હયાત હતા, ત્યારે ઘારો

કે પ્રત્યક્ષ એ હતા પણ આજે તે કયાં છે ? પણ તે બધા અનુયા યીનો મોહ તેમને સર્વસ્વ હોય તો રાજચદ્ર છે આજે તેમના ઘરે ઘરે રાજચદ્રના ફોટાઓ, છબીઓ ને શ્રીમદ્ રાજચદ્ર પુસ્તક હશે પણ મહાવીરના ફોટા હશે, તો પણ તેમના પછી આજે જ્યાં ત્યા મ દિરો થયા છે, ત્યા ત્યા મહાવીરની મૂર્તિ બેસાડી હશે ને તે મૂર્તિની પૂજા પણ થતી હશે, તથાપિ તે મૂર્તિ કરતા રાજચદ્રની મૂર્તિની પૂજા ને ભક્તિ વધારે કરવામાં આવે છે, ભક્તલોકો તે મૂર્તિ આગળ પ્રાણ પાથરે છે, તેટલો ઉપકાર તેઓ મહાવીરનો માનતા નથી, કે તે ઉપર તેટલી ભક્તિ લાવતા નથી.

આ સ્થળે બ્રાહ્મણ પુસ્તકોમા મૂકેલી એક વાર્તા યાદ આવે છે તે એછે કે એક વખતે શખાસુર નામનો રાક્ષસ, જે વેદ પુસ્તકો હતા, તેને ઉપાડી ગયો ને દરિયાના તળમા તેણે ડુબાડી દીધા આ વખતે તે વાર્તા કહે છે કે વેદ પુસ્તકો જવાથી ઈશ્વરને ચિંતા થઇ ને શોમનું દુ ખ જાણી તેણે માછલીમા અવતાર લીધો માછલીરૂપે ઈશ્વર તે દૈત્ય સાથે લડયો ને દુનિયા ઉપર જ્ઞાનના ભડારરૂપ વેદને પાછા તેણે મૂકયા આ વાર્તા ખરી છે તેમ કહેવાનો આશય નથી, પણ આ વાર્તા સાથે એટલુ જ કહેવુ બસ થશે કે શ્રીમાન્ મહાવીરના પુસ્તકો કદાચ આ દુનિયા પરથી ચાલી ગયા હોત ને શ્રીમદે કદાચ એ પુસ્તકોનો ઉદ્ધાર કર્યો હોત તો ચલાવી લેવાત કે શ્રીમદે સમાજ ઉપર ઘણો ઉપકાર કર્યો છે પણ તેમ તો બન્યુ નથી શ્રીમદ્ આટલી બધી ભારે ભારે વાર્તો કરે છે તે મહાવીરના પુસ્તકને લઇને, નહિ કે તેના દર્શન વિના અન્ય કોઈપણ દર્શનથી શ્રીમદે કોઈ તદ્દન નવિન માર્ગ શોધી કહાડયો હોત તો આટલુ બધુ બળ વાપર્યું સફળ હોત પણ ચાવ્યાનું ચાવે છે, ને દળ્યાનું દળે છે તેમાં તેમણે વધારે શુ કર્યું ?

દુ ખ તો એ છે કે શ્રી મહાવીરે જે ત્યાગ ને યોગ માર્ગનું સ્થાપન કર્યું

હતું તે ત્યાગ માર્ગને શ્રીમદે પોષ્યો નહિ—વધાર્યો નહિ; બદલામાં તેને ઢીલો પાડી નાંખ્યો—ઉખેડી નાંખ્યો, આજે તે ત્યાગીઓ સારી સ્થિતિમાથી પતિત સ્થિતિમાં આવી ગયા છે. તેમને ઉંચે લેઇ જવા હતા બદલામાં તેમને તે પુસ્તકે પછાડયા છે. જેમ અન્ય દર્શનીઓ સંધ્યા ને સવારમાં દેવ આગળ પૂજા આરતી કરે છે ને તેટલામાંજ તે સર્વસ્વ માને છે તેમ આજે શ્રીમદ્દના ફોટા કે મૂર્તિ આગલ કરવામાં આવે છે, ઉપરાત ઝાઝ, કડતાલ વિગેરે વગાડવામા આવે છે. તે સાથે નાચે છે કૂદે છે ને અન્ય દર્શનીઓ કરતાં પણ વધારે ફૂલફળ વગેરેની અર્પણુતા કરી હિંસા ધર્મને પોષી રહ્યા છે. આ સ્થળે એટલુ જ કહેવાનું છે કે શું આ જૈન દર્શનની નિશાની કે લક્ષણો છે ! જે ધર્મ વીતરાગતાને પોષી રહ્યો છે તે ધર્મને આગલ કરી ભકત મંડલ સેવ્ય વ્યકિતને આમ ધામધૂમ કરી વધાવી રહ્યો છે, ત્યારે એમ સમજાય છે કે શું આ ધર્મતત્ત્વ ખરૂં કે ? પણ "ધર્મસ્ય તત્ત્વં નિહિતં ગુહાયાં" જે કહેવાય છે તેમજ આજે થઇ રહ્યુ છે. એટલે ધર્મ તત્વો આજે મનુષ્ય દષ્ટિમાં નથી, પણ છૂપા રહી ગયા છે જેને અમલ કરવો ગમતો નથી તેને તો ધર્મને બહાને દેવ કે ગુરૂને ગમે તે રસ્તે ખુશી કરી આનદ કરવો ગમે છે. આજે જેમ અવિનીત શિષ્ય હોય, તે ગુરૂને જે તે કહી, જેમ તેમ બતાવી ખુશી કરી પોતાનો રસ્તો લે છે. ને ત્યા ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તે છે તેમ આજે ભકતમંડલ સેવ્ય વ્યકિતની સાચી ને ઋજુ શિખામણો મૂકી દઈ તેના સ્વછદ વર્તનને પકડી પાડી પોતાને અનુકૂળ આવે તે પ્રમાણે તે વાતોને ગોઠવે છે. કદાચ માનો કે શ્રીમદ્દ આજે આવે ને સાધુ ધર્મથી પતિત થયેલી વ્યકિતઓને આમ સ્વછંદે વિચરતા દેખે તો શું ધારો છો કે તે જતું કરે ? પણ હા, તેમને બચવાને માટે એક માર્ગ છે. જેમ કોઇ અમલદાર પોતાની નીચેના માણસોની અવ્યવસ્થા જોઈ ગર્જી ઉઠે. પણ તે માણસો પોતાના ગુન્હાથી બચવા માટે જેમ અમલદારને સારી વસ્તુઓ આપીને પ્રેમ બતાવી ખુશી કરે, તેમ આ

ભકતજનો પણ તેમની મૂર્તિ કે ફોટાને પૂજી ખુશી કરે છે, એટલે એમને બીહવાને હવે કાંઈ કારણ રહેતુ નથી

આટલુ વિવેચન કર્યા પછી કોઈ મનુષ્ય શકા લાવે કે શ્રીમદ્દના અનુયાયીઓ જે માર્ગે ચાલી રહ્યા છે, તે બરાબર છે કે કેમ? તો ખુલાસો એ છે કે માર્ગ કોને કહેવો એ લોકો ધ્યાનમા ઉતારે તો સારૂ સુજ્ઞ મનુષ્યો કહે છે કે 'મહાજનો યેન ગત સપન્થા' જે રસ્તે મહા પુરૂષો ચાલ્યા છે, તે માર્ગ છે, નહિ કે જેઓ 'સ્વછદે ચાલે છે તે માર્ગ છે દિવ્ય પુરૂષો અગર ઉદ્ધારકો આજે રહ્યા નથી પણ આજે સૂત્રો રહ્યા છે તેમા જેઓ વીતરાગની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલે છે તેને માર્ગ કહે છે શ્રીમ વીતરાગની આજ્ઞા સારી રીતે સમજ્યા હતા, એ કહેવુ જોઇએ પણ તેમના અનુયાયીઓ તો તે આજ્ઞા સમજ્યા નથી, તો તે પ્રમાણે ચાલવાનું તેમને કયાથી હોય? શ્રીમદ્દ વીતરાગ આજ્ઞા સમજ્યા પણ પોતાની પાલન કરવાની શક્તિ ન હોવાથી, તેમણે જુદો માગ કહાડ્યો પણ તે વીતરાગ આજ્ઞા વિશિષ્ટ તો નથી જ કારણ મહાવ્રત ને અનુવ્રતનું પાલન તો દૂર રહ્યુ પણ સત્ય કે ઋજુતા તેમના ઉપદેશમા જણાતા નથી. શ્રીમદે પોતે પોતાની વાણીના વખાણ કર્યા આજે તેમના અનુયાયીઓ તેમનો, તેમના ધર્મનો ને તેમની રચેલી યુક્તિપુરસર વ્યવસ્થાનો મહિમા વધારવામા રોકાઇ ગયા છે તેની ખાતર ગમે તેટલુ અસત્ય બોલાય, પ્રપચ થાય તો તેમા પાપ લાગતુ હોય તેમ તેઓ માનતા જણાતા નથી અરે એટલુ જ નથી પણ આજે શ્રીમદ્દનું કે તેમની અગત વસ્તુનું ખરાબ બોલાય તો તેને ખરાબ કરતા તેઓ ડરતા નથી એટલે તેઓનો ધર્મ એટલો જણાય છે કે શ્રીમદ્દની ખાતર ગમે તે ભોગે લેશ, દુ ખ કે વાધલ થાય તો તે કરવુ એટલે પરતુ એ છે કે વીતરાગની આજ્ઞા ઘણી દુર રહી ગઈ છે પણ અન્ય દર્શનીઓની જેમ ગુરૂની ભક્તિ કરતા તેમના મોહમાં ને ઘેલછામા તેઓ એમ્તાર રહ્યા છે કોઈપણ સુજ્ઞ

મનુષ્ય આ વાર્તા જાણે તો સમજી જાય કે આ લોકો ઉન્માર્ગે જઇ રહ્યા છે. કારણ કરવું હતું કાંઇ ને રોકાઈ ગયા બીજે. શ્રીમદ્ પોતે પોતાને સર્વજ્ઞ તરીકે યુવાવયથી કહી ગયા છે, જો કે છેવટ પત્રોમાં તેમણે તે વાર્તા કરી નથી. પણ વસ્તુ એ છે કે એતો સર્વજ્ઞ હતા, અથવા સર્વજ્ઞની નજીકમા હતા, તો તેમણે જાહેરમા હજારો મનુષ્યો ની મેદનીમાં ક્યારે ઉપદેશ આપ્યો નથી. તેમનો પોતાનો કોઇ બીજો ધર્મ, અથવા તેના તત્ત્વો તેમણે જુદા બતાવ્યા નથી. જ્યારે જ્યારે ધર્મને અંગે તેમણે વાર્તાઓ કરી છે, ત્યારે ત્યારે થોડા મનુષ્યોમાં વાર્તાઓ કહી છે, એટલે જ્યાં માયા યુક્તિ ને જાળ જેમ પથરાય તેમ કર્યું છે. ઘણા મનુષ્યોમાં બહાદૂરી સાથે તદ્દન યુક્તિપુરઃસર સત્ય વાર્તા કરી શક્યા નથી. એટલે મહાપુરૂષો જે માર્ગે ગયા છે તે માર્ગ ઘણા માણસ વચ્ચે તેઓ કહી શકયા નથી. આજે લોકો કહે છે કે તેણે–કોઈ પણ માણસે જે પૈસો મેલવ્યો છે, તે કાંઇ વ્યાપાર માર્ગે નહિ. પણ કાંઇ આગલ પાછલ, ઉપર નીચે હાથ પડયો હશે; તેથી પૈસો હાથ આવ્યો હશે. તેમ શ્રીમદ તદ્દન સીધા ને સાચા માર્ગે લોકોને પોતાના કરી શક્યા નથી પણ માયા અસત્ય ને યુક્તિઓથી પોતાનો ઢંઢેરો જમાવ્યો છે. વકતવ્ય એ છે કે સર્વજ્ઞો, તીર્થંકરો હજારો બીજા વિરોધીઓ છતાં ને હજારો બકવાદ કરતાં છતાં પોતાનો ધર્મ ધોધમાર વર્ષાદની જેમ સમજાવતા હતા. તેમ શ્રીમદ્ તેના કેટલાયે અંશે કરી શકયા નથી. એટલે એ માર્ગ ગ્રાહ્ય કે પ્રશંસનીય છે તેમ કહી શકાતુ નથી.

આજે એ લોકો કહે છે કે મહાવીર દર્શનના ઘણા વાડાઓ છે. એ વાર્તા ખરી છે. પણ આજે તેઓ પોતાનો જુદો વાડો કરવા કેટલા પ્રયત્નો કરે છે તે શું સમજાય તેમ છે કે? જ્યારે વીતરાગ આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલતા ને વીતરાગ વેશમાં હતા ત્યારે પતિત થયા પહેલાં તેમની પાસે લોકો કેટલા બધા આવતા હતા? આજે

આવે છે કે ? હજારો આવતા ત્યારે તેમને પોતાના કરવાની પરવા ન હતી આજે કોઈ પણ ન આવતા એકએકને પકડી કઠી બાધવામા આવે છે ત્યારે કહેશો કે પહેલા સાચો ધર્મ હતો કે અત્યારે ? જ્યારે સાચે સાચુ કહેતા ત્યારે લોકો કેટલા બધા સાભળવા આવતા હતા, આજે કેટલા આવે છે ? આજે એક એકને પકડી પોતાના કરવા ને શ્રીમદ સાચા છે એમ સમજાવવા જુદાજુદા ખૂણામા લેઈ જવામા આવે છે આજે એક બે ચાર પોતાના કરવા ઉથલપાથલ થાય છે, ત્યારે તે વખતે હજારો આવતા પોતાના કરવા તરફ પણ ધ્યાન આપવામા આવતુ નહતુ તો પછી સમજશો કે આજે વાડો કરવા ઇચ્છે છે કે તે વખતે વાડો કરવા ઇચ્છતા હતા ? દૃષ્ટિ વિશાળ અત્યારે વધી છે કે તે વખતે હતી ? ખરખર કહો ન કહો પણ આજે તેઓ મહા ભૂલવણીમા પડી ગયા છે ઇચ્છા હતી નિકળવાની પણ આમા વધારે ગપડાય છે અલબત્ત આ બધન છૂટયુ પણ અદર અહકાર ને કષાયનુ જોર હોવાથી ધર્મને બહાને તેઓ વધારે ઉગ્ર થયા છે આજે ધર્મની વાતો જો કોઈ કરે છે તેમા તેમની કે શ્રીમદ્‌ની પ્રશસા થાય તો બહુ ખુશી થાય, પણ જો ત્યા શ્રીમદ્‌ની કે તેમના વિચારની વિરૂદ્ધમા કોઇ બોલી ઉઠે તો તરતજ જણાશે કે ત્યાં કષાય કેટલો પ્રવર્તે છે! લોકો કહે છે કે વ્યાઘ્રમાથી વ્યાઘ્ર થાય ને શિયાળને બચ્ચુ શિયાલજ આવે નહિ કે વ્યાઘ્ર ક્યાર આવે તેમ શ્રીમદ્‌ની શરૂઆતીથી માન ને અહકારના અકુરો [illegible] છે આજે હોય તેમા આશ્ચર્ય શુ ? શ્રીમદ્ ઘણ સારૂ સમજ્યા હતા ને ઘણુ સારૂ પત્રમા લખી ગયા છે, પણ તેમના મગજમા અસ્મિતા (અહકાર) ને માયાના તત્ત્વો ભરપુર હતા જો તેમનામા તે ન હોત, તો પાછળ આટલુ બધુ માન ને માયાનુ પોષણ નહોત પણ કહે છે કે બીજમાથી અકુર ને તેમાથી ધીમે ધીમે મહાન વૃક્ષ તૈયાર થાય છે, તેમ આજે એ વસ્તુનો વિસ્તાર વધ્યો છે શ્રીમદ બોલવામા સારૂ બોલ્યા છે, પણ તેમ શુ વર્ત્યા છે કે ? એ પ્રશ્ન આપણે પહેલેથી

ચાલુ છે. તેમણે કહ્યું છે કે 'ન હોય પૂજાદિકની કામનારે, નહોય વ્હાલુ અંતર ભવદુઃખ, મૂલમારગ સાંભળો જિનનોરે.' આમ તેમણે છડેચોક કહ્યુ છે. ત્યારે બીજા કેટલાયે પત્રોમાં પૂજાવાને શિષ્યોને ભલામણ કરી છે. વળી તેમણે તેમના નીતિ વચનોમાં કહ્યું છે કે છબી પડાવું નહિ. ત્યારે તેમના પુસ્તકમા કેટલીયે તેમની છબીઓ દેખાય છે. છબીઓ પણ કેટલા બધા મરોડ સાથે લેવામાં આવી છે. ત્યારે તમે કહી શકશો કે એ મરોડ છબીમાં તેમની પોતાની કૃતિમા આવ્યા વિના આવી શકે ખરેકે ? કથનીય એ છે કે તેમની તે 'ના' કયાં ગઇ ને કેવી રીતે તેમની ના છતાં આ વસ્તુ ઉભી થઈ, એટલુ જ નહિ વળી તેમની છેવટની સ્થિતિની કે જે વખતની પૂરી મુસ્કેલી દેખાય છે, તે વખતની પણ છબી લેવામા આવી છે. અંતરમાં માનનો મરોડ ન હોત તો એવી દુઃખમય દશામાં શામાટે ઉભા થઈ તેમણે પોતાની છબી લેવા દીધી ? શું તે વખતે શરીર સ્થિતિ સારી હતી કે ? શું તે વખતે ઉભા થઇ શકે તેવો શરીર યોગ હતો કે ? એટલો જ ખ્યાલ કરોને કે છબી જોતાં જ પ્રેક્ષકની દૃષ્ટિ કંપે છે એવા શરીરના સંયોગમાં શા હેતુ માટે ઉભા થઈ તેમણે તે છબી લેવરાવી હશે ? શું તે વખતે—અંતિમ સ્થિતિ વખતે—આત્મજ્ઞાન નહિ હોય અથવા શુ આત્માની સ્ફૂરણા—જાગૃતિ ખસી ગઇ હશે કે ? જે વખતે પ્રભુમય દશા હોવી જોઈએ અને પ્રભુમાં પ્રેમ હોવો જોઇએ. એ વખતે ખડા થઈ ધ્યાન સ્થિતિ બતાવી છે, તે શું કૃત્રિમતા નથી લાગતી ? મતલબ એ છે કે છબી પડાવાની ના છતા અંતિમસ્થિતિ સુધી તેમણે છબી લેવરાવી છે એમ એમના પુસ્તકના દેખાય છે.

આમા વક્તવ્ય એ છે કે શ્રીમદ્ વીતરાગ દશાને પામ્યા હોય, વા તેવી સ્થિતિ સુધી પહોંચ્યા હોય, એમ કયાં દેખાય છે ! વા એવાં કયાં ચિહ્નનો દેખાય છે ? છતાં લોકો તેમને પ્રભુની તુલા (કાટા) માં મૂકે છે. તેઓ (શ્રીમદ્) તેમના જીવનમાં ગમે તેટલા ઉંચા હોય તેને માટે આપણે, હા, કે ના કહી શકતા નથી, પણ પૂરાં-

ગૃહસ્થાશ્રમી હોવા છતા લોકો તેમને ત્યાગી જીવન ક્રતા પણ ઉચા છે કે પ્રભુવત્ ગણે છે, ત્યારે તેમનો મુદ્રાલેખ આપણને યાદ આવે છે તે એ છે કે તેમણે એ સાતમો વચનોમા લખ્યુ છે કે ઋતુ આપવામા 'ના' પાડુ નહિ આ તેમણે તેમનુ પ્રિયવા ય લખ્યુ ન હોત તો ગો વાંધો આવત? કદાચ સંશોધકોએ આ વાકય કહાડી નાખ્યુ હોત તો તેમને શુ નુકશાન થવાનું હતું? આ વાક્ય તેમણે લખી નાંખ્યુ ને મશોધકોએ સાચવી રાખ્યુ તો તેમની ખુશી પણ આ તેમના પોતાના વાકયથી તેઓ ત્યાગી છે કે વીતરાગી છે, તે સાફ સમજાય તેમ છે એટલે શ્રીમદ્ ત્યાગી તો નહિ, પણ પૂર્ણ ગૃહાશ્રમી હતા, નિર્મોહ જીવનને ચાહના ન હતા, પણ મોહ વિશિષ્ટ જીવનના ચાહનાર હતા આમ છતા તેમના ભક્તો પ્રભુતુલ્ય માને છે તે પોતે પોતાને સર્વજ્ઞ સમાન કહેવરાવે છે આવી પદ્ધતિ જૈનદર્શનમા ક્યાંયે દેખાતી નથી પણ શ્રીમદે પોતાના માર્ગમા પૌષ્ટિક માર્ગના આચાર્યની જેમ શરૂઆત કરી તેમ છતા આશ્ચર્ય એ છે કે જે તેમણે વિધાન બતા યુ કે ઋતુ આપવામા ના પાડુ નહિ તો તે શુ વિધેય કરવા યોગ્ય છે કે? મૃષા બોલુ નહિ. હિંસા કરૂ નહિ. સ્ત્રી ત્યાગ કરૂ અમુક અમાર્ય કરૂ નહિ આમ જ્યા જ્યા વીતરાગ આજ્ઞા છે તે તે વિધેય છે પણ વિસમા ઘણી વખત ખાઉ, રાત્રિ ભોજન કરૂ, પાણી ગાળીને પીઉ કે ગળ્યા વિના પીઉ સ્વસ્ત્રીસ ગ કરૂ આ બધુ શુ વિધેય-કરવા યોગ્ય કહેવાય કે? જોકે ગૃહસ્થને તેમ કર્યા વિના ચાલે નહિ આ બધી વાર્તા ખરી પણ તે વિધેય છે, તેમ કહી શકાય નહિ. જો કે તેમા વીતરાગ આજ્ઞા નથી, એટલુ જ નહિ પણ તે ગોલી બનાવવુ તે વિવેક પણ નથી જ જેને જૈનદર્શન માન્ય નથી જેના હૃદયમા જૈન ત્યાગની ઝાંખી નથી, તે જે આરંભાદાનની ગેમ્ટ વાતા કરે છે, તે તો તેમ બોને લખે કે કરે ને તેની ખુશી પણ સગ વિચારો તો તેમ ત્યારે પણ બોલે નહિ તો પછી લખે કેવી રીતે? કોઇ માની લે કે તેઓ ગૃહસ્થ હતા, ને તેમ

કરવું તે ગૃહસ્થનો વિષય છે. સંક્ષેપમાં કહેવુ જોઇએ કે ગૃહસ્થ હતા એ વાતો આપણે માનીએ છીએ. પણ તેમને તે સ્થિતિથી કોઇ ઉંચી સ્થિતિપર લાવે છે, અથવા તે પોતે પોતાને લાવે છે, ત્યારે આપણને કથવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય છે કે તેમના પત્રો જુઓ, તેઓ એટલી હદ સુધી જઈ શકયા હોય તેમ :તેમના પત્રથી જણાતું નથી.

આટલું કહ્યા પછી કથનીય એ છે કે તેઓ સર્વજ્ઞ હતા, કે નહિ, તેમ વીતરાગ હતા કે નહિ, તેમ તેઓ એટલી બધી ઉંચી હદે ગયા હતા કે નહિ, એ માત્ર તેમના પત્રો જોવાથી માલૂમ પડશેજ. તેમના પોતાનાજ પત્રો એક બીજા વિચારોથી વિરૂદ્ધ છે એમ આપણને ખબર આપે છે. ભલે તેઓ કે જેઓ તેમના ઉપર પક્ષ પાત બુદ્ધિ રાખતા હોય અથવા તેમને પ્રભુવત માનતા હોય તે તેમના અક્ષરેઅક્ષરને ન્યાયયુક્ત માની લે પણ જેઓ તટસ્થ વિચારકો છે વા વીતરાગના વચનોને બરાબર જેણે પચાવ્યા છે, તે તો તેમને તેમ નહિજ માની લે. આટલું કહ્યા સાથે એટલુ જ કહેવું બસ થશે કે શ્રીમદ્‌મા અસાધારણ બુદ્ધિ છતાં તેઓ ભૂલને માર્ગે ચડી ગયા હોય તો તેમાં એક અહંકાર કારણ છે જેથી તેમને ગુરુ થવાની તે ઉપરાંત પ્રભુ તુલ્ય પૂજાવાની વૃત્તિ ઉભી થઈ. સ્વામી રામ કહે છે, તેમ શિષ્ય ભાવમાં ને નમ્ર-ભાવમાં તેમણે હૃદયને કેળવ્યુ હોત તો આ પરિણામ ન આવત. પણ એ ભૂલ તેમણે સહજે કરી નથી પણ સખ્ત ઇરાદા પૂર્વક કરી લાગે છે. એ ભૂલ કુદરત સહન કરે કે કેમ તે તો કુદરતનો વિષય છે. એ ન્યાય આપવાની શકિત મનુષ્યમાં નથી. મહાનીશીથ પુસ્તકમાં એક દાખલો દેખાય છે કે ઘણા મનુષ્યોમાં માન સાચ-વવાને સારૂ—લોકોમાં પોતાની કીર્તિ સ્થાયી રાખવા સારૂં ઉપરાંત સમાજ તેમનું હાસ્ય ન કરે તે હેતુથી કમલપ્રભાચાર્યે

એક સાધ્વીથી ચરણ સ્પર્શ થતા ઉત્સર્ગ માર્ગને અપવાદ માર્ગની સ્થાપના કરી. પુસ્તકકાર કહે છે કે એ ઉપદેશનું પરિણામ એ આવ્યું કે તેમને ઘણા ભવ કરવા પડયા શ્રીમદ્ માટે શુ પરિણામ આવે તે સર્વજ્ઞ વિના કોઈથી કહી શકાય તેમ નથી, તે પોતે કે તેમનો અનુયાયી વર્ગ તેમને માટે એક ભવ ધારે, કે કદાચ તેમની દૃષ્ટિમા તે સર્વજ્ઞ હોય ને તે ભવમાજ મોક્ષ ગયા હોય તે વાર્તા ગમે તેમ હોય. પણ એમ કહેવુ તે મનુષ્ય બુદ્ધિની બહાર છે જ્યા સર્વજ્ઞ વિના બીજાની દૃષ્ટિ પહોચી શકતી નથી, ત્યા માત્ર કલ્પનાથી ને વિચારની ઘટનાથી વાર્તા ચલાવી લેવી ઉપહાસ્યજનક નહિ તો બીજુ શુ ?

૭૪૮

પ્રભુ થવુ હોય ને પ્રભુમય દશામાં પહોચવુ હોય તેને માટે એકજ માર્ગ છે કે તેણે સર્વથા પોતાના દોષો સૂર્યાગ્નિથી જેમ બરફ ઓગલી પાણી થઇ જાય છે તેમ ઓગાળી નાંખવા જોઇએ હુ કરૂ છુ ને હું આવો છુ આ વાતો તેના હૃદય સુદ્ધામાં ન આવવી જોઈએ આ દોષ હોય ત્યાસુધી પ્રભુમા એકતાર થતો નથી પૂજાવાની ભાવના હોય ત્યાસુધી તેને પ્રભુ ઉપર પ્રેમ સ્ફુરતો નથી પ્રભુની પૂજા કરતા કરતા પોતે જ્યાં પૂજાવાની ઇચ્છા કરે ત્યા આત્મ સ્વભાવ ક્યા રહ્યો ? ને આત્મજ્ઞાન કયાં ગયું ! પોતાનો મોટો, પોતાનો માર્ગ ને પોતે અધ્યક્ષ આ બધુ પ્રભુના ચરણમા અર્પણ કરવુ જોઈએ આજે અનેક ફાંટાઓ જૈનમાં જણાય છે તેમા અપવાદ સિવાય એજ કારણ માત્ર દેખાય છે સૌને મહાવીરને ઓળખાવતા ઓળખાવતા પોતાને ઓળખાવવાની ભાવના થાય છે, એથીજ આજે કલેશ ને મારામારી છે ભલે કોઇ સદ્ભાવથી પ્રભુના માર્ગમાં આવે છે ને કોઇ તેમના માર્ગદર્શક હોય છે, પણ બુદ્ધિના ભ્રમિત મનુષ્યો કે કોઈ સ્વચ્છદી ઉન્મુખતાને પરોણી જાળાગરો ધર્મ તત્ત્વના

પોતેજ માલિક થઈ જાય છે, ને પ્રભુનો લેબાશ પોતેજ ધારી લે છે, આથી તેઓ વધવા કરતાં વધારે પાછા પડે છે. તેઓ પોતાના જીવનને ગમે તેટલું ઉચુ માની લે પણ સાચાત્યાગ ને સાચી અર્પણુતા સિવાય તેમનાં જીવનમાં પ્રભુ ક્યાંથી ઉતરી શકે? આજે સાચામાં સાચું જીવન જીવવા માટે ને સાચામાં સાચો માર્ગ સમજવા માટે જૈનના મૂલ પુસ્તકો બસ છે. જેનાથી સાંપ્રદાયિક કે સ્વચ્છંદથી ઉત્પન્ન થયેલ ભાવનાઓ દૂર થશે. હમેશાં અજ્ઞાનનું સેવન કરનાર ને સત્યથી દૂર રહેનાર, એવા મનુષ્યોને પણ એ જૈન પુસ્તકો સારી સલાહ આપશે. ક્લેશી, કદાગ્રહી ને પોતાની વસ્તુને સાચી માનનાર જનોને કદાચ એ પુસ્તકો લાભ નહિ આપી શકે પણ જેની ચર્મચક્ષુ રૂપ આતર શુદ્ધ બુદ્ધિ છે, તેને સૂર્યરૂપ પુસ્તકો અવશ્ય પ્રકાશ આપશે.

જેઓ જૈન પુસ્તકોને આગલ કરીને ચાલે છે, વીતરાગની આજ્ઞાને માન આપે છે. પંચ મહાવ્રત ને સાચા ત્યાગમાં જીવન ગુજારે છે, ઉપરાંત બીજાને તેઓ સાચો માર્ગ બતાવે છે, તે ગુરૂ હોવાને લાયક છે પણ નહિ કે તે પ્રભુ છે, વીતરાગ છે કે સર્વજ્ઞ છે. ગુરૂ ગમે તેટલા ઉપકારક હોય પણ તેમને પ્રભુની કક્ષામાં મૂકવા એ કોઈ પણ પ્રકારે સાચી ભક્તિ નથી પણ વ્યામોહ છે કે કેવળ ઘેલછા છે. એ ગુરૂપર અયંત ભક્તિ, શ્રદ્ધા ને તેમને ઘટે તેટલી તેમને અર્પણતા કરવી એ ભક્ત જનોને ઇષ્ટ છે. પણ તેમને પ્રભુ ગણી સાચા પ્રભુને ભૂલીજવા એ માર્ગ અનિષ્ટાવહ છે. આજે જૈન-દર્શનમાં શય્યભવ, ભદ્રબાહુ, હરિભદ્ર, હેમચન્દ્ર વિગેરે અનેક સમર્થ ઉપકારક આચાર્યો થયા છે. જેમને ઘણી ઉચી કોટિમાં મૂકી શકાય તેમ છે. છતાં તેમનો અત્યંત ઉપકાર હોવાનો માની બુદ્ધિની વ્યાકૂ-લતામાં આવી તેમને પ્રભુતુલ્ય માનીલેવા એતો ભૂલવણી છે. અલબત્ત તેઓએ સમાજ ઉપર જે ભોગો આપી ઉપકાર કર્યો છે તેનો બદલો આપવાને મનુષ્ય પાસે તાકાદ નથી. એ વાર્તા ખરી છે. પણ-તેથી તેમને પ્રભુ કહેવા એતો જૈન દષ્ટિએ અયુક્ત છે. એ બધા

આચાર્યોએ ઉપકાર કર્યો છે પણ તીર્થંકરોએ જે ઉપકાર કર્યો છે, તેના કેટલામે અંશે પણ તે આચાર્યનો ઉપકાર આવી શકે તેમ નથી શાસ્ત્રકારોએ તેમની યોગ્યતા જોઈ તેમના સ્થાનો મુકરર કર્યા છે એ વાતો શાસ્ત્રોમા સાફ દેખાય છે આચાર્યોનું સ્થાન ઉપકાર દષ્ટિએ ગમે તેટલુ ઉચુ માનીએ તો પણ તેમને ત્રીજા સ્થાનમા મૂક્યા છે આજે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય કે સાધુ, કોઈ પણ વ્યક્તિ ઉપર પુષ્કળ ઉપકાર કરે તો પણ પોતે એમ તો ન ઇચ્છે કે તીર્થંકર કરતા વધારે ઉપકારીઘુ તો મારૂં સ્થાન તેમના પહેલા આવવુ જોઈએ, એટલે ગમે તેટલો ઉપકાર કરે પણ સર્વજ્ઞ તીર્થંકરની આગળ કોઈ રીતે તેઓ આવી શકે તેમ નથી એટલે આજે સર્વજ્ઞ નથી પણ જે પ્રભુ મુખનિસૃત મૂળ પુસ્તકો છે તે જેટલા સાચા ઉપકારક છે, તેવા કોઈ ઉપકારક નથી એ પુસ્તકોના આધારે જે બોલે છે અથવા પુસ્તકો પ્રમાણે ચાલે છે, તેજ માત્ર વિશ્વસનીય છે જેઓ પુસ્તકોના નામ દે છે, પણ તેના ઉપર પગ મૂકી ચાલે છે અથવા તેની વિરૂદ્ધ બોલે છે, વર્તે છે, તેના ઉપર સમાજ વિશ્વાસ રાખતો નથી

નવીન પંથ વિચાર

ભા ૧ લો.

લેખક : - સ્વ. પૂજ્યશ્રી મોહનલાલજી મહારાજ.

દોહરા.

નવીન પંથના ગ્રંથને, કહે કોઈ સૂત્ર પ્રમાણ;
દાન, દયા, સત્, શિયળને, વિકથા કહે અજાણ. ૧
લિખિત ગૃહસ્થના વાક્યને, માને કોઈ સિદ્ધાંત,
અન્ય વચન ઉવેખીને, રાખે હૃદયમાં ભ્રાંત. ૨
શું કહ્યું છે જિન સૂત્રમાં, તે જાણે નહિ લક્ષ,
પકડયું પોતાનું વદે, લઇને ખોટો પક્ષ. ૩
સુત્ર વચને સમજાવતાં, કોઈ વીરલા સમજંત,
કોઈ સૂત્ર ઉથાપતા, ઉલટા દોષ દાખંત. ૪
કોઇ કૃપાળુ દેવ કહે, કોઈ કહે **વીતરાગ** !
ધરે પત્ની છોકરાં, કહો શું કીધો ત્યાગ ? ૫
સચેત સચેત અભક્ષ્યનો, નહિ રજનિમાં ત્યાગ,
વિત્ત માટે વલખા કરે, એહ કળી વીતરાગ. ૬
મહીમા માટે પચીસમો, કહે તીર્થંકર કોય,
તેતો ગોશાળો થયો, કળીમાં વિધ વિધ હોય. ૭
કળિ કાળમા કોઈપણ, જીનપદ નામ ધરાય,
મહા મોહની કર્મનો, બંધ કહ્યો જિનરાય. ૮
દશાશ્રૂત સ્કંધ સૂત્રમાં, છે ખુલ્લો અધિકાર,
વાંચીને વાકયો વદો, હ્રદય કરી વિચાર. ૯
નવિન પંથના ગ્રંથમા, અનેક શંકા થાય,
તોપણ પક્ષરાગે ભળી, દોષ ન લેશ જણાય. ૧૦

---

* લીંબડી લઘુસંપ્રદાય.

વચનામૃત વળા સાતસે, તત્ત્વજ્ઞાનની માંય,
કાંઈ કોઈ વચનામૃત મહિ, ઉલ્ટા શબ્દ જણાય. ૧૧
' છપી પડાવુ નહિ " કહે, વચનામૃતની માંય,
પેઠી પુસ્તકમાં કયા થકી, વધે વધની ત્યાંય. ૧૨
જડ ક્રિયાના વાદના, ઝગડા દેખી અનેક,
એક બીજાને નિંદતા કઈક કટાવ્યા છેક ૧૩
કોઈ કાયર ક્રિયા તણા વ્રત નિયમ પચ્ચખાણ,
દિયે તિલાજલી સબક્રિયા કહે વૃથા વિણ જ્ઞાન ૧૪
જ્ઞાન વાદી કહે જ્ઞાન વિણ, મુક્તિ કદી ન હોય,
જ્ઞાન વિણ પચ્ચખાણ સૌ ફળદાયી નવ હોય ૧૫
જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર ને તપ એ ચાર પ્રકાર,
મોક્ષ સાધન જિનવરે કહ્યા, એ ચારે સહચાર. ૧૬
કોઇ નિષેધે તપને, કોઈ નિષેધે જ્ઞાન,
કોઈ ક્રિયા નિષેધતા, કોઈ નિષેધે ધ્યાન ૧૭
કોઈ માને એક વસ્તુને, બાકીનો ઈન્કાર,
એમ વસ્તુથી મોક્ષ કહે એકાન્તે વદનાર ૧૮
સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન સહિત, ચાર કહ્યા જીનરાય,
તેતો મારગ મોક્ષનો કહ્યુ ઉત્તરાધ્યયન માય. ૧૯
જ્ઞાન થકી જાણે સકલ, દર્શન શ્રદ્ધા રૂપ
ચારિત્રથી આવત રૂકે, તપસ્યા ક્ષપન સ્વરૂપ. ૨૦
જ્ઞાન તણી વાતો કરે, અતર નાસ્તિક હોય,
વ્રત નિયમ પચ્ચખાણને, બધક્રિયા ગણે સોય ૨૧
કોઈ કહે પચ્ચખાણ વિણ સુખે મુક્તિ હોય,
માત્ર જ્ઞાનની જરૂર છે, કહે જ્ઞાનવાદી કોય. ૨૨
પચ્ચખાણાદિ જિનોક્ત જે, ક્રિયાનો કરે નિષેધ,
મોક્ષ માને માત્ર જ્ઞાનથી કરે જિનવચન નિષેધ ૨૩

અધ્યયન ઉત્તરાધ્યયનનું, છઠ્ઠું કહ્યું જિનરાય,
જ્ઞાનવાદીનો મત એ, ભવભ્રમણ કહ્યો ત્યાંય. ૨૪
પગ ખૂંચ્યો સાગર વિષે, દેખે કાંઠો નીર,
(પણ) ચરણ ચલાવ્યા વિણને, કેમ પામે એ તીર. ૨૫
જ્ઞાની જાણે જ્ઞાનથી, મોક્ષ તણો ઉપાય,
પણ ચારિત્ર વિણ કદી, મુક્તિ નહિ લેવાય. ૨૬

જ્ઞાન નહિ સમકિત વિણ, ચારિત્ર નહિ વિણ જ્ઞાન,
ચારિત્ર વિણ મોક્ષજ નહિ, મોક્ષવિણ નહિ નિર્વાણ. ૨૭
સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન થકી, ઘટે ભવ સંસાર,
ચરણ તપથી ઉર્ધ્વગતિ, લોકાગ્ર જઇ ઠરનાર. ૨૮

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, મોક્ષ ફળ દાતાર;
ત્રણ તજી એકને ગ્રહે, ભવભ્રમણ સંસાર. ૨૯
એકાંત વાદી જ્ઞાનથી, કહે મેળવશું મોક્ષ,
તેમ ક્રિયા વાદી કહે, તપ બળે લઇશું મોક્ષ. ૩૦

કોઈ ગણે પચ્ચખાણને, બંધ ક્રિયાની માંય,
મન મજબુત રહે નહિ (તો) દુઃપચ્ચખાણ ગણાય. ૩૧
સમકિત સહિત ક્રિયા કરે, તે ઉત્તમ કહેવાય,
સમકિતના ધરની ક્રિયા, કોઈ દિન સમકિત પાય. ૩૨

સરકાર કે દરબારમાં, નોકરી દાખલ થાય,
કોઈ દિન ચડે એ પાયરી, ઉંચી પદવી પાય. ૩૩
રહે કુટિરમા (ઝુંપડી) જે સદા, તે ઇચ્છે માળ સાત,
જ્યાં લગી પ્રાસાદ (મહેલ) નવ મળે, ઝુંપડીમાં દિન જાત. ૩૪

કોઈ કહે બંગલા વિના, રહેવું ન મારે કયાંય,
ઝુંપડું વીંખી નાખેતો, દુઃખ પામે સદાય. ૩૫
ત્યમ સમ્યક્ વિણ કરણીનો, કોઈ કરે અભાવ,
સદ્ગતિ પામવી દોહ્યલી, નહિ સુખી સદ્ભાવ. ૩૬

વ્રત પચ્ચખાણ ચારિત્રને, વળી તપાદિ જેહ
તે તો બંધ ક્રિયા હુવે, અબંધ ક્રિયા ગુણ ગેહ ૩૭
એમ કહી ક્રિયા તણો, નિષેધ જે કરનાર,
તે અક્રિયવાદીનો, મત કહ્યો સૂત્રમોઝાર ૩૮
ભગવંત મહાવીર આદિ જે, તીર્થંકરો ગર્ભમાય,
સમકિત સહ ત્રણ જ્ઞાનવંત, ચારિત્ર કહ્યું ન ત્યાય ૩૯
જો ચારિત્ર હોય તો, સમાર ભોગવ કેમ
તેથી ભોગ મેં છોડીને, લીધું ચારિત્ર જેમ ૪૦
કોઈ શુષ્ક જ્ઞાની કહે અમને જ્ઞાનની માય,
કર્મ બંધ હોતો નથી, ભોગ ભોગવતા ક્યાય ૪૧
સમયસાર નાટક તણો, દીયે દાખવો કોઈ,
'જ્ઞાની કેરો ભોગ એ, નિર્જરા હેતુ હોય" ૪૨
એમ વનાગ પ્રતિ કરે પ્રશ્ન કઈ કોઈ એમ
જ્ઞાનીને ભોગ છાડવો કે આ રવો (કહો) કેમ? ૪૩
જો છાડવા જોગ કહે તો નિર્જરા અટકી જાય,
હઠાગ્રહી કદી એમ કહે, આવ્યે નિર્જરા થાય ૪૪
એમ માનો જો કદી તો માર્ગી પંથ ગણાય,
ભોગ ભોગવતા દોષ નહિ, પોપલીના જણાય ૪૫
જ્ઞાની નામ ધરાવીને, જેમ જેમ ભોગવે ભોગ,
તેમ તેમ નિર્જરા જો હુવે, તો તજવો ભોગ વિણુ યોગ? ૪૬
નિર્જરાના સ્થાન બાર છે, તે તો સૂત્ર જણાય,
તેરમો ભેદ એ ભોગનો કહ્યો કિણ સૂત્રની માય. ૪૭
શાસ્ત્રવાક્ય વૃથા નહિ, તેમા રહસ્ય જણાય
ભવ્યાત્મા અણુગારનો, ભોગ "નિર્જરા" ગણાય ૪૮
ઉપશાંત મોહી ને ક્ષીણ મોહી વળી કેવળી ભગવંત,
જોગ પ્રવર્તી ભોગનો ઈર્યાવહી બંધ કરંત ૪૯

શાતા વેદનીય કર્મનો, બે સમયનો બંધ,
ત્રીજે સમય નિર્જરા હુવે, ભોગ નિર્જરા સંબંધ. ૫૦
ઉપશમ વા ક્ષાયક સદા, હોય નિશ્ચય સમકિત,
યથાખ્યાત ચારિત્રવંત, તસભોગ નિર્જરા હિત. ૫૧
સમકિત નહિ, ચારિત્ર નહિ, નહિ વ્રત કે પચ્ચખાણ,
શુષ્ક જ્ઞાનીના વચન એમ, નીકળે ઝેરી બાણ, ૫૨
કોઈ કહે સામાયીકમાં, સ્થિર રહે નહિ મન,
તે કારણ કરિયે નહિ, કરિયે પ્રભુ સ્મરન. ૫૩
પ્રભુ સ્મરન ભલે કરો, પણ સામાયિકની જરૂર,
નિવર્તન બે ઘડી તણું, અશુભ કર્મ કરે દૂર. ૫૪
બે ઘડી મન સ્થિર કેમ રહે, સામાયિકની માંય,
ઉલટું કર્મ બંધન હુવે, જ્યાં ત્યાં મનડુ જાય, ૫૫
મન જાય તો ભલે જાય, મત જાવાદે શરીર,
વિના ચડાવી કામઠી, કેમ લાગે એ તીર, ૫૬
ભરી વખાર પકવાનની, ખાવાનું મન થાય,
પણ મૂક્યા વિણ મુખમહિં, પેટ નહિ ભરાય. ૫૭
બે ઘડી સામાયક મહિં, અથવા હોય પચ્ચખાણ,
જો કદિ મન વશ નવ રહે, વચન કાયા વશ આણ ૫૮
મન, વચ, કાયા વશ હુવે, તો મહાફળ જાણ,
કાયા સાવદ્ય સેવે તો, થાય વ્રતની હાણ. ૫૯
નવિન વસ્ત્ર પર રજ પડે, ખંખેરે ટળી જાય,
સામાયકના અતિચાર દોષ, આલોચે દૂર થાય. ૬૦
જે સામાયિક નિત્ય કરે, તે દુર્ગતિ નવ જાય,
વ્રત પચ્ચખાણાદિકથી, અશુભ બંધ નવ થાય ૬૧
સામાયક વ્રત પચ્ચખાણને, તિલાંજલી દેનાર,
સૂત્ર વચન ઉવેખતાં, ભવ ભ્રમણ સંસાર. ૬૨

મત જમાવા કારણે મો કરે ઉપદેશ
તે ઉપદેશ કઈ રીતનો, મૂકે મુનિવર વેશ ૬૩
કરણી સૌ નિષ્ફળ હુવે, જ્ઞાની જાણે અર્થ,
શુદ્ધ સમકિત પામ્યા વિના, વ્રતાદિ સૌ વ્યર્થ ૬૪
ઈત્યાદિ દઇ બોધને, નાખે શ્રમણા માય,
કોઈ વિચાર કરે નહિ, ન જુવ સૂત ન્યાય ૬૫
વળી વૈરાગી જીવને, કરે વૈરાગ્યથી નષ્ટ
શ્રદ્ધા અવળી સ્થાપીને, કરે સાધુને ભ્રષ્ટ. ૬૬
તે મહા મોહની કર્મનો, હોય બધ કરનાર
દશા શ્રુતસ્કંધ દેખતો અબડનો અધિકાર ૬૭
વાડો જે નિષેધતા, પેઠા વાડા માય,
નવિન વાડો બાંધીયો, વિપરિત વેશ બનાય ૬૮
સાધુ તો બાવા બન્યા, ભિન્ન ભિન્ન મઠનિવાસ,
કોઇ મોઇ પુસ્તક વાચતા, ગણે મોટા પાસ. ૬૯
કોઇ કોઇ મઠમા મૂર્તિઓ, સ્થાપન કરી પૂજત,
નવિન પથ વધારવા, પેસો ખૂબ ખરચત ૭૦
પૈસો આપી અન્યને ખેચે નામમાય,
ધર્મ અર્થ જાણે નહિ દ્રવ્યમાદિ નતચાય ૭૧
ઈચ્છે છે જે યોગીજન, અનત સુખ સ્વરૂપ,
મૂળ શુદ્ધ તે આત્મપદ અયોગી જિન સ્વરૂપ ૭૨
આત્મ સ્વભાવ અગમ્ય તે અવલબન આધાર
જિન વચને દર્શાવીયો, તેહ સ્વરૂપ પ્રમાર ૭૩
જિનપદ નિજપદ એ તા, ભેદભાવ નહિ કાઇ,
લક્ષ્ય થવાને તેહનો, કહ્યા શાસ્ત્ર સુખદાય. ૭૪
જિન પ્રવચન ગુરુગમ્યતા, થકિ અતિ મતિમાન.
અવલબન શ્રી સદ્ગુરુ, સુગમ અને સુખ-ખાણ ૭૫

શુદ્ધાત્મા ને સદ્દગુરૂ, આલંબન કહ્યાં હોય, ૭૬
આગુવચન ઉવેખીને, ગ્રહે આલંબન કોય.

ઉત્તરાધ્યયન ચોવીસમે અધ્યયને એ અધિકાર, ૭૭
દર્શન, જ્ઞાન ચારિત્ર, એ આલંબન સુખકાર.

આલંબન અધિકારનું વાચો પુસ્તક ભાઇ. ૭૮
શાસ્ત્રે શું જણાવીયુ, વિચારો મન માહીં.

ઓગણીસે ચોરાશીએ, વડપુર મોઝાર, ૭૯
અક્ષય તૃતિયા ઉપરે, શુદ્ધ જણાવ્યો સાર.

નવિન પંથ નાયક તણું, અનુભવ્યું ચરિત, ૮૦
તે સંક્ષેપે વર્ણવ્યુ, અંશ માત્ર ગર્ભિત.

નવિન પંથ વિચાર.

ભાગ ૨ જો.

દોહરા.

શ્રી મહાવીરના શાસને, અનેક મત જણાય, ૮૧
તેનુ કારણ શું હશે, જણાવો શાસ્ત્ર ન્યાય.

ભાવિક ભવ ભીરૂ તણા, મનનો એહ સદેહ, ૮૨
જણાવ્યો પ્રગટ પણે, શંસય ટાળવો તેહ.

શ્વેતાંબર દિગંબર તણા, મૂળ ભેદ હોય માંય, ૮૩
ગચ્છ સંઘાડા અનેકમાં. મતભેદ અનેક જણાય.

મૂર્તિ માનનારા અને હોય અમૂર્તિ માન ૮૪
વેશ પ્રરૂપણ જુજવી, જુજવી શ્રદ્ધા સ્થાન.

કોઈ માને સિદ્ધાન્તને, કોઈ માને નિજગ્રન્થ, ૮૫
મત-મતાંતર જુજવા, મહાવીર ધર્મ નિર્ગ્રંથ.

મહાવીર શાસન નિર્મળુ, વર્ષ એકવીસ હજાર.
એકાવતારી જીવ હશે ચાર તીર્થ મોઝાર ૮૬
વીરપ્રભુની હયાતિમા (હતા) જૈની ચાળીસ ક્રોડ,
પણ ફાંટા હતા ઘણા, પક્ષપાતની ખોડ ૮૭
મહાવીરના કેવલ થકી, બે વર્ષ અગાઉ
ગોશાળાને કેવળ પરે, તીર્થંકર માને મઉ ૮૮
પાર્શ્વનાથના છ મતાનીયા, ભળ્યા ગોશાળા સાથ,
જીવવુ, મરવુ, સુખ દુખનું, લાભ અલાભ મગાથ ૮૯
પૂર્વજ્ઞાનના રહસ્યનું દીધુ ગોશાલાને જ્ઞાન,
તેથી પ્રસિદ્ધિ પામતા, થયુ ખૂબ અભિમાન ૯૦
તેના પક્ષના શ્રાવકો, થયા અગીયાર લાખ,
બીજો પક્ષ જમાલીનો, છે ભગવતીની સાખ ૯૧
મહાવીર વચન ઉવેખીને, ગણાયો નિહ્નવ માય.
પાચ લાખ શ્રાવક તણી, સખ્યા તેની ગણાય ૯૨
એમ માત નિન્હવ તણો, છે સૂત્રે અધિકાર,
વળી વિશેષે વાધીયું પચમ કાળ મોઝા ૯૩
વિશેષ ભિન્નભિન્નતા, મહાવીર શાસન માય,
પચમ આરે પ્રગટપણે કારણ સૂત્રે જણાય ૯૪
એક હુંડા અવસર્પિણી, દુગાર દુષમ કાળ,
ત્રીજો ભસ્મગ્રહ તણો અસજતિ પૂજાય. ૯૫
પાંચમું કારણ સાભળો, ચદ્રગુપ્ત ગજન
પાખીના પોષા વિષે, લાધ્યા સોળ સુપન. ૯૬
ભદ્રબાહુ સ્વામી તદા, ચૌદ પૂર્વી વિચરત
સ્વપ્ન અર્થ જણાવતા, કુમમળ પડત ૯૭
બાર ફેણો સર્પ દેખીયો પચમ સ્વપ્નની માય
બાર દુકાળીના વખતમા, પ્રતિમા સ્થાપન થાય ૯૮

દશ અચ્છેરા દાખીયા, દશમા ઠાણા માંય,
દશમ અચ્છેરૂં આ સ્થળે, લાગુ પડતું જણાય. ૯૯
પૂજાય અસંજતિપણે, સંજમ ગુણ રહિત,
પ્રતિમા ફોટાદિકને, પૂજે જૈની નિત. ૧૦૦

મૂર્તિપૂજક એ વર્ગના, ત્રીજા નહિ પૂજનાર,
તેને નિજ વાડા વિષે, લેવા કર્યો નિરધાર. ૧૦૧
મંદીરમાં ત્રણ મૂર્તિઓ, સ્થાપન કરી પૂજિત,
અસંજતિ પૂજા તણુ, વધતુ બળ નિત નિત, ૧૦૨

દુગાઢ દુઃષમ કાળમા, અસંજતી પૂજાય,
દશમ અચ્છેરાને બળે, પ્રગટ પણે જણાય. ૧૦૩
વિશેષ જાણવુ હોયતો, સંઘપટ્ટકની માંય,
શ્રીજિનવલ્લભ સૂરિએ જણાવ્યા છે એ ન્યાય. ૧૦૪

પ્રતિમા હેતુ શું હતો ? શું હેતુ સ્થાપિત,
શ્રાવકને કેવા ગણ્યા, જાણવા યોગ્ય ખચિત. ૧૦૫
કર્તા સંઘપટ્ટકના જીવિતવ્ય જોખમ લીધ,
સત્ય સ્પષ્ટ જણાવીને, કર્યું શાસનનું હિત. ૧૦૬

મહા નિશિથના પાંચમા, અધ્યયનમાં અધિકાર,
કમળપ્રભા આચાર્યનું, પ્રથમ વચન વિચાર. ૧૦૭
તીર્થંકરના અભાવથી, તીર્થંકરની પ્રતિમાય,
સ્થાપિત કરી પૂજે તિકે, સાવદ્ય ધર્મ કહાય. ૧૦૮
શ્રુત સત્ય પ્રરૂપીને, દળ ઉપાર્જ્યાં જેહ,
તીર્થંકર પદવી તણા, નષ્ટ કર્યા ભવ ગેહ. ૧૦૯

વળી જુઓ સિદ્ધાંતમાં, પ્રશ્ન વ્યાકરણ માંય,
દેહરાં પ્રતિમાદિ કહ્યાં, આશ્રવદ્વારના ત્યાંય. ૧૧૦
વળી વિશેષે સાંભળો, સંવરદ્વારની માંય,
મુનિને નીરખવી નહી, નજરે કોઇ પ્રતિમાય. ૧૧૧

ઇત્યાદિ બહુ દાખલા, શાસ્ત્રથી સિદ્ધ થાય
સમદૃષ્ટિથી વિચારતા, સત્ય સ્વરૂપ સમજાય ૧૧૨
આલંબન બહાનું લઈ, કરવું કાંઈક નવિન,
આગુને[1] આગળ કરી, થવું કુમત આધિન ૧૧૩
વાત કરે જ્ઞાન ધ્યાનની, અંતર ભ્રમણા અધિક,
દુનિયાને ભરમાવવા, જડપૂજા ગણી ઠીક ૧૧૪
આલંબન આગળ કરી, પ્રતિમા પગલાં પાટ,
ફોટો ચિત્રાદિક કોઇ પૂજે આલંબન માટ ૧૧૫
કોઇ પુસ્તક પોથી અને, કોઈ ટોપી કોઈ શિંગ,
જૈન-જૈનેતરમાં બડો, શીવપંથી પૂજે લિંગ ૧૧૬
આપ્ત વચન અળગાં કરી, આપ મતે ચાલનાર,
નિજ વાડો વધારવા, નવું પ્રગટ કરનાર ૧૧૭
મૂર્તિ માનનારા અને નહિ માનનારા સોય,
આગુ વચન ઉવેખીને, પડ્યા ભ્રમણામાં દોય ૧૧૮
સિદ્ધાંત સામું જુએ નહિ, માને ગ્રંથ સિદ્ધાંત,
પક્ષ પોતાનો જમાવવા, વદે વચન એમત ૧૧૯
જૈન સૂત્રો જૈન ગ્રંથમાં આલંબન અધિકાર,
પ્રગટ પણે જણાવીયા, વાંચી કરો વિચાર ૧૨૦
આજ્ઞા પરમ પુરુષની જો ધરના હો ચિત્ત
તો તે આલંબન ગ્રહો, જો હોય વચન પ્રતિત ૧૨૧
નવીન પંથના નાયકે આલંબન કહ્યું જેહ,
શાસ્ત્ર અને સદ્ગુરૂ તણું, તેમાં નહિ સંદેહ. ૧૨૨
તીર્થંકર અને સિદ્ધના ગુણ શાસ્ત્રથી જણાય,
તે સદ્ગુરૂની સહાયથી પ્રગટે આત્મા માંય. ૧૨૩
ગચ્છ મધાડા નિષેધતા, ગણતા વાડા જેહ,
તે મતવાળા થયા વળી ક્રિયા જડ તેહ ૧૨૪

---

૧ આગુ=ધર્મ પ્રવર્તક તીર્થંકરો

દિગંબર શ્વેતામ્બર તણી, પ્રતિમા સાથ સ્થાપિત,
નવિન પંથ નાયક તણી, પૂજા થાય નિત નિત. ૧૨૫
ફોટો સન્મુખ રાખીને, ધૂપ દીપાદિ કરનાર,
તેને કોઈ પૂછે કદી કીણ આજ્ઞા વર્તનાર. ૧૨૬

જેવા સહજાનંદના અનુયાયી કરે ડોળ,
તેવું આચરણ આચર્યું, ક્યાંથી કાઢ્યુ ખોળ. ૧૨૭
મુહપત્તિ રજોહરણાદિકના, અધિકારી સાધુ જેહ,
તે મૂકી ત્યાગી બન્યા, મઠવાસી થયા તેહ. ૧૨૮

બાગ બગીચાની ક્રિયા કરતા તેહ જણાય,
અધિકારી થઇને રહ્યાં, પથ જમાવા ત્યાય. ૧૨૯
ઇત્યાદિક નવિન પંથની, નવિ રચના નિહાળ,
વૃત, નિયમ, પચખાણને, ત્યાગ્યાં છે ત્રિકાળ. ૧૩૦

જુઓ ઉત્તરાધ્યયનના, છઠ્ઠા અધ્યયન માય,
જ્ઞાનવાદી પચ્ચખાણ વિણ, મોક્ષ પ્રરૂપે ત્યાંય. ૧૩૧
અકિરિયા વાદી તણો, એહ મત જણાય,
ભવભ્રમણ જિનવરે કહ્યું, એહ અધ્યયન માંય. ૧૩૨

કોઈ કોઈ સાધુ તેહની, શ્રદ્ધા માંહિ જણાય,
તેહવા ગ્રંથો વાંચીને, પતિત થાતા જાય. ૧૩૩
સૂત્ર તણી શ્રદ્ધા નહિ, વદે વાક્ય વિપરીત.
દેવર્દ્ધિ ક્ષમાશ્રમણની, કરે નિંદા અવિનિત. ૧૩૪

કોઈ કોઈ એકાંતવાદીના, ગ્રંથોના વાંચનાર,
ઉત્કૃષ્ટ ઉપદેશ દઈ, વ્યવહાર લોપ કરનાર. ૧૩૫

એહવાના ઉપદેશથી, વક્ર બનેલા કોય,
સાધુ સામા આવી અડે, લજ્જા શરમ ન હોય. ૧૩૬
આગુ પુરુષની આગના, હોય જે પાળનાર,
મૂર્તિ, ફોટો કે ચિત્રનો, કેમ કરે સ્વીકાર. ૧૩૭

જડબુદ્ધિથી જડ તણી ઉપાસના દ નાગ,
જડશાસન વધારવા, ક્યાથી શોધ્યો માગ ૧૩૮
ખવાય જે પત્થર તણા, લાડુ કે પકવાન,
તો તો આ જગતમા, પત્થરના ભગવાન ૧૩૯

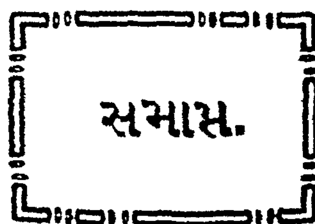
માત્ર આલંબન કારણે, જો એ રચના કીધ
તો તે આલંબન તણા, છે ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ, ૧૪૦
જૈન મતને અન્યમતના, દિસે દાખલા અનેક,
લેવુ આલંબન કેહનું, વિચારી બનાવો વિવેક ૧૪૧

પણ અફસોસ છે એહનો, મૂર્તિપૂજક નહિ જેહ,
તેહ સ્થાપ્યા ત્રિણ વિધે એહ બડો સંદેહ ૧૪૨
વિશેષ કરી વિચારતા, કારણ અને જણાય,
કાર્યના ક્રિયાતણી ધર્મદાઝ ન મનમાય ૧૪૩

અથવા વાણી વિલાસથી, કરે જ્ઞાનની વાત,
અન્તર ઝખના ધન તણી, ઇચ્છે દિન ને રાત. ૧૪૪
અપમાન આગેવાનનું, અથવા અંદર ક્લેશ,
કારણ કુમતાદિના ધરતા ધર્મ પર દ્વેષ ૧૪૫

ઇત્યાદિ કોઈ કારણે, અથવા પર અભિમાન
નાસ્તિક થયા નિજ ધર્મથી, કંઈક પડ્યા ભૂલીભાન ૧૪૬
ધાડા પાડ્યા ધર્મમા, લુંટ્યા વ્રત પચ્ચખાણ
જડવાદી બનાવીયા, કિણ આજ્ઞા પ્રમાણ ૧૪૭
' દયાભાવ જ્યા પુષ્પ પાંખડી, ત્યા નહિ જિનનો ધર્મ, "
પ્રત્યક્ષ એ આજ્ઞા છતાં ન સમજાયો મર્મ ૧૪૮
વિનય ધર્મને મૂકીને, પકડ્યો જડની પાસ,
વ્રત પચખાણ છોડીને, સિદ્ધાંત પક્ષ કર્યો નાશ. ૧૪૯
પોથા, થોથા સૂત્રને, જે માને બુદ્ધિ મંદ
ઉસૂત્રની પ્રરૂપણા કરતા વિચાર ન કરત. ૧૫૦

અનેકાન્ત સિદ્ધાન્તને તજી વદે એકાન્ત,
ઉત્કૃષ્ટી વાતો કરે, જગત ભમાવા ખાન્ત. ૧૫૧
જે આત્માના ઘર તણી, વાતોના કરનાર,
તેણે શું સમજી કર્યો, જડ પુજાનો સ્વીકાર. ૧૫૨
અમૂર્તિમાન વર્ગને અર્થે એ શ્રમ લીધ,
શુદ્ધ શ્રદ્ધાથી પડનારને, ગ્રંથ આલંબન કીધ. ૧૫૩
આલંબનના ગ્રંથને વાંચી કરજો વિચાર,
ભ્રમણામાં પડશો નહિ, તો થાશે ઉદ્ધાર. ૧૫૪
દુનીયા દોરંગી દીસે, કોઈ કોઈ ખેંચે ક્યાંઈ,
શ્રદ્ધાને નહિ સાચવે તો પત્તો ન લાગશે ક્યાંઈ. ૧૫૫
જિન પ્રણિત શુદ્ધ વાક્યને, અંતર સમજી જોય,
શાંત મને વિચારતાં, ભ્રમમા ન નાખે કોય. ૧૫૬
પ્રવૃત્તિ નિહાળી જગ તણી, ખેદ અતિશે થાય,
સુજ્ઞ વિવેકી જીવને, સમજાવા કર્યો પ્રયાસ. ૧૫૭
ઓગણીસેં, અઠયાસીએ, જ્યેષ્ઠ માસ સુખકાર,
શુક્લ પક્ષમાં એ રચ્યું, ભવ્ય જીવને હિતકાર. ૧૫૮
મોહ નજીક હે આત્મા, પડયો ભ્રમણા માય,
તેહ થકી જો દૂર રહે, (તો) આત્મગુણ પ્રગટાય. ૧૫૯

શુદ્ધિપત્ર

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૨	૧૦	તરફેણમાં	નહિ ત ફેણમા
૨૨	૯	૮૨૭	૮૮૨
૫૫	૧૪	લીટી વધારે (ફરી) છપાણી છે	
૯૨	૨૬	પાગ્નામ	પગ્નિામ
૯૩	૧૯	નિ લી જવુ	નિ.લી જવુ હતું
૧૫૬	૧૫	અધ —	અધ
૧૮૮	૭	નર્મળતા	નિર્બળતા
૧૯૪	૫	ગાણુ	ગૌણુ
૨૨૦	૧૪	ઉપમાત	ઉપરાત
૨૨૦	૧૮	અયત	અસત
૨૨૦	૭	કાર્ય	ગાર્ય